

Gheorghe Sarău ● Ion Sandu ● Ionel Cordovan
Marius Căldăraru ● Maria Koreck ● Nicolae Iorga

RROMANIPEN EDUCAȚIONAL

București, 2014
Editura **VANEMONDE**

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE

(Domokos Szőcs)

5

ISTORIA TRAGICĂ A RRONILOR

(Ion Sandu)

6

CUTUME, PRACTICI, OBICEIURI ȘI TRADIȚII LA RRONI

(Marius Căldăraru)

30

GHID DE CONVERSAȚIE ROMÂN-RRON PE TEMATICĂ EDUCAȚIONALĂ ÎN COMUNICAREA CU RRONII

(Ionel Cordovan)

48

COMUNICAREA DINCOLO DE PREJUDECĂȚI – DOAR UN DEZIDERAT?

(Maria Koreck)

58

ÎNVĂȚĂMÂNTUL PENTRU RRONI (1990-2014)

(Gheorghe Sarău)

69

ȘCOALA INCLUZIVĂ: UN PROCES DE ÎMBUNĂTĂȚIRE A ACTIVITĂȚII ȘCOLARE. ACTIVITĂȚI PRACTICE ALE EDUCAȚIEI INCLUZIVE

(Nicolae Iorga)

129

PERSONALITĂȚI RRONE

(Gheorghe Sarău)

138

BIBLIOGRAFIE

(Gheorghe Sarău)

142

CUVÂNT ÎNAINTE

Domokos Szőcs,

dir. gen. al Direcției Generale „Învățământ în limbile minorităților“
din cadrul Ministerului Educației Naționale

Unul dintre proiectele de succes derulate de Reprezentanța UNICEF în România, cu începere din anul 2011 și până în prezent, este **Campania „Hai la școală!“**, care a reunit mai mulți parteneri (Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților din Ministerul Educației Naționale, Institutul de Științe ale Educației, CRIPS (Centrul de Resurse și Informare pentru Profesiuni Sociale), Agenția de Dezvoltare Comunitară „Împreună“, Fundația SOROS, Fundația de consultanță și servicii sociale pentru copii și familii „Holt“ Iași, „Amare Rromentza“, Asociației RENINCO România (Rețeaua Națională de Informare și Cooperare pentru Integrarea în Comunitate a Copiilor și Tinerilor cu Cerințe Educative Speciale) ș.a.

În cadrul **Campaniei „Hai la școală!“**, Direcției Generale Învățământ în Limbile Minorităților i-au revenit, în principal, patru programe: formarea anuală a câte 50-60 de mediatori școlari rromi, pregătirea a câte 50-55 de potențiali profesori de limba rromani/ an în cadrul cursurilor de vară de limba și metodică predării acesteia, formarea, de asemenea, în fiecare an, a câte 100 de directori de școli cu cel puțin 30% elevi rromi, din perspectiva educației incluzive, a gestionării eficiente a absenteismului și a abandonului școlar în rândul preșcolarilor și elevilor rromi. Un al patrulea program l-a constituit sprijinul acordat de Reprezentanța UNICEF în editarea de materiale școlare auxiliare de limba rromani și în limba rromani (cum au fost: *Ghidul mediatorului școlar – pentru comunitățile de rromi*, București: Vanemonde, 2011; două manuale de limba rromani și patru manuale de matematică în limba rromani, pentru clasele primare).

În toate programele de formare, cursanții au beneficiat de elemente ce privesc **rromanipenul**, înțeles ca *ansamblul de valori fundamentale ale rromilor*, pe care cei care lucrează în grădinițe și școli cu elevi rromi (educatori, învățători, profesori, directori, consilieri și mediatori școlari, inspecți etc.) trebuie să le cunoască, astfel încât demersul lor didactic să se bucure de reușită și de respectul comunității de elevi și părinți rromi.

Iată de ce, suporturile de curs ale formatorilor din cadrul cursurilor de „rromanipen educațional“ – profilate pe componentele *istoria tragică a rromilor*, *cutume rrome*, *comunicare specifică în comunități cu părinții și elevii rromi*, *elemente de limba rromani*, *educația incluzivă și istoricul programelor strategice educaționale dedicate rromilor* de Ministerului Educației Naționale și de partenerii săi – sunt reunite aici, într-un volum util tuturor, **Rromanipen educațional**.

ISTORIA TRAGICĂ A RROMILOR

prof. Ion Sandu,

inspector pentru școlarizare rromi
la Inspectoratul Școlar Județean Ialomița

Istoria este mai mult decât o știință, e suflet care poate trezi și cultiva sentimente, trăire în spirit național. Spre deosebire de alte domenii ale cunoașterii umane, istoria prezintă dezavantajul inexistenței în lumea reală, prezentă și tangibilă, a obiectului ei de studiu. Ca urmare, istoricul trebuie să penduleze între demersuri legate de lumea ideilor și demersuri ce țin de lumea obiectelor. La acestea se adaugă o problemă suplimentară: caracterul relativ al informației istorice, mai ales în ceea ce privește etnia rromă. Cu toate acestea, vom încerca să conturăm un tablou istoric obiectiv, bazat pe dovezi istorice concludente, în spiritul unei condiții sine qua non a istoriei: respectarea adevărului.

Istoria poporului rrom este un inestimabil tezaur de cultură și civilizație, pe care rromii și populația majoritară trebuie să-l cunoască. Astfel, cunoașterea va conferi conștientizarea propriei origini, sentimentul de apartenență la poporul rrom, dar și fundament pentru anularea „nepotrivirilor“ în relațiile interetnice, cauzate de cele mai multe ori de „simpla necunoaștere a celui alt“.¹

O caracteristică fundamentală a istoriei poporului rrom, așa cum reiese și din titlu, este lupta pentru supraviețuire, ceea ce implică o latură tragică. Interesant este faptul că trecutul acestui popor se caracterizează prin supraviețuirea, de-a lungul secolelor, a unor trăsături și caracteristici culturale specifice, care, fără îndoială, au rădăcini în India, lingvistica istorică demonstrând cu prisosință, încă de acum câteva veacuri, acest adevăr fundamental.²

Absența izvoarelor istorice creează tendința de a compara trecutul poporului rrom cu cel al poporului evreu, în ceea ce privește vicisitudinile pe care aceste popoare le-au cunoscut de-a lungul timpului. Pentru evrei, popor al cărții, este ușor de realizat un traseu istoric. În ceea ce îi privește pe rromi, situația este total diferită, deoarece pentru aproximativ jumătate din istoria lor există puține mărturii scrise, care să ateste un trecut sigur milenar.

Mărturiile scrise păstrate, mai ales din momentul în care rromii își fac apariția în Europa Centrală și Occidentală, relevă o serie de măsuri cu caracter discriminatoriu, chiar exterminatoriu. Putem afirma că, din momentul prezenței în aceste spații ale Europei, istoria poporului rrom se caracterizează printr-un pogrom continuu, care atinge apogeul la mijlocul sec. al XX-lea, perioada „de glorie“ pentru punerea în aplicare a principiului „determinismul biologic“.

În mod inevitabil, absența mărturiilor scrise a determinat apariția unor ipoteze și legende care încearcă să explice aspecte privind originea și modul de viață al rromilor. Caracterul tragic reflectat de acestea este evident. Astfel, la mijlocul sec. al XX-lea, Donald Kenrick, cunoscut rromist, a cules o legendă, de la un rrom bulgar, pe nume Ali Ceaușev, coșnițar din localitatea Șumen (Bulgaria), despre dispersarea rromilor în trei părți ale lumii, înainte ca aceștia să fi ajuns în Imperiul Bizantin.³

Fideli principiului că în orice legendă se află și un element de adevăr istoric, nu putem să nu remarcăm faptul că în mentalul colectiv rrom s-au păstrat amintiri privind originea indiană, dar, probabil, și o cauză a migrației - dislocarea din India a unor populații de indieni, strămoși ai rromilor de azi, fapt care a implicat o dimensiune tragică. Există, de pildă, legende care sugerează că asupra rromilor planează o pedeapsă divină datorată fărădeliilor săvârșite de strămoși în vremurile de demult: participarea unui „țigan“ la crucificarea Mântuitorului Iisus Hristos⁴; descendenții egiptenilor care i-au urmărit pe evreii lui Moise etc.

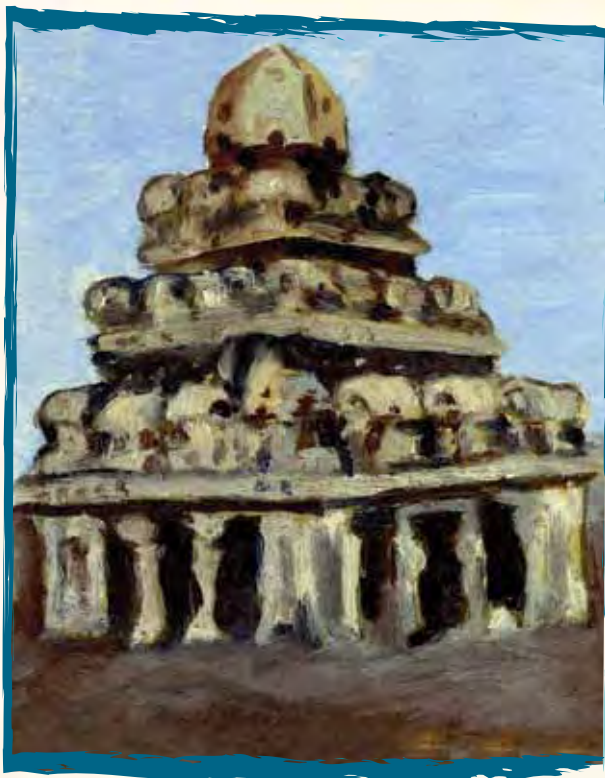
Constatăm faptul că în mentalul colectiv, ca un răspuns la modul de viață atipic al rromilor față de normele societăților cu care au interacționat, a apărut o nevoie de a atribui acestor „nenorociți“ nu numai un trecut enigmatic, dar și o conotație negativă, plasându-i pe rromi la limita dintre imaginar și real.

Așa cum reiese și din studiile cu caracter etnografic realizate în spațiul românesc, imaginea rromilor apare ca rezultat al unor stereotipii și prejudecăți: „Rromii sunt văzuți, de cele mai multe ori, ca reprezentanți ai răului, perfiți, hoți, criminali, spurcați.“⁵

Fără îndoială că motivul principal care a generat astfel de idei, teorii chiar fanteziste⁶, legende, stereotipuri ale alterității reflectate și de folclor a fost frica de necunoscut, care a format și continuă să formeze produse ale imaginației, tocmai din lipsa informațiilor.

În lucrarea *Zingari dall' India al Mediterraneo* (Donald Kenrick 1995), autorul arată că primele migrări ale posibililor strămoși ai rromilor de azi spre vest pot fi privite în contextul evenimentelor din anul 224 d. Hr., când șahul Persiei, Ardashir, a cucerit India de Nord, pe care a transformat-o în colonie. Donald Kenrick vede în acest context istoric o primă posibilitate în explicarea migrației.

În Persia începutului de Ev Mediu, identificăm texte care pot servi la încercarea de a explica motivele și perioada migrației rromilor. Menționăm legenda „muzicanților“, care se regăsește în trei lucrări scrise la

Templu Indian

capturat un mare număr de zott (denumire dată locuitorilor care proveneau din India), duși de acolo împreună cu femeile, copiii și vitele lor.¹⁰

Un alt moment important în declanșarea migrației strămoșilor rromilor de azi poate fi reprezentat și de invazia turcilor selgiucizi. Locuitori în Afganistanul de astăzi, turcii selgiucizi, de credință islamică, au reușit, într-un timp relativ scurt, să creeze un adevărat imperiu. La mijlocul secolului al XI-lea, turcii selgiucizi cuceresc Armenia,¹¹ declanșând un adevărat exod al populației armenice. În acest context, pare plauzibilă și ideea deplasării rromilor spre vest, dar nu neapărat o deplasare voluntară, posibil avem de-a face cu o dislocare masivă de populație indiană. În anul 1071, la Manzikert, lângă Lacul Van, armata bizantină era înfrântă de armata selgiucidă,¹² Imperiul Bizantin pierzând o mare parte din Anatolia. Turcii selgiucizi au declanșat atacuri asupra Indiei de Nord și Nord-Vest, încă de la începutul secolului al XII-lea, unde se aflau cele mai mari și înfloritoare orașe ale Indiei. Imperiul selgiucid, care avea capitala la Ghazni, se întindea de la Marea Caspică la Punjab (N-V Indiei), se baza numai pe o politică de jaf. Atacurile dirijate împotriva statelor indiene aveau ca scop să aducă bogății. Din anul 1001 d. H. până în anul 1027 d. H., sultanul Mahmoud din Ghazna a lansat 17 campanii de jaf contra Indiei. În anul 1001, acesta a înfrânt armata lui Jayapala, care ajunsese să fie jertfit pe rug, lăsând tronul lui Anandapala. Mahmoud din Ghazna a jefuit și Lahore, apoi Multanul și Punjab-ul.¹³ În anul 1018, el a cucerit orașul Kannauj, care i-a adus 53.000 de prizonieri, 385 de elefanți în mărime naturală din aur, rubine, perle și alte bogății.¹⁴ Toate acestea au fost jefuite din cele două sute de temple pe care la avea orașul Kannauj.¹⁵ Aceste informații de o mare importanță istorică ne sunt furnizate de către cronicarul Abu Nars Al-Utbi în „Cartea Yaminilor”.¹⁶

Marcel Courthiade (un mare rromist, promotor, alături de profesorul Gheorghe Sarău, al procesului de consolidare a unei limbi literare rrome) leagă plecarea rromilor din India de aceste evenimente dramatice care s-au petrecut la începutul secolului al XI-lea.¹⁷

Unii istorici și lingviști sunt de părere că, după părăsirea Indiei de către strămoșii rromilor de azi, spațiile geografice străbătute au fost cele corespunzătoare teritoriilor actuale ale Pakistanului, Afganistanului și Iranului, apoi nordul Mesopotamiei, pentru ca, în vecinătatea estică a Imperiului Bizantin, să se producă o trifurcație, o separare a valului migrator în trei ramuri: Ramura „lom” sau de nord: valul migrator care a străbătut teritoriile de azi ale Republicilor Azeră, Armeană, Gruzină; Ramura „dom” sau de sud-vest: având ca direcții Siria, Palestina, Egiptul, Africa de Nord (probabil, grupuri de rromi și-au continuat drumul, traversând Marea Mediterană în Spania, începând cu sec. al VIII-lea, în contextual cuceririi Peninsulei Iberice de către arabi, cucerire care |

cca. 500 de ani după întâmplare:⁷ „O istorie despre regii pământului”, scrisă de Istoricul arab Hamza din Ispahan; poemul epic „Șah Name” („Cartea regilor”), poem în 60.000 de versuri, în care, Abul Kasim Mansur – celebrul Firdousi - povestește istoria Persiei; „O istorie a umanității”, scrisă la anul 1050 de Al-Taalibi.

În nici un caz, legenda nu poate constitui un reper absolut în explicarea originii poporului rrom. De remarcat faptul că povestea îi prezintă pe rromi ca pe o populație risipitoare, fără spirit de chibzuință, oameni fără nici un scop, blestemați probabil să fie incapabili să-și poarte de grijă.

Cercetările istorice relevă o serie de evenimente militare, petrecute la cumpăna dintre milenii, care pot ajuta la aflarea adevărului istoric. De exemplu, există documente care atestă o serie de situații când locuitori din Nordul și Nord-Vestul Indiei au fost strămutați spre vest, către Persia și dincolo de aceasta.⁸ Invazia arabă din secolul al VIII-lea și al VIII-lea,⁹ care a ajuns până la granițele Indiei, a determinat ca detașamente de soldați inzi să slujească în armata persană.

La începutul sec. al VIII-lea, regiunea Sind era invadată de armata arabă, fapt care a determinat dislocarea de locuitori inzi spre teritoriile stăpânite de arabi. Cronicarul arab Al Tabari consemnează că, în anul 855, armatele Imperiului Bizantin au atacat Siria și au

Pe drumul lung al migrației

a marcat prăbușirea regatului germaniv al vizigoților); Ramura „rom“ sau de vest: cea mai numeroasă, reprezentată de traseul Bizantin. La această ipoteză s-a ajuns în urma cercetărilor lingvistice.

De-a lungul secolelor, numeroși savanți au încercat să descifreze enigma rromilor, separând adevărul de legendă. S-au născut, astfel, tot felul de teorii, adeseori contradictorii. Unele par astăzi halucinante, îndrăznețe, altele se bazează pe cercetări serioase, reunind informații din domenii extrem de diverse. Pentru a compensa lipsa izvoarelor scrise, istoricii au apelat la studii antropologice, etimologice și etnografice, dar, așa cum arăta Alexandre Paspatis, un mare lingvist din secolul al XIX - lea, „Adevărata istorie a rasei țigănești se află în studiul propriei lor limbi“.¹⁸ Prima constatare de natură lingvistică privind originea indiană a limbii rromani și, implicit, a poporului rrom, a fost realizată de teologul maghiar Wáli István, în anul 1763.¹⁹

După aproximativ 30 de ani de la constatarea făcută de tânărul maghiar, cercetătorul german Heinrich Moritz Gottlieb Grellmann a publicat, în anul 1783, lucrarea *Die Zigeuner – Ein historischer Versuch über die Lebensart und Verfassung, Sitten und Schicksale dieses Volks in Europa, nebst ihrem Ursprung*, în care argumentează originea indiană a limbii rromani.²⁰ Descoperirea făcută a fost, de asemenea, confirmată și de alți reputați rromiști: I. C. Ch. Rüdiger, M. Graffunder, A. F. Pott, Heinrich von Wlislöck, Franz Miklosich.²¹

Lingvistica a avut cel puțin trei merite: a elucidat originea indiană a limbii rromani și a poporului rrom, a stabilit intervalul de timp aproximativ când s-a produs migrația și a reconstituit drumul parcurs de aceștia.

Analizând începuturile istoriei poporului rrom, din momentul ruperii de India, nu putem să nu ne mirăm de extraordinara vitalitate demonstrată într-o perioadă de profunde tulburări militate și religioase, care și-au pus amprenta până în zilele noastre asupra Orientului Îndepărtat și Apropiat. Migrația s-a produs în vremuri de mari bulversări politice și teritoriale în Asia, apoi în Europa Balcanică.

Dezrădăcinați din India, supuși influențelor culturale și lingvistice, amenințați, de fapt, cu exterminarea sau asimilarea, în vremuri în care popoare dispăreau din istorie, rromii au continuat să rămână distincți în masa populațiilor majoritare de contact, cu care au interacționat. Deși au pierdut memoria Indiei, aceasta a rămas vie, până azi, în limba vorbită și în fondul cutumiar păstrat în comunitățile tradiționale.

În secolele XIV-XV, prezența rromilor este atestată pe întreg continentul european. Fie că acceptăm teoriile privind pornirea inițială a rromilor din India, unde vorbesc despre o origine comună a acestei populații (în principal, la bază stau studiile lingvistice), fie că privim critic această încercare de interpretare și de cronologie a istoriei acestora, există un consens între cercetători, că spațiul balcanic, esențialmente, este spațiul primelor atestări clare din perspectivă documentară a existenței rromilor, ca populație distinctă de masa celorlalte populații. Astfel, prima referire la prezența rromilor în Imperiul Bizantin provine dintr-un text hagiografic georgian, despre „viața Sfântului Gheorghe“,²² scris în jurul anului 1068, la Mănăstirea Iviron de la Muntele Athos. Denumirea *adsincani* utilizată în poveste este forma georgiană a grecescului *atsinganos* sau *atzinganos*,

Bizanțul

termen folosit de bizantini când se refereau la rromi. Termenul este preluat de alte limbi, îmbrăcând un fonetism asemănător.

În contextul actual, în care termenii „țigan“, „cigáni“, „czigány“, „ciganos“, „Zigeuner“, „zingari“ etc., ca o consecință a unui trecut caracterizat prin marginalizare și exterminare, au căpătat conotații peiorative, se recomandă utilizarea termenului vechi indian, prin care rromii se autodenumesc: *rrom*.²³

Următoarele referiri despre *anthinganoi*, în Peninsula Balcanică, reflectă o gamă largă de ocupații - practicarea ursăritului, nu doar ca spectacol ambulant, dar și ca o practică, cu caracter ritualic,²⁴ și diferite alte ocupații specifice, de altfel, rromilor - prelucrarea metalelor feroase și neferoase. Astfel, atât documente istorice, cât și tradiția orală populară, dateate în sec. al XIV-lea și al XV-lea, arată că rromii au fost asociați cu fierăritul, ursăritul, cu confecționarea potcoavelor, a sitelor, dar și cu practici oculte într-un Imperiu Bizantin care suferise în urma expansiunii turcilor selgiucizi, a cruciadelor și a Marii Schisme din 1054.²⁵ Din aceste referiri se constată că rromii nu s-au bucurat de o reputație bună, fiind asociați cu ce simboliza nu doar misticul și magicul, ci și cu răul care se abătea asupra lumii creștine. Desigur că este o perspectivă unilaterală, niciodată nu vom putea ști părerea rromilor față de această lume nouă cu care au intrat în contact. În acea vreme, Bizanțul se afla în pragul prăbușirii, fiind redus la Cetatea Constantinopol, la Salonic și Peloponez. Capitala era împresurată de turcii otomani, care, după ce reușiseră să debarce la Gallipoli, în 1354, își stabiliseră capitala la Adrianopol, reușind, astfel, să controleze toată Peninsula Balcanică. De altfel, în anul 1453, Constantinopolul a fost cucerit, iar istoria Imperiului Bizantin înceta.²⁶

Prin raportare la documentul hagiografic amintit mai sus, dar apelând și la deducție, putem afirma că rromii se stabiliseră în aceste teritorii cu mult înainte de ofensiva otomană și în mod cert că migrația spre centrul Europei a avut la bază și aceste evenimente militare. Poate că amintirea cauzelor părăsirii Indiei (vezi invazia turcilor selgiucizi) erau încă vie în conștiința rromilor atestați în Bizanț, astfel că invazia turcilor nu putea genera decât un exod spre teritorii în care ar fi putut scăpa de amenințare.

Pătrunderea rromilor în Peninsula Balcanică, în secolul al XIV-lea, marchează începutul istoriei europene a acestora. În teritoriile de limbă greacă rromii au poposit un timp îndelungat, dovadă fiind influența considerabilă a limbii grecești asupra limbii rromani. La sfârșitul secolului al XIV-lea, înaintarea Otomană înghițea, pas cu pas, întreaga Peninsula Balcanică, iar statele sud-slave deveneau pašalâcuri turcești. În acest context, o parte a rromilor a trecut la nordul Dunării, spre Europa Centrală sau în statele medievale românești, spații în care se simțeau protejați față de pericolul turcesc. În ceea ce privește stoparea amenințării turcești, Regatul Maghiar a reprezentat un factor politico-militar important. Poate că nu întâmplător rromii sunt prezenți în acest regat, încă de la sfârșitul sec. al XIV-lea, după ce avuseseră loc debarcarea turcilor la Gallipoli. Totuși, se pare însă că rromii se aflau în această parte a Europei încă din sec. al XIII-lea, așa cum reiese dintr-o corespondență dintre regele Ottokar al II-lea al Boemiei și Papa Adrian al IV-lea, privind războiul dus de primul cu regele Ungariei, Bela al IV-lea.²⁷

Prezența rromilor în Europa Centrală este marcată de un lucru absolut inedit. Într-o Europă în care catolicismul începe să resimțе efectele Umanismului, asistăm la un aflux de populație rromă, care nu se mai comportă în același mod ca în Peninsula Balcanică, în sensul că acum atrage în mod voit atenția asupra sa. Rromii apar organizați în grupuri conduse de „duci“, „conți“, „voievozi“ „vajda“ și chiar de „regi“, care se dau drept pelerini veniți din teritoriile supuse de turci. Statutul de pelerini le conferea anumite avantaje, deoarece se considera că, față de pelerini, un bun creștin catolic trebuie să aibă o atitudine frățească, de sprijin cu hrană, îmbrăcăminte, adăpost. Așa îi întâlnim în anul 1414, la Konstanz, unde avea loc un Conciliu Ecumenic, organizat de regele și împăratul romano-german Sigismund de Luxemburg, prin care se încerca refacerea unității catolice. În ciuda măsurilor represive - vezi și condamnarea lui Jan Hus - criza catolicismului nu mai putea fi oprită. Aici, rromii au obținut salvconduce (pașapoarte ale evului mediu), care le asigurau posibilitatea să poată circula liber în Imperiul Romano-German. O sută de ani mai târziu, în „Cosmographia Universalis“, Sebastian Münster relatează prezența unor rromi la Heidelberg, care aveau copii ale unui salvconduct emis de Sigismund de Luxemburg.²⁸

La începutul secolului al XV-lea, rromii atinseseră deja țările Imperiului German, apoi sunt atestați în Franța, Italia, Spania. Cronica din Bologna relatează că: „...a sosit la Bologna un duce din Egipt care se numea André, a venit cu femeii, copiii și bărbații din țara sa... Fiind renegat de credința creștină, ducele a fost expatriat de regele Ungariei și scos de pe pământurile sale. Ca urmare, i-a spus regelui că vrea să revină la credința creștină și se botează cu mulți alții din poporul său, aproximativ 4000 de persoane... După ce regele Ungariei i-a botezat le-a ordonat să plece în lume timp de șapte ani și să se adreseze Papei de la Roma. Apoi, ei vor putea reveni“²⁹ – relatarea relevă raportarea la mentalități religioase specifice Europei la acel moment, ca modalitate de asigurare a existenței. Pentru rromii de atunci era foarte important faptul că în Europa exista obiceiul, ca o tradiție moral-creștină, stabilită chiar prin lege de către Carol cel Mare la anul 800, de a asigura cele necesare traiului pelerinilor. Rromii se folosesc de această „trăire“ pentru a-și asigura viața.

Un document, credem, foarte important, pentru a se ilustra faptul că se considera că rromii au origine indiană, este *Chronicon fratris Hieronimi de Forlivio* – „veniră oameni trimiși de împărat, dornici să primească credința noastră; ei sosiră la Forli la 7 august. Și, cum am auzit că se spunea, unii ziceau că vin din India. Se opriră aici două zile, nearătându-se foarte măsurăți, ci asemănători animalelor sălbatice și furioase. Erau aproximativ două sute și mergeau la Roma, la Papa, bărbați, femei și copii“³⁰ Se poate observa evocarea originii indiene, fapt remarcabil pentru că în memoria colectivă a rromilor încă mai exista conștiința trecutului, a apartenenței la spațiul istorico-geografic de proveniență.

Europa centrală și de vest îi descoperă pe primii rromi ca fiind pelerini. Trăiau în corturi și duceau o viață extrem de dură. Nu aveau – după spusele cronicarilor – nici patrie, nici religie, dar afirmau că sunt creștini. Au fost numiți „egipteni“ sau „saraceni“ (de la sarazini).

Această realitate nu a durat foarte mult timp, deoarece, în contextul Reformei religioase, rromii încep să fie asociați cu răul și considerați răspunzători pentru relele care se abăteau asupra Bisericii catolice, astfel că devin „țapi ispășitori“ cu consecințe care le afectau chiar existența.

În contextul declanșării Reformei, atitudinea față de rromi se înrăutățește, putându-se vorbi despre *antițigănist*. Legi foarte aspre vor fi adoptate împotriva rromilor într-o perioadă de profunde transformări spirituale în Europa centrală și de vest. În Imperiul Romano-German sunt bănuți de spionaj în favoarea turcilor și se dezbate modalitatea de a scăpa de ei, avându-se în vedere chiar moartea acestora, mai ales că se considera că aduc și ciurma. Astfel, în anul 1548, autoritățile orașului german Augsburg adoptau o lege prin care: „cine va voi să omoare un țigan nu va fi învinuit de ucidere“³¹ Anglia sec. al XVI-lea, se caracterizează prin măsuri extrem de aspre împotriva celor fără ocupație. Regele Henric al VIII-lea (1491-1547) s-a dovedit consecvent în politica de eliminare a vagabondajului și a cerșetoriei. Astfel, interzice intrarea „țiganilor“ în țară, iar cei care se opun devin pasibili de închisoare sau deportare. În vremea reginei Elisabeta (1533-1603) se adoptă o lege îndreptată în mod special împotriva rromilor, lege anulată la sfârșitul sec. al XVIII-lea, considerată extrem de severă.

În Franța, primele legi cu caracter represiv față de rromi sunt adoptate de regele Francisc I (1515-1547): „măsuri împotriva anumitor persoane ce își spun boemieni și care pribegesc după bunul plac sub pretextul unei religiozități simulate sau al unei anumite penitențe pe care ei pretind că o fac, umblând prin lume“³² Regele Carol al IX-lea (1550-1574) ordonă expulzarea și amenință cu galerele. „Declarația“ din iulie 1682, inițiată de Colbert și acceptată de „Regele Soare“ - Ludovic al XIV-lea, îi condamnă pe bărbații rromi la galere, iar pe femeile lor la închisoare.

În Spania, profund catolică, statul a conceput o politică de prigonire a rromilor nomazi și din perspectivă religioasă. Într-o scrisoare adresată regelui Fernando al VI-lea, de Părintele Francisco Ravago se spunea: „... măsurile propuse de guvernatorul Consiliului pentru stârpirea acestei rase de oameni și urâtă de Dumnezeu mi se par bune... S-ar face voia Domnului Nostru dacă s-ar reuși stârpirea acestor oameni“. În continuare, în 1783, regele Carol al III-lea (1716-1788), a pus în aplicare un plan în 44 de articole... „declaram că toți cei care sunt numiți sau se autodenumesc *Țigani*, nu sunt în realitate ceea ce spun, nici prin natura lor, nici datorită locului din care provin, nici datorită faptului că provin dintr-o rasă morbidă. Ținând cont de cele spuse, declaram că toți, fără nici o excepție, trebuie să oprească folosirea acestei limbi, modul de îmbrăcare și obiceiurile de viață pe care le-au urmat până acum. Împăratul acordă o perioadă de 90 de zile, astfel, încât toți cei care sunt prevăzuți în

această declarație să se stabilească undeva și să se lepede de limba, hainele și obiceiurile așa numiților *Țigani*, cu amenințarea la pedeapsa prin stigmatizarea cu fier încins. În ceea ce privește pe cei ce se vor împotrivi acestei hotărâri, vor fi condamnați la pedeapsa cu moartea”.³³ Așa numiții „țigani”, au avut 90 de zile la dispoziție să-și nege identitatea și să se schimbe... În 1710, împăratul Imperiului Habsburgic, Iosif I, a emis un ordin prin care „toți bărbații adulți să fie spânzurați, iar femeile și copiii să fie loviți și expulzați pentru totdeauna”. În Moravia li se tăia urechea stângă, iar în Boemia cea dreaptă sau erau însemnați pe spate cu un fier încins când erau arestați. De asemenea, s-au produs și masacre, fiind adoptate premii în bani pentru cei care reușeau să-și aducă contribuția la stărpirea acestor nelegiuți. În 1721 împăratul austriac Carol al VI-lea (1711-1740) a înăsprit legea incluzând executarea bărbaților adulți romi, iar în ceea ce privește femeile și copiii lor trebuia să li se taie o ureche. A urmat împărăteasa Maria Tereza, care a emis o serie de ordine care vizau exclusiv problema rromilor - de exemplu, erau interzise căsătoriile cu un rrom sau o rromă; pentru a se căsători cineva cu un nerrom trebuia să prezinte evidențe prin care dovedea că are un loc de muncă stabil și că provine dintr-o familie care împărtășea valorile bisericii catolice, iar un bărbat rrom trebuia să dovedească că poate întreține o femeie și copii; copiii mai mari de 5 ani trebuiau să fie îndepărtați din familiile rrome și educați de cetățeni nerromi.

În plină perioadă a iluminismului, în Europa se organizau și vânători de rromi (*heidenjachten* = vânătoare de păgâni). De pildă, în Elveția erau organizate vânători populare, care începeau, în mod normal ca la orice vânătoare, la auzul unui semnal, de regulă tragerea clopotelor. Dacă cineva se opunea unei astfel de vânători risca să fie ucis. Uneori, vânătoarea era o acțiune bine organizată a armatei.

O modalitate inedită de a scăpa de acești indezirabili, care devine o măsură pe care rromii o vor cunoaște în anii celui de-al doilea război mondial o reprezenta deportarea, coloniile devenind cele mai bune spații de depozitare. Astfel, un mare număr de rromi sunt deportați de Franța, în Martinica și Louisiana. Anglia, în vremea regelui Iacob I, va proceda la fel, deportându-i pe rromi în Terra Nova, Indiile de Vest și de Est. Spania va proceda în mod asemănător. Nevoia de brațe de muncă, în colonii, impunea, de fapt, o astfel de măsură, până la folosirea pe scară largă a forței de muncă a negrilor sclavi aduși din Africa.

Europa a cunoscut, încă de la începutul epocii moderne, un adevărat pogrom față de rromi, care va atinge apogeul în perioada celui de-al doilea război mondial.

Încă din secolul al XIX-lea, schimbările politice și ideologice au afectat radical viața rromilor. Suntem în epoca darwinismului social, curent puternic susținut după 1890, când se ajunge la concluzia că factorul biologic este singurul factor absolut din toate domeniile vieții: „statul modern, în loc să acorde protecție celor slabi, ar face mai bine să își îndrepte atenția către elementele biologice valoroase, utilitatea socială sau însușirile biologice valoroase ale individului devenind,

Împărăteasa Maria Tereza

Împăratul Iosif al II-lea

Mircea cel Bătrân

Alexandru cel Bun

astfel, unitatea de măsură a valorii sociale a acestuia³⁴.

În ceea ce privește existența poporului rrom în spațiul românesc, istoriografia românească opinează că prezența acestora s-ar fi datorat invaziei mongole din anii 1239-1241, fiind văzuți ca o moștenire tătară, inclusiv statutul social pe care rromii l-au avut, cel de robi, fiind o moștenire tătară.³⁵ Se considera, chiar, că prezența rromilor la nordul Dunării se datora invaziei pecenegilor și cumanilor din secolele XI-XII.³⁶ În urma studiilor de lingvistică, opinia a fost repede abandonată. De asemenea, descoperirile documentare relevă prezența rromilor, mai întâi în Țara Românească apoi în Moldova. Desigur că nu se poate exclude ideea că în cadrul migrației militare a tătarilor să nu fi fost antrenate și alte populații cu rol auxiliar, printre acestea putând fi și rromi, din perspectiva nevoii acestor războinici, de meșteșugari. Primul istoric român care le-a acordat atenția a fost Dimitrie Cantemir, în *Descriptio Moldaviae* scria: „Țigani sunt împrăștiați în toată țara și nu e boier ca să nu aibă mai multe familii de țigani, supuse lui. De unde și când a venit acest neam de oameni în Moldova, nici ei nu știu și nici anele noastre nu o spun. Întrebuințează o limbă care este obișnuită tuturor țiganilor din aceste părți și este amestecată cu multe cuvinte curat grecești și cu multe chiar persane. Altă meserie, afară de fierărie și arămarie, cu greu au. Natura li-e aceeași ca și în alte țări, au aceleași moravuri și suprema lor virtute și diferența specifică este furtul și lenea.“ (sic! – domnitorul moldovean nu are cuvinte deloc de laudă nici la adresa moldovenilor...). Important este faptul că Dimitrie Cantemir a fost frapat, ca mulți savanți în secolele următoare, de prezența în limba vorbită de rromi a lexicului persan și grecesc, semne ale unui trecut în adâncul Asiei și pe coastele Mării Mediterane, savantul moldovean fiind unul dintre puținii oameni de știință care realizau la acel moment adevărul privind originea rromilor.

Prima atestare documentară privind prezența rromilor în spațiul românesc, datează din 1385. Printr-un act emis de domnitorul Dan I, se dăruiau Mănăstirii Tismana și „40 de sălașe de ațigani“. Posesiunile dăruite Mănăstirii Tismana aparținuseră Mănăstirii Vodița, care, în contextul evenimentelor militare de la sfârșitul domniei lui Vladislav Vlaicu (1364-1377), a fost închisă.³⁷ Ulterior, informațiile despre ațigani, în Țara Românească, devin tot mai numeroase.

În anul 1388, domnitorul Mircea cel Bătrân dăruia mănăstirii Cozia, ctitoria sa, „300 de sălașe de ațigani“.³⁸ De altfel, din secolul al XV-lea, toate mănăstirile și marii boieri posedau robi rromi.

În Moldova, rromii sunt amintiți prima dată în anul 1428, când domnitorul Alexandru cel Bun dăruia mănăstirii Bistrița 31 de sălașe de ațigani.³⁹

Lingvistica relevă că rromii au sosit în Țările Române nu într-un singur val, ci pe parcursul mai multor secole. De asemenea documentele de arhivă demonstrează că sudul Dunării a reprezentat spațiul de plecare a rromilor spre centrul Europei. Sunt atestate expediții militare antiotomane, desfășurate de voievozii români la sudul Dunării, în urma cărora au fost capturați și rromi. Această realitate istorică reiese clar din documentele

epocii – în 1445 domnul Țării Românești, Vlad Dracul, a trecut la nordul Dunării în urma unei campanii militare antiotomane, 12.000 de oameni despre care cronicarul Jehan de Wawrin, arăta că „semănau cu ațigani”⁴⁰. Putem presupune, că în jurul anului 1400, rromii erau prezenți în Transilvania. Rromii au pătruns în Transilvania venind din Țara Românească.

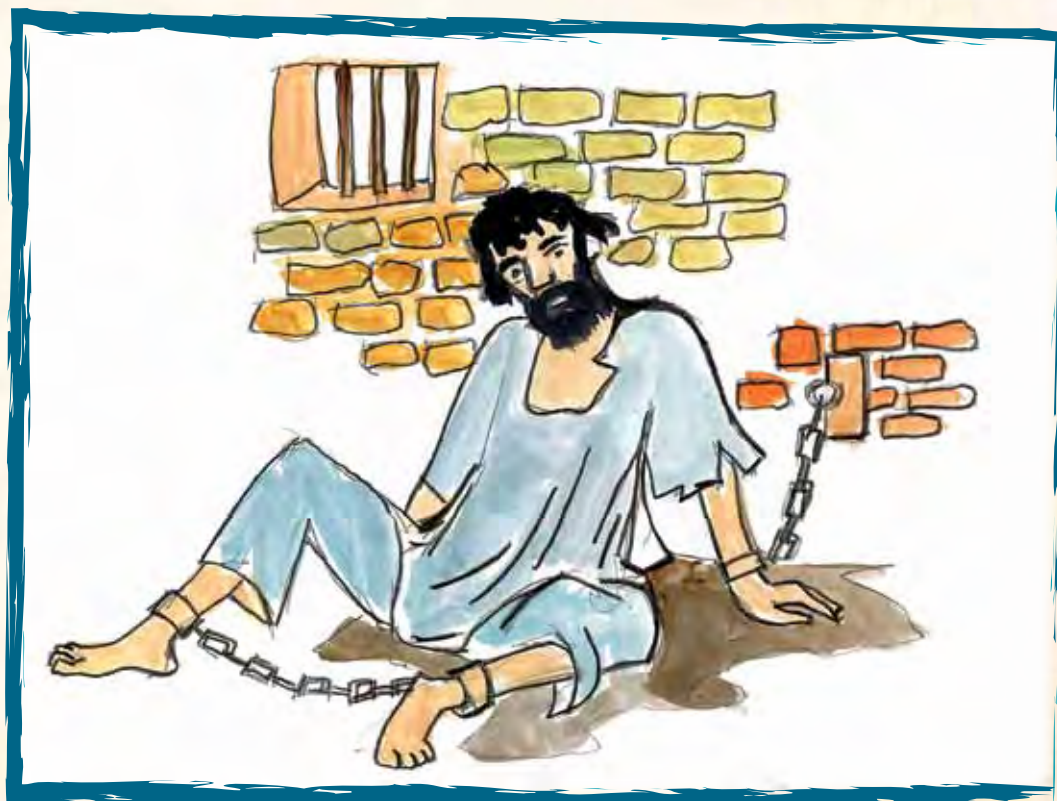
La începutul secolului al XVI-lea rromii sunt atestați în întreaga Transilvanie. La Sibiu, Brașov etc. registrele fiscale relevă existența unor persoane care purtau nume specifice. Pe la anul 1500 sunt atestați la Timișoara ca făuritori de tunuri, pentru ca în 1514 să îi întâlnim pe călăii rromi ai răsculațiilor lui Gheorghe Doja. În procesul de adaptare la realități socio-economice noi, rromii sunt aceia care reușesc să umple nișele sociale care le puteau asigura existența.⁴¹

Starea de relativă autonomie a rromilor din Transilvania s-a sfârșit în perioada în care Transilvania a fost inclusă în orbita de interese politice ale Imperiului Austriac, în perioada împărătesei Maria Tereza (1740-1780) și a fiului acesteia, Iosif al II-lea (1780-1790), astfel, este perioada în care se adoptă măsuri de sedentarizare și de asimilare forțată a rromilor.⁴²

Maria Tereza a emis decrete privitoare la sedentarizarea și asimilarea forțată a rromilor: legarea de un loc a rromilor, interzicerea deținerii de cai și căruțe, înlocuirea termenului de *țigan* cu cel de *țărani noi*, interzicerea vorbirii limbii *țigănești*, se interziceau căsătoriile între rromi, copiii de peste 5 ani urmau să fie ridicați din familia și încredințați unor familii nerrome, tinerii rromi de peste 16 ani puteau satisface stagiul militar.

Împăratul Iosif al II-lea a continuat politica față de rromi promovată de mama sa. În anul 1782, adoptă *De Regulatione Zingarorum*: copiii rromi să fie dați la școală, țiganii să urmeze obiceiul locului unde se află, rromii sunt obligați să se ocupe de agricultură, nici un rrom să nu mai dețină cai.

În Muntenia și Moldova, rromii au avut statutul socio-juridic de robi. Robia nu a reprezentat o instituție specifică doar spațiului medieval românesc, o întâlnim în întreaga Peninsulă Balcanică, fiind o realitate social-juridică firească acelor vremi. Datorită numărului mare de rromi stabilit în statele medievale românești, robia a devenit un fenomen de amploare, rromii monopolizând această instituție, exonimul „țigan”, devenind sinonim cu termenul „robi”, reflectând de fapt, o stare socială.⁴³ Menționăm că acest statut social, cel puțin până în sec. al XVIII-lea, nu implica în mod obligatoriu legarea de o moșie, ci legarea de un proprietar anume.⁴⁴ În funcție de proprietar, distingem următoarele categorii de robi: domnești, mănăstirești sau preoțești și boierești. Domnul țării, în calitate de stăpân absolut al țării, dăruia mănăstirilor sau boierilor, printre altele, și robi rromi. Această

Rob în lanțuri

instituție a fost o componentă a sistemului de organizare în Țările Române, până la jumătatea sec. al XIX-lea. În toate componentele sale, această instituție ținea de dreptul consuetudinar, mult timp neexistând legi scrise cu privire la robi. Când în Muntenia și Moldova a început să se facă apel la legiurile bizantine au fost preluate și dispoziții privitoare la robi.

La mijlocul sec. al XVII-lea, primele legi tipărite în limba română – *Pravila de la Govora*, *Îndreptarea legii*, în Țara Românească, și *Cartea românească de învățătură* din Moldova lui Vasile Lupu cuprind norme de drept în privința robilor, de proveniență bizantină. Robii aveau un statut juridic particular, diferit de cel al populației românești. Dreptul robilor consta într-un număr de norme care se refereau în primul rând la obligațiile pe care le aveau robii față de stăpâni și stat. Principala obligație a robilor era de a plăti o taxă către stăpân. Nu ne propunem să stabilim statutul pe care rromii l-au avut la trecerea Dunării. Având în vedere că instituția robiei era o realitate firească în Peninsula Balcanică, respectiv în Imperiul Bizantin apoi în Imperiul Otoman, nu este exclus ca unii dintre rromi să fi fost robi, la trecerea Dunării, trecere, în acest caz, realizată în urma unor tranzacții.

Totuși, la începutul prezenței lor în Muntenia și Moldova credem că au fost oameni liberi, dovadă fiind și faptul că până târziu, în sec. al XVIII-lea, sunt atestați rromi liberi.⁴⁵ Se întâmpla ca rromii liberi să fie nevoiți să-și vândă libertatea pentru a scăpa de foame sau pentru a evita pedepse capitale.⁴⁶

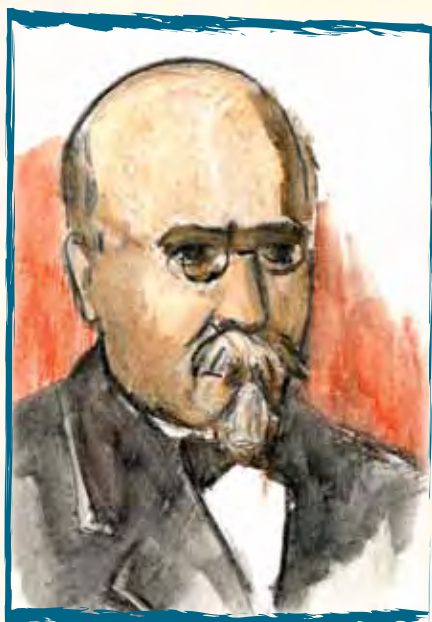
Istoricul Petre Petcuț, autorul unor studii despre istoria rromilor, precum și a unei ediții de documente privind situația rromilor în evul mediu românesc – *Rromii din*

Căsătoria a doi tineri rromi, cu binecuvântarea boierului

Boieri români și supușii lor rromi

Mihail Kogălniceanu, unul dintre salvatorii rromilor din robie

România. Documente – consideră că rromii care au trecut Dunărea în spațiul românesc au fost oameni liberi, fiind supuși unui proces de înrobire treptată de către domnitorii, respectiv boierii și biserică, motivul principal fiind cel economic.

Istoricul P.N. Panaitescu, aprecia că “istoria țiganilor în Țara Românească și Moldova aparține istoriei economice a acestor două țări”,⁴⁷ o recunoaștere, de fapt, a rolului economic avut de robii rromi, fapt remarcat și de călătorii străini prin teritoriul țărilor române. Invasia otomană, ocuparea de către aceștia a porturilor românești de la Dunăre și Marea Neagră, marile descoperiri geografice au anulat poziția ca țări de tranzit, la marele comerț care lega Europa de Orient.⁴⁸

Societatea românească, agricolă prin excelență avea nevoie de meșteșugari – „toate artele mecanice sunt în mâinile țiganilor sau ale străinilor din țările apropiate, remarca I.St.Raicewich.”⁴⁹

Călătorii străini, care au trecut prin teritoriile românești, au surprins realitățile vieții rromilor. Documentele menționează tranzacții, donații etc, surprinzând și acte de vânzare - cumpărare robi, fără a reflecta cu adevărat viața de zi cu zi a rromilor.

Scrierile călătorilor străini, începând cu sec.al XVI-lea, conturează viața robilor din Țările Române. La 1571, Christian Chasaeus ajunge în Transilvania și constată că rromii sunt „lipsiți de orice drept omenesc”.⁵⁰ François de Pavie, baron de Fourquevaux, prezent în Moldova la 1585, face referiri despre țiganii domnești și mănăstirești care aveau obligația unor dajdii anuale.⁵¹ Cunoscutul călător, Paul de Alep, secretarul

Patriarhului Macarie al Antiohiei, prezent în Țările Române în sec.al XVII-lea (la sfințirea Bisericii cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil”, ctitorie a domnitorului Matei Basarab în așezarea Vaideei - Slobozia), remarca faptul că „boierii mai au o mulțime de sclavi negri cumpărați pe care poporul îi strigă: Arap! Arap!” – fără îndoială rromi – Paul din Alep amintește că rromii erau și servitori, meșteșugari, lăutari...și rromi nomazi, care străbăteau țara cu meșteșugul lor, datorând șase dinari stăpânului în ziua de Sfântul Gheorghe.⁵²

Relatării călătorilor străini surprind și o situație juridică și social cruntă. Chiar dacă statutul social-juridic era de rob și nu de sclav, fapt care le conferea un statut clar, viața robilor era însă atât de grea încât în prezentările făcute de acești călători se remarcă o poziție critică și vehementă împotriva acestei stări de lucruri.

Contele d’Antraigues nota despre rromii robi boierești: „Boierii sunt stăpânii lor cei mai absoluți. După plac îi vând și-iucid ca pe niște vite...”⁵³ în timp ce, trimisul Republicii Franceze Iacobine, Jean Louis Parrant, întreba: „Ce se mai poate spune despre aceste numeroase turme (câci nu pot fi numite altfel) de ființe încă și mai nenorocite care sunt puse pe aceeași treaptă cu vitele de povară și adesea tratate mult mai rău decât ele de către stăpânii barbari a căror odioasă așa-zis proprietate sunt?!“⁵⁴

Studentul englez, John B.S. Moreit of Rokeby, aflat în Țara Românească la sfârșitul sec. al XVIII-lea, este impresionat de faptul că robii „erau vânduți ca boii”. La 1810, W. Wilkinson scria despre modul cum se făc tranzacțiile.⁵⁵ La rândul lui, un scriitor german, care și-a semnat operele cu pseudonimul Ermitul din Gauting, descria lupta disperată a unei fete de rrom, care a fost vândută unui tânăr boier și căruia nu-i păsa de tinerețea ei și de bocetele familiei. Străinul, înduioșat, și-a dorit să o elibereze pe fată, dar nu a putut înfrânge cerbicia noului stăpân ce fusese atras de frumusețea fetei și căreia îi promitea biciul în caz că nu i-ar fi satisfăcut poftele. Ermitul din Gauting credea că între cei 40 000 de rromi din Muntenia „sunt de aceia care, deprinși cu biciul zilnic, și-ar fi pierdut și mâinile pentru un sadic capriciu al stăpânului”⁵⁶

Intellectualii străini prezenți în Principate au fost creatori de opinie critică față de robie. Elvețianul Emile Kohly de Guggsberg, perceptor al comisului Gherghel din Botos, într-un memoriu tipărit la Iași, în 1841, care a produs o impresie deosebită, menționa: „...Cu acestea din urmă trebuie să se sfârșească cu desăvârșire mizeria și robia. Robia reprezintă cea mai mare rușine pentru țară, pata cea mai neagră în fața străinului. Veți îndrăzni vreodată să vă numărați printre neamurile civilizate, atât timp cât se va putea citi într-unul din jurnale voastre: De vândut țigancă tânără?!... Robia reprezintă cea mai mare rușine pentru țară, pata cea mai neagră în fața străinului”⁵⁷

Jean Alexandre Vaillant (cunoscut rromist al sec.al XIX-lea, care, în realizarea studiilor sale, a beneficiat de sprijinul revoluționarului român Nicolae Bălcescu), evocă în lucrările publicate bătăile la care erau supuși robii pentru cele mai neînsemnate neglijențe și descrie o vânzare publică a robilor boierului Știrbey, zugrăvind deznădejdea, durerea familiilor destrămate pentru totdeauna.⁵⁸

Relatări care conturează un tablou trist de viață a unor oameni vânduți, bătuți și chiar uciși le regăsim și la M. Kogălniceanu, care amintește: „Contemporanii mei își aduc aminte, și aci am ca martor pe mai junele meu

Vânzare de rromi robi

În sec. al XVIII-lea, în contextul instaurării domnitorilor fanarioți, asistăm la apariția unor elemente de noutate juridică în ceea ce privește statutul robilor. Astfel, se interzic căsătoriile mixte, preoții fiind opriți să mai officieze, astfel de cununii. „Sobornicescul hrisov“, emis în anul 1785, interzice cu desăvârșire căsătoriile între oamenii liberi și robi, în Moldova, iar în Muntenia, „Pravilniceasca condică“, din 1780, stabilea desfacerea căsătoriilor mixte, iar dacă se nașteau copii dintr-o astfel de legătură, aceștia deveneau oameni liberi.

Sfârșitul sec. al XVIII-lea a însemnat și apariția curentului aboliționist, în contextul marilor mișcări politice și ideologice care aveau loc în Europa. Asistăm la apariția unor inițiative particulare în ceea ce privește necesitatea dezrobirii. Apariția unei generații de intelectuali tineri care și-au făcut studiile în Apus, cucerii de idealurile liberale ale Apusului, a avut un rol major în procesul de modernizare instituțională, culturală și politică a Principatelor Române, în secolul al XIX - lea.

Secolul al XIX-lea, sau secolul națiunilor, s-a caracterizat, la nivel european, printr-un proces de formare a conștiinței naționale și de constituire a statelor naționale. În această perioadă de profunde transformări la nivelul conștiinței popoarelor și politice, Principatele Române supraviețuiau între trei mari imperii: otoman, rus și austriac. Un nou spirit, european, se impunea și în Țările Române încă din secolul al XVIII-lea datorită apariției iluminismului, care a stat la baza fundamentării unei noi filozofii despre drepturile omului. Operele unor gânditori ca Voltaire, Montesquieu, Rousseau, lucrări precum „Contractul social“, „Declarația de independență“, „Declarația drepturilor omului și cetățeanului“ au circulat și în Țările Române, iar Revoluția americană sau Revoluția franceză propagă noi idei democratice despre om și societate, inclusiv în spațiul românesc.

Într-un context de presiune economică și politică a puterilor vecine, în Principate se remarcă un început lent, timid, de „europenizare“, de raportare la principiile epocii luminilor, cu efecte benefice în procesul de formare a unei culturi și societăți românești moderne. Studiile sau călătoriile de studii ale tinerilor români, în Occident au favorizat acest proces.

O condiție indispensabilă modernizării societății românești devenea abolirea instituției robiei. Apariția și existența acestei instituții aparține istoriei Țărilor Române, până târziu fiind considerată o componentă absolut

contemporan, pe colegul meu Alexandru Papadopol Calimach, își aduc aminte ce erau țiganii, sunt acum 50 de ani, chiar atunci când razele civilizațiunii moderne îmblânzise moravurile în toate societățile Europei și când sclavia nu mai avea domiciliu decât în Rusia și, din nenorocire, și în România. Legea țării trata pe țigani de lucru, vândut și cumpărat ca lucru, deși prin deriziune numărul sau individul se califica de suflet: am atâtea suflete de țigani; în realitate, și, mai ales, stăpânii care aveau puțini țigani, îi tratau mai rău chiar decât prescripțiunile legii. Chiar pe ulițele orașului Iași, în tinerețele mele, am văzut ființe omenești purtând lanțuri în mâini sau la picioare, ba unii chiar coarne de fier aninate de frunte și legate prin coloane împrejurul gâtului. Bătăi crude, osândiri la foame și la fum, închidere în închisori particulare, aruncați goi în zăpadă sau în râuri înghețate, iată soarta nenorociților țigani! Apoi, disprețul pentru sfințenia și legăturile de familie. Femeia luată de la bărbat, fata răpită de la părinți, copiii ruși de la sânul născătorilor lor și răzlețiți și despărțiți unii de alții, și vânduți ca vitele la deosebiți cumpărători, în cele patru colțuri ale României. Nici umanitatea, nici religiunea, nici legea civilă nu aveau ocotire pentru aceste nenorocite ființe; era un spectacol grozav, strigător la cer. De aceea, povățuiți de spiritul secolului, de legile omenirii, un număr de boieri bătrâni și tineri au întreprins de a spăla patria lor de rușinea sclaviei...⁴⁵⁹

firească a sistemului social juridic românesc. Se poate afirma că existența acestei instituții, timp de secole, a creat o anumită particularitate istoriei românești, față de restul Europei.

Cu toate transformările care au avut loc în Moldova și Țara Românească, în perioada fanariotă, reformismul domnitorilor greci era departe de politica iluministă a împăraților habsburgi. Dacă în această perioadă s-au produs schimbări în ceea ce privește statutul țăranilor, în privința rromilor, situația a rămas aproape neschimbată, robia constituind o clasă socială cu funcții economice și sociale clare. Cu toate acestea, în Principate, ca și în SUA, s-a produs o evoluție de la acceptarea instituției robiei, respectiv a sclaviei, până la recunoașterea necesității abolirii ei - „Un om stăpânit de un altul! Un om drept proprietar! Un chip al lui Dumnezeu pus la jug ca un animal!”⁶⁰ Argumentele aduse în sprijinul abolirii robiei erau de ordin umanitar, creștin (se invoca Biblia), dar și de ordin economic, fiind considerată nerentabilă (n.red.: *a robiei, a sclaviei*) pentru o economie modernă.

Promotorii dezrobirii erau tinerii boieri români care studiaseră la școlile Apusului: Vasile Alecsandri: „Nimic nu-i mai scump și mai slăvit decât libertatea, odorul cel mai neprețuit ce l-a dat Dumnezeu oamenilor”; Mihail Kogălniceanu, „...toți oamenii se nasc și sânt slobozi...”⁶¹, Ion Cămpineanu: primul boier al țării care și-a eliberat robii în 1834; Alecu Russo arăta că robia este nerentabilă din punct de vedere economic; Cezar Bolliac, în anul 1843, publica poeziile „Fata de boier și fata de țigan”, „Țiganul vândut”, iar în anul 1848, publica „O țigancă cu pruncul său la statua Libertății”; Ion Heliade Rădulescu publica în anul 1844 „Jupân Ion” („Domnilor poezi cu ideile veacului, Jupân Ion vă poate inspira mai mult decât un rege, fapta lui trebuie să sloboază pe frații lui din robie, trebuie s-o vedeți ca o auroră a zilei cei mari și creștine în care pământul românesc nu va mai cunoaște numele de rob, dacă e Dumnezeu în cer”)⁶²; frații Golescu, Costache Negri, Dimitrie Filipescu – care cer desființarea „leprei sociale” pe care o reprezenta robia, făcând apel la opera lui Henri Storch,⁶³ și mulți alții – reprezentau idei noi, aboliționiste, promovate în presa timpului și prin fapte pe măsură.

Modernizarea social-economică a Țărilor Române a fost profund influențată de transformările politice care au avut loc începând cu Revoluția lui Tudor Vladimirescu din 1821. Dezrobirea nu era considerată, încă, o prioritate a modernizării. Procesul de emancipare s-a desfășurat aproape simultan în Moldova și Țara Românească. Un prim moment, de referință, îl reprezintă Regulamentele Organice, acte care au însemnat primele documente cu caracter de „constituție” în Țările Române. Au fost adoptate de Adunările Obștești Extraordinare ale Munteniei și Moldovei, în 1831, în timpul ocupației rusești. Reglementările care priveau robia rromilor îi aveau în vedere doar pe robii statului. Astfel, în Muntenia, prin art. 67 și 95, iar în Moldova prin art. 79, robii statului erau impuși la aceleași obligații fiscale ca și oamenii liberi, fiind obligați la plata capitației (30 lei de familie). Aurarii trebuiau să plătescă 50 de lei. Rromii meșteșugari, care locuiau în orașe și târguri, trebuiau să se înscrie în corporații meșteșugărești ca toți ceilalți meșteșugari ai țării. Robii mănăstirești și boierești continuau să aibă același statut fiscal, anume, art. 95, în Muntenia, și art. 86, din Moldova, aveau în vedere identificarea unor modalități prin care să se poată realiza lichidarea nomadismului și statornicirea rromilor.⁶⁴ Obșteasca Adunare a Munteniei adopta în 1831 „Regulamentul pentru îmbunătățirea soartei țiganilor statului”, care urmărea lichidarea nomadismului. La fel se proceda și în Moldova, unde se adopta „Regulamentul pentru statornicirea țiganilor”. Regulamentele Organice cuprindeau măsuri pentru stimularea așezării rromilor statului pe moșiile boierilor, cei care se statorniceau fiind scutiți de taxe.

Prima lege a dezrobirii a fost adoptată în Muntenia, la 22 martie 1843, prin „Legea pentru desființarea dajnicilor de sub administrația Vorniciei temnițelor și trecerea lor sub administrația ocărmuirilor de județe”. La 31 ianuarie 1844, a fost adoptată în Moldova „Legea pentru regularizarea țiganilor mitropoliei, a episcopioilor și mănăstirilor în deobște”. Din acest moment, foștii robi ai statului deveneau cetățeni care trebuiau să plătescă impozit (capitația). În august 1843, Departamentul Trebilor Dinăuntru al Valahiei dă o dispoziție prin care toți proprietarii de robi erau obligați să se îngrijească de statornicirea rromilor lor nomazi. În Moldova, domnitorul Mihail Sturdza, propunea eliberarea robilor care aparțineau bisericilor. Prin legea din 31 ianuarie 1844, dările care au fost adunate de la rromi, au format un fond special destinat răscumpărării robilor pe care particularii îi scoteau la vânzare.

La 14 februarie 1844 se vota o lege prin care robii statului deveneau liberi, dobândind aceleași drepturi și responsabilități ca toți ceilalți cetățeni ai țării. În Muntenia, procesul dezrobirii continuă cu legea din 11 februarie 1847, prin care sunt eliberați robii mitropoliei, ai episcopioilor, ai mănăstirilor și metocurilor, ai bisericilor și ai oricărui alt așezământ public. Legea nu prevedea nici o despăgubire.⁶⁵

Anul 1848, anul revoluției europene, a însemnat și pentru Țările Române un moment de referință în procesul de formare a statului român modern. În cadrul unor Mari Adunări Naționale s-au adoptat programe care trasau principalele obiective de dezvoltare a societății românești. Programele revoluționare aveau înscrise și necesitatea dezrobirii tuturor robilor. Proclamația de la Izlaz (9 iunie 1848) avea înscris la pct. 14 „dezrobirea țiganilor prin despăgubire”. Fuga domnitorului Gheorghe Bibescu și constituirea unui guvern revoluționar, în cadrul căruia activau și militanți ai dezrobirii, aveau să determine și înființarea, alături de alte Comisii, și a Comisiei pentru liberarea robilor.⁶⁶ Comisia era formată din Ioasaf Znacoveanu, Cezar Bolliac și Petrace Poenaru. Aceasta și-a început activitatea prin eliberarea pentru cei dezrobiți a unor bilete de slobozenie. Foștii proprietari urmau să fie despăgubiți de către stat. Desființarea robiei figura și în programul „Dorințele Partidei Naționale” din Moldova, elaborat sub coordonarea lui Mihail Kogălniceanu, în august 1848, în Bucovina. Înfrângerea revoluției române

însemna anularea tuturor măsurilor democratice inițiate și implicit revenirea la starea de robie a rromilor care aparțineau boierilor. Emanciparea societății românești se afla într-un stadiu înaintat în ceea ce privește abolirea robiei. Acum, această instituție era identificată cu barbaria.

Domnitorii care s-au succedat la conducerea Țărilor Române, până la dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza (ianuarie 1859), au fost promotori ai modernizării. În Țara Românească, domnitorul Barbu Știrbei (1849-1856), emitea un ordin, la 22 noiembrie 1850, prin care interzicea ca familiile de rromi robi să mai fie despărțite. Un an mai târziu, se stabilea ca statul să-i răscumpere pe robii care sufereau maltratări sau alte neajunsuri din partea stăpânilor.⁶⁷ În corespondența sa, publicată de Nicolae Iorga, în anul 1904, se poate constata atitudinea profund critică a acestui domnitor față de robie, pe care o consideră „o monstruoșitate“. Eliberarea se realiza prin despăgubire, proprietarii primind câte 10 galbeni pentru fiecare individ eliberat. Despăgubirea urma să fie plătită eșalonat pe mai mulți ani de Casa Fondului de Despăgubire. Legea stabilea și obligația rromilor de a se statornici.

În Moldova, în urma legilor din 1844, mai rămăseseră în starea de robie rromii care aparțineau particularilor. Domnitorul Grigore Alexandru Ghica (1849-1856) se adresa, la 28 noiembrie 1855, Sfatului Administrativ, propunând adoptarea unei legi a dezrobirii rromilor. Proiectul a fost elaborat de Mihail Kogălniceanu și Petre Mavrogheni. La 10/22 decembrie 1855, Divanul Obștesc al Moldovei, vota „pentru desființarea sclăviei, regularea despăgubirei și trecerea emancipaților la dare“.⁶⁸ Prin legea pentru desființarea robiei, adoptată în decembrie 1855, proprietarii rromilor urmau să primească o despăgubire de 8 galbeni pentru lingurari și vătrași și 4 galbeni pentru lăieși. De remarcat este faptul că unii boieri și-au eliberat robii în mod gratuit, ca de pildă, Ion Câmpineanu.

Abolirea robiei rromilor, proces început în prima jumătate a sec. XIX, a durat aproximativ trei decenii. Societatea românească era însă departe de a rezolva problemele sociale și economice ale acestui popor. Pentru cei mai mulți dintre rromi, dezrobirea a devenit o povară. Condiția de clăcaș presupunea mult mai multe obligații față de stat decât avuseseră robii înainte. Aceasta explică de ce, odată cu obținerea libertății juridice, mulți rromi au părăsit locurile unde fuseseră stabiliți. De asemenea, au fost situații în care au fost alungați de pe moșiile boierești, sau li s-a interzis să se stabilească în preajma unor localități (sate sau orașe). Ca atare, mulți rromi au redevenit nomazi și au plecat peste graniță, Europa confruntându-se cu o adevărată migrație a rromilor din Principate Române.

Înfăptuirea Unirii, prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, epoca reformelor care a urmat nu putea să nu aibă în vedere și situația celor dezrobiți. Astfel, Legea Rurală din 14 august 1864, prin care se institua proprietatea funciară de tip capitalist, a contribuit la transformarea clăcașilor în proprietari de pământ. Textul legii nu face referiri la rromi, dar există dovezi că între cei împroprietăriți s-au aflat și foști robi. Printr-un *Jurnal al Consiliului de Miniștri*, s-a dispus ca foștilor robi, care aveau doar locuință, nu și teren agricol, să li se dea în proprietate numai locul de casă și grădină.

Reforma agrară a contribuit semnificativ la legarea de ocupația agricolă a rromilor. Este greu de estimat un număr cert al rromilor care s-au încadrat vieții agricole. Rromii nomazi au găsit în continuare nișe în economia rurală românească. Satul românesc trebuia să apeleze în continuare la rromii meșteșugari. Cu toate acestea, locul lor în economie este unul periferic, la fel ca și locul pe care îl ocupă în societate, marginalizați și la periferiile localităților. Această realitate a creat un decalaj între populația majoritară și rromi, fiind de natură să influențeze evoluția viitoare a acestui grup etnic. Legiferarea dezrobirii rromilor, pe parcursul mai multor decenii, în veacul al XIX-lea, se înscrie în procesul de modernizare a Principatelor Române, fiind una din măsurile principale în direcția procesului de europenizare. Concluzionând, abolirea robiei s-a limitat de regulă la aspecte juridice, fiind neglijate problemele economice și sociale, fapt ce a produs repercusiuni negative, în plan socio-economic și ideologic, având în vedere că începea o epocă în care se afirma teoria determinismului biologic.

Sfârșitul primului război mondial a adus schimbări majore pe harta geo-politică a Europei, în spiritul documentului propus ca fundament pentru o nouă lume, „Cele 14 puncte“, propus de președintele SUA, Thomas Woodrow Wilson. Anul 1918, marca sfârșitul primului război mondial cu victoria Antantei. Prăbușirea Imperiilor multinaționale (Austro-Ungaria și Rusia) a favorizat și procesul de formare a statelor naționale. Provinciile istorice românești, Basarabia, Bucovina și Transilvania (cu Banatul, Crișana, și Maramureșul) se uneau cu România, în anul 1918. În urma acestor evenimente, cea mai mare parte a românilor trăiau între granițele aceleiași țări – România Mare. Inevitabil, după 1918, a crescut simțitor și numărul populațiilor minoritare.

La recensământul din 1930, românii reprezentau 71,9% (12.981.324) din totalul populației, în timp ce maghiarii formau 7,2% (1.415.507, iar celelalte minorități (germani, evrei, ucraineni, rromi) restul procentual. La acest recensământ s-au declarat rromi 262.501 persoane, adică 1,5% din totalul populației.⁶⁹ Este însă foarte clar ca acest recensământ, la fel ca și altele care au urmat, să nu reflecte o situație statistică suficient de clară a numărului de rromi. Procentul stabilit în 1930 era inferior celui de la sfârșitul secolului al XIX-lea, ori într-un interval de timp atât de scurt nu putem vorbi de asimilare, ci, mai degrabă de o problemă pe care, din păcate, o întâlnim și astăzi, asumarea/neasumarea identității, o identitate care s-a structurat pe baza unei

istoriei de excludere socială și rasism, cosecințele fiind vizibile și astăzi în mentalul colectiv, dar și minoritar. Ion Chelcea, în lucrarea sa „Țigani din România. Monografie etnică“ aprecia numărul rromilor din România ca fiind de aproximativ 525.000.⁷⁰

În urma ratificării actelor Unirii, în 1918, toți locuitorii României beneficiau de aceleași drepturi și responsabilități ca și restul populației majoritare, de altfel, în documentele Unirii se stipula acest fapt. Acesta a fost și motivul pentru care guvernul român condus de I.I.C. Brătianu s-a opus semnării, în 1919, a unui Tratat al minorităților dorit de Marile Puteri, considerat un act prin care se încălca suveranitatea națională. De remarcat faptul că rromii s-au încadrat în spiritul acelei perioade, fiind solidari cu actul Unirii. La 27 aprilie 1919, o Adunare a reprezentanților rromilor din România, întrunită la Târnăveni, saluta decizia Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, de Unire a Transilvaniei cu România. Rromii își exprimau angajamentul față de noua patrie și speranța egalității în drepturi cu ceilalți cetățeni ai României.⁷¹ Considerăm că, în procesul de construcție identitară a rromilor, este necesară construirea și de simboluri identitare. O zi a rromilor din România nu poate fi decât aceea în care pentru întâia oară reprezentanți ai rromilor cer anularea utilizării în documentele oficiale ale României Mari a termenului „țigăni“, cuvânt folosit de veacuri cu conotații profund peiorative, în favoarea etnonimului RROM.

Perioada interbelică a reprezentat pentru populația de rromi o epocă de transformări importante. Reforma agrară, înfăptuită după primul război mondial, a transformat în mici proprietari agricoli și o parte din rromii care locuiau în mediul rural. Locul rromilor, în economia țării, rămâne unul periferic, marginal.

În lumea satului românesc nu se poate vorbi despre agricultură fără a analiza rolul economic pe care îl aveau rromii. Repararea utilajului agricol, fierăria și alte meșteșuguri continuau a fi practicate exclusiv de către rromi.

Migrația de la sat la oraș se accentuează, apărând probleme în gasirea unui loc de muncă. În viața urbană, rromii acoperă nișe economice, care reflectă, de fapt, situația de marginalizați social și economic. Rromii care rămân în afara acestor influențe social-economice erau nomazii care se deplasau sezonier pentru a-și practica meșteșugurile. Erau văzuți ca o plagă a unor vremuri de mult apuse, care nu se raporta deloc la realitățile timpului. Statul s-a implicat prea puțin în această chestiune, lăsând în grija autorităților locale. În această perioadă, organizațiile rromilor cereau ca acestor semeni, statul să le pună la dispoziție locuri de casă și pământ.

Dacă, în decursul istoriei, rromii din spațiul românesc au fost supuși unui proces de marginalizare, în perioada interbelică asistăm la apariția unui interes deosebit din partea științei față de rromi. România nu avea să fie străină de ideologia rasistă, care are la bază teoria determinismului biologic. Secolul al XX-lea a debutat și în România cu ideologia conform căreia „Statul modern, în loc să acorde protecție celor slabi, ar face mai bine să își îndrepte atenția spre încurajarea elementelor biologice valoroase, utilitatea socială sau însușirile biologice ale individului devenind, astfel, unitatea de măsură a valorii sociale a acestuia“.⁷²

Ascensiunea Germaniei naziste, după anul 1933, cu doctrina ei despre puritatea raselor, foarte clar exprimată în lucrarea lui Adolf Hitler, „Mein Kampf“, determină apariția unui curent de gândire autohton, care susținea necesitatea păstrării purității rasiale a poporului român. În perioada interbelică se dezvoltă și în România un naționalism specific, străin însă de atitudini antirrome. Exemplu îl constituie și activitatea organizației care se afla la extrema dreaptă a vieții politice românești – Legiunea Arhanghelul Mihail (Garda de Fier - mai târziu) ce se rezuma la antisemitism, mai târziu punând problema adoptării unei politici rasiste și față de rromi. Activitatea guvernului Goga-Cuza, perioada dictaturii regale (1938 - 1940) nu i-au vizat pe rromi. De fapt, până la regimul Antonescu, preocupările unor reprezentanți ai biopoliticii nu au fost transpuse în practică. Biopolitica are ca fondator, în România, pe prof. Iuliu Moldovan de la Cluj.⁷³ Este o perioadă în care apar concepte noi, ca: puritate etnică, etnii inferioare, primejdie bioetică, minorități balast. Se poate constata influența ideilor lui Robert Ritter, psihologul și psihiatrul care conducea, în Germania, Centrul de Cercetare pentru Igiena Rasială și Biologia Populației și care avea ca scop principal combaterea „flagelului țigănesc“. Datorită modului de viață, în România, rromii încep să fie considerați ca o „plagă“ a societății. Ioan Făcăoaru, teoretician al cercetărilor rasiale, considera că asimilarea anumitor grupuri etnice, ar putea determina „înstrăinarea și pauperizarea însușirilor noastre etnice“.⁷⁴ Asimilarea rromilor era considerată un mare pericol pentru integritatea rasei românești. „Marea problemă rasială a românilor este problema țiganilor. Ei constituiesc cel mai numeros grup etnic, după români. Și în același timp ei sunt elementul de promiscuitate și disgenie din țara noastră. Nu s-a făcut nimic pentru rezolvarea problemei țigănești“,⁷⁵ susținea Sabin Manuilă, directorul Institutului Central de Statistică.

Schimbările politice survenite în România, în anul 1940, anularea regimului democratic consacrat de Constituția din 1923, în urma preluării puterii politice de către legionari, apoi de către generalul Antonescu, aveau să determine și în România adoptarea măsurii excluderii celor care aveau o singură vină - de a fi altfel decât ceilalți. Din păcate, și în România, oamenii sunt excluși, desigur, se invocă măsura de deportare și nu de „soluție finală“, din simplul motiv că erau „țigani“. O perioadă în care oamenii nu sunt eliminați pentru ceea ce făceau, ci pentru ceea ce erau.

Deportarea rromilor în Transnistria a fost întrutotul opera guvernului Antonescu, nu numai ca realizare, ci și

în privința ideii. Înainte de regimul Antonescu, în România nu a existat o politică publică față de romi. Rromii nu au constituit o preocupare specială pentru societatea românească, nefiind considerați o „problemă etnică”. Guvernul de extremă dreaptă Goga-Cuza, din anul 1938, nu a adoptat o legislație cu caracter antirom. Politica de „românizare” și „legislația antiminoritară” adoptate la începutul anului 1938 de acest guvern, nu se refereau la romi. La nivelul factorilor politici, rromii nu erau văzuți ca o „problemă”. Chiar dacă erau recenzați ca etnie aparte, cu o limbă proprie, ei erau tratați mai mult ca o categorie socială. În consecință, în acțiunea autorităților românești, rromii nu au fost incluși printre minoritățile naționale; legislația în privința minorităților nu s-a referit și la ei.

Interesant este faptul că ideologia naționalistă românească din perioada interbelică a fost străină de atitudini și manifestări împotriva rromilor, iar politicile de românizare adoptate de guvernul Goga în 1938 și, apoi, în timpul regimului de autoritate monarhică al lui Carol al II-lea nu i-au vizat pe rromi. Comisariatul General al Minorităților, înființat în 1938, nu s-a ocupat și de rromi.

Dezolați, ajunși la Bug, în Transnistria „nefăgăduinței”

plângerile formulate de unii dintre rromii deportați, care nu se raportau la criteriile descrise mai sus. Generalul C. Vasiliu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, a reacționat imediat și brutal: „Îmi trimiți hoții îndărăt?” Mihai Antonescu încheie discuția „Pe cei care i-ați ridicat – Dumnezeu să fie cu ei! Nu-i mai întorcem îndărăt”.⁷⁷

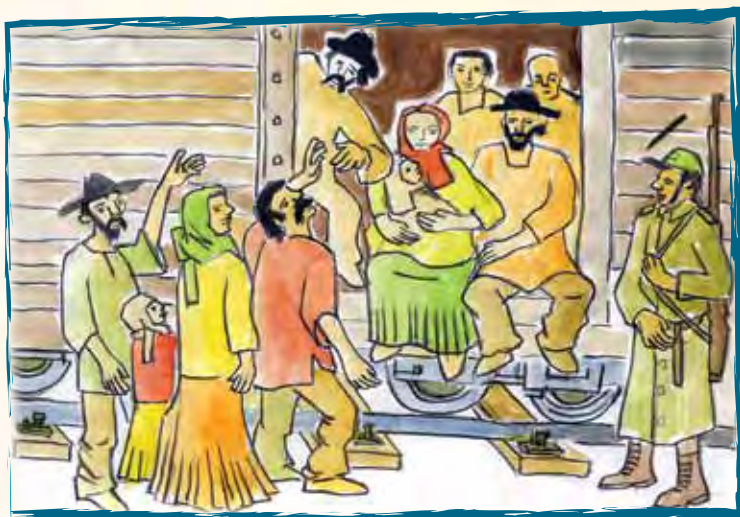
Acum, după decenii de la acele evenimente, când se face efortul firesc de a se aduce la cunoștința generațiilor contemporane că și rromii au fost supuși exterminării, realizăm că nimeni nu a putut fi cu ei. Lipseau organizații internaționale patronate de etnici rromi, lipsea interesul față de soarta lor. *Un Holocaust uitat al rromilor; datorat tăcerii?* Mărturiile ale supraviețuitorilor evrei din lagărele de exterminare sau din ororile deportării în Transnistria au fost culese imediat după război. Pentru rromi a trebuit să mai treacă peste șase decenii pentru a se consemna atrocitățile săvârșite. Cauzele sunt complexe și țin de un anumit aspect cultural.

Gheorghe Niculescu, președinte al Asociației „Uniunea Generală a Rromilor din România”, lansa un apel către autoritățile statului român, prin care își exprima speranța înțelegerii, a toleranței față de rromi: „Rromii n-au fost dezertori, trădători, nici spioni și acolo unde au fost duși au făcut treabă, au muncit fără murmur. Că au rămas în urmă cu progresul vremurilor, nu este vina lor. Dacă, în trecut, s-ar fi ocupat cineva mai îndeaproape de acești oameni necăjiți, vă asigurăm că mult s-ar fi schimbat soarta lor și astăzi nu ar mai fi vorba de rasism...”⁷⁸

Inițial, nu a existat planul de deportare în Transnistria. În viziunea lui Ioan Făcăoaru, adept al biopolitismului, „problema țigănească” se putea rezolva prin „...internare în lagăre de muncă forțată. Acolo să li se schimbe hainele, să fie tunși și sterilizați... Cu prima generație am scăpa de ei” (*Antropologia în stat ca știință și ca obiect de învățământ*, Cluj, 1941).⁷⁹ Este evidentă influența ideilor lui Robert Ritter, cel care a pregătit, sub raport ideologic, exterminarea rromilor din spațiul nazist.

Politica față de rromi a fost creația lui Ion Antonescu. La procesul din 1946, acesta declara că a decis deportarea rromilor din cauza problemelor pe care aceștia le făceau: „Din cauza camuflajului populația orașelor era noaptea terorizată de bande de indivizi, de multe ori înarmați, care jefuiau sau, uneori, chiar omorau. Autorii erau țiganii. Toți cereau împușcarea lor. Am pus să se efectueze facerea unor sate în Bărăgan, pur țigănești. Transnistria ducea mare lipsă de brațe de muncă. Atunci am hotărât ca țiganii, care aveau la activul lor crime sau mai mult de trei furturi, să fie deportați în Transnistria”.⁷⁶

Interesant de constatat este că cei mai mulți dintre deportați nu erau vinovați pentru cele descrise. Desigur că numărul copiilor deportați alături de familia a fost foarte mare. Au fost deportate în Transnistria și familii ale rromilor mobilizați pe front, care luptau pentru România. În cadrul unei ședințe a Consiliului de miniștri din 19 septembrie 1942, ministrul Mihai Antonescu a cerut să fie cercetate

Pregătiri de deportare... înarmați de autorități cu speranțe de bine

în rândul statelor aliate Germaniei naziste.⁸² Cercetătorul rrom Vasile Ionescu arăta: „A avea verticalitatea demnității morale de a-ți fi rușine și a-ți cere iertare, asumându-ți erorile trecutului, cu dorința sinceră de a-l rescrie altfel, este o provocare...”⁸³ O problemă majoră, și astăzi, în istoriografia românească este recunoașterea unor adevăruri istorice, recunoaștere care nu lezează cu nimic interesele naționale. Condiția esențială în prezentarea unor evenimente din trecut este respectarea adevărului, nu în dorința de a condamna oamenii, ci atitudini, ideologii, de a realiza un act de învățare și conștientizare a ceea ce înseamnă etic, moral, uman.

Deportările au început pe data de 1 iunie 1942 cu rromii nomazi și s-a încheiat la 15 august 1942. Pentru a ușura procesul de deportare, rromilor li se făceau promisiuni: pământ, animale, case. Rromii nomazi au fost deplasați către Nistru, în convoaiele de căruțe care le aparțineau, iar ceilalți rromi în garnituri de trenuri de marfă. Au fost comise numeroase abuzuri din partea jandarmilor și polițiștilor însărcinați cu desfășurarea operațiunii. Erau deposedați de bunuri, în primul rând de aurul care era ascuns în căruțe. Acestea le-au fost distruse de jandarmi. La 13 august 1942, guvernatorul Alexianu dădea dispoziții ca: „Țiganii care au fost primiți acum vor fi repartizați în sate și puși pe muncă. Cei ce fură vor fi sancționați pe loc. Căii și căruțele li se vor lua și vor fi date la colhozuri. Nimeni nu mai vagabondează. Evreii, de asemenea, vor fi puși să muncească: nu se va da hrană decât în măsura în care lucrează”⁸⁴

Condițiile de viață erau de neimaginat: deportații erau privați de hrană, de adăpost, de lemne pentru foc, de îmbrăcăminte, erau lipsiți de cele mai elementare obiecte necesare existenței. Datorită foamei, majoritatea rromilor au slăbit într-atât încât deveniseră adevărate schelete. Foamea, frigul, tifosul exantematic provocau moartea a mii de oameni vinovați doar pentru faptul că aparțineau unei alte etnii. Locurile morții pentru deportați s-au numit Golta, Ocoakov, Balta, Berezovka. În județul Golta au fost duși evrei și rromi. Aici au murit de foame, frig, tifos etc. peste 100.000 de evrei – o adevărată „Vale a plângerii”⁸⁵

Iarna anului 1942-1943 a fost cumplită. Lăsați în câmp deschis, numărul de bordeie săpate pe malurile Bugului fiind insuficiente, rromii adulți se vedeau în situația disperată de a încerca să asigure viața copiilor, pe care îi adăposteau între propriile trupuri: „Au înghețat de frig și au murit cu copilașii în brațe, au murit mulți oameni. Doamne ferește! Unde am ajuns acolo s-au băgat și câte cinci familii într-un bordei, până mâine, când s-a făcut ziua. Când s-a făcut ziua, strigau oamenii care mai de care: Care trăiești, mă? Unde ești, mă? Și atunci ei strigau de acolo. Și a lui cutare copil a murit, a lui cutare femeie a murit, la cutare... Nu mai erau. Rușii care ne aduseseră plecaseră, nu mai erau căruțele cu ei”⁸⁶. „Ne-au băgat în bordeie... Ne-au dus acolo unde ne-a prins frigul. Ei pregătiseră bordeiele pentru noi pe malul Bugului. Bordeiele acelea erau numai așa, ca o gaură făcută în pământ, numai așa...Fum mult, fum, fum...făceam foc în bordeiul săpat adânc în pământ și era fum...Muream din cauza fumului. Nu aveam făină, nu aveam nimic... Plângeam că nu mai aveam ce să mâncăm...”⁸⁷

La mijlocul sec. al XX-lea, în Transistria s-au petrecut acte de canibalism degradant, am putea spune pentru cei care au recurs la o astfel de modalitate de a putea trăi. Starea de dezumanizare la care deportații au fost aduși reflectă, de fapt, gradul de dezumanizare și de îndepărtare față de Dumnezeu la care se aflau cei care au provocat această cădere: „Și tăiau din trupurile celor morți, pentru a se hrăni sau a da copiilor să mănânce... nu avea ce mânca”⁸⁸

Greu de redat suferințele îndurate de rromi. Cele mai multe victime au fost în rândul copiilor. „... Și acum aud strigătele surioarei mele - Vetaaa, Vetaaa, ia-mă tu, nu mă lăsa aici”⁸⁹ Durerea pierderii celor dragi a rămas

Participarea Armatei Române la Operațiunea „Barbarossa”⁸⁰ a oferit ocazia fericită pentru poporul român de a revedea teritoriul dintre Prut și Nistru în granițele României.⁸¹ În urma Acordului de la Tighina dintre Antonescu și Hitler (sfârșitul lunii august 1941), România primește în administrare Transnistria, astfel, apărea spațiul geografic unde autoritățile române puteau să pună în practică ideile cu privire la izolarea și rezolvarea „problemei raselor inferioare” care trăiau în Basarabia, Bucovina și în restul țării. Până la sfârșitul lunii mai 1942, autoritățile române au făcut un recensământ al populației de rromi considerați „problemă”.

Statul român, prin măsurile adoptate împotriva evreilor și a rromilor, s-a plasat pe un loc fruntaș

Deportarea rromilor în Transnistria

nestinsă, o rană care încă sângerează. Pe drumul întoarcerii către țară, către România, rromii își abandonau copiii, nemaiputând să-i transporte. Erau slabi, înfomețați și bolnavi. Aveau credința că, dacă îi vor abandona la marginea satelor de ucraineni, aceștia se vor îndura și îi vor adopta – „Stai aici, copile, stai aici, că mă voi întoarce să-ți aduc ceva de mâncare“...⁹⁰

„Știi cum mureau oamenii? De foame, și plini de păduchi mureau, și de tifos... Din cauza sărăciei și a mizeriei ne-am umplut de tifos...Mâncau din noi păduchii și umblau pe noi, cum arunci nisipul pe om; că nu aveau ce mânca și mureau. Mergeam să îngrop pe unul și puneam în groapă șase...În pământ, fără copârșeu, fără nimic. Ca pe animale“.⁹¹

Considerăm că este practic imposibil de estimat numărul celor uciși în Transnistria, deoarece era o perioadă în care mulți dintre cei deportați aveau un mod de viață nomad, fără acte de identitate. Atunci când se realiza recenzarea nu se stabileau nominal cei recenzați, ci se specifica doar numele liderului (bulibașa) cu șatra lui. Deportarea nu a fost o măsură agreată în România de populație sau de politicieni. Constantin I. C. Brătianu, președintele Partidului Național Liberal, îi adresa lui Ion Antonescu o scrisoare în care făcea un aspru rechizitoriu, numind deportarea rromilor un „act nejustificativ și crud“, și cerea „stoparea imediată a acestei operațiuni care ne aruncă cu câteva secole în urmă“.⁹² „Coloniile“ de romi din Transnistria au fost confruntate cu foamea, lipsa celor mai neînsemnate articole de uz personal și cu lipsa hainelor – deoarece marea majoritate a rromilor s-a văzut nevoită să-și părăsească casele fără să-și ia nici un lucru din acestea.

Se estimează că cel puțin jumătate din populația care a fost deportată în Transnistria a murit de foame, frig și din lipsa îngrijirii medicale. Ceea ce nu s-a descris cu prea multe amănunte, cu toate că se sugerează implicit, este rolul populației existente în această regiune, întrucât faptele extreme nu se produc dacă lumea nu închide ochii și gura, dacă nu se prefăce că nu vede și dacă nu sunt constrânși să nu vorbească.

„Suntem conștienți că vina pentru ceea ce s-a întâmplat nu aparține unui popor. Așa a fost să fie, să suferim. Poate că suntem blestemați să suferim. Îmi doresc ca copiii, nepoții noștri să nu treacă prin ce am trecut. De iertat, pe cei care ne-au omorât, i-am iertat, dar i-o ierta, oare, Dumnezeu...?“⁹³

La Bug, rromii și-au exprimat suferința nu doar în plâns și tânguiri, ci și în cântece de durere, din care reiese suferința și disperarea omului singur abandonat de toți, de divinitate, a faptului că nu sunt „văzuți“ și „auziți“:

Printre case, în epoca sedentarizării comuniste

„Cobori Doamne, pe pământ
Să vezi ce jale ai făcut
Să vezi ce jale ai făcut
Câți copiii ai omorât
Câți copiii ai omorât
Și mureau pe lângă garduri
Cu copilașii în spate
Pe lângă garduri cum mor
Cu copilașii în brațe

Cobori, Doamne pe pământ
Să vezi, Doamne, ce ai făcut
Câte femei ai văduvit
Câte femei ai văduvit
Câți copii ai sărăcit
Alai dalai da lala!
Că asta nu e poveste
Astea sunt lacrimile noastre.¹⁹⁴

Atrocitățile din timpul celui de-al doilea război mondial s-au produs nu numai pentru că unele regimuri au ales să urmeze o politică brutală, inumană, dar și pentru că toate păturile sociale, la rândul lor, au preferat (în cel mai bun caz) să le întorcă spatele tuturor celor care erau considerați „pericol național”. Se estimează că în aceeași perioadă, 70-80% dintre rromii care trăiau în țările sub regim nazist au căzut victimă exterminărilor și a lagărelor de concentrare. În Germania, au supraviețuit 12%, în timp ce în Croația, Serbia, Belgia, Olanda, Luxemburg, Estonia, Lituania au supraviețuit doar 1%. Aceeași soartă au avut-o și rromii din Franța, Letonia, Austria, Cehia, Polonia. Fără îndoială, ceea ce s-a întâmplat în România din timpul acela, deportarea rromilor în Transnistria, se înscrie în politica de Holocaust din cel de-al doilea război mondial, fiind, de fapt, o măsură cu caracter rasial.

După război, în România se produc transformări radicale. Ascensiunea la putere a comunismului determină abdicarea regelui Mihai I (30 decembrie 1947), proclamarea Republicii Populare Române, desființarea partidelor politice, în fapt, începutul procesului de „comunizare” după model stalinist. Asociația „Uniunea Generală a Rromilor” este desființată în anul 1949.

În timpul primilor ani de comunism, s-a manifestat față de rromi o atitudine de neconceput până atunci; având origine socială sănătoasă, mulți rromi găsesc de muncă și în structurile milițienești și administrative

ale noii orânduiri – milițieni, primari, brigadieri.⁹⁵ Acțiunile inițiate de noul regim aveau menirea să asigure loialitatea din partea straturilor social-economice inferioare ale țării, în cadrul unui plan amplu de eliminare a inegalităților.

Minunea nu a ținut mult timp, deoarece din anul 1960, autoritățile încep să ducă o politică de sedentarizare, chiar forțată, soldată cu victime. Rromii nomazi, chiar dacă le-au fost puse la dispoziție case, au refuzat să le locuiască sau au continuat să ducă o viață semi-nomadă în vederea practicării meseriilor tradiționale. În 1977, se estima că numărul rromilor nomazi era de 65.000.⁹⁶ Una dintre cele mai eficiente măsuri de asimilare a rromilor a fost politica educațională, prin care învățământul devenea obligatoriu, așa încât și familiile de rromi erau obligate să-și înscrie copiii la școală. Civilizarea rromilor s-a realizat prin metode de constrângere. Urmarea acestor măsuri, pe lângă determinarea sedentarizării, a fost și instituirea rușinii apartenenței la etnia rromă.

Din actele oficiale ale României socialiste, etnia rromă dispăre, nefiind considerată o etnie în adevăratul sens, ci o cultură a subdezvoltării și a sărăciei (Emmanuelle Pons – *Țigani din România o minoritate în tranziție*). Cei care mai practicau meserii tradiționale erau considerați „paraziți sociali”, fapt pentru care erau închiși, bătuți sau trimiși la muncă forțată pe șantierele țării.

Prefacerile în economie, în domeniul sistematizării localităților, și-au pus amprenta și asupra vieții rromilor. Mahalalele tradiționale dispar, în locul lor apar blocuri moderne. Rromii sunt practic împrăștiați în aceste noi cartiere, pierzând posibilitatea de practicare a meseriilor tradiționale. Lipsa de formare școlară și profesională determină aplecarea spre noi îndeletniciri – comerțul ilicit (bișnița).

Regimul comunist a dus o politică asimilaționistă, provenită din rasismul de dominare (asimilare forțată, sedentarizare forțată), care avea ca scop suprimarea identității etnice.⁹⁷

Condiția sine qua non a istoriei este însă respectarea adevărului.

Discriminarea rromilor a fost și, din păcate, mai este o realitate, chiar dacă foarte greu recunoscută. Stereotipurile și prejudecățile perpetuate de veacuri au contribuit la promovarea unor idei care au apropiat poporul rrom de porțile infernului. Definitiv, în ceea ce privește mentalitatea față de rromi, este stereotipul care poate conduce la stigmatizarea identității rome. Așa ne explicăm și reținerea multor etnici rromi la asumarea identității etnice. În România, conform recensământului din anul 2012, trăiesc peste 600.000 de rromi. Neoficial însă, se susține că numărul acestora este mult mai mare. Robia de sute de ani, marginalizarea, politicile de exterminare, de promovare a rușinii apartenenței etnice, au determinat acest complex în legătură cu asumarea identității etnice.

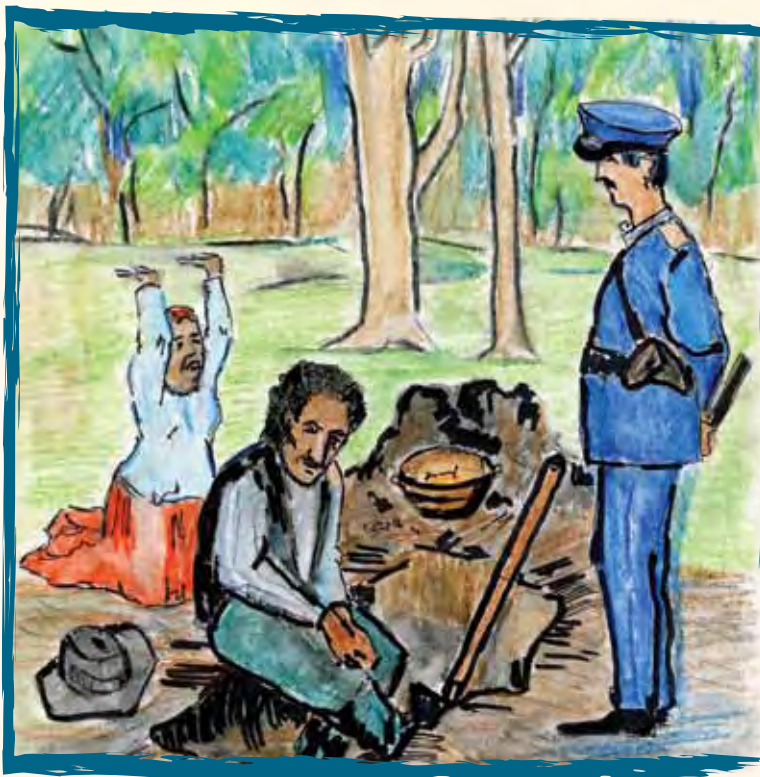
În contextul lipsei de cunoaștere a valorilor culturale și spirituale rome, clișeele de limbaj sau de gândire devin singura sursă de cunoaștere a acestui popor. Schimbarea mentalităților de natură rasială este un proces îndelungat, în acest sens educația pentru cunoașterea, înțelegerea și valorizarea minorității rome trebuie generalizată. Se poate spune că situația actuală a rromilor din România este consecința directă a unei istorii de excludere și exterminare, mai mult sau mai puțin conștientă.

În prezent, în contextul unei Europe largite și unite, rromii trebuie cunoscuți și valorizați, apreciați pentru tot ce au oferit și mai pot oferi umanității. Este necesar să se cunoască istoria tragică a rromilor, atât de majoritari, cât și de către rromii înșiși, cunoaștere care, în mod cert, va conferi respect, înțelegere, demontarea de prejudecăți rasiste, dar și asumarea memoriei trecutului și, implicit, a demnității, a stimei etnice de sine, a identității de rrom.

Considerăm că un astfel de demers de informare răspunde cel mai bine nevoii de interculturalitate, care se resimte la nivelul unităților școlare, putând constitui un suport educațional pentru promovarea demontării prejudecăților și stereotipurilor existente, pentru stimularea interesului în scopul cunoașterii valorilor culturale și

Ocupație înainte (după dezrobirea rromilor și în comunism): măturătoare. Ocupație azi - lucrătoare la salubritate.

Deținerea neautorizată a aurului, cât și prelucrarea lui tradițională erau ilicite.

istorice ale poporului rrom, precum și în ceea ce privește raportarea demersului de integrare socio-educțională la particularitățile culturale specifice comunităților de rromi și la stimularea procesului de asumare a identității etnice în rândul copiilor și tinerilor rromi.

De asemenea, se vor putea realiza instrumente de lucru pedagogice, atât în ceea ce privește cunoașterea istoriei, a tradițiilor, cât și a asumării identității etnice, pe baza unor obiective, ca:

1. Identificarea activităților care ar trebui promovate pentru acceptarea/promovarea identității culturale;
2. Promovarea identității rrome în mediul școlii în relație cu cadrele didactice și elevii majoritari/colegii;
3. Construirea unui mediu intercultural și incluziv bazat pe respect și valorizare.

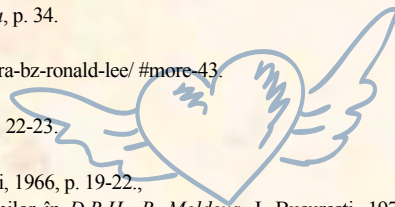
Și, să nu uităm!

Istoria este cea dintâi carte a unei nații. Într-înșa ea își vede trecutul, prezentul și viitorul. O nație fără istorie este un popor încă barbar, și vai de acel popor care și-a pierdut religia suvenirilor...

(Nicolae Bălcescu)

- 1 Dumitrescu Doru (coord.), Căpiță Carol (coord.), Manea Mihai (coord.), Koreck Maria (coord.), *Istoria minorităților naționale din România - Material auxiliar pentru profesorii de istorie*, p. 9, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2008.
- 2 Gheorghe Sarău, *Rromii, India și limba rromani*, (Colecția „Biblioteca rromă”, nr. 4), București: Editura Kriterion, 1998.
- 3 Gheorghe Sarău, *Rromii. Incursiune în istoria și limba lor*, p. 9, Editura SIGMA, 2009; Gheorghe Sarău, Grigore Delia, *Istorie și tradiții rrome*, p. 7-8. Editorul materialului: Organizația *Salvați Copiii*, iunie 2006. *Notă:* Legenda menționată a fost publicată de Donald Kenrick în lucrarea *The Destiny of Europe's Gypsies*, reproducută în limba rromani, în *Bixbaxtale berša*. Traducerea a fost efectuată de Profesorul Doctor în filologie Gheorghe Sarău. Legenda are următorul conținut: „Aveam un împărat mare, un rrom. El era prințul nostru. Era padișahul nostru. rromii locuiau pe-atunci cu toții laolaltă într-o țară, într-un vilaiet bun. Numele acestui vilaiet era Sindh... Aceasta era o țară curată (frumoasă). Găseai acolo multă fericire și multă bucurie. Toți o dureau bine. Numele împăratului nostru era Maramengro Dev. El mai avea doi frați. Numele lor erau Romano și Singan. Toate bune și frumoase, dar se întâmplă un mare război. Musulmanii l-au făcut. Soldații au distrus țara rromilor. Au pârljolit pământul. Toți rromii au fugit din țara lor... Cei trei frați și-au purtat oamenii pe drumuri îndepărtate. Unii au mers în Arabia, unii în Armenia și alții în Bizanț. În acele țări au devenit săraci”.
- 4 Legenda provine din sudul Dunării și a fost culeasă de sociologul francez Jean-Pierre Liégeois: Atunci când – spune legenda – Iisus Nazarineanul a fost predat temnicerilor rromani pentru a fi răstignit pe cruce, doi soldați s-au adresat unui fierar evreu, poruncindu-i să confecționeze de îndată patru piroane. Fierarul, un evreu bătrân, înțelegând despre ce este vorba, a refuzat. Furios, soldații, i-au ars barba și l-au străpuns cu lancea. Apoi au cerut același lucru unui alt fierar, și el evreu. În momentul în care acesta se pregătea să se apuce de treabă, a auzit vocea fierarului muribund, care-i spunea: “Aria, nu face piroanele, sunt pentru unul din neamul nostru. Este un om nevinovat.” Fierarul s-a oprit din lucru și soldații l-au străpuns și pe el cu lancea. Atunci, ieșind din incinta Ierusalimului, soldații au întâlnit un țigan care tocmai își ridicase cortul și își instalase nicovala. Soldații i-au poruncit să confecționeze cele patru piroane. Fierarul s-a așezat pe treabă și, în momentul în care se pregătea să înceapă cel de-al patrulea piron, unul din soldați i-a spus: “Mulțumesc, țigane, cu aceste cuie îl vom răstigni pe Iisus, fiul Mariei”. Dar, abia a terminat de pronunțat aceste cuvinte, și s-au auzit vocile tremurătoare ale celor doi fierari asasinați, care-l rugau pe țigan să nu facă piroanele. Soldații au fost atât de înspăimântați încât au fugit înainte ca al patrulea cui să fi fost terminat. Țiganul a așteptat ca pironul să se răcească, a vărsat apă pe el, dar acesta a continuat să rămână incandescent, ca atunci când era ținut cu cleștele în foc. Țiganul a aruncat și mai multă apă, dar cuiul a rămas arzând, ca și când ar fi fost un corp viu și sângerând. Îngrozit, a fugit. Când s-a oprit la miezul nopții, a văzut la picioarele sale pironul scânteind. A vărsat peste el toată apa dintr-un puț, a pus nisip, dar fierul nu a încetat să strălucească. Țiganul pleca și se oprea, dar cuiul continua să-l urmărească... Iisus a fost răstignit numai cu trei cuie, picioarele sale așezate unul peste celălalt, fiind străpunse de un singur piron. Al patrulea cui rătăcește dintr-un colț al lumii în altul. Și, spune tot legenda, acest cui apare totdeauna în fața corturilor descendenților omului care a făurit piroanele pentru răstignirea lui Iisus, iar când pironul apare, țiganii fug, ei aflându-se astfel, în continuă mișcare, negăsindu-și locul nicăieri.
- 5 Delia Grigore, Mihai Neacșu, Adrian Nicolae-Furtună, *Rromii în căutarea stimei de sine*, p. 24, UNICEF, București, 2007.
- 6 Jean Alexandre Vaillant, colaborator al lui Mihail Kogălniceanu, a scris o carte - *Les Rômes: Histoire Vraie Des Vrais Bohémiens* – în care încerca să demonstreze că rromii au fondat cetatea eternă Roma, de aici rezultând și similitudinile de nume, etnonim și toponim.
- 7 Angus Fraser, *Țiganii*, p. 40-41, Editura HUMANITAS, București, 1992, 1995. *Notă:* Legenda arată că șahul persan Bahram Gur, a hotărât ca supușii săi să nu muncescă doar jumătate de zi, restul zilei trebuind să îl petreacă mâncând, bând și ascultând muzică. Într-o zi a întâlnit un grup de supuși care beau vin fără să asculte muzică. Când le-a reproșat că neglijează muzica, cei din grup, i-au răspuns că au încercat să angajeze un lăutar, dar că nu au fost în stare să-l găsească. Atunci monarhul persan a cerut regelui indian Șangul să îi trimită lăutari. Se menționează că acesta a oferit 10.000 de luri - muzicanți. Bahram Gur le-a oferit grâne, vite și măgari, dar aceștia într-un an de zile pierd tot ce aveau și de aceea regele persan îi izgoneste din imperiu. Legenda spune că, de atunci, acești cântăreți cutreieră lumea, căutând un mod de viață: „înșoțitori de culcuș ai câinilor și lupilor și mereu pe drumuri pentru a fura zi și noapte”.
- 8 *Ibidem*, p. 43.
- 9 *Notă:* Începând din secolul al VII-lea, având o religie care îi unește și mobilizează la luptă, precum și o limbă comună, arabii cuceresc teritorii întinse. Bazele statului arab islamic au fost puse de către Mahomed („cel Preaslăvit”), zis și Profetul, om de stat și fondatorul unei noi religii. După moartea Profetului arabii declanșează o adevărată ofensivă spre Imp.Bizantin și spre teritoriile din răsărit, reușind, în nici o sută de ani, să creeze un adevărat imperiu islamic. Sunt cucerite Siria, Palestina, Irakul, Imperiul Persan, Egiptul și Valea Indului.
- 10 Angus Fraser, *Op. cit.*, p. 44 – 45.
- 11 *Notă:* În anul 651, după prăbușirea Imperiului Persiei Sasanide, are loc prima invazie arabă în teritoriile armenesi ale imperiului, iar în deceniile care urmează, Armenia persană este cucerită de Califatul arab. În perioada dinastiei Bagratizilor (885-1045), Armenia reușește sa-și redobândească independența, amenințată în continuare de tendințele expansioniste bizantine și islamice. În acest context, Armenia se divide în mai multe regate care sfârșesc ușor într-o perioadă de mari confruntări și transformări politice. Turcii selgiucizi pot, astfel, să cucerască întreaga Armenie, declanșând un exod al populației armenice în Cappadocia și în Cilicia.
- 12 *Notă:* Lupta de la Manzikert, sau Malazgirt, a avut loc în vara anului 1071, între armata bizantină și trupele sultanului selgiucid Alp Arslan. Cuceririle făcute în estul Asiei Mici de triburile turcice l-au îngrijorat pe împăratul bizantin Romanos IV, care a întreprins, în anul 1068, la puțin timp după ce urcase pe tron, o expediție împotriva selgiucizilor, în Siria. În 1070, Romanos a atacat forțele selgiucide în extremitatea răsăriteană a Anatoției (actuala provincie turcă Mus). Lupta s-a dat la Manzikert, lângă lacul Van. Armata selgiucidă inferioară ca număr celei bizantine, a adoptat o tactică de luptă specifică și a reușit să obțină victorie, în urma căreia Imperiul Bizantin pierdea teritoriile bizantine din Orient. A urmat apoi, cucerirea locurilor sfinte și declanșarea Crucidelor de către Europa catolică, ca ultimă șansă de a opri expansiunea tucilor selgiucizi.
- 13 Mircea Ițu, Julieta Moleanu, *Cultură și civilizație indiană*, p. 119, Editura CREDIS, București, 2001.

- 14 Kulke Herman, Rothermund Dietmar, *O istorie a Indiei*, p. 63, Editura Artemis, București, 2003.
- 15 *Notă*: Orașul Kannauj a cunoscut o dezvoltare economică deosebită, ajungând să fie unul dintre cele mai înfloritoare orașe ale Indiei. Călătorul chinez Siueu Cang menționează că acest oraș se întindea pe mai mult de 6 km. De-a lungul Gangelui și avea o sută de mănăstiri budhiste și 200 de temple hinduse. De altfel, acest oraș a devenit și capitală pentru tribul Pratihāra - trib de războinici descendenți din neamurile de Rājput.
- 16 Mircea Itu, Julieta Moleanu, *Ibidem*, p. 120.
- 17 Gheorghe Sarău, *Rromii, India și limba rromani*, (Colecția „Biblioteca romă”, nr. 4), București: Kriterion, 1998.
- 18 Angus Fraser, *Op. cit.*, 1992, p. 17.
- 19 Gheorghe Sarău, *Rromii. Incursiune în istoria și limba lor*, p.11.
- 20 Grellmann, H.M.G., *Die Zigeuner Ein historischer Versuch über die Lebensart und Verfassung, Sitten und Schicksale dieses Volks in Europa, nebst ihrem Ursprung* (Țigani, o încercare istorică asupra vieții și constituția, morala și destinele acestui popor din Europa, împreună cu originea lor), 1783.
- 21 Gheorghe Sarău, *Rromii. India și limba rromani*, p. 22, Editura Kriterion, București, 1997. *Notă*: prof. dr. Gheorghe Sarău, precizează: „De menționat că, prin confruntarea unor elemente din fondul principal al limbii rromani cu echivalentele lor din limbile punjabi, gujarati și hindi, am observat, personal, o mai mare apropiere – evident, la nivel lexical – a limbii rromani de limba gujarati. Compararea am realizat-o în urma unui experiment similar (la care am participat, în anul 1991, în cadrul Cursurilor Internaționale de Limba Rromani, organizate la Karjaa - Finlanda), întreprins de doamna Harpal, lector de limba hindi la Universitatea din Helsinki. Cu acel prilej, au fost juxtapuse cuvinte din fondul principal al limbii rromani și echivalentele lor din limbile sanscrită, hindi și gujarati (limba maternă a doamnei Harpal) și s-a relevat, de asemenea, o mai mare apropiere a limbii rromani de gujarati decât de limba hindi”.
- 22 *Notă*: textul hagiografic face referire și la un moment considerat ca fiind de referință în ceea ce privește prezența rromilor în spațiul bizantin. De la Angus Fraser (*Țigani*, p. 52, Editura Humanitas, ediția a doua, 2010) aflăm că împăratul Constantin al IX-lea Monomahul, săcâit fiind de animalele de pradă care îi devorau vânatul din parcul imperial Philopation din Constantinopol, a cerut ajutorul unei „populații de samariteni, descendenți ai lui Simon Magul, pe nume *adsincani*, binecunoscuți pentru arta lor de a ghici și de a face farmece”. Acești *adsincani* au pus pe jos bucați de carne descântate sau vrăjite care au ucis toate fiarele. Impresionat de priceperea acestora, împăratul a cerut să se repete vrăjitoria pe căinele lui, însă Sf.Gheorghe (este vorba despre un viețuitor de la Muntele Athos) a trecut crucea pe deasupra câinii vrăjite și căinele a rămas în viață.
- 23 Prezentăm argumentele invocate de cadrele didactice de la Secția de Limba și literatura rromani din cadrul Facultății de Limbi și Literaturi Străine – Universitatea București, ca reacție la inițiativa unui parlamentar român de a se impune în actele oficiale ale statului termenul de *țigan*. Considerăm că argumentarea necesității utilizării termenului RROM se constituie într-un reper atât de ordin științific, cât și identitar, de stimulare a stimei etnice de sine: „Există numeroase argumente de ordin științific, istoric și lingvistic, pentru susținerea denominației de „rom”, ca fiind cea corectă. Folosirea termenului exogen „țigan”, în defavoarea etnonimului legitim „rrom”, încă de la apariția rromilor pe teritoriul Principatelor Române, nu justifică folosirea sa și nu poate fi validat ca argument istoric, știut fiind faptul că exonimul „țigan” desemna obiecte de drept, iar nu subiecte de drept, având în vedere statutul de sclavie, în care s-au aflat rromii vreme de mai mult de o jumătate de mileniu. Argumentele de natură lingvistică, etimologică, alături de cele generate de antropologia comunicării, sunt relevante în favoarea etnonimului „rom”, termen moștenit din vechea limbă vorbită în India - Prakrit, ele având valoare de axiomă și, ca urmare, considerăm că ar fi inutil și neelegant să le aducem în discuție cu persoane negativiste, răuvoitoare, discreționare sau insuficient informate ori instruite. După cum se știe, cuvântul „țigan” nu există în limba rromani și nu a reprezentat niciodată autoidentificarea în limba rromani a etniei rromilor, fiind un cuvânt profund peiorativ folosit de alteritate/ neromi pentru a insulta rromii, cu toate că, din păcate, termenul greșit și neștiințific de „țigan” este, uneori, asumat de către unii rromi, în special de către cei care nu vorbesc limba rromani, din necunoaștere, dar și de către unii rromi care vorbesc limba rromani, ca formă de „captatio benevolentiae”, pentru a mulțumi interlocutorul nerom. Încă de la începuturile mișcării rromilor, asociațiile rrome au cerut în mod constant ca denumirea de „rrom” să ia locul celei de „țigan”, considerată o insultă. Cu prilejul Marii Uniri a Transilvaniei cu Regatul României, rromii din Transilvania au înțeles momentul istoric deosebit pe care-l trăiau și au vrut să ia parte la acesta. În Memorii Adunării Naționale a Țiganilor din Transilvania, desfășurate la Ibașfalău/ Dumbrăveni, județul Sibiu, pe 27 aprilie 1919, la art. II, punctul 2, se solicitau următoarele: „Ca fii și cetățeni ai Marii națiuni române, nevoind și nepuținând fi considerați ca popor străin în țară străină, după cum am fost considerați de veacuri, ne rugăm: ca de aici înainte, în toate actele oficiale românești, să nu se mai folosească pentru noi și următorii noștri numirea (poreclă) ca batjocură „țigan”, ci aceasta, dacă nu se șterge cu totul chiar din uzul oficial, să se circumscrie cu o altă denumire care se va afla de corespunzătoare”. (prof. univ. dr. Gheorghe Sarău, lect. univ. dr. Delia Grigore, București, 12 decembrie 2010).
- 24 *Notă*: practicarea ursăritului valorifica și semnificația magică a animalului, care poseda virtuți taumaturgice, apotropaice și de fertilizare.
- 25 *Notă*: Schisma din 1054 este un eveniment important pentru istoria bisericii creștine, deoarece s-a produs sciziunea creștinismului în două ramuri: catolică (apuseană) și ortodoxă (răsăriteană). Principala cauză a fost disputa asupra autorității papale și clauza Filioque din Crezul de la Niceea (325 d. H.).
- 26 *Notă*: Evenimentul a avut loc în ziua de marți, 29 mai 1453. Căderea Constantinopolului a însemnat nu numai sfârșitul Imperiului Bizantin și moartea ultimului împărat bizantin, Constantin al XI-lea, dar și o victorie strategică de o importanță crucială pentru cucerirea estului mediteranean și a Balcanilor de către otomani. Ofensiva otomană a influențat și deplasarea unor grupuri de rromi din Asia Mică în Peninsula Balcanică și, de asemenea, din Balcani spre Nordul Dunării înspre Europa Centrală și de aici spre Nordul, Vestul și Estul Europei.
- 27 Vasile Ionescu, Puiu Lățeș, „Rromathan” - *Studii despre rromi*, p.132, revistă editată de Fundația pentru o Societate Deschisă, București, 1997. - *cingari* Angus Fraser, *Ibidem*, p. 4.;
- 28 Angus Fraser, *Ibidem*, p. 71 - „se spune că strămoșii lor, din Micul Egipt, au renunțat pentru câțiva ani la religia creștină și s-au întors la păcatele păgânilor și apoi, după ce s-au căit, le-a fost impusă penitența ca tot pentru atâta vreme unii dintre ei să pribegescă prin lume și să ispășească vina păcatului lor” (după Sebastian Münster, *Cosmographia Universalis*).

- 29 Jean - Pierre Liégeois, *Rromii în Europa*, p. 17, lucrare publicată cu sprijinul Consiliului Europei, 2007.
- 30 *Ibidem.*, p. 18,
- 31 David Crowe (2004), *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia*, p. 34.
- 32 Angus Fraser, *Op. cit.*, p. 112.
- 33 <http://kopachi.com/articles/a-new-look-at-our-rromani-origins-and-diaspora-bz-ronald-lee/#more-43>.
- 34 Angus Fraser, *Op. cit.*, p. 246-247.
- 35 Nicolae Iorga, *Anciens documents de droit roumain*, Paris-București, 1930, p. 22-23.
- 36 Al.Gonța, *Satul în Moldova medievală. Instituțiile*. București, 1986, p.315.
- 37 *Documenta Romaniae Historica (D.R.H.)*, B. Țara Românească, I, București, 1966, p. 19-22.,
- 38 *Ibidem*, p. 25-28. Pentru Moldova, informațiile care atestă prezența rromilor în *D.R.H.*, B, *Moldova*, I, București, 1975, p. 109-185.
- 39 *Ibidem*.
- 40 *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI*, publicate de Ion Bogdan, Editura P. P. Panaitescu, București, 1959, p.30.
- 41 Revista Historia.Ro. „De la călăi, la lăutari - istoria Țiganilor din Țările Române“, autor Daniel Dieaconu - În Țara Românească a devenit de notorietate cazul călăului lui Alexandru cel Rău, ce trebuia să execute pe Mihai, viitorul domn al țării și primul unificator al românilor. Mihai Viteazul a fost urcat pe eșafod, iar călăul luase securea să-l decapiteze. Se spune că Țiganul fusese rob al lui Mihai și intimidat de figura cea impunătoare a lepădat securea și-a rupt-o la fugă. Și Ștefan Tomșa a avut un călău Țigan. Miron Costin scria: „Avea un Țigan călău, ce se zice pierzătoriu de oameni, Țigan gros și mare la trup. Acela striga de multe ori arătând către boieri: - S-au îngrășat, Doamne, berbecii, buni sântu de giunghiat“. Același fapt îl relatează și T. Alberti, negustor italian, ce menționa cruzimea deosebită a domnului. Ultimul călău al Moldovei a fost tot un Țigan, Gavril Buzatu. Era descris astfel: „Un Țigan colos la trup, păgân de slut la față și cu o privire de te vâra în friguri la cea din dintăi căutătură“. La 25 octombrie 1847 a efectuat ultima execuție și se spune că s-a sfârșit din viață călugăr la Mănăstirea Secu.
- 42 Viorel Achim, *Țiganii în istoria României*, p. 68-75, Editura Enciclopedică, București, 1998.
- 43 George Potra, *Despre Țiganii domnești, mânăstirești și boierești*, „Revista Istorică Română“, 1935-1936; *Contribuțiuni la istoricul Țiganilor din România*, p. 26-65.
- 44 Considerăm că în perioada domnitorilor fanarioți, în concordanță cu spiritul epocii – vezi măsurile de sedentarizare adoptate în Imperiul Austriac – dar mai ales cu creșterea nevoii de brațe de muncă necesare în agricultură, după măsura de desființare a rumâniei și vecinicii, situația robilor devine foarte grea, atrăgând atenția contemporanilor.
- 45 N.Iorga, „Anciens documents de droit roumain“, 1930, 1931 – informații despre vânzări și schimburi de Țigani: „Scris-am eu, Dumitru Țiganul, feciorul lui Vreamăș, acesta al meu zapis cum se știe că m-am vîndut eu cu fâmeea mea și cu totul jupânului Stan neguțătorul ot Târgoviște, de a mea bună voie să-i fiu Țigan de moșie“; 1718 „... fiindu mare lipsă și grea foamea și văzând că perim de foame, ne-am sculat noi și am vîndut un copil al nostru, anume pe Budrumea în lei 12, ca să fie robu în veci neavîndu nici noi pe nimeni stăpănu“.
- 46 G. Potra, *Op. cit.*: un Țigan, care furase 10 cai, a ales să se vîndă cu familia sa, Mănăstirii Strehaia, care, în schimbul lor, a plătit ispravnicului 30 de galbeni.
- 47 P.N.Panaitescu, *Le Rôle économique*, p. 936.
- 48 Ian Hancock, *Les Familles roms d'Europe de l'Est*, IDEF, Paris, 1994.
- 49 I. St. Raicewich, *Bemerkungen uber die Moldau und Wallachez in Rucksicht auf Geschichte, Naturproducte und politik. Aus dem Italienischen*, Wien, 1789, p. 126.
- 50 G. Potra, *Contribuțiuni la istoria Țiganilor din România*, București, 1939, p. 97.
- 51 *Călători străini despre Țările Române*, vol. III, Edit. Științifică, București, 1971, p. 183, N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, Ed. Eminescu, București, 1981, p. 162. Printre cele menționate, precizează, într-un mod naiv, și deosebirea dintre femeile rome și cele moldovence „... între aceste ființe rățăcioare și femeile moldovence, anume că acestea sunt albe și bălaie și acelea negre, dar în mod artificial, folosind la spălat decoct de buruieni“.
- 52 G. Potra, *Op. cit.*, p. 16; N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, Ed. Eminescu, București, 1981, p. 243.
- 53 *Călători străini despre Țările Române*, vol X, 2, p. 300.
- 54 *Ibidem*, p. 1312.
- 55 N. Djuvara, *Între Occident și Orient*, Edit. Humanitas, București, 1996, p. 292.
- 56 Extras din articolul *Perioada medievală și începutul epocii modern: Țiganii din spațiul românesc în scrierile călătorilor străini*, autor Dieaconu Daniel http://danieldieaconu.blogspot.ro/2013_04_01_archive.html.
- 57 Viorel Achim, *Țiganii în istoria României*, Editura Enciclopedică, 1998, p.85; N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, IV, p. 67,
- 58 Raluca Tomi, *Mișcarea aboliționistă din Principate și impactul ei asupra legislației de dezrobire*. Lucrare realizată în cadrul proiectului de cercetare „Problema Țiganilor în România în secolul al XIX-lea. Instituția robiei, mișcarea aboliționistă și emanciparea Țiganilor“ (director dr. Viorel Achim), proiect finanțat de Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior, contract nr. 183/2007. Prima parte, *Aboliționismul românesc la 1848. Influențe, trăsături*, a apărut în „Revista istorică“, t. XX, 2009, nr. 1-2, p. 47-61.
- 59 Discursul rostit de Mihail Kogălniceanu, la 1/13 aprilie 1891, în ședința solemnă a Academiei Române organizată cu ocazia împlinirii a 25 de ani de la fondare.
- 60 Constantin Bușe *De la Bolivar la Cardenas*, Buc. 1984, p. 47.
- 61 M. Kogălniceanu, *Desrobirea Țiganilor* în „Propășirea“ nr. 5, 6 februarie 1844.
- 62 „Curierul românesc“, nr. 13, 14 februarie 1844.
- 63 Henri Storch, *Cours d'économie politique ou Exposition des principes qui déterminent la prospérité des nations*.
- 64 *Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei*, București, 1944.

- 65 *Analele Parlamentare ale României.*
- 66 *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, I, II, București, 1902.
- 67 *Buletin Oficial al Prințipatului Țării Românești*, nr. 102, nov. 1850.
- 68 *Buletin Oficial*, dec. 1856.
- 69 *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, II (Neam, limbă maternă, religie), București, 1938, p. XXXII-LVI. Se poate vedea și în Arhivele Naționale ale României Direcția Municipiului București, fond *Președinția Consiliului de Miniștri*.
- 70 Ion Chelcea, *Câți țigani sunt în România?*, pp. 63-88.
- 71 1918. *Unirea Transilvaniei cu România, ed. a III-a revăzută și adăugită*, București, p. 666-667, Notă: *Memoriul Adunării Naționale a Țiganilor din Transilvania*: Subsemnații, reprezentanții ai țiganilor români transilvăneni, îndemnați de dragostea noastră față de neamul românesc față de noua noastră patrie, România Mare, declarăm sărbătorește și pentru totdeauna și totodată ne și rugăm ca să ni se împlinescă și nouă, celor oropsiți pînă acuma, dorințele noastre. *Art. I.* Atât noi cât și urmașii noștri, să fim considerați ca cei mai supuși și credincioși fii și cetățeni ai României Mari, conform punctului I al hotărîrii aduse în Adunarea Națională Românească ținută la Alba Iulia (18 noiembrie/1 decembrie 1918). *Art. II.* Ca fii și cetățeni ai marii națiuni române, nevoind și neputînd fi considerați ca popor străin în țară străină, după cum am fost considerați de veacuri, ne rugăm: **1.** Să fim primiți în sânul marelui popor român, nu numai cei cu limbă, port și datine românești, ci și ceilalți locuitori de origine țigănească care și-au pierdut acest caracter, aflători în toate ținuturile Ardealului, Banatului și părțile ungurești alipite acum României Mari. **2.** De asemeni, ne rugăm ca de aici înainte, în toate actele oficiale românești să nu se mai folosească pentru noi și următorii noștri numirea (poreclă) ca bațjocură „țigan”, ci aceasta, dacă nu se șterge cu totul chiar din uzul oficial... *Art. III.* Pînă la îndeplinirea acestor dorințe îndreptățite, legale, pentru liniștea și asigurarea noastră, ne rugăm ca să fim și noi, țiganii (barem în Ardeal), reprezentați în Marele Sfat Național Românesc, prin trei reprezentanți aleși din această adunare a noastră și anume:
1. Domnul Ionel Câmpeanu (teolog și profesor) care nu era țigan, dar investit cu încrederea țiganilor;
 2. Gheorghe Humagiul, locuitor din Ucea de Sus, județul Făgăraș;
 3. Gheorghe Crețean, din Brașov. Dat din Adunarea Națională a Țiganilor, 27 aprilie 1919, Ibașfalău (Dumbrăveni), jud. Sibiu,
- 72 *Istoria Minorităților din România - Material auxiliar pentru profesorii de istorie*, Coordonatori: Dumitrescu Doru, Căpiță Carol, Manea Mihăiță, Koreck Maria, Editura Didactică și Pedagogică, 2008.
- 73 I. Făcăoaru, *Antropologia în stat ca știință și ca obiect de învățămînt*, Cluj, p. 14-16.
- 74 *Ibidem*, p. 17.
- 75 A.S.B., fond Sabin Manuilă, XIII. 209.
- 76 *Memoriu* depus Tribunalului Poporului la 15. V. 1946 de Ion Antonescu, Arhiva Ministerului Afacerilor Interne, Dos. 40010, vol. 4, p.19-20.
- 77 Vasile Ionescu, *Ibidem*, p. 11.
- 78 „Glasul rromilor“, anul VII, nr. 1, aprilie 1941, p.3.
- 79 I. Făcăoaru, *Op. cit.*
- 80 Numele de cod al acțiunii militare ofensive a armatei germane și aliaților ei împotriva URSS.
- 81 În vara anului 1940, în urma Pactului Molotov-Ribbentrop, încheiat la 23 august 1939, România era somată de către URSS să cedeze teritoriul Basarabiei și Nordul Bucovinei.
- 82 Vasile Ionescu, *Holocaustul rromilor din România*, Universitatea de Arte „George Enescu“ Iași, Editura ARTES, 2012.
- 83 *Ibidem*, p. 6.
- 84 Jean Ancel, *Transnistria, 1941-1942*, Vol II, p. 1056.
- 85 Vasile Ionescu, *Ibidem*, p. 19.
- 86 *Ibidem - Mătasea și tifosul*, p. 23.
- 87 *Ibidem*, p. 21.
- 88 Relatare făcută de Bratu Ion, zis Manșon, rrom căldărar din com. Andrășești, jud. Ialomița, din cele povestite de bătrâni.
- 89 Relatare făcută de Sandu Gherghina, zisă Veta, rromnie căldărăreasă din com. Dragalina, jud. Călărași.
- 90 *Ibidem*.
- 91 Mărturie din Transnistria.
- 92 *Ibidem*, Viorel Achim, p. 148,
- 93 Din discuțiile avute cu Marin Păun, rrom căldărar din com. Dragalina, jud. Călărași, supraviețuitor al Deportării, atunci la vârsta de 12 ani. Părinții, bunicii, fratele mai mare au murit în Transnistria. A supraviețuit împreună cu sora mai mică de 9 ani cu care s-a întors în țară alături de alți rromi...
- 94 Vasile Ionescu, *Ibidem, Regina României și Rijina Rromilor*, pp.39-40.
- 95 În folclor s-a păstrat amintirea acelor „promovări“ – Cobori, Doamne, pe pământ / Să vezi Stalin ce-a făcut / C-a făcut din cal măgar / Și din țigan secretar!
- 96 Viorel Achim, *Ibidem*, p. 155.
- 97 Delia Grigore, Gheorghe Sarău, *Istorie și tradiții rrome*, p. 62, București: Organizația Salvați Copiii, iunie 2006.

CUTUME, PRACTICI, OBICEIURI ȘI TRADIȚII LA RROMI

prof. Marius Căldăraru,

inspector pentru școlarizare rromi la Inspectoratul Școlar Județean Olt

Din momentul prezenței lor în Europa, rromii au fost supuși unui proces sistematic de marginalizare, de exterminare chiar, ori de asimilare forțată. De sute de ani au fost robiți, huliți, umiliți, marginalizați, discriminați, supuși oprobiului public, lăsați în sărăcie, disprețuiți. Cu toate acestea, rromii au supraviețuit, păstrându-și specificul etnic.

Într-o lume a multiculturalității și a toleranței, trebuie acționat pentru reconsiderarea imaginii etniei rrome. Cunoașterea culturii și a valorilor spirituale ale etniei rrome se poate constitui într-un prim pas spre diminuarea și anularea stereotipurilor și prejudecăților rasiale despre rromi.

Este ceea ce ne propunem și noi aici, de a cultiva cunoașterea realităților vieții rromilor, având convingerea că doar prin cunoaștere putem identifica soluțiile pentru crearea unei vieți sociale caracterizate prin armonie, înțelegere și toleranță, benefică, deopotrivă, tuturor.

Chiar dacă, în prezent, în unele comunități de rromi, unele practici, obiceiuri, cutume nu mai sunt de actualitate, acestea încă mai guvernează modul comportamental, precum și pe cel decizional al membrilor comunității, fie ea și netraditională.

Viața rromilor tradiționali se concentrează în jurul unui set de norme, interdicții, superstiții, credințe și norme comportamentale transmise din generație în generație, constituind așa-numitul **rromanipen**, denumit de Gheorghe Sarău ca fiind „ansamblul de valori fundamentale ale rromilor“.

CEI PATRU PILONI DE SUSȚINERE A RROMANIPENULUI

Rromanipenul se sprijină pe patru piloni, dispuși pe două planuri: *planul spiritual*, cu componentele: **pațiv** „cinste, onoare, respect“, **baxt** „noroc, șansă“, *planul existențial*, cu componentele: **phralipen** „frăție, frățietate“ și dihotomia **užo** „pur, curat“ - **maxrime** „impur, spurcat“.

Pațiv „cinste, onoare, respect“ este un concept care induce valorile de bază cutumiare ale comunității, ce trebuie respectate și promovate ca atare (respectul, onoarea, credința, rușinea etc.). În educarea copiilor, se are în vedere antrenarea lor în a respecta acestor valori. În momentul când un copil are o deviere comportamentală i se spune „și laz, și lazav“, adică „este rușine“, iar dacă acesta persistă și întreabă „de ce?“, răspunsul este „dikhel tut o Devel“ – „te vede Dumnezeu“, moment în care discuția se opește și copilul înțelege. „Conceptul de bază al educației tradiționale rrome este cel de „lazavipen“ - rușinare, iar „virginitatea“ fetei la căsătorie are valoare sacră¹, datorită faptului că se află la baza moralei rromani ea trebuie să rămână virgină până la căsătorie pentru a nu-și face părinții de rușine, pentru a-i onora.

Baxt reprezintă cultul „norocului“, al „șansei“ prezente în viața celor care respectă normele rromanipenului, în opoziție cu **bibaxt** „nenoroc, neșansa“.² Norocul apare ca o întâmplare neașteptată sau un concurs de împrejurări favorabile, care asigură reușita unei acțiuni, îndeplinirea unei dorințe etc. Norocul vine, cumva, înainte de toate, căci dacă ai noroc ai tot, și reprezintă o dovadă în plus a **Pațiv-ului** – al onoarei pe care o ai, o dovadă că „Dumnezeu te iubește“. De altfel, prima urare care se face la rromi este cea care se referă la noroc, până să îi urezi cuiva *sănătate* sau *fericire*, până și înainte de a ura „la mulți ani“, se spune „*Te avel tut baxt!*“ – „Să ai noroc!“.

Dar, cum se întrepătrund aceste fundamente ale rromanipenului (în exemplul ce urmează: **baxt** și **užo**) se poate desprinde din faptul că, de pildă, capul, văzut ca „un sediu“ al norocului, ca, de altfel, și acoperământul său, de regulă pălăria, sunt considerate *pure*. O femeie nu are voie „să treacă peste pălăria“ unui bărbat, deoarece o va impurifica. Locul norocului fiind situat în zona capului, atunci el trebuie acoperit mereu, să nu fie atins de cineva și să îi „ia norocul“ persoanei respective. Când cineva intenționează să dăruiască o basma unei femei rrome, ori o pălărie unui rrom tradițional, trebuie să ia aceea persoană cu sine, deoarece persoana care va primi acoperământul de cap, în dar, trebuie doar ea să atingă respectivul obiect vestimentar. Dacă beneficiarul darului nu este prezent la achiziționare, se poate presupune că acel dar este „spurcat“ (sau intenționat a fost spurcat). La fel, lucru important pentru personalul didactic, sanitar etc., „nu este recomandat să fie mângâiat pe cap un copil sau, în general, o persoană, deoarece se crede că i se ia norocul“.³

Phralipen se traduce prin „frăție, sentiment de frățietate“ și se referă la faptul că întreaga comunitate este o mare familie, o familie lărgită. Întreaga comunitate de rromi reprezintă, într-adevăr, o familie numeroasă „între membrii săi existând relații de ajutor reciproc, responsabilitate comună și împărțirea destinului, având la baza respectul, onoarea, încrederea reciprocă, puritatea spirituală și trupească“,⁴ în deplin consens cu Dumnezeu și norocul/ soarta.

În această „familie“ rolurile sunt foarte bine definite. Până la căsătorie, de pildă, verișorii au același statut ca și

frații, iar unchii și mătușile au același statut ca al părinților. Copilul aparține întregii familii, el fiind recunoscut în comunitate ca fiind nepotul bunicului, nu ca fiind copilul tatălui. De educația fetelor se ocupă mama, împreună cu surorile mai mari, verișoarele, mătușile, iar educația băieților cade în competența tatălui, ajutat de unchii și verișorii mai mari, sub atenta îndrumare a bunicilor.

Dihotomia **užo** „pur, curat“ - **maxrime** „impur, spurcat“. „Întreaga filozofie de viață a culturii tradiționale a romilor se bazează pe opoziția *pur* „užo“, puritatea ritual, reprezentând respectarea ordinii și armoniei universale

prin conformarea la model, „*maxrime*“, „*impur/murdar/spurcat*“, fiind impuritatea rituală, devierea de la model, deci ruperea echilibrului intracomunitar prestabilit printr-o serie de legi de comportament și conduită, a căror valabilitate a fost îndelung verificată“.⁵

Această delimitare, *pur-impur*, are ca reper principal corpul uman. Partea de sus și până la brâu este considerată *pură (užo)*, iar partea de jos, de la brâu în jos, este considerată *impură (mahrime, maxrime)*. De aici se desprinde un număr însemnat de reguli care se referă la corpul uman și la igiena rituală. Conceptul de pur implică două dimensiuni: una fizică și una spirituală, puritatea trupească reflectând puritatea sufletească.

Am extras din capitolul scris de Gheorghe Sarău, referitor la cutumele romilor, inserat în lucrarea *Ghidul mediatorului școlar*, (Sarău – Radu, 2011, p. 61-63), câteva practici cutumiare specifice, privitoare la *užo* – *maxrime* (pur-impur):

Rufele se spală separat: cele de la brâu în sus, respectiv, cele de la brâu în jos.

- „Partea de la brâu în jos este considerată *maxrime* - „spurcată, impură“, iar cea de la brâu în sus este *uži* - „curată, pură“.
- *Spălatoarele rufelor se fac în vase diferite pentru rufe ce îmbracă trupul de la brâu în sus, respectiv, sunt folosite alte vase pentru cele utilizate de la brâu în jos. Rufe femeiești sunt spălate separat de cele ale bărbatului ori ale copiilor“.*
- „Nu se construiește toaletă în casă, fiind considerată *impură*“.
- „În vizită, nu se stă pe pedurile ori cerșafurile de pe pat, se evită așezatul pe pat, pentru a nu se considera că vor fi spurcate de hainele de călătorie.“
- „Femeile poartă obligatoriu o fustă, până peste genunchi, și o bluză, delimitându-se, astfel, cele două părți, cea pură (acoperită de bluză) și cea impură (acoperită de fustă)“.
- „Bărbații nu se spală pe față din același lighean cu femeile. Ei au alt lighean, alt prosop, alt săpun“.
- „De prosopul bunicului nu se atinge nimeni“.
- „Genunchii sunt considerați *impuri*, de aceea până și bărbații romi moderni, care respectă rromanipenul, atunci când poartă pantaloni scurți, au grijă ca aceștia să fie destul de lungi, încât să acopere genunchii“.
- „Cine merge în curte, indiferent pentru ce motiv, la întoarcerea sa în proximitatea casei, unde este comunitatea romă, se spală demonstrativ pe mâini, pentru a nu fi bănuț de impuritate, că ar fi fost la toaletă“.
- „Dacă la o masă sunt mai multe persoane așezate și nu toți au terminat de mâncat, o eventuală persoană, vizitator bărbat, care intră în încăpere, va da mâna cu partea bărbătească, în mod diferențiat, cu bărbații care au terminat de servit masa va bate palma în mod normal, iar cu cei care încă servesc masa întinde mâna sub formă de pumn. Aceasta, pentru a se spulbera orice bănuț că vizitatorul nu ar fi curat pe mâini“.
- „La o masă comună, nu se va servi, de pildă, dintr-o farfurioară comună sare, muștar etc., decât de la bun început. O trecere ulterioară cu un aliment, de către o persoană, prin conținutul acestora se consideră o spurcare a acestuia (nu poți înmuia, în repetate rânduri, micii, de pildă, în farfurioara comună cu muștar)“.
- „Rugămințile fierbinți sau dorința de exprimare a unei atitudini de mulțumire, de recunoștință, determină formulări chiar triviale, prin care sunt invocate părți ale corpului de sub brâu etc., în formule ce debutează stereotip prin formula „Mânca-ți-aș...“ (fundul, testicole etc.). Adică, persoana în cauză este dipusă să se și „spurce“, numai spre a-i se satisface rugămintea. Așadar, formulele nu trebuie privite ca o lipsă de respect, ci dimpotrivă! De fapt, se exprimă buna credință, dragostea, încrederea, garanția onestității“.

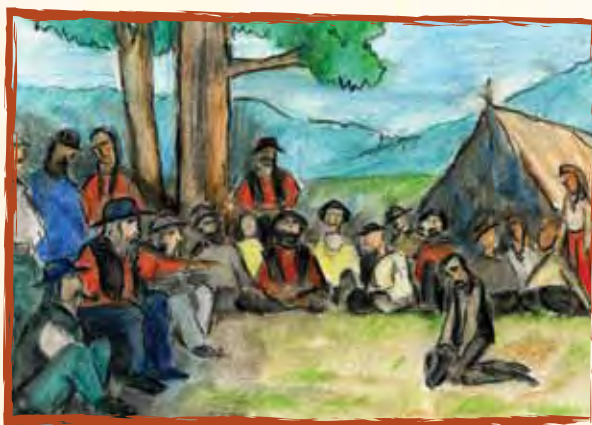
- „De observat că multe dintre practicile ce explică raportarea față de conceptele pur–impur își au originea, de fapt, în nomadismul rromilor: „Străinul“, „celălalt“, „gajeul“ sunt denumiți în rromani prin „goro“, „gaseo“, „das“. Străinul nu este prielnic comunității, din start nu este o persoană ce merită încredere“.
- „Nu se mai mănâncă dintr-un vas cu mâncare care a fost lăsat pe pământ“.
- „Mâncarea neconsumată la masă nu se mai oprește pentru alte mese viitoare, ea fiind aruncată ori dată animalelor; păsărilor etc“.
- „În locuri publice, rromii nu beau din pahare (berea, de pildă), ci din sticle“.
- „De regulă, nu se șterg vasele de bucătărie, sunt lăsate să se usuce la soare sau de la sine“.
- „Dacă sunt deja spălate, ele se șterg, în fața musafirilor, cu prosoape curate sau cu hârtie, ostentativ, pentru a se demonstra neimpurificarea/ nespurcarea acestora“.
- „Femeile nomade poartă mai multe rochii pe dedesubt, explicația fiind în condițiile de nomadism, când, pentru a fi transportate cât mai multe lucruri, se utilizau toate posibilitățile. De aceea, și mâncarea era consumată pe cât posibil în totalitate, iar ce rămânea se arunca“.

Gheorghe Sarău (redactare și adăugiri la ed. 2011)

JUDECATA DE PACE – CA FORMĂ DE CONTROL ȘI SANCTIUNE

Din cele relatate de bunicul meu, Constantin Căldăraru, din cele consemnate de Delia Grigore în *Cursul de antropologie și folclor* (2011) prezentăm câteva aspecte privind această instituție rromă.

Nerespectarea valorilor cutumiare rome de către membrii comunității determină, în mod inevitabil, apariția conflictelor. Judecata are loc, exclusiv, doar între persoanele care aparțin comunității. Nu se pot judeca conflictele apărute între membrii comunității și o persoană din exterior. Conflictul, în comunitatea tradițională, se rezolvă în interior, prin judecata de pace „i kris“, „stabor“, și nu se organizează în situația comiterii de fapte de natură penală; are doar rolul de a împăca părțile și de a stinge conflictele provenite din nerespectarea tradițiilor și obiceiurilor rome (ex.: nerespectarea normelor pur-impur, furatul unei fete, nerespectarea unei persoane mai în vârstă, adulterul, privitul insistent al unei femei, nepurtatul acoperământului de cap de către o femeie etc.).

Rromani kris (Judecată rromă) - la căldărari, iar la ursari – Stabor.

reclamantul și martorii săi, a doua zi se audiază pârâtul și martorii săi, iar în a treia zi se dă verdictul.

În lipsa dovezilor, se pot solicita jurămintele; juratul pe copii este considerat cel mai convingător argument. Pentru a da verdictul este nevoie de deliberări, pentru aceasta juriul se retrage într-un loc protejat, pentru a nu putea fi ascultat.

În situația în care comunitatea nu este mulțumită de răspunsul dat de judecători, comunitatea cunoscând adevărul, sau aceștia întârzie prea mult cu răspunsul, o femeie bătrână a comunității poate spurca judecata prin „punerea poalelor în brâu“.⁶ În acest mod, judecata se anulează, iar cel care a solicitat judecata este obligat să părăsească comunitatea sau să reia judecata cu alt „complet“. La fel se întâmplă și cu cel care refuză să se achite de „datorii“, stabilite ca urmare a judecății. Bunurile care rămân în comunitate – casă, mașină, mobilier etc. – îi revin celui care a câștigat procesul.

În trecut, în perioada de nomadism, judecata se făcea fie de către bătrâni, fie de un bătrân împreună cu soția sa, rămași în șatră fără familie sau, dacă nu existau aceste două situații, se aștepta până când se întâlneau cu o altă șatră și atunci se judeca și cazul respectiv. Până atunci însă, nimeni nu avea voie să deschidă acel caz, discuția despre el. Totul se petrecea ca și cum nu se întâmplase nimic.

De reținut că și astăzi diferendele care apar se pot rezolva în acest mod, de judecata tradițională. Hotărârea se

Foto 1

Sfatul bătrânilor... este sfânt

ia prin consens, dreptatea făcută având un caracter compensatoriu. Reconcilierea se marchează printr-o masă de împăcare. Decizia dată de judecători urmărește nu atât pedepsirea celui care a greșit, ci, mai ales, compensarea păgubitului, împăcarea și armonia în comunitate, redresarea imaginii lui. Această modalitate de rezolvare a conflictelor este una dintre puținele practici comune rromilor tradiționali, reflectând, totodată, și cultul pentru oamenii „bătrâni - amare phure -, bătrânețea fiind echivalent al înțelepciunii și experienței de viață”.⁷

CEREMONII DE TRECERE”

(NAȘTERE – BOTEZ; CĂSĂTORIE – NUNTĂ; MOARTE – RITUL FUNERAR)

Din cele observate personal în comunitate, din cele aflate de la naratorii etnografici pe care i-am consultat (Maria Căldăraru, Constantin Căldăraru, Stănescu Orania, Adam Elena etc. – menționați în *Note*), cât și din alte informații, cum sunt cele inserate în cursul Deliei Grigore (2011), am realizat micro-eseurile prezentate în acest capitol.

I. Nașterea

1. Perioada sarcinii

Sarcina este văzută în comunitatea de rromi ca o binecuvântare dată unei familii de către Dumnezeu, este cel mai minunat lucru care i se poate întâmpla unei femei - privită în comunitate ca o adevărată zeiță a fertilității. Statutul femeii însărcinate în comunitate este cel de persoană „spurcată”, deoarece se consideră că aceasta, într-o viață anterioară, ar fi putut avea „relații intime” cu strigoi, și nu trebuie să se păstreze un copil de-al acestora, ori femeii să i se fi făcut descântece.

În comunitatea tradițională au fost dezvoltate o serie de practici cu caracter „medical” - ritualuri magice menite să asigure perpetuarea unei familii. Astfel, dacă o femeie este sterilă, nu poate avea copii, aceasta „trebuie să mănânce inimă de arici, sau când este lună plină să mănânce iarbă de pe mormântul unei femei care a murit gravidă”.⁸ Sau, invers, pentru ca femeia să poată avea copii trebuie să meargă la o femeie care tocmai a născut, fiind singura persoană căreia i se permite să ia contact cu femeia care a născut, considerată „maxrime” – „spurcată”, pentru a prinde și ea spiritul fertilității.

O mamă care aduce pe lume cât mai mulți copii este o femeie respectată în comunitate, unde, cele trei simboluri – curat, spurcat și divin - dau legile nescrise ale comunității. “Totul gravitează în jurul copiilor, al femeii care trebuie să asigure puritatea și garanția acesteia”.¹⁰

Pe perioada sarcinii, trebuie îndeplinite toate poftele femeii, mai ales cele culinare. Ea este scutită de efort fizic, pregătită de soacră pentru naștere și pentru a avea grijă de copil atunci când va deveni mamă; de fapt, această pregătire se face încă de când mama este copilă la ea acasă, la părinți, având grijă de frații ei mai mici.

2. Credințe, superstiții, interdicții și practici din perioada sarcinii

Primul lucru pe care-l face nora „i bori”, atunci când ea realizează că a rămas însărcinată, este să o anunțe pe soacră, că ea a devenit spurcată „maxrime”, iar soacra își va anunța bărbatul, fiul și apoi comunitatea. Este rușine - „lazav” - ca nora să discute despre sarcină cu soțul ei, ea va discuta despre sarcină doar cu soacra și cu mamele din comunitate. Dacă nora nu are soacră, fie că aceasta a decedat, trăiește într-o altă comunitate sau este plecată din sat, ea va vorbi despre sarcină cu cea mai vârstnică dintre mătușile bărbatului. Dacă nici acestea, din diferite motive nu se găsește în acel moment, anunțul cum că nora este însărcinată îl va face mama acesteia.

O serie de interdicții, transmise din bătrâni și amintite de femeile bătrâne, trebuie să asigure sănătatea copilului nou născut: este interzis - pe perioada când femeia este însărcinată - să fure, deoarece obiectul furat ar putea apărea la nașterea pe părțile de corp ale copilului și care nu pot fi acoperite de îmbrăcăminte, pe față, pe gât, pe mâini, în zona urechilor, și copilul ar putea rămâne pătat pe viață; dacă femeia va fura un cartof, acesta întotdeauna va ieși pe spatele copilului; nu se iau fructe din pom de către femeia însărcinată, fără acordul proprietarului, deoarece ar fi considerat furt, iar fructul ar putea apărea pe părțile neacoperite ale trupului, în special pe față; "dacă femeia gravidă acuză dureri abdominale, îi este interzis „să se tragă" pe burtă, deoarece ar putea pierde sarcina, de fapt, acest ritual ar fi realizat special de femeie tocmai pentru a evita o sarcină nedorită"¹⁰; nu este bine ca o femeie atunci când este însărcinată să amenințe sau să fie amenințată cu cuțitul, toporul sau alte obiecte contondente, pentru că fătul se va naște cu o tăietură în locul în care mama a amenințat sau a fost amenințată cu acel obiect.

Dacă va amenința sau va fi amenințată cu cuțitul în zona feței, copilul se va naște cu o tăietură pe față, iar dacă amenință sau este amenințată cu cuțitul în zona corpului, copilul se va naște cu o tăietură pe corp; nu este bine, ca femeia gravidă, să amenințe sau să fie amenințată cu cuțitul în zona membrilor, deoarece copilul se va naște: fie cu o tăietură la încheieturile membrilor sau pe membre, fie cu diferite părți lipsă - un deget sau mai multe, fie fără o parte a membrilor (fără palmă, fără talpă); este interzis ca o femeie însărcinată să se mire de urătenia unui om sau animal deoarece copilul ar putea semăna cu ființa de care s-a mirat; dacă o femeie gravidă pofteste la ceva, este bine să i se dea, pentru a nu pierde sarcina, iar dacă cere ceva trebuie să i se dea cu toată inima, pentru a nu fi blestemat; este bine ca, pe perioada sarcinii, să se mire de animale precum: pisica - copilul să aibă nouă vieți ca ea, calul - copilul să fie ager și să țină la drum lung, „ursul - copilul să fie puternic ca acesta"¹¹; atunci când femeia este gravidă și există cineva în comunitate frumos și cu dar de deochi, „jakkhalimos" acesta să se mire de femeia însărcinată, pentru ca noul-născut să fie frumos și cu dar de deochi, nu trebuie ca această persoană să deoache copilul, pentru ca acesta să devină parte a necuratului; dacă femeia gravidă visează ceva urât, legat de destinul copilului, aceasta trebuie să meargă la biserică să-i citească preotul, dar și la o „babă", ca să-i descante de deochi; este interzis femeii gravide să treacă drumul bărbatului sau calea calului, pentru a nu spurca drumul, existând riscul de bibaxt „ghinion, nenoroc"; atitudinea retrasă, discretă a femeii gravide, va asigura sănătatea copilului, a mamei, vor fi feriți de rele, tocmai pentru că femeia gravidă nu se face simțită în familie sau în comunitate; „nu este bine ca soarele când apune să o „vadă" pe femeia însărcinată sau să-i prindă rufele acesteia pe sărmă, deoarece se spune că va aduce „negură" în sufletul ei; nu este bine ca femeia gravidă să aducă apă de la fântână sau să treacă prin fața porții cu găleata goală; nu este bine ca femeia gravidă să se uite la boi, deoarece copilul se va naște „prost"; nu este bine ca femeia gravidă să vadă șerpi și broaște, deoarece iese copilul cu buricul încolăcit, ca al șarpelui, și urât - ca broasca sau, la fel, să nu privească la oameni cu handicap - șchiopi, orbi, surzi"¹².

3. Pregătirea femeii gravide pentru naștere

Pregătirea femeii gravide pentru naștere și, implicit, pentru a deveni mamă, începe încă din prima zi în care nora „i bori" îi spune soacrei sale că este însărcinată. „Soacra are o discuție cu nora în care-i spune acesteia că a primit un mare dar de la Dumnezeu „O Devel", cel mai frumos dar"¹³. Femeia, viitoarea mamă, trebuie să se îngrijească de acest „dar", copilul, cât mai bine cu putință, ghidată de sfaturile și îndemnurile pe care le primește de la soacră. O femeie gravidă este un simbol al continuității neamului, al fertilității și al prosperității.

Pentru a aduce pe lume un copil sănătos, femeia gravidă nu are voie să facă nici un efort fizic, practic, ea se retrage din comunitate și încearcă să fie cât mai puțin prezentă în viața comunității și a familiei.

În trecut, pregătirea pentru naștere se făcea din timp, alegându-se moașa care va asista la naștere și bătrânele comunității, care o vor ajuta pe moașă să aducă pe lume copilul. Își alegea o cameră unde va naște, în acea cameră petrecându-și cea mai mare parte din timp în răstimpul celor nouă luni, perioadă în care femeia este însărcinată. Camera aceea era sfințită de către preot, iar o bătrână cu dar de descântec și deochi punea ierburi și farmece, pentru ca necuratul să nu se „cuibărească" în casă și în copilul ce se va naște.

În ultimele trei luni de sarcină, când copilul s-a dezvoltat, iar femeia si khamni (si phari) are „burta mare" aceasta se retrage total din viața comunității în camera aleasă să stea cât este gravidă și, după naștere, unde-și va amenaja camera copilului și a ei. Totodată, în ultimele trei luni de sarcină, femeia nu mai are voie să doarmă în același pat sau în aceeași cameră cu soțul sau cu altcineva din familie, ci va dormi în camera pe care și-a amenajat-o pentru ea și viitorul copil.

În ultimele zile ale perioadei de sarcină, femeia umblă cu capul descoperit și părul desfăcut pentru ca noul născut să se nască liber și să aibă o viață ușoară, la fel cum vântul bate prin păr cu ușurință. Tot atunci, femeia umblă cu bluza deschisă la gât, pentru ca nașterea copilului să fie ușoară, așa cum nasturii bluzei se deschid ușor.

În trecut, femeia care era gravidă își pregătea, cu câteva zile înainte de naștere, prosoape curate și foarfecă, pentru ca moașa să taie cordonul ombilical și să pună copilul în prosoape curate. Făcea curat în cameră și stropea camera cu agheasmă. În prezent, ritualul nu se mai practică, femeia pregătindu-și doar o plăsuță pentru maternitate, în care-și pune haine de schimb, lucruri personale, scutece și o păturică pentru copil. Totuși, când se apropie ziua în care trebuie să meargă la maternitate, femeia stropește camera cu agheasmă, iar dacă ea nu apucă să facă acest lucru îl face soacra ei sau o „babă" cu dar de descântec și de deochi.

La spital, femeia este însoțită doar de soacră și de mama ei, bărbaiților fiindu-le interzis să meargă la spital cu

femeia gravidă, așa cum în trecut le era interzis să intre în camera sau în curtea în care se năștea, nici în prezent ei nu au voie să asiste la naștere sau să vorbească despre ea. Tatăl vede copilul abia la o zi după naștere.

4. Nașterea propriu-zisă

Venirea unui copil pe lume în familia de rromi reprezintă pentru aceasta o binecuvântare dată de Dumnezeu acelei familii, pentru o familie copilul reprezentând continuitatea neamului. Dacă va fi fată - va aduce pe lume alți copii, iar dacă va fi băiat - va duce numele familiei mai departe. Nașterea este un lucru sacru, care implică participarea tuturor membrilor comunității. Rromii sunt un neam cu tradiții și obiceiuri vechi păstrate tocmai pentru a se întări în fața „gajelor”.

Când un nou copil se naște în comunitate este o mare bucurie pentru că părinții comunității vor mai avea un copil, iar copiii încă un frate sau o soră. Este de știut faptul că rromii, indiferent dacă sunt sau nu rude, se adresează între ei cu apelativul „frate” – phrala! sau „vere”. Venirea pe lume a unui nou născut reprezintă pentru comunitate semnul că o nouă familie se înființează, dacă părinții sunt la primul copil sau dacă o familie primește binecuvântarea supremă de la Dumnezeu, aceasta mărindu-se numeric.

O naștere fără complicații arată că femeia care naște a fost curată și a respectat legile nescrise ale sarcinii. O naștere cu complicații arată că femeia care naște a păcătuit sau nu este în totalitate curată sufletește sau trupește. Dacă, în cazuri nefericite, copilul moare la naștere, se spune că femeia nu a fost curată sau că tatăl a păcătuit cu o altă femeie. La moartea copilului, acesta se îngroapă în alt loc decât acela al comunității, iar femeia trebuie să țină doliu șase luni cu bărbatul și apoi, prin veșminte, până când va naște un nou copil.

5. Nașterea în trecut și în prezent

În trecut, obiceiul de naștere era însoțit de un întreg arsenal de credințe și superstiții, care s-a pierdut cu timpul, fie din pricina vremurilor moderne, fie din lipsa de interes a tinerilor pentru a păstra vechile obiceiuri și tradiții. În trecut, totul gravita, mistic, în jurul conceptelor de *pur* și *impur*. La neamul de căldărari, nașterea se desfășura diferit, în funcție de perioada anului în care se aflau în acel moment. Dacă era frig, nașterea se consuma în comunitate, iar dacă era cald, nașterea se făcea în locul în care se afla șatra în acel moment, datorită faptului că iarna, rromii trăiau în corturi ori gospodării, iar vara în căruțe „vurdona”, cu care străbăteau satele în căutare de lucru.

Dacă nașterea se făcea acasă, atunci se considera că întreaga comunitate era expusă pericolului de a fi „spurcată”, pe când, dacă nașterea avea loc într-altă parte, așadar, la distanță de comunitate, atunci nu mai exista pericolul de spurcare, eventual doar cei ce o însoțeau pe gravidă. În situația în care șatra se afla în deplasare prin sate, cu căruțele, iar femeia însărcinată își dădea seama că este gravidă și mergea și îi spunea soacrei că a devenit „maxrime”, spurcată, atunci soacra, împreună cu ea rămâneau în spatele convoiului de căruțe, la o distanță de 100-150 metri.

În prezent, nașterea se realizează în spital, departe de comunitate și de oamenii curați ai comunității. Dacă în trecut, femeia era asistată la naștere de moașă și de femei mai în vârstă, care trecuseră de mai multe ori prin această experiență, în prezent ea este asistată de personal medical.

6. Ritualul nașterii

Cum s-a spus, nașterea unui copil reprezintă pentru familia de rromi cea mai mare bucurie, este garanția că această familie va continua să existe prin urmași. Bucuria este generală, aparține întregii comunități. Primul copil într-o nouă familie reprezintă crearea unei noi familii. Dacă până atunci tatăl era cunoscut ca fiind fiul lui X, după nașterea copilului, va fi cunoscut ca tatăl lui Y, iar mama dacă era cunoscută ca nora lui A, va fi cunoscută ca soția lui B.

Și ritualul nașterii era diferit în trecut față de cel din prezent, multe practici și tradiții pierzându-se cu trecerea timpului.

Ritualul presupune:

- a) *Dacă nașterea are loc acasă, moașa comunității, împreună cu soacra femeii gravide și cu alte bătrâne o ajută pe gravidă să nască. Cum s-a mai arătat, gravida, cu trei luni înainte de naștere, trebuie să-și aleagă o cameră unde va naște, să pregătească foarfeci, pentru ca moașa să taie „buricul” (cordonul ombilical) al copilului, de asemenea, niște scutețe albe în care va fi învelit copilul. Imediat după naștere, obiectele cu care s-a realizat nașterea, foarfeci, pături cu care a fost învelită femeia gravidă, cârpe cu care o fost ștearsă femeia gravidă, lucrurile cu care a fost îmbrăcată atunci când a născut, cordonul ombilical sunt duse departe de comunitate și arse, focul fiind un simbol al purificării.*
- b) *Dacă nașterea se făcea în afara comunității, în locul în care se afla convoiul, acea naștere era denumită la „roata căruței” sau „la umbra pomului”. Locul nașterii era ales – dacă mai era timp – iar nașterea se consuma la roata din spatele căruței, din partea de unde răsare soarele. Dacă era posibil, soacra îl anunța pe tatăl copilului și acesta alegea un loc unde dorea ca femeia lui să nască. Acest loc putea fi o poieniță deasă, pentru ca noul născut să aibă parte în viață de belșug și de bucurie; ori la umbra unui pom bătrân, pentru ca fătul să fie ocrotit de rele. Cordonul ombilical era tăiat fie de moașă, dacă aceasta se afla în deplasarea respectivă cu convoiul, fie de o bătrână. După naștere, copilul era spălat, iar dacă mama se simțea bine, i se dădea pruncul să-l alăpteze. Obiectele cu care se realiza ritualul nașterii erau arse și ele, iar cenușa era îngropată în acel loc, dar ferit de circulația căruțelor.*

În prezent, chiar dacă „femeia rromă nu mai naște la roata căruței, în camera din spate sau în cort“, totuși se mai păstrează încă simbolistica *pur – impur, curat – murdar*. Este încă practicat obiceiul din ziua în care copilul se naște, când tânărul tată dă de băut, întru cinstirea noului născut, și pentru că a devenit tată. În trecut, chiar imediat după ce femeia năștea, bărbatul mergea în satul cel mai apropiat și cumpăra o oaie și vin și dădea o petrecere, la care participa toată șatra, mai puțin femeile gravide, care aveau grijă de femeia care tocmai născuse. Dacă tatăl era la experiența primului copil, acesta purta o discuție cu bunicul copilului, la sfârșit fiind îmbrățișat și felicitat de bunic pentru venirea în rândul bărbaților.

În unele comunități, bătrânul lua paharul în mână „o taxtaj“ – paharul fiind simbol al purității și puterii – și îl ridică în cinstea noului născut și al tatălui acestuia, gestul fiind urmat și de rudele lui, care îi urează copilului viață lungă și îmbelșugată, *noroc* („te avel les baxt“), să fie *sănătos!* („te avel vov sasto“), să aibă *minte* („te avel les god“), să fie *deștept* („te avel godăver“) și să aibă viață lungă, mulți ani („haj te avel les but bersa“). La naștere, copilului i se dă cadou din partea nașilor un ban din aur sau de argint, pe care acesta să-l poarte cu ață roșie la gât.

7. Practici și obiceiuri după naștere

Numeroase rituri de protecție însoțesc nașterea, botezul și întreaga viață a copilului. Dintre acestea le amintim pe următoarele:

Cu o zi înainte să se nască copilul, sau chiar în ziua nașterii, moașa ia o sticlă de apă de la ea din curte sau este scoasă de ea dintr-o fântână și merge la biserică și preotul citește acea apă. Apa se dă a doua zi mamei și pruncului, ca să se spele cu ea.

În a treia zi după naștere, se „întrunesc“ ursitorile pruncului, având ca scop prestabilirea unui destin cât mai bun pentru noul născut. „Ursitorile“ sunt moașele, care trebuie să fie curate trupește. Ceremonialul „ursitorilor“ se face în camera copilului. Pentru aceasta, este nevoie de o pâine, care este frământată de o „fată mare“ și este coaptă de moașă. Pe lângă această pâine, pe care moașa o pune în cameră, mai trebuie puse haine, pentru ca noul născut să fie curat și îmbrăcat tot timpul, de asemea, se pun bani, pentru ca noul născut să aibă parte de ei toată viața, cărți și caiete, pentru ca noul născut să fie învățat și citit, mâncare, pentru ca noului născut să nu îi fie foame și să nu plângă, oglindă - pentru ca noului născut să nu îi fie străină frumusețea, să fie admirat tot timpul și iubit de fete (dacă e fată, să fie îndrăgită de băieți), se pune sare - pentru ca noul născut să fie iubit „ca sarea în bucate“, zahăr - pentru ca noul născut să fie bun și să-i ajute pe ceilalți. În seara în care „se pun ursitorile copilului“, moașa trebuie să doarmă în camera în care se fac ursitorile și să povestească a doua zi ceea ce a visat; la fel face și mama, spune dacă a visat ceva. Dacă au visat flori, iarbă verde, soare, copilul va avea o viață frumoasă și liniștită. Dacă vor visa șerpi, negură, oameni în negru – copilul va avea un destin zbuciumat; „noului-născut i se pune baier de pază: „i posoti“ (punga, buzunar) – o punguță de cârpă roșie cu un ban de argint sau aur, busuioc, în prezent și o iconiță, reprezentând o Sfântă, de regulă pe Maica Domnului - care devine, astfel, garant al protecției divine; sub pernă i se așează un cuțit sau un foarfece, să-l apere de dururile rele ale nopții; i se fac descântece de deochi - „jakkhalimasqe drabarimata“; în jurul încheieturii mâinii stângi, în dreptul inimii nou-născutului, i se leagă o ață roșie, pentru a fi ferit de deochi, dar constituie și simbol al puterii și al legăturii cu familia, legătură care îi conferă *Zor* (putere) și *Baxt* (noroc)“.¹⁴

8. Alegerea nașului

Dacă mama și tatăl copilului reprezintă părinții pământeni ai copilului, nașii sunt considerați părinții spirituali ai acestuia și ai întregii familii. Există obiceiul ca nașii de cununie să fie nași și de botez, binecuvântarea dată la cununie să se răsfrângă, astfel, și asupra noului membru al familiei. Nașul „o kirvo“ și nașa „i kirvi“ au rolul de protectori pentru tânăra și noua familie.

În trecutul îndepărtat, căsătoriile făcându-se numai cu acordul boierului, acesta devenea nașul familiei sau numea el un alt naș și o altă nașă din rândul rudelor sale. Mai târziu, când rromii au devenit liberi, ei și-au păstrat obiceiul de a-și pune nași „gajei“, deoarece aceștia aveau potențial financiar și puteau ajuta familia.

Chiar dacă nașul este schimbat, acesta își păstrează respectul întregii familii: de câte ori este întâlnit pe stradă, când acesta vine în vizită sau familia de rromi merge la el, îi este adresat apelativul „nașule“.

În prezent, nașul este ales mai cu seamă din rândul rromilor sau dintre „gaje, gajei“, dar un bun cunosător al obiceiurilor și al tradițiilor rome va fi păstrat pentru botezul tuturor copiilor din familie. Dacă nașul decedează, acesta este înlocuit, fie de unul din fiii acestuia, fie de un frate al acestuia, în cazul în care este rrom, iar în cazul în care este „gajeu“, atunci este înlocuit cu un alt naș.

Alegerea nașului o face tânărul care își întemeiază familia, după ce discută cu tatăl lui. La consfătuirea în privința alegerii nașului participă și mama acestuia, neavând rol decizional, ci numai rol consultativ. Nașul este ales din rândul oamenilor mai avuți din comunitate sau din cel al oamenilor respectați ai comunității. De obicei, nașul este ales dintre rudele apropiate ale bărbatului, rareori este ales din partea rudelor femeii. „Obligatoriu, aceasta trebuie să se bucure de respectul întregii comunități“.¹⁵

După ce hotărârea a fost luată și alegerea făcută, se merge la naș acasă „cu plocon“ și se întreabă dacă el este de acord să boteze copiii familiei. Dacă răspunsul este afirmativ, atunci se face o petrecere pe loc, iar dacă răspunsul este negativ - se lasă „ploconul“ și se pleacă îndată acasă. Ploconul constă dintr-un paner în care se pune țuică, vin, mâncare și fructe.

9. Credințe, superstiții, interdicții și practici legate de destinul copilului

Încă din primele clipe în care noul născut apare pe lume, există o serie de credințe, superstiții, practici, interdicții prin care i se „pregătește“ copilului un destin cât mai ușor, cu multe realizări și puține eșecuri. Se are în vedere ca nou născutul să ajungă „meșter“ mare, dacă este băiat, iar dacă este fată, să fie noră cât mai bună, vrednică și supusă.

Rromii chiar au convingerea că se bucură de o relație specială cu lumea nevăzută, magică, misterioasă, având, astfel, „harul“ de a descânta, de a ghici în palmă, în ghioc, de a da în bobi, în cărți etc., că aceste haruri le-au fost date, pentru a-i ajuta în lungile lor călătorii, ca să depășească numeroasele greutăți prin care treceau.

Pentru ca noul născut să aibă un destin cât mai bun, trebuie să se respecte o serie de obiceiuri și practici. Se zice că nu trebuie la ursitori să se pună cuțit, pentru că acesta va mânuși bine cuțitul și va deveni cuțitaș. De asemenea, nu ar fi bine să se pună la ursitori băutură pe masă, că acesta ar putea ajunge bețivan. Pentru nu a fi luat suflatul copilului de către diavol, copilul nu se lasă singur în cameră, ci i se pune lângă acesta, dacă femeia părăsește camera, o mătură sau un pai de mătură.

Dacă un copil plânge mereu, se crede că este un semn rău și, pentru ca familia să se asigure că nu se va întâmpla nimic, se ia fașa cu care este înfășat copilul și se pune în calea oilor, astfel ca acestea să treacă peste ea, iar copilul să redevină blând și bucuros. Se consideră că plânge și din cauza „junghiului“, astfel că se recurge la un gălbenuș de ou proaspăt, care este plimbat de bătrâna descântătoare, pe trupul copilului. Dacă gălbenușul s-a spart, acolo se masează puțin, se spune un descântec și copilul va deveni liniștit.

Se consideră că dacă copilul este născut dimineața va fi un copil foarte vioi, dacă este născut la prânz este mai plângăcios, dacă este născut după ora mesei, copilul va fi un copil cu mofturi la mâncare, dacă este născut până-n ora meselor copilul va fi foarte mândăcios, iar dacă este născut spre seară, va fi un copil somnoros și liniștit.

Până la botez, copilul nu trebuie strigat pe nume, hainele lui se lasă afară doar până înainte de scăpătutul soarelui, nu trebuie văzut de femeile care nu sunt curate trupește, pentru că îi apar bube pe față.

„După obicei, timp de șapte săptămâni, moașa are obligația de a-i face baie copilului în fiecare zi și de a-i schimba scutecele. Apa în care a fost îmbăiat copilul trebuie aruncată la un pom. În acea apă nu are voie să se spele nimeni, deoarece moașa trebuie să scoată copilul din baie și să scuipe în acea apă, semn al alungării duhurilor rele de lângă prunc. El trebuie îmbăiat într-o copoaie, cădiță curată, în care nu se spală decât copilul și hainele lui“.¹⁶

Dacă este vorba despre o fetiță, apa de baie nu se „încearcă“ (ca fata să nu fie „încercată“ de băieți, până când ea se va mărita). Până la un an, hainele nu trebuie întoarse pe dos, ca să nu-i meargă copilului rău în viitor, tot până atunci, copilul nu trebuie tuns de nimeni, pentru că aceasta o vor face doar nașii.

„Copilul care nu este botezat nu trebuie pupat, pentru că el este un copil nespălat în apa sfințită a Domnului Iisus Hristos“.¹⁷

10. Perioada lăuziei. Statul femeii lăuze

Timp de șase săptămâni, cât femeia este lăuză, aceasta se confruntă cu mai multe interdicții. De asemenea, în perioada lăuziei, aceasta are de îndeplinit mai multe obligații:

Lăhuza nu are voie:

- ♥ să iasă din curte 6 săptămâni;
- ♥ să meargă la fântână să aducă apă, deoarece apa din fântână va face viermi;
- ♥ să aducă pâine, pentru că anul acela va fi secetos;
- ♥ să spele rufele ei cu ale pruncului sau ale familiei;
- ♥ să treacă răscrucea;
- ♥ să scapete soarele peste ea și peste rufele ei, pentru că își va pierde laptele matern;
- ♥ să doarmă cu soțul ei în perioada lăuziei;
- ♥ să lase hainele noului născut afară, seara, după apusul soarelui;
- ♥ să meargă la nunți și să asculte muzică, pentru că babitează (o boala a femeii lăuze, care constă în friguri, delir, dureri mari de cap și în pierderea laptelui matern) și, dacă se îmbolnăvește de așa ceva și nu este dusă la timp la femeile care știu să facă descânțece, ea poate să moară;
- ♥ să arunce laptele matern, deoarece pieptul ei seacă și nu mai are pentru copil; surplusul trebuie pus la flori.

11. Statutul noului născut în familia de rromi

În perioada lăuziei, **lăhuza trebuie:**

- ♥ să fie curată, atât suflește cât și trupește;
- ♥ să poarte la mână un fir de ață roșie, pentru ca să nu se deoache;
- ♥ să se dedice în exclusivitate îngrijirii pruncului (să fie schimbat la timp, să fie curat, să îl alăpteze etc.);
- ♥ să îi dea copilului să sugă, stând pe pragul casei, duminică, când preotul citește în biserică, pentru că în timpul sarcinii a văzut oameni orbi, șchiopi și tot felul de oameni, iar copilul nu trebuie să fie ca ei;
- ♥ să meargă la biserică, pentru slujba numită „molifta mică“ (la trei săptămâni de lăuzie);
- ♥ să meargă la biserică, pentru slujba numită „molifta mare“ (la șase săptămâni de lăuzie). După aceasta, ea intră în rândul femeilor normale și își reia viața de soție, mamă și gospodină.

Un nou copil, sau primul născut reprezintă cel mai minunat dar pe care îl face divinitatea omului, constituie încrederea de care se bucură comunitatea în fața divinității. Odată cu venirea noului născut pe lume, în sufletele familiei și ale comunității apare o nouă și mare bucurie, generată de primirea binecuvântării de la Dumnezeu, pentru ca acea familie să se mărească.

Totuși, pentru a se bucura pe deplin de venirea copilului pe lume, familia mai trebuie să aștepte până la botez, căci în această perioadă copilul este considerat „spurcat“, sufletul lui aparținând diavolului.

În familie, dar, mai ales, după botez, locul privilegiat îl ocupă noul născut, care le dă soților dreptul de a fi părinți, de a se bucura de cele mai frumoase momente din viață alături de el. Amândoi părinții au drepturi egale în creșterea și educarea pruncului.

II. Botezul

1. Botezarea copilului

Alegerea numelui copilului aparține nașului. Se zice că, așa cum copilul duce **numele tatălui** mai departe (acesta fiind părintele pământean al copilului), tot așa trebuie să ducă mai departe **prenumele nașului** (acesta fiind părintele spiritual al copilului).

Prenumele dat de naș apare în certificatul de naștere, fiind numele de botez al copilului. Cu numele dat de naș copilul se prezintă în fața lui Dumnezeu. Prenumele dat de naș este de la un copil al acestuia sau chiar numele lui ori al părinților lui. Considerăm că acest obicei este păstrat de demult, când copilului i se dădea un prenume de român „gajeu“, iar părintele rrom îi dădea alt nume, cu care era recunoscut în familie și în comunitate. Există obiceiul de a se stabili și un nume de succes (v. „Ministru“), menit să asigure copilului anumite virtuți – *Manșon* – ușor ca peștele, agil capabil să iasă din toate dificultățile, *Hoțul* - isteț, descurecăt, *Bobircă* - cel ale cărui vorbe „curg“ precum cad boabele de porumb de pe știuletele pe care îl curăță gospodarul etc. „În prezent, în contextul unui nou proces de migrare, constatăm că prenumele copiilor sunt inspirate din locurile pe unde trec, de exemplu: Elveția, Odessa, Paris etc. sau provin din poveștile rrome ori sunt preluate numele unor oameni importanți – având, astfel, garanția că și copilul va avea o viață norocoasă, pe măsura numelui primit – „Pardalian“, „Thagar“ – „Rege“, „Raj“, „Prințesă“; purtau nume de domnitori „Ivan“, „Napoleon“, „Bush“, „Reagăn“ etc., sau nume rrome „Samir“, „Perhan“ etc.¹⁸

2. Pregătirea de botez în familie și comunitate

Pentru a-i merge bine, copilul trebuie botezat după șase săptămâni, imediat după ce mama a ieșit din perioada de lăuzie. Se cumpără pentru petrecerea de botez cele necesare. Dimensiunea petrecerii date în cinstea copilului este în funcție de al câtelea copil al familiei se botează. Dacă acesta este primul, petrecerea este foarte mare. Se cumpără mâncare și se taie un porc și o oaie. Porcul pentru meseni, iar oaia, chiar dacă se oferă mesenilor, este considerată mai mult ca ofrandă adusă divinității. Vinul care se cumpără este numai roșu – sângele Domnului Iisus Hristos. Lăutarii sunt „tocmiți“ cu mult timp înaintea botezului, dându-li-se un acot numit arvună. Nașii cumpără o lumânare, haine de îmbrăcat, încălțăminte, un prosop.

Detaliu din pregătirea pentru botez. Copilul este dat tatălui ca să-l treacă pe deasupra focului și, la rândul său, să-l dea nașului și invers, de trei ori, pentru purificare.

Familia se îngrijește de organizarea petrecerii de botez a copilului, invitând membrii comunității la tată acasă. Pentru aceasta, în seara de dinaintea botezului, tatăl copilului merge la bătrâni din comunitate și le oferă acestora vin din ploscă. Toți bătrânii vor bea o gură din vin și se păstrează plosca până când copilul va fi îndeajuns de mare pentru a bea și i se va da să bea din ploscă, pentru ca el să ducă tradiția și obiceiurile mai departe, așa cum au fost duse și până acum din om în om și din gură în gură.

În dimineața în care copilul trebuie botezat, la poarta familiei se face un foc, semn al purificării absolute de care necuratul nu poate trece, deoarece sufletul copilului ar putea fi furat de necurat înainte de botez. Petrecerea se ține în casa copilului sau într-un cort special amenajat, în curte sau în afara ei.

3. Ritualul botezului

În trecut, ritualul botezului consta în binecuvântarea dată copilului de către cel mai bătrân din bărbații comunității. Botezul se făcea la o răscruce de drumuri sau la o apă curgătoare, în jurul unui foc. „O bolimos e jagaço“ („Botezul focului“) presupunea trecerea copilului, peste foc, de trei ori, din brațele tatălui în brațele nașului și invers, în scopul purificării lui.

Copilului i se dădea un nume al unui membru care a fost

executat de „gajej“ sau s-a remarcat în viața comunității.

În prezent, în dimineața botezului, moașa vine și-l îmbracă pe copil și îl îmbracă în haine noi și cu încălțăminte nouă. Hainele și încălțăminte trebuie sa fie noi, deoarece copilul pășeste într-o lume cu totul nouă. El va intra, astfel, în rândul copiilor lui Dumnezeu, de-acum înainte viața lui va fi alta, aceea de copil pur, iar hainele trebuie sa fie noi pentru că în cele vechi a locuit necuratul și, implicit, impurul.

După îmbăierea și îmbrăcarea copilului, moașa pleacă împreună cu copilul la biserică și, acolo, i-l dă nașei, după ce aceasta, în prealabil, i-a oferit un cadou sau i-a dăruit o sumă de bani moașei. Înainte de oficierea ritualului religios, nașa leagă de lumânarea de botez un galben, ca semn aducător de noroc, iar nașul aduce noului născut o brățară de aur, iar mamei copilului fuste, bluze și batice.

4. Petrecerea specială a botezului

După ce se vine cu copilul de la biserică, are loc petrecerea specială a botezului, unde nașii au rolul principal, de obicei aceștia stând în capul mesei, în stânga moașei, înconjurați de părinții copilului și de restul invitaților.

Petrecerea are ca scop urarea de bun venit în comunitate, căci, dacă până acum copilul este considerat necurat - fiind copilul satanei -, de-acum el este pur, fiind botezat în numele lui Dumnezeu. La petrecere sunt cântate cântece și jucate dansuri tradiționale rrome. Sărbătoarea este un prilej de întrecere la dans pentru membrii comunității. Totodată, sunt cântate și melodii românești și jucate dansuri românești, pe care le știu bătrânii, și îi învață și pe tineri. Sunt servite mai multe feluri de mâncare, de la aperitiv până la desert. Bătrânul comunității ridică un pahar cu vin și ciocnește cu nașul, urându-i bun venit în comunitate finului acestuia, practic, urarea vine din partea întregii comunități, prin intermediul bătrânului.

Li se adresează urări atât nașilor cât și părinților: *să fie sănătos-voios* „te avel sasto-vesto“, *să fie norocos* „te avel les baxt“, *să aibă bani mulți și viață lungă* „te avel les love but vi but berša“. Paharul - simbol al puterii - este ridicat apoi de naș și ciocnit cu toți mesenii, mulțumindu-le pentru participarea la eveniment. Nașul este urmat apoi de bunicul și de bunica copilului, apoi de părinți în acest demers de mulțumire. Petrecerea se termină târziu în noapte, spre dimineață, cu strângerea darului. Se aprinde lumânarea de botez, apoi, pe pâine frământată de moașă și de bunica copilului, se pune zahăr și sare și se trece la strângerea darului. Darul începe de la naș, fiind considerat cel mai de valoare dar ce se oferă, apoi se ia pâinea de la bunica copilului și se merge la meseni, începându-se de la cel mai bătrân. La încheierea petrecerii, nașul este dus acasă cu lăutari și i se dă un „plocon“. Acest plocon constă dintr-o pasăre vie, legată cu fundă roșie la gât, pâine, prăjituri și vin. Nu se pune nașului la plocon alt alcool în afară de vin.

5. Credințe, superstiții practici și interdicții legate de botez

Chiar și după ce a fost botezat, copilul nu trebuie strigat pe nume până când nu este scaldat a doua zi de moașă și strigat de trei ori pe nume. Apa în care scaldă moașa copilul nu trebuie încercată, pentru că dacă este fată să nu fie „încercată“ de băieți până la căsătorie, iar copilul dacă este băiat, să nu fie încercat de necaz.

Este interzis ca la botez să participe tatăl copilului. Nu este bine să meargă nici mama, dacă nu i s-a făcut molifta de șase săptămâni. Se zice că dacă copilul își face nevoile în cazanul în care a fost botezat va fi norocos.

Dacă într-o zi sunt botezați doi sau mai mulți copii în același cazan, ei devin frați, iar dacă sunt băiat și fată - nu au voie să se căsătorească; dacă sunt băieți - nu au voie să se încuscrească. Băieții sunt botezați primii, în cazul în care se nimeresc în aceeași zi să fie și fete pentru botez, deoarece băieții sunt cei care duc neamul mai departe. Acum, copilul botezat se deoache ușor și de câte ori se deoache i se spune un descântec: se suflă peste el de trei ori, semn al îndepărtării răului, al deochiului. Descântecul trebuie plătit de mama copilului ca el să aibă leac¹⁹.

*Fugi moroaică
Fugi strigoaică
Din osânză
Din pielea capului
Din fața obrazului
Din mâini și picioare
Din toate chiotoarele
Că cine a deocheat a murit
Cine n-a deocheat a trăit
De oi fi deocheat de o fată mare
Să-i cadă costițele
Să rămâie lumea de ea cheală
Cum s-a mirat ea de...
(numele copilului)*

*De-o fi deocheat de femeie
Să-i crape țatele
Să-i curgă laptele
Să-i moară pruncul de foame
Să mire lume de ea
Cum s-a mirat ea de...
De-o fi deocheat de voinic
Să-i crape boașele
Să-i curgă rina din ele
Să mire lumea de el
Cum s-a mirat el de...
Iar copilul să rămâie
Luminat și strecurat
Ca Maica Preceasta.*

6. Practici și obiceiuri la rromi în perioada copilăriei. Ritualuri de până la un an. Tăiatul moțului

Până la vârsta de un an, copilul nu este tuns deoarece există posibilitatea ca, tăindu-i-se din păr, să i se taie din firul vieții. Părul copilului se tunde la un an, iar în cazul în care ritualul tăierii moțului nu are loc din diferite motive se amână până la vârsta de trei ani. Se mai poate lua moțul la un an și jumătate sau la doi ani și jumătate, dar niciodată nu se ia moțul la vârsta de doi ani, deoarece cifra pară este cifra diavolului.

Tăiatul moțului este un ritual care se practică numai la băieți, deoarece părul fetelor nu este tuns până cel puțin la vârsta de cinci ani. La fete, părul este curat și pur, interzicându-se în totalitate unui bărbat să atingă părul unei copile.

Ritualul de tăiere a moțului trebuie să aibă loc până în ora prânzului. Dacă ritualul va avea loc după acea oră, copilului îi va merge rău toată viața. Data la care se ia moțul copilului nu trebuie să cadă neapărat chiar în ziua în care copilul împlinește un an, dar nu trebuie să fie înainte de a împlini această vârstă.

În cinstea evenimentului de tăiere a moțului se dă o petrecere, mai mult în familie, în care membrii comunității nu sunt invitați, cu excepția rudelor și a prietenilor apropiați. De acest eveniment se preocupă atât familia copilului, cât și nașii. Familia se îngrijește să ofere invitaților o masă cât mai îmbelșugată și o petrecere cât mai reușită.

Nașii au obligația de a îmbrăca copilul, cumpărându-i haine noi, ciorapi, ceva de încălțat, o batistă și panglică roșie. În dimineața în care are loc ritualul de tăiere a moțului, nașii sunt luați de acasă cu lăutari și aduși la casa finilor. Dacă pe drum, de acasă și până la fini, întâlnesc o persoană cu găleata plină cu apă este bine să pună bani în acea găleată, deoarece se zice că le-a „ieșit cu plin“, iar copilul va fi sănătos și norocos toată viața.

Ajunși la fini, după ce au gustat din „masa copilului“, nașa ia copilul, îl așează în mijlocul mesei, îl leagă la ochi cu o batistă, i se strânge părul în vârful capului și este legat cu fundiță roșie. Nașul taie din vârful părului, adresând mesenilor urări de sănătate și viață lungă pentru copil, în timp ce mesenii îi urează nașului să aibă parte de fin și să-l cunune.

După ce moțul a fost tăiat, se ia batista copilului de la ochi, se pune părul în ea și se înfășoară cu panglica roșie fără ca băiatul să vadă. Batista este apoi înmănată bunicilor, pentru a o ascunde. „Moțul nu trebuie văzut de copil, niciodată sau până când ce acesta va deveni tată“.²⁰

Nașul este prima persoană care taie din părul băiatului. După ce „i s-a luat“ moțul copilului, părinții acestuia aleg un cavaler cu părinții în viață, pentru a-l tunde, ca să fie sănătos, norocos și să aibă parte de părinți. După ce copilul este tuns de „cavalere“, acesta trebuie ras în cap pentru ca părul să fie mai des.

7. Ruptul turtei

Este un ritual ce se practică la fetele rome, care au împlinit vârsta de un an, un ritual păstrat de rromii căldărari de la strămoși, având ca simbol capul – „o sero“ – simbol al spiritualității. Cu câteva zile înainte de ritualul „ruptul turtei“, nașii îi cumpără fetei haine noi, încălțăminte, o batistă și o fundiță roșie, iar părinții pregătesc petrecerea, unde invită rudele și prietenii apropiați din comunitate.

În dimineața respectivă, nașa vine împreună cu moașa și îmbăiază fetița.

Turta este frământată de o „fată mare“ care are părinți, apoi turta este coaptă de mama sau bunica fetei. Pe turtă se pun diferite obiecte: zahăr, sare, oglindă, pix, bani etc.

Îndată ce toți mesenii au sosit, nașul leagă fata la ochi cu funda roșie, pâinea o pune pe batistă (pâinea nu trebuie să atingă mâinile nașului), merge la fată și o pune să aleagă un obiect de pe pâine, fără să vadă.

Dacă fata va alege sarea, va fi iubită și protejată de soț, dacă va alege zahărul, va avea parte de bucurii în viață, dacă va alege oglinda, va fi cochetă, dacă va alege pixul va fi inteligentă, iar dacă va alege banii, va fi bogată. Apoi, i se va lua obiectul ales de pe pâine de către naș (și nu i se va arăta decât atunci când va deveni femeie), i se rupe turta în cap de către naș și moașă și este împărțită mesenilor. Din turtă nu au voie să mănânce fata, părinții sau nașii, deoarece se spune că „vor mânca din zilele fetei“. Funda și batista trebuie să fie ascunse pentru ca fata să nu le vadă niciodată. Ritualul trebuie să aibă loc până la scăpătatul soarelui. Se adresează urări de noroc, sănătate și fericire și apoi se încinge o petrecere până noaptea târziu.

8. Furatul copilului

În ansamblul ritualurilor de protecție a nou-născutului, se practică și furatul acestuia. Astfel, la vârsta de un an, sărbătoritului i se organizează o petrecere la care sunt invitați copiii vecinilor, rudele apropiate și, nu în ultimul rând, nașii. Toată lumea care vine trebuie să-i aducă copilului un dar, iar nașii trebuie să aducă un ban de aur sau argint, care va fi pus copilului cu fir roșu la gât. În timpul petrecerii, când părinții nu sunt atenți, copilul va fi furat și dus acasă la cel care l-a furat, unde i se va spune „copilul meu“. Se spune că acest ritual are loc pentru ca acela ce va fi furat să nu fie furat de duhurile necurate sau de negăsit de acestea, mai ales când copilul este mai bolnăvicos.

„Pentru ca acela care a fost furat să fie înapoiat părinților, aceștia trebuie să ofere o recompensă celui ce l-a furat și să meargă la acesta acasă pentru a-și recupera copilul“.²¹

După revenirea copilului acasă, acesta nu se strigă pe nume până a doua zi dimineață.

9. Copilul în comunitatea rromă. Norme de comportament

Viața în comunitate este, pe de-o parte, minunată - dacă ne gândim la unitatea familiilor, la cântece, la dansuri și

la petrecerile și sărbătorile din comunitate -, iar pe de altă parte, destul de dificilă, dacă ne gândim la dificultățile, la necazurile și discriminările la care sunt supuși rromii, pe care, de altfel, în ultimele decenii societatea românească încearcă să le diminueze printr-o serie de măsuri.

Familia este unitatea de bază pe care s-a format comunitatea, cu cât familia este mai numeroasă cu atât mai mult este respectată în comunitate; o familie bogată este o familie numeroasă, deoarece pentru rromi cea mai mare bogăție sunt copiii. Educarea copiilor în familia rromă este permisivă, părinții intervenind numai când este nevoie. Ai voie să te certți cu un frate mai mare, dar nu ai voie să-l insulti, dacă el nu te insultă pe tine. Dacă acest lucru se întâmplă, fie fratele mai mare, fie părinții îi spun copilului mai mic „Naj tuțe laz?” – „Nu îți este rușine?”.

Într-o familie rromă, în momentul în care tatăl are o discuție cu copiii, copilul cel mic nu are voie să vorbească înaintea unuia mai mare; dacă vrea să vorbească, trebuie să se ridice în picioare, sau dacă este deja în picioare - să facă un pas înainte și să ceară permisiunea fraților mai mari să se adreseze el tatălui. În familia rromă deciziile privind familia se iau de către capul familiei - tatăl sau bunicul - după ce acesta i-a consultat sau nu pe toți membrii familiei.

Pentru „călire“, adesea se observă în comunitate copii dezbrăcați complet și cu picioarele goale; nu este o rușine să mergi gol prin comunitate, atâta timp cât ești copil.

Copilul rrom este educat în spiritul respectului față de bătrâni sau de liderul comunității.

O problemă ce se constată în procesul de dezvoltare a unui copil este atunci când vine la școală, căci se asistă la un conflict între normele specifice comunității din care provine copilul și normele impuse de școală, ca reguli absolute de comportament și educație. Rezultatul - copilul devine o victimă, fapt determinat mai ales de carențele pedagogice ale cadrelor didactice cauzate de necunoașterea specificului rrom.

În jocul din comunitate, copiii își imită părinții și își pun în aplicare deprinderile învățate de la mama și tata. Fata are grijă de gospodărie și copii, în timp ce băiatul bate o

tablă care va deveni un cazan sau o căldare. Chiar și în aceste jocuri regăsim spiritul de paternitate, cei mici sunt protejați, au roluri în care trebuie să fie îngrijiți, semn că responsabilitatea fraților mai mari este pe deplin îndeplinită. Copiii rromi nu au foarte multe jucării datorită situației materiale în care se află, deoarece majoritatea jocurilor și jucăriilor sunt închipte.

Pe lângă educația primită în spiritul rrom, copiii mai dobândesc o serie de cântece, dansuri și superstiții, ceea ce reprezintă folclorul rromilor. Dacă în cântece precum „Gelem gelem“ întâlnim istoria zbuciumată a rromilor și tradițiile acestora, în dansuri se vede modul în care rromii știu să se ferească de rele, să prezică vremea și să știe dacă au noroc sau ghinion.

De exemplu, mulți copii se întorc din drum dacă le taie calea o pisică, același lucru se întâmplă dacă se întâlnesc cu un preot - la rromi chiar și persoanele adulte consideră întâlnirea cu un preot - rașaj - aducător de ghinion; trebuie să arunci sare peste umăr, să spui „sănătate“ când cineva strănută; să nu treci pe sub o scară; să scuipi de deochi. Toate acestea sunt exemple de superstiții răspândite în comunitatea de rromi, folclorul înconjoară viața copiilor zi de zi, indiferent cum și unde trăiesc.

Superstițiile despre noroc și ghinion „baxt thaj bibaxt“ sunt parte integrantă a celor mai multe grupuri etnice și sunt cunoscute de majoritatea oamenilor, cele mai multe co-existând în mai multe culturi. La rândul lor, copiii au cunoștințe și ei despre:

Noroc și ghinion

- ♥ ai noroc dacă întâlnești un coșar pe stradă;
- ♥ dacă te-ai întors din drum ai ghinion;
- ♥ dacă te întâlnești cu un preot îți merge rău;
- ♥ îți merge bine dacă vezi o găleată plină;
- ♥ dacă vei începe un lucru marțea, nu îl termini niciodată;
- ♥ dacă găsești un trifoi cu patru foi, o să ai noroc;
- ♥ dacă îți taie calea o pisică neagră, o să ai ghinion;
- ♥ dacă spargi o oglindă, o să ai ghinion 7 ani;

♥ *dacă o fată se așează în colțul unei mese nu se mai mărită;*

Leacuri:

♥ *se pune tutun pe înțepătura de albină, ca să nu te mai doară;*

♥ *ca să te vindeci de răceală, trebuie să bei țuică fiartă cu miere;*

♥ *când te doare gâtul, se pune sare caldă, sau se leagă cu cartofi la gât ori se pune mămăligă caldă;*

Vreme:

♥ *dacă păsările zboară aproape de pământ, plouă;*

♥ *dacă cerul se innorează dinspre miazăzi, va ploua;*

♥ *dacă cerul se innorează dinspre miază-noapte, norii vor ocoli localitatea;*

♥ *dacă găinile se scaldă în pământ, va ploua;*

♥ *cum este vremea în ziua de Florii, așa va fi și de Paști.*

10. Efectele monolingvismului rrom în comunicarea cu neromii

Odată scoși din mediul lor, copiii rromi care vin la grădiniță încep să descopere „o limbă nouă” vorbită nu numai de doamna educatoare, dar și de colegi. Copilul este pus în fața faptului împlinit și află că pe lângă limba rromani mai există și altă limbă, limba română, maghiară etc., pe care trebuie să o învețe. Adesea, întâlnim copii la grădiniță care nu pot să-și exprime necesitatea fiziologică, îi vedem agitați, nervoși și dând din mâini, dar nu vom înțelege ce vor. Ei nu știu cum să se exprime în limba română și, în plus de asta, au învățat în comunitate că e o rușine să spui ce nevoi fiziologice ai.

O altă problemă a copiilor rromi de grădiniță este aceea de a nu se putea exprima și a nu putea fi înțeleși de colegii lor de grupă. Copilul rrom ar vrea să se joace cu ei, dar nu poate să vorbească cu ei și atunci se izolează într-un colț al clasei cu o jucărie și observă ce fac ceilalți. Dacă i se va lua acea jucărie, el se va repezi să și-o ia înapoi, deoarece cu acea jucărie el „comunică”; jucăria „știe” nevoile și dorințele sale, fiind cel mai bun prieten al lui. În astfel de situații, copilul rrom nu își poate face prieteni decât tot rromi, pentru că doar cu aceștia se înțelege. El întâmpină greutăți în învățarea poeziilor și a cântecelor, deoarece nu le înțelege, în acest caz recomandându-se lucru mai intens cu copiii rromi pentru a învăța repede limba „de lucru”.

În cadrul comunităților compacte, cu grădinița în comunitate, întâlnim dificultăți din partea doamnei educatoare, care nu cunoaște limba rromani și trebuie să se înțeleagă cu acești copii. Chiar dacă va „țipa” la ei, nu va putea să îi stăpânească. Efectele monolingvismului și tradiționalismului rrom vor fi resimțite de copilul rrom și la școală, unde predarea și învățarea se fac în altă limbă decât cea știută de el, rromani. El nu va putea să memoreze literele, deși va reuși să le scrie, sau, mai bine spus, le va „desena”.

Foarte târziu, îi va spune doamnei învățătoare „dumneavoastră” sau va folosi persoana a doua plural, pentru a demonstra politețea. La început, mai ales dacă e tânără, el îi va spune „tu”. Aceste dificultăți apar din cauza lipsei pronumelui de politețe în limba rromani și din pricina culturii tradiționale a rromilor, care este permisivă, dându-le voie copiilor să se adreseze părinților, fraților mai mari cu „tu”.

De asemenea, copiii rromi, dar și adulții rromi întâmpină greutăți la conjugarea verbelor în limba română. Acest lucru se întâmplă mai ales la modul conjunctiv. Ei spun „să face” în loc de „să facă”, dar și invers „să mănâncă” în loc de „să mănânce”, „să se culcă” în loc de „să se culce”. Pentru a evita aceste inconveniente se impune studiul limbii rromani încă de la grădiniță, iar în cadrul școlilor și grădinițelor cu elevi rromi se recomandă ca și învățătoarele și educatoarele să cunoască limba rromani. Pe lângă acestea, ar mai trebui luate o serie de măsuri, cum ar fi:

- asistență metodologică pentru școli, astfel încât acestea să răspundă problemelor educaționale ale elevilor care provin din comunități cu număr mare de rromi;
- îmbunătățirea curriculumului școlar cu materii obligatorii pentru rromi, limba maternă rromani, istoria și cultura rromilor, meserii tradiționale rrome, care să se facă la orele de abilități practice;
- crearea unui climat intercultural în școală și comunitate;
- instruire și metode de învățare axate pe nevoile individuale ale copiilor;
- construirea unei rețele locale active formată din instituții publice și din reprezentanți ai comunității, rețea care să vină în întâmpinarea nevoilor comunității în ceea ce privește educația. Etc, etc.

III. Căsătoria tradițională

1. Logodna

Încă de la o vârstă fragedă fetele din comunitate sunt „promise” de către părinți, care se „înțeleg” cu viitorii cuscari, stabilesc zestrea și condițiile în care își dau fetele. Și în prezent, mai ales în comunitățile tradiționale de căldărari, ursari, spoitori, sunt respectate legile purității fetei, la căsătorie. Astfel, la vârsta de 15-17 ani, fetele lor trebuie să fie măritate. Părinții se tem că acestea ar putea fugi cu vreun băiat, fapt care ar aduce o rușine cumplită, care nu este doar a mamei, a familiei, ci a întregului neam. Este una dintre cele mai importante legi nescrie, pe care toată lumea o urmează cu sfințenie.

Căsătoria propriu-zisă presupune parcurgerea unor etape preliminare, cu caracter inițiativ. Cererea în căsătorie o fac părinții băiatului, venind la părinții fetei și înțelegându-se la preț pentru mireasă.

Așa-numitul „preț al miresei” înseamnă, de fapt, recunoașterea valorii fetei, ce s-a investit în creșterea și educarea ei, dar și pentru potențialul aport material al ei în casa viitoarei familii. Încă de când copiii sunt foarte mici, părinții acestora se înțeleg între ei pentru căsătoria copiilor lor. Dacă unul dintre copii se răzgândește, atunci consecințele le va suporta familia respectivului. În jurul vârstei de 10 ani, fata este promisă părinților baiatului și

se discută despre zestrea pe care urmează să o aducă în casa băiatului (mobilă, veselă, un număr mare de fuste, bluze, batice, covoare, perini etc.), iar părinții băiatului trebuie să dea, la rândul lor, aur, „5 bucăți de galbeni”, sau „cocoșei”, cum le mai spun românii. Când familia băiatului vine să pețescă fata, trebuie să aducă daruri pentru viitoarea noră: haine, încălțăminte. „Când se face peșitul, nu este obligatoriu ca fata să se mute în casa băiatului, dacă este prea mică, iar dacă se mută va fi luată de soacră și învățată să gătească, să spele, să facă curat. Nora va dormi cu soacra sau cu surorile băiatului, până când aceasta va împlini vârsta de 14-15 ani. În ziua când are loc logodna se organizează o petrecere, unde toți cei prezenți se ospătează cu bucate preparate special pentru această zi și petrec cu muzică tradițională până către dimineața”.²²

Peșitul fetei

2. Nunta

Raportat la ansamblul obiceiurilor specifice comunităților tradiționale de romi, considerăm că momentul căsătoriei este și el unul dintre evenimentele importante din viața unei familii. Nu e o legendă că părinții se încuscesc chiar de când copiii lor sunt mici, cum am spus mai sus. „Fata și băiatul sunt sortiți unul altuia, încă de la naștere, iar viitoarea mireasă e lăsată în casa soacrei din adolescență, ca să se obișnuiască cu noua familie”.²³

Nunta înseamnă pentru românii căldărari cel mai important eveniment din viața lor, deoarece în această zi este momentul întemeierii familiei, trecerea de la statutul de copil la acela de membru responsabil al comunității. Căsătoria tradițională reprezintă un ritual care se desfășoară în mai multe etape. Prima etapă este deplasarea peșitorilor la casa fetei pentru a se discuta cu familia fetei și pentru a se hotărî o întâlnire cu familia băiatului. Încă de foarte mici copiii romi sunt educați și pregătiți pentru acest eveniment. La românii tradiționali, căsătoria se realizează în neamul de romi din care fac parte, înrudirea cu alte neamuri de romi sau cu gajei fiind interzisă.

La nuntă, mireasa nu are voie să mănânce și să bea, dar nici cu mirele ea nu trebuie să zăbovească prea mult de vorbă. Mireasa este supravegheată de femeile bătrâne, special alese pentru acest eveniment, încă din timpul logodnei. Tinerii nu se cunună religios, ci așteaptă până la vârsta de 18 ani, când fac cununia civilă. Nunta poate avea loc în oricare zi din săptămână.

La joc, bărbații cu bărbații, iar femeile cu femeile...

Ca și la gajei, nunta este un prilej de bucurie și de distracție, căci sunt invitați toți membrii comunității; se pregătește multă mâncare și băutură. Rromii mai înstăriți sacrifică mulți porci și oi, care se pregătesc la ceain sau la proțap. Nunta la rromi este mult mai colorată și mai veselă decât la majoritari: femeile poartă fuste și bluze viu colorate, lăutarii cântă neîntrerupt, emană în jur o atmosferă de bucurie și speranță.

Pe timpuri, nunta nu era sfințită de preot, dar exista un jurământ de căsătorie, care este tipic rromilor tradiționali, și care se practică și în prezent. Jurământul are loc în ziua nunții și se desfășoară în fața invitaților. Astfel, în fața tinerilor se pune o nicovală și un ciocan, pe ele se așează o bucată de slănină, iar pe aceasta se pune sare și pâine. Băiatul o așează pe fată pe genunchii lui, apoi îi dă să guste pe rând din slănină, sare și pâine. Fata, la rândul ei, face același lucru și-și jură împreună credință. Un alt obicei este de a se pune în brațele tinerei mirese un copil mic pentru ca ea să fie fertilă. În această zi importantă fata este îmbrăcată într-un capod sau costum alb (fustă și bluză), romițele nu poartă rochii de mirese, iar băiatul în costum negru și cu o floare în piept.

Așa cum se știe, la rromii tradiționali, puritatea fetei – virginitatea – la căsătorie reprezintă o garanție a trânciei vieții de familie. Poate că de aceea mulți rromi preferă să-și mărite fetele la vârste fragede, „deoarece, dacă sunt mai mari, ele pot greși, și este mare păcat, toată viața vor avea parte numai de necaz”, ne spune Maria Căldăraru. În cazul în care fata nu este „curată”, familiile vor încerca să se înțeleagă, adică familia fetei trebuie să plătească băiatului rușinea pe care i-a provocat-o, rușine plătită în aur. Dacă cele două familii nu se vor înțelege, există riscul unei situații conflictuale în cadrul familiei. „După acest eveniment, fata nu va mai ieși din curte, fiind pedepsită de tată, și se va acționa în vederea găsirii unui soț, chiar dacă fata nu mai este „curată”.²⁴

În comunitatea tradițională, atunci când un soț nu se înțelege cu soția, nu se vorbește de divorț ca la majoritari. Vin bătrâni din sat și încearcă să-i împace pe cei doi, iar dacă tot nu reușesc să-i împace prin sfaturi și vorbe bune, se poate apela la o judecată, ajungându-se la despărțire și, inclusiv, la plata unor compensații bănești de către cel vinovat. De obicei, tinerii, de rușine și din respect pentru bătrânii din comunitate, cedează și încearcă să treacă peste neînțelegerile lor. „Atunci când o fată pețită, sau una căsătorită, fuge după altul, familia fetei trebuie să plătească băiatului de cinci ori mai mult decât ar fi trebuit să dea el la nuntă sau decât a dat el. Dar aceste cazuri sunt foarte rare, deoarece copiii rromi sunt crescuți în credință față de cei bătrâni, cu respect față de tradiții”.²⁵

3. Noaptea nunții

Mai înainte de câteva zile de nuntă, este pregătită camera tinerilor care urmează să se căsătorească. Camera este curată, iar mobila nouă; pe pat este pus un batic alb, confecționat din același material din care a fost făcut și halatul în care este îmbrăcată tânăra fată. În seara nunții, tinerii sunt conduși în cameră, de obicei de o rudă a băiatului – o femeie –, și li se dă să mănânce șuncă, pâine, sare, iar de băut vin roșu pentru a avea urmași. Femeia, va sta la ușa camerei până când băiatul va ieși din cameră și va spune dacă fata a fost virgină, iar dacă a fost pură – merge afară și îi anunță pe toți membrii familiei. Drept răsplătă pentru „ajutorul” dat, această femeie primește un cocoș. Începe o petrecere, care durează două zile, ca bucurie că fata a fost „curată”. Petrecerea este organizată de familia băiatului – masa de „Pațiv”.²⁶ Dimineața, fata este îmbrăcată de către soacră în fustă și bluză, de obicei cele două obiecte vestimentare sunt de culoarea roșu, îi împletește părul în două cozi și pe cap îi pune un batic, semn că este femeie măritată. „Tânăra aduce apă proaspătă de la o fântâna din apropiere și le dă socrilor și mesenilor să bea, iar ea primește darul de nuntă, apoi, împreună cu soțul și socrii, pleacă la casa părinților ei. Acolo, ritualul se repetă, apoi petrecerea continuă până seara târziu, dar, de astă dată, la casa fetei”.²⁷

Iorgu Zmeurica, căsătorită la 13 ani cu un băiat mai mare ca ea cu trei ani, relatează: „Am 84 de ani și sunt născută în comuna Almai, căsătorită în orașul Piatra Olt. Când am făcut nunta, părinții mi-au dat zestre mare: obiecte de uz casnic, fuste, tacâmuri, salbe cu galbeni, iar familia băiatului a plătit o sumă de bani părinților mei”.

4. Interdicții pentru femeile căsătorite

De obicei, în comunitățile tradiționale, rolul femeilor este atât de bine definit, încât până și vestimentația urmează niște legi nescrise foarte stricte:

Femeia rromă nu are voie:

- ♥ să stea cu capul descoperit (părul neacoperit la femeia măritată având o conotație erotică). Bătrânii spun: „acoperirea capului este semn că-și respectă soțul, femeia este ascultătoare și conștientă de rolul pe care îl are în familie”;
- ♥ să meargă înaintea sau în dreptul soțului, ea merge în spatele bărbatului;
- ♥ să treacă prin fața unui bărbat. Legile nescrise la rromi spun că bărbatul trebuie ocolit;
- ♥ să treacă prin fața calului (reminiscență din nomadism, când exista temerea ca nu cumva calea șatrei să fie spurcată);
- ♥ să se apropie de mireasă (dacă femeia rromă respectivă este văduvă ori divorțată).

IV. Priveghiul și înmormântarea

În spiritul opoziției *pur-impur*, *curat-murdar* este abordat și momentul morții. „În general, nu se vorbește despre moarte, care este un subiect interzis, tabuu, căci există frica a se vorbi despre moarte, care și vine și îl caută pe cel care o pomenește”.²⁸

„După ce și-a dat ultima suflare, răposatul este spălat cu apă curată, este stropit cu agheasmă și îmbrăcat în cele mai bune haine, noi, pe care le avea pregătite pentru acest moment dureros din viața unui om. Apoi, cu ață roșie

și ață albă, îi sunt legate mâinile, picioarele și maxilarul. După ce a fost primenit, mortul este pus în tron, iar lângă el se pune un săculeț cu pieptene, oglindă, bani, iar pe piept i se pune o iconiță sfințită; la unii rromi, tronul este așezat afară din casă, deoarece se zice că a devenit impur. Acest ritual nu este realizat de membrii familiei, ci de către alte persoane, nu neapărat de etnie rromă, cu un status social scăzut, predispus la impurificare sau spurcare²⁹

Seara, în curtea celui decedat, se face un foc mare, pe foc fiind arse perne, pături, haine care au aparținut celui care a murit, iar pe lângă foc stau cei care au venit la priveghi și relatează povestiri despre cel decedat, experiențe avute cu el; se povestește despre viața celui decedat, iar pe la miezul nopții cei prezenți sunt serviți cu mâncare și băutură, avându-se grijă ca lumânările să nu se stingă, la fel și becurile. Dacă în casă sunt oglinzi acestea sunt acoperite cu un material negru, deoarece superstiția spune ca nu trebuie să se oglindească în ele decedatul, căci, altfel, înseamnă că ar urma încă un mort în familia respectivă. La fereastre și la uși se pun măracini și o mătură, pentru ca sufletul celui decedat să nu se mai întoarcă acasă, să mai ia pe cineva din familie cu el. Se are grijă ca pe lângă cel decedat să nu fie câine sau pisică, deoarece sufletul decedatului s-ar putea transfera la animalul respectiv. Dacă acesta a fost un om rău, a făcut lucruri rele, dacă la nașterea a avut „chitie“³⁰ (peliță) pe cap, se spune ca va deveni strigoi și aceasta se „drege“, adică îi este introdus în inimă, de către un bărbat care se ocupă în comunitate de acest ritual, un piron (un cui lung), pentru a nu deveni strigoi.

Toată comunitatea vine la priveghi și înmormântare, chiar dacă nu se înțelegeau cu cel decedat. O mare calitate a rromilor este că ei sunt uniți la necaz. Chiar dacă în zilele obișnuite se urâsc, atunci când cineva dă de un necaz toți sar în ajutor. În casele din jurul celui decedat sau în casa unde a murit cineva nu se face mâncare pe timpul cât decedatul este ținut în casă, deoarece mirosul de mâncare ar ajunge la defunct. Și la ceremonia de înmormântare participă toată comunitatea și, în grup foarte mare, se merge spre cimitirul de la marginea satului. În unele locuri, rromii nu se îngroapă în același cimitir cu majoritarii, pentru că ei consideră că, atunci când într-un cimitir mai intră și animalele satului, din când în când, acest cimitir este spurcat. Când se pleacă spre cimitir, o femeie aruncă o galeată cu apă în urma cortegiului, pentru ca cel plecat să nu se mai întoarcă, deoarece morții nu pot trece peste apă. Bărbații aruncă bani, semn că plătesc moartea și, astfel, ei speră că aceasta nu se va mai întoarce curând în comunitate.

După înmormântare toți cei prezenți sunt invitați să participe la pomana decedatului, unde se dă mâncare și băutură în cinstea celui înmormântat. Familia alege o fetiță din comunitate pentru a căra apa celui decedat, timp de șase săptămâni. Această fetiță cară apa la trei case, fiind supravegheată de o bătrână, iar după cele șase săptămâni fetița este plătită în bani și haine pentru munca depusă. Timp de șase săptămâni, sau chiar mai mult, familia ține doliu, iar la pomana de șase săptămâni ei dau de pomana anumite lucruri, pe care le consideră folositoare celui decedat, pe lumea cealaltă. Aceste obiecte se dau unui bărbat străin, dacă cel decedat a fost bărbat, iar dacă a fost femeie se dau unei femei. Astfel de lucruri date „de pomana“ pot fi: masă, pat, găleată, mătură, cană, haine și multe alte obiecte. Numele decedatului nu va fi rostit niciodată, deoarece, în credința rromă acest fapt ar putea provoca întoarcerea sufletului acestuia, care va lua pe cineva din familie.

Interdicții și valori rrome

Spre ilustrare, extragem de la p. 61-63 și de la p. 65 ale vol. „Gheorghe Sarău și Elena Radu, *Ghidul mediatorului școlar*“ (București: Editura Vanemonde, 2011) o serie de interdicții și valori rrome, în redactarea de mai jos:

Bărbatul nu are voie:

- ♥ să se înfățișeze fără haină în fața bătrânilor sau dacă nu sunt îmbrăcați într-un pulover;
- ♥ să apară înaintea bătrânilor cu capul descoperit (acest lucru le este permis însă flăcăilor);
- ♥ să discute probleme delicate în prezența femeilor; ci doar în sfatul bărbaților;
- ♥ să (se) pună naș fără acordul tatălui;
- ♥ să plece noaptea din casă fără acordul tatălui;
- ♥ să spună „soția mea“, ci „femeia mea“ (La fel și femeia spune: „omul, bărbatul meu“, și nu „soțul meu“).

Femeia nu are voie:

- ♥ să se oprească - dacă se întâlnește cu un bărbat - la mai puțin de cincizeci de centimetri. (Femeia nu saltă capul, dar salută ea prima);
- ♥ să salute un bărbat rrom sau nerrom, dintr-o încăpere, chiar dacă le este musafir (Răspunde la salut, dar nu cu privirea spre acesta);
- ♥ să dea mâna cu un bărbat;
- ♥ să se sărute cu un bărbat cunoscut sau necunoscut;
- ♥ să meargă alături de bărbat ori înaintea acestuia (De regulă, ele pășesc cu trei pași mai în urmă);
- ♥ să intre într-o încăpere, o instituție etc., înaintea bărbatului;
- ♥ să spună „soțul meu“, ci „omul meu“ (La fel și bărbații spun: „femeia mea“ și nu „soția mea“);
- ♥ să treacă prin fața unui cal, a boilor etc., chiar dacă acestea sunt animalele unui nerrom;
- ♥ să treacă peste un vas cu apă (un lighean, un cazan, o cratiță etc.), nici măcar peste apa de ploaie colectată într-un vas;
- ♥ să lepede acoperământul de pe cap (Dacă, la căldărari, o femeie (nevastă) își dă jos baticul, bărbatul o poate chema în judecata tradițională, în kris);
- ♥ să rămână la discuții (dacă familia are musafiri, femeia vine și servește asistența (cu mâncare, cafea etc.) și imediat pleacă);
- ♥ să stea împreună cu bărbatul la petreceri (ceremonii de familie, festivități etc.). Femeile stau separat de bărbați,

- dar nu cu spatele la bărbați, ci cu fața spre aceștia;
- ♥ să danseze cu bărbatul/ bărbații, la serbări de familie, ale comunității rrome tradiționale etc. Femeile joacă doar între ele, la fel – bărbații dansează cu bărbații, separat;
 - ♥ să servească sau să fie servite primele la masă (mai înainte de bărbați), la ceremonii, petreceri etc. Femeile îi servesc la masă mai întâi pe bărbații din celelalte încăperi și numai după aceea se așează și ele, în încăperile destinate femeilor, ca să servească masa;
 - ♥ să nesocotească sfaturile, indicațiile date de femeile în vârstă (care le dau celor tinere ori viitoarelor mirese);
 - ♥ să încalce regulile pur-impur. Femeia nu are voie, de pildă, să atingă clanța ușii, decât înfășurând mâna într-un șorț, într-o bucată de pânză etc. (mai ales dimineața, când se ridică din pat). La fel, ca lăuză, femeia nu are voie, timp de șase săptămâni de la naștere, să meargă la fântână și să aducă apă, fiind considerată spurcată etc.);
 - ♥ să-și depășească atribuțiile, în raport cu alte femei îndreptățite (doar femeile respectabile, în vârstă - căsătorite ori văduve - au dreptul să „spurce“ o judecată nedreaptă făcută de kris – stabor, prin ridicarea fusteii);
 - ♥ să negligeze casa și educația copiilor (femeile se ocupă de tot ceea ce ține de gospodărie, iar bărbatul este responsabil cu relațiile familiei, cu asigurarea bunăstării materiale).

Valori rrome

- ♥ **Familia** este esența vieții într-o comunitate tradițională.
- ♥ **Sentimentul de solidaritate** se regăsește la nivelul familiei restrânse, dar și la al celei extinse, într-o manifestare profund intensă (Un bolnav internat în spital va fiacompaniat și „vegheat“ de toate rudele);
- ♥ **Sentimentul de „frăție“** în cadrul neamului de rromi (Reversul: uneori se asistă la (auto) delimitări categorice față de ceilalți, gajei ori din alte neamuri de rromi. Folclorul rrom conservă, astfel, de mostre: Rrom rromesa, gageo gagesa „Rrom cu rrom, gajeu cu gajeu“, O rrom hal bakro, o gageo hal balo „Rromul mănâncă miel, gajeu – porc“, Sostar te meres tu, phrala? Te merel o gageo! „De ce să mori tu, frate? Să moară gajeu!“ etc etc. Ca de, altfel, și între neamurile de rromi funcționează stereotipurile de tipul celui prin care un geambaș de cai este precaut în relație cu un căldărar, spunând: „Dacă dai mâna cu un căldărar, te-ai îndatorat acestuia!“.
- ♥ **Sentimente de milă și de compasiune reale față de „om“**, în general, de cel în dificultate - în mod special, fără a se raporta la etnie („Avea și omul acolo...“);
- ♥ **Sentimentul dreptății, al îndreptățirii** celor loviți, judecați ori acuzați pe nedrept;
- ♥ **Sentiment de recunoștință** față de cei care se poartă uman cu ei, care le sunt empatici;
- ♥ **Șansă repetabilă** („norocul mai dă târcoale“; revine, se mai poate repeta; „timpul circular“). Norocul („baxt“) este valoarea cea mai râvnită și invocată (considerată mai puternică decât „sastipen“ (sănătate);
- ♥ **Respectul, cinstea, onoarea** (toate reunite în cuvântul rrom **Pativ**) sunt primordiale între rromi. Respectul este la nivel de neam, iar în cadrul neamului – la nivel de rang. Dacă un căldărar este învățator, dar este sărac, el nu va fi acceptat de părinții căldărari ca să predea copiilor lor. Se cunoaște, de pildă, o situație când, într-o comunitate de căldărari, a fost acceptată ca profesoară de limba rromani o profesoară ursăreasă, dintr-o altă localitate, în locul unui profesor căldărar, din acest motiv.
- ♥ **Sentimentul de rușine** evocat în îndemnuri și interdicții. „Este rușine“ (Si lazav), în timp ce la alte popoare funcționează dihotomia „Așa este bine să faci!“ – „Nu este bine să faci așa!“
- ♥ **„Pur – impur“** este un concept puternic la rromi, dar funcționează, extins, și în relația cu ceilalți;
- ♥ **Aurul** are valoare de reprezentare (el este moștenit și transmis de la mamă la fiică, de la soacră la noră) și nu este vândut pentru existența diurnă, decât în foarte rari situații, ce țin de necazuri foarte mari (boală, răscumpărarea libertății etc.). Constituie, așadar, o mare jignire să îndemnăm pe cineva să-și vândă aurul pentru a-și acoperi nevoile materiale;
- ♥ **Coloristica** îndrăgită de rromi: roșu, galben, albastru, verde, portocaliu. Se refuză negrul. De pildă, la o expoziție, singurele pliante, în negru, care făceau referire la holocaust, nu au fost consultate și nici luate de rromi;
- ♥ **Încălțăminte nouă** (măcar pantofi, dacă nu și haine noi!) de marile sărbători (cel puțin de Paște sau pentru un eveniment important). Este obligatoriu ca măcar pantofii să fie noi.
- ♥ **Spirit de independență economică**, a fi „pe cont propriu“. La unii rromi, cerșitul este firesc, chiar dacă au cele trebuincioase („Eu sunt căldărar și trebuie să plec cu ceva câștigat“. O copilă ursăreasă era pusă de bunică să cerșească colivă la cimitir și la biserică, chiar dacă nu aveau lipsuri materiale. Iar „șiretenia“ este de cele mai multe ori un exercițiu de istețime, nu de necesitate.).
- ♥ **Relația cu Dumnezeu**. Rromii au îmbrățișat, în decursul istoriei, religia neamurilor de gajei cu care au coabitat. Nu se cunoaște mai nimic despre religia avută la plecarea din India a proto-rromilor și nici din perioada nomadă. În prezent, rromii o venerază pe Fecioara Maria, iar cea mai importantă sărbătoare a rromilor căldărari din România este ziua de 8 septembrie, de nașterea Sfintei Marii, zi în care are loc pelerinajul la Costești, în județul Vâlcea, și la Mănăstirea Bistrița, dar există pelerinaje și în alte locuri (v. cel al rromilor ortodocși din România la moaștele Sf. Paraschieva, Iași, 14 octombrie) sau în țările vestice (la statuia Sfintei Sara de la Saint Andre de Sangonis, în sudul Franței - Camargue, 24-25 mai). O religie odată îmbrățișată de rromi este respectată întru totul (Dacă un

rom se jură strâmb, va merge automat la preot ca să fie dezlegat pentru jurământ fals, dar repetarea procedurii nu este încurajată de preot, irepetabilitatea fiind o condiție minimală, pentru ca Dumnezeu să ierte fapta).

În procesul de afirmare a identității rome și a efortului de demontare a prejudecăților și stereotipurilor rasiale față de romei, este esențial să se realizeze o reconsiderare a valorilor culturale și spirituale ale acestui popor, cu efecte pozitive atât în recăștigarea demnității etnice și a memoriei trecutului pentru etnicii romei, precum și a anulării clișeelelor de imagine și de gândire negativă față de etnia romă.

NOTE

1. Delia Grigore, *Romanipen educațional*, București 2008, p. 19.
2. *Ibidem*, p. 24
3. În calitate de inspector școlar pentru romei, am întâlnit într-o unitate școlară o situație specifică în ceea ce privește mistică purității: „...D-na învățătoare se plânge directorului școlii că elevul Mihai, din clasa a IV-a, nu mai vine la școală. În urma discuțiilor avute cu tatăl copilului, directorul află că d-na învățătoare, avea obiceiul, atunci când elevul se remarcă prin răspunsurile date – era cel mai bun elev la învățătură – să îl mângâie pe cap. Copilul, întrebat acasă cum este la școală, relatează că învățătoarea îl iubește pentru că învață bine și, ca apreciere, îl mângâie pe cap. Tatăl, în acel moment exclamase – „Gadjia mi-a spurcat băiatul.“ Menționăm că învățătoarea avea o vechime în școala respectivă de aproape 30 de ani, dar era pentru prima dată când se confrunta cu o astfel de situație. Întâmplarea relatată constituie o dovadă în plus în ceea ce privește importanța cunoașterii unor realități cutumiare specifice, în vederea eficientizării demersului pedagogic.
4. Delia Grigore, *Romanipen educațional*, *Ibidem*, p. 19
5. Grigore Delia, *Curs de antropologie și folclor: introducere în studiul elementelor de cultură tradițională ale identității contemporane*, Credis, București, 2001.
6. Potrivit Deliei Grigore este de remarcat rolul pe care femeia bătrână îl are în comunitatea tradițională. Chibzuirea, înțelegiunea unei *phuri daj* poate rezolva un conflict grav într-un mod foarte eficient. Femeia bătrână participă la judecări având rol nu doar de spectator ci de reglator al procesului de judecată – în situații în care se consideră că există riscul unei nedreptăți, aceasta poate ridica fusta sau simulează acest fapt ca o amenințare cu impurificarea. Dacă totuși se întâmplă acest lucru, atunci cel spurcat are parte de disprețul comunității, fiind considerat impur. De asemenea, binecuvântarea primită de la *i phuri daj* păzește de orice nenorocire ca și binecuvântarea de la Dumnezeu.
7. Aspecte specifice justiției cutumiare rome culese de la bunicul meu Căldăraru Constantin, anul 2008.
8. Mărturie oferită de bunicul meu, Căldăraru Constantin, anul 2003.
9. Delia Grigore, *Op. cit.* – femeia nu este inferioară bărbatului, ea trebuie însă să-și înțeleagă rolul în familie. Ea este responsabilă cu normele noastre, ea este cea care asigură PAKIV-ul, prin puritate trupească și implicit sufletească, prin nașterea de copii. Tot neamul este fericit atunci când se nasc copii, iar noua mamă se bucură de considerație.
10. Mărturii oferite de bătrâna Căldăraru Maria, localitatea Piatra – Olt, str. Sportivilor nr.31A. Când există teama că femeia gravidă ar dori să renunțe la sarcină, în primele 3-4 luni, este atent supravegheată de către soacră și de femeile din comunitate.
11. Gheorghe Sarău, Delia Grigore, *Istorie și tradiții rome*, Salvați Copii – p. 38, Ocupația Ursăritului reflectă, de fapt, un obicei cu semnificații magice, respectiv taumaturgice, apotropaice, fertilizare.
12. Mărturii oferite de bătrâna Căldăraru Maria, localitatea Piatra-Olt, str. Sportivilor nr. 31 A.
13. Zezi și Grigore Delia, *Curs de antropologie și folclor. Introducere în studiul elementelor de cultură tradițională ale identității contemporane*, Editura CREDIS, București, 2001, p. 95.
14. *Ibidem*.
15. Reguli prezentate de bunicul meu, Căldăraru Constantin, anul 2003.
16. Practici prezentate de Stănescu Orania, localitatea Piatra – Olt, str. Sportivilor nr. 15.
17. Mărturie oferită de bunicul meu, Căldăraru Constantin, rom căldărar.
18. Astfel de aspecte le-am constatat în unitățile școlare cu pondere importantă a elevilor de etnie romă. Cadrele didactice nu înțelegeau de ce aveau astfel de nume, amuzante chiar din perspectiva acestora. Cunoașterea elementelor de cultură și de spiritualitate locală ajută la înțelegerea și inclusiv la succesul demersului educațional.
19. Acest descântec a fost cules de la bătrâna Adam Elena, localitatea Piatra – Olt, str. Sportivilor nr. 13.
20. *Idem*.
21. *Ibidem*.
22. De la Stănescu Orania, localitatea Piatra – Olt, str. Sportivilor nr. 15.
23. Mărturie oferită de Adam Elena, localitatea Piatra – Olt, str. Sportivilor nr. 13.
24. Datele au fost culese din comunități tradiționale de romei, din jud.Olt, de la femeile bătrâne: Căldăraru Maria și Adam Elena.
25. Mărturie oferită de Căldăraru Maria, localitatea Piatra – Olt, str. Sportivilor nr. 37.
26. Termen/principiu de viață la romeii tradiționali și care reflectă onoarea și cinstea.
27. Aceste informații au fost culese de la femeia căldărească Stănescu Orania, localitatea Piatra – Olt, str. Sportivilor nr. 15.
28. *Ibidem*.
29. Mărturie oferită de bunicul meu, Căldăraru Constantin, rom căldărar.
30. Termen popular pentru copiii născuți cu o pieleță pe cap.

De asemenea, în demersul de realizare a acestui studiu, am întreprins activitate de cercetare în comunități tradiționale de romei căldărari, ursari, spoitori, vătrași din jud. Olt. Mulțumesc pe această cale bătrânilor romei (femei și bărbați) – adevărații purtători de spiritualitate și identitate romă – care m-au ajutat în demersul de conturare a unor realități culturale, care se mai păstrează în comunitățile noastre de romei tradiționali.

GHID DE CONVERSATIE ROMÂN-RROM PE TEMATICĂ EDUCĂȚIONALĂ ÎN COMUNICAREA CU RROMII

Prof. drd. **Ionel Cordovan**,

Școala „Puiu Sever” din Ineu, jud. Bihor

Salutul. *O baxtăripen*

Bună ziua! *Lačo dives! / Droboj tut!*
Bună dimineața! *Lači texarin!*
Bună seara! *Lači răt!*
Noapte bună! *Răt lači! / Sov Devleça!*
La revedere! *Ach Devleça! (cel care pleacă) / 3a Devleça! (cel care rămâne)*

Rugăminte / Permisie / Ordin *Mangipen / Mukhipen / Ordino*

Ascultați-mă! *Așunen man!*
Du-te afară! *3a avri!*
Du-te înăuntru! *3a andre!*
Iartă-mă! *Jertisar man!*
Îmi dați voie să merg la toaletă? *Mukhen man te zav k-i muterlin / xîndelin?*
Îmi permiți să ...? *Mukhen man te...?*
Închide telefonul! *Phande o telefòno!*
Îți mulțumesc! *Naisarav tuqe! / Palikerav tuqe!*
Liniște! *Ach moça!*
Nu faceți gălăgie! *Na keren baromuj!*
Nu fugi! *Ma naš!*
Nu fura! *Ma çor!*
Nu înjura! *Ma kuš!*
Nu minți! *Ma xoxav!*
Nu striga! *Ma çingarde!*
Nu vă bateți! *Na maren tumen!*
Nu vorbiți deodată! *Na vakären jekhevaxtesœ!*
Pot să ...? *Šaj / aști te...?*
Spune-mi ...! *Phen manqe...!*
Stai jos! *Beš tele!*
Veniți înăuntru! *Aven andre!*
Vino aici! *Av orde / kathe!*

Urări. *Baxtalărimata*

Bine ai venit! *Mišto avilân!*
Bine te-am găsit! *Mišto arakhlem tut!*
Casă de piatră! *Barrutno kher!*
Crăciun fericit! *Baxtalo Kreçuno!*
Drum bun! *Lačo drom! / Baxtalo drom!*
La mulți ani! *Bute beršenœ! / Te trais but berša!*
Paște fericit! *Baxtali Patrad!*
Poftă bună! *Xa Devleça! / Guglo manro! / Xa tire sastipnasœ! / Lačo apetito!¹*
Să dea Domnul! *Te del o Devel!*
Să dea Dumnezeu noroc! *Te del o Devel baxt!*
Să fii fericit! *Te aves baxtalo!*

Să fii sănătos! *Te aves sasto!*
Să ne ajute Dumnezeu! *Te vastdel amen o Devel!*
Să păzească Domnul! *Te arakhel o Devel!*
Să te audă Domnul! *Te așunel tut o Devel!*
Un An Nou fericit! *Baxtalo Nevo Berš!*

Întrebări uzuale. *Labărde puçhimata*

Cine a fost afară? *Kon sas avri?*
Cine lipsește de la școală? *Kon na si k-i škòla?*
Cine vrea să citească? *Kon kamel te drabarel?*
Cine vrea să scrie la tablă? *Kon kamel te xramosarel k-i kali phal?*
Cine vrea să răspundă, să ridice mâna! *Kon kamel te del angle, te vazdel o vast!*
Cine este gata? *Kon agorisardäs?*
Cine vrea să vină în excursie? *Kon kamel te avel anθ-i ekskürsia?*
Unde mergi? *Unde vei pleca? Kaj zas? Kaj zasa?*
Unde ai fost? *Kaj sanas?*
Unde locuiești? *Kaj bešes?*
Unde este familia ta? *Kaj si tiri familia?*
Unde este băiatul tău/ fata ta? *Kaj si tiro çhavo / tiri çhaj?*
Unde este tatăl tău / mama ta? *Kaj si tiro dad / tiri daj?*
Unde este cartea? *Kaj si o lil?*
Unde sunt banii? *Kaj si e love?*
De unde ești? *Kaθar san?*
De unde vii? *Kaθar aves?*
Care este numărul tău de telefon? *Savo si tiro telefonosqo gin?*
Care dintre voi a spart geamul? *Savo maškar tumenœ pharavdäs i felästra?*
Care dintre voi a deschis ușa? *Savo maškar tumenœ putardäs o udar?*
Pe care dintre copiii dumneavoastră îl căutați? *Saves anθar tire çhaven roden les?*
Cu care profesor vreți să vorbiți? *Save siklärneça kames te vakäres?*
Câți ani ai? *Sode berša si tut?*
Câți frați ai? *Sode phrala si tut?*
Câți elevi sunteți în clasă? *Sode siklövne san anθ-i kläsa?*
Câte persoane locuiți aici? *Sode zene bešen kathe?*
Cât este ceasul? *Sode si o çäso?*
Ce faci? Ce ai făcut? *So keres? So kerdän?*
Ce cauți aici? Ce ai căutat acolo? *So rodes kathe? So rodän kothe?*
Ce ai găsit? *So arakhlän?*
Ce ai mâncat? *Ce vrei să mănânci? So xalän? So kames te xas?*

Ce ai scris? *So xramosardân?*
 Ce vrei să citești? *So kames te drabares?*
 Ce vrei de la mine? *So kames manðar?*
 Ce noutăți sunt? *So nevimata si?*
 Ce sport îți place? *So spôrto plaçal tut?*
 Ce mâncare preferi? *So xaben çajlöl tut?*
 În ce clasă ești? *Anθ-i savi klâsa san?*
 În ce zi suntem? *Anθ-o savo dês sam?*
 În ce lună vei pleca în...? *Anθ-o savo çhon tu zasa anθ-o/anθ-i...?*
 În ce an te-ai născut? *Anθ-o savo berś bijandilân?*
 La ce număr locuiești? *K-o savo gin beşes?*
 La ce liceu vrei să te înscrii? *K-o savo licêvo kames te zas?*
 Cum te cheamă? *Sar akharel tut?/ Sar buchos? Savo si tiro anav?*
 Cum ești? *Sar san?*
 Cum ai ajuns aici? *Sar areslân kathe?*
 Cum vei pleca acasă? *Sar telâresa khere?*

La grădiniță. K-i xurdelin/barörri

Câți copii aveți înscriși la grădiniță? *Sode çhave si tumen andrexramosarde k-i xurdelin?*
 Câți copii frecventează grădinița? *Sode çhave phiren k-i xurdelin?*

De ce nu vin copiii dvs. la grădiniță? *Sosðar na phiren tire çhave k-i xurdelin?*

Vă rog să mă anunțați (telefonice, e-mail) dacă intervine vreă problemă și copilul nu poate veni la grădiniță! *Mangav tumen te zanâren man (k-o telefônô vaj k-o emailo) kana si varesavi problêma thaj o çhavorro n-âsti avel k-i xurdelin!*

Pagina de facebook a grădiniței este... *E xurdelinâqe feisbukosqi patrin si...*

Aveți copii care nu sunt înscriși la grădiniță? *Si tumen çhave save na si andrexramosarde k-i xurdelin?*

Copilul / copiii dvs. au mai frecventat grădinița? *Tumaro çhavo / tumare çhave maj phîrde k-i xurdelin?*

La ce distanță se află grădinița față de comunitate? *K-o savo duripen si i xurdelin e komunitetaðar?*

În ce limbă studiază copiii dvs.? *Anθ-i savi çhib siklôven tumare çhave?*

Vorbiți sau înțelegeți limba rromani? *Vakâren vaj xatâren i rromani çhib?*

De ce considerați că este importantă pentru copil grădinița? *Sosðar patân ke si importânto i xurdelin vaş o çhavo?*

Ce le place copilului/ copiilor dvs. să facă la grădiniță? *So plaçal çajlöl tumare çhaven te keren k-i xurdelin?*

Dacă doriți să vă înscrieți copilul / copiii la grădiniță trebuie să completați un dosar de înscriere! *Kana kamen te andrexramosaren tumare çhaves / çhaven k-i xurdelin, trebal te pheren jekh andrexramosaripnasqo dosâro!*

Copilul meu nu are certificat de naștere. *Îl pot înscrie la grădiniță? Mirre çhaves na si les bijandipnasqo certifikâto. Âsti te anglexramosarav les k-i xurdelin?*
 Aveți posibilitatea să vă înscrieți copilul / copiii la o grupă cu predare în limba: *Si tumen o şajutnipen*

te anglexramosaren tumare çhaves / çhaven k-jekh grûpa e siklôvipnaça anθ-i çhib:

- română rumunikani
- rromani rromani
- maghiară magiarikani
- germană germanikani
- slovacă slovakikani
- sârbă serbikani
- ucraineană ukrainikani
- turcă xoraxani
- cehă çehikani
- rusă rusikani
- croată kroatikani
- italiană italikani
- spaniolă hispanikani
- franceză francuzikani
- engleză anglikani

La grădiniță pot fi înscriși copiii care au vârsta cuprinsă între 3 și 6 ani. *K-i xurdelin şaj aven andrexramosarde e çhave save si len maşkar trin thaj şov berśa.*

Doresc să îmi înscriu copilul în grupa cu predare în limba rromani, deoarece vorbește și înțelege numai limba rromani! *Kamav te andrexmosarav mirre çhaves k-i grûpa kaj siklöl pes anθ-i rromani çhib, kodolesqe ke o çhavo vakârel thaj xatârel nûmaj i rromani çhib!*

La grădiniță, copilul are nevoie de: *K-i xurdelin, e çhaves trebal lesqe:*

- ghiozdan gonorro
- creioane colorate rangârde angarne
- două creioane de scris *duj xramosaripnasqe angarne*
- acuarele *akvarêle*
- hârtie creponată *krecome papiri*
- lipici *çatrin*
- radieră *gûma*
- ascuțitoare *çhinârni*

Aceasta este sala grupei mici / mijlocii / mari! *Kadaja si e tikne / maşkarutne / bare grupaqi sâla!*

Vă rog să veniți până la grădiniță! *Mangav tumen te aven zi k-i xurdelin!*

Copilul dvs. este bolnav? *Tumaro çhavo si nasvalo?*
 Copilul suferă de o boală care necesită o atenție specială? *Le çhaves si les jekh nasvalipen savo trebal les jekh speciâlo dikhîpen?*

Copilul dvs. nu vede bine la tablă! *Îi trebuie ochelari de vedere! Tumaro çhavo na dikhel mişto! Trebal lesqe dikhvalinâ!*

Copilul dvs. nu aude bine! *Tumaro çhavo na ašumel mišto!*

Copilul dvs. nu înțelege bine limba română! *Tumaro çhavo na xatâtel mišto i rumunikani çhib!*

Doriți să vă înscrieți copilul la grădinița estivală? *Kamen te andrexramosaren tumare çhaves k-e milajesqi xurdelin?*

La grădiniță copilul își formează deprinderi și abilități necesare pentru intrarea în școală. *K-i xurdelin o çhavo formisarel pesqe siklövimata thaj phirnimata save trebal lesqe kana astarel i škola.*

În ce măsură l-a ajutat frecventarea grădiniței pe fiul / fiica dvs. din clasa pregătitoare /cl. I? *Anθ-o savo çhand vastdäs tumare çhaves o phiripen k-i xurdelin kana astardäs e anglekeripnasqi / jekhto kläsa?*

Ce metode de educație credeți că sunt bune? *So edukaciaqe metode patän ke si laçhe?*

Ce sugestii aveți în legătură cu...? *So mangimata si tumen vaš...?*

Cine se ocupă mai mult de copil / copiii acasă? *Kon liel pes / kerel buti e çhaveça khere?*

Responsabilitățile dvs. ca părinte în educarea copilului sunt... *Tumare dutä / responsabiliteturä sar dad / daj anθ-e çhavesqi edukacia si...*

Copilul dvs este foarte cuminte! *Tumaro çhavo si but bixutilo!*

Acesta este portofoliul copilului dvs.! *Kadava si tumare çhavesqo portofolio!*

Rezultatele evaluării inițiale ale copilului dvs. sunt... *E anglutne evaluaciaqe rezultaturä line tumare çhavesθar si...*

Relația comunitate-grădiniță este importantă? Cum/ cu ce credeți că vă implicați în această relație? *Si importanto i relacia xurdelin-komuniteta? Sar / soça lien kotor anθ-i kadaja relacia?*

Ședința cu părinții grupei... va avea loc ... *E dadenqo kidipen anθar i grupa... avela inkerdo...*

Vă invit să participați la o masă rotundă pe tema „Importanța grădiniței în educarea copilului”.

Akhavav tumen te lien rig k-o kidipen e temaça „E xurdelinäqi importanca anθ-e çhavesqi edukacia”. Ați fost ales președintele Comitetului Reprezentativ al Părinților grupei...! *Sanas alosardo / alosardi sar o prezidënto E Dadenqo Reprezentativone Komitetosqo anθar i gupa...*

Ședința Comitetului Reprezentativ al Părinților pe școală va avea loc... *O kidipen E Dadenqo Reprezentativone Komitetosqo p-i škola avela inkerdo...*

Ați fost desemnat ca membru în Consiliul de Administrație al Școlii, deoarece copilul dvs. studiază într-o clasă cu predare în limba rromani!² *Sanas anavardo sar membro anθ-e Školaqo Administrativno Konsilo, kodolesqe ke tumaro çhavo siklöl anθ-jekh kläsa k-i savi o siklövipen si anθ-i rromani çhib!*

Vă rog să însoțiți copiii până la stația de autobuz! *Mangav tumen te zan e çhavença zi anθ-e autobuzosqo achavipen!*

Vă invităm să participați la serbarea de: *Akharas tumen te lien kotor k-e çhavenqe baredivesa vaš:*

- Crăciun *O Kreçino*
- 1 Martie *O 1-to Trintonaj*

- 8 Martie *O 8-to Trintonaj*

- 8 Aprilie *O 8-to Šartonaj*

- Paște *I Patrađi*

- 1 Iunie *O 1-to Jüno*

Copilul dvs.: vorbește frumos, se comportă frumos, desenează frumos, cântă frumos, colorează frumos...

Tumaro çhavo: vakärel šukar, phiravel pes laçhes, çitrel šukar, gilabel šukar, rangärel laçhes...

Volumul vocabularului copilului este bogat / mediu / sărac. *E çhavesqe vokabularosqo volümo si barvalo / maškarutno / çorro.*

Copilul este privit de colegii săi de grupă ca: bun coleg, sensibil la problemele celorlalți / preocupat mai mult de sine / egoist. *O çhavo si dikhlo pesqe kolegurenθar sar: laçho kolëgo, xatäralo ka-e kolaverenqe pharimata, liel pes maj but pesqe butänça.*

Îi place copilului dumneavoastră la grădiniță? De ce? *Plaçal / çajlöl tumare çhavesqe k-i barröri? Sosθar?*

Copilul dumneavoastră recunoaște următoarele animalele domestice: *Tumaro çhavo prinzarel e avutne kherutne zivutren:*

- câine *zukul*

- cățea *zukli*

- cățel *rikono*

- pisică *müca*

- cocoș *bašno*

- găină *kaxni / khajni*

- rață *raçni*

- găscă *papin*

- curcan *lutuno / tutkano*

- curcă *lutuni / xoraxani kaxni*

- bou *guruv*

- vacă *guruvni*

- cal *grast*

- iapă *grastni*

- măgar *xer*

- mărăriță *xerni*

- oaie *bakri*

- berbec *bakro*

- țap *buzno*

- capră *buzni*

- porc *balo*

- scroafă *bali*

- iepure *šoşoj*

- iepuroaică *šoşojni*

Copilul dumneavoastră recunoaște următoarele animalele sălbatice: *Tumaro çhavo prinzarel e avutne veşesqe zivutren:*

- șoarece *kermuso*

- arici *kanralo balo / kanzürka*

- șarpe *sap*

- șopârlă *šipirka*

- broască *žamba/ maròka/ xutävni*

- urs *riçhino*

- lup *ruv*

- căprioară *veşesqi buznörri*

- cerb *çerbos / šingvasalo*

- vervețiță *pendexni / lolanzi*

- vulpe *resutni*

- mistreț *veşesqo balo*

- cârțiță *kirtica*

- leu *šagar / lëvos*
- tigru *tigros*
- leopard *levopàrdo*
- elefant *elefànto / vastini*
- zebra *zèbra*
- girafă *žiràfa / menàli*
- crocodil *krokodilo*
- hipopotam *hipopotàmo / panëšqo grast*
- maimuță *majmùna*
- pasăre *čirikli*
- papagal *papagàlo*
- porumbel *pelistro*
- cioară *koràngos / kurung*
- barză *lelëka*
- coțofană *kakaràška*
- vultur *phakhvazvalo / theš*
- fazan *fazànos*

Copilul dumneavoastră știe să numere până la 20.
Tumaro čhavo zanel te ginavel zi k-o 20.

- 1 *jekh*
- 2 *duj*
- 3 *trin*
- 4 *štar*
- 5 *panž*
- 6 *šov*
- 7 *efta*
- 8 *oxto*
- 9 *enă*
- 10 *deš*
- 11 *dešujekh*
- 12 *dešuduj*
- 13 *dešutrin*
- 14 *dešuštar*
- 15 *dešupanz*
- 16 *dešušov*
- 17 *dešuefta*
- 18 *dešuoxto*
- 19 *dešuena*
- 20 *biš*

Copilul dumneavoastră recunoaște următoarele culori: *Tumaro čhavo prinzarel e avutne ranga:*

- alb *parno*
- negru *kalo*
- gri *gri / učharali rang*
- roșu *lolo*
- roz *rozolo / rozoli rang*
- galben *gàlbeno, žilto*
- portocaliu *rančalo*
- albastru *bodlo / mavis / vùnoto / sinio / kiko*
- violet *violèto / phuvàlalo*
- verde *zèleno*

Copilul dumneavoastră recunoaște următoarele forme geometrice: *Tumaro čhavo prinzarel e avutne geometrikane fòrme:*

- cerc *truj*
- pătrat *štariglano*
- triunghi *triànglo / trinriglano*
- dreptunghi *vortiglo*

Copilul dumneavoastră știe noțiunile despre timp: *Tumaro čhavo prinzarel e vaxtesqe nòcie:*

- ceasul: oră, minut, secundă *o časo: òra, minùto, sekùnda*

- zilele săptămânii: luni, marți, miercuri, joi, vineri, sâmbătă, duminică *e kurkesqe divesa: lujdives, marcdives, tetradì, žojdives, paraštuj, sávato, kurko*
- lunile anului: ianuarie, februarie, martie, aprilie, mai, iunie, iulie, august, septembrie, octombrie, noiembrie, decembrie *e beršesqe čhona: januàra, februàra, trinto naj, štarto naj, maj, jùnio, jùlio, àgusto, septembra, oktòbra, novembra, decembra*
- anotimpurile: primăvara, vara, toamna, iarna *e beršivaxta: o anglomilaj/ pašmilaj, milaj, durmilaj/ duràrdomilaj/ angloivend, ivend.*

Cum se comportă copilul dumneavoastră acasă? *Var phiravel pes khere tumaro čhavo?*

Copilul are probleme de comportament: se bate cu alți copii, vorbește urât cu ceilalți copii sau cu personalul grădiniței. *Le čhaves si les phiravipnasqe problème: marel pes avere čhavenča, vakàrel zungales avere čhavenča vaj e xurdelinàqe manušenča.*

Copilul dumneavoastră este sociabil, are mulți prieteni la grădiniță. *Tumaro čhavo si amalikano, si les but amala k-i xurdelin.*

Copilul dumneavoastră este retras. *Tumaro čhavo si cirdino rigaŭe / si lazano.*

Copilul dumneavoastră nu au mai venit la grădiniță de... zile. Din ce cauză? *Tumaro čhavo na maj avilàs k-i xurdelin... dëšenŭar. Sosŭar?*

Sunteți mulțumit de condițiile în care învață copilul dumneavoastră la grădiniță? *Sen najsarde e kondicienŭar anŭ-e save siklòl tumaro čhavo k-i xurdelin?*

La școală. *K-i škòla*

În clasa pregătitoare pot fi înscriși copiii care au împlinit 6 ani până la 31 august. *Anŭ-e anglekeripnasqi klàsa šaj te aven andrevramosarde e čhave save kerde/ pherde šov berša zi k-o trânda thaj jekh àgusto.*

Dacă copilul împlinește 6 ani în perioada 31 august 31 decembrie, și doriți să-l înscrieți în clasa pregătitoare, atunci trebuie să îl evalueze un psiholog.³ *Kana o čhavo kerel šov berša maškar 31 àgusto thaj 31 decembra, thaj mangel te andrexramosaren les k-e anglekeripnasqi klàsa, atùnc, jekh psihòlogo trebal te kerel lesqi evaluàcia.* În clasa I pot fi înscriși copiii care au împlinit 7 ani până la 31 august.⁴ *Anŭ-i jekhto klàsa šaj te aven andrevramosarde e čhave save kerde/ pherde efta berša zi k-o trânda thaj jekh àgusto.*

Dacă copilul împlinește 7 ani în perioada 31 august 31 decembrie și doriți să-l înscrieți în clasa I, atunci trebuie să îl evalueze un psiholog. *Kana o čhavo kerel efta berša maškar 31 àgusto thaj 31 decembra, thaj kamen te andrexramosaren les anŭ-i jekhto klàsa, atùnc, jekh psihòlogo trebal te kerel lesqi evaluàcia.* Pentru înscrierea în clasa pregătitoare / clasa I, dosarul de înscriere trebuie să cuprindă: *Vaš o andrexramosaripen k-e anglekeripnasqi / jekhto klàsa, e anglexramosaripnasqo dosièro trebal te anderàrel:*

- cerere de înscriere *andrexramosaripnasqo mangipen*

- copie după certificatul de naștere a copilului *kòpia palal e bijandipnasqo certifikàto e çhavesqo*

- copie după actele de identitate ale părinților *kòpia palal e zenutne dokumènturà e dadenqe*

- adeverință medicală *sastàripnasqo çàçaripen*

- dosar *dosièro*

Festivitatea de deschidere a anului școlar va avea loc la ora... *E školotne beršesqo putaripnasqi festivitèta avela k-i òra...*

Predarea la clasa în care va învăța copilul dumneavoastră se face în limba română / rromani / maghiară / ... *O siklàripen k-i klàsa anθ-i savi siklòl tumaro çhavo kerel pes anθ-i rumunikani / rromani / magàrikani... çhib.*

Sunteți de acord cu studierea limbii materne rromani de către copilul dumneavoastră?⁵ *Mangen kaj tumaro çhavo te siklòl i dajutni rromani çhib.*

Limba maternă rromani se studiază 3-4 ore pe săptămână, iar istoria și tradițiile rromilor o oră pe săptămână pentru elevii claselor a VI-a și a VII-a. *I dajutni rromani çhib siklòl pes trin-štar òre/ kurko, haj i història thaj e rromenqe tradicie jekh çaso / kurko vaš e siklòvne anθar i sovto thaj eftato klàsa. Mă numesc... Sunt învățătorul / învățătoarea copilului dumneavoastră. Mirro anav si / Me sem / Man akharel man / Man buçhol man... Sem tire çhavesqo siklårno / siklårni.*

Cine este dirigintele / diriginta clasei... ? *Kon si o diriginto / i diriginta vaš i klàsa... ?*

Vă rog să mă urmați pentru a vă prezenta sala de clasă în care va învăța copilul dumneavoastră. *Mangav tumen te aven palal manθe kaj te sikavav tumenqe i klàsa anθ-i savi siklòvela tumaro çhavo. Mobilierul din sala de clasă este nou / vechi. O mobilièro anθar i klàsa si nevo / purano.*

Săptămâna viitoare vor sosi manualele noi. *Anθ-o avutno kurko aresena e neve pustika.*

Manualele digitale le puteți accesa pe site-ul www.edu.ro. *E digitàlo pustika ašti te dikhen len p-o sàjto www.edu.ro.*

În clasa... elevul are nevoie de următoarele rechizite / materiale:... *Anθ-i klàsa... le siklòvnes trebal lesqe e avutne školotne butà:*

Elevii din clasa... au... ore / săptămână. *E siklòvnen anθar i klàsa... si len... òre anθ-jekh kurko.*

Orarul clasei... este următorul... *E klasaço oràro si... Orele de limba rromani sunt planificate în zilele de... de la orele... E romane çhibàqe òre si thovdine anθ-e dèsa... kaθar e òre...*

În primele două săptămâni se va desfășura evaluarea inițială a copiilor. *Anθ-e anglutne duj kurke avela kerdì e çhavenqi astaripnasqi evaluàcia.*

Prima ședință cu părinții a clasei... va avea loc... *O jekhtho dadenqo kidipen anθar i klàsa... inkerela pes... Ordinea de zi a ședinței este... O kidipen si les sar dèsesqi òrdina...*

Aveți posibilitatea să depuneți dosar pentru rechizite gratuite și bursă socială⁶. *Si tumen o šajutnipen te kerel dosièro vaš e bilovenqe školotne butà thaj vaš i sociàlo bürsa.*

Dosarul pentru rechizite și bursă socială trebuie să conțină: *O dosièro vaš e bilovenqe školotne butà thaj vaš i sociàlo bürsa trebal te anderàrel:*

- cerere *mangipen*

- anchetă socială *sociàlo ankèta*

- copie ale actelor de identitate ale părinților *kòpia palal e zenutne dokumènturà e dadenqe*

- copie ale certificatelor de naștere ale copiilor *kòpia palal e bijandipnasqo certifikàturà e çhavenqe*

- adeverințe de venit *lovenqe çàçarimata*

- alte acte de venit *aver lovenqe dokumènturà*

- declarație pe proprie răspundere pentru cei care nu realizează niciun venit *deklaràcia po pesqo godorvalipen vaš e zene save na-i len nijekh lovenqi xaning*

- dosar *dosièro*

Dosarul pentru ajutorul „Euro 200“ trebuie să conțină⁷: *O dosièro vaš o vastdipen „Euro 200“ trebal te anderàrel:*

- Adeverință cu venitul brut realizat pe luna februarie sau cupoanele de pensie, șomaj, pensie de urmaș sau pensie alimentară (venitul brut pe membru de familie nu trebuie să depășească 150 de lei) *O çàçaripen e brutone lovenqe sumaça ankalavde p-o çhon februaàra vaj e kupònurà palal i pènsia, o șomàzo, i pènsia vaš o avutno zeno e familiaqo vaj e xabematenqi pènsia (e brùto lovenqi sùma p-jekh familiaqo zeno te na nakhel prdal 150 lèvrurà)*

- Adeverință de la Direcția de finanțe că nu realizează venituri din activități autorizate (atât pentru elevii din mediul urban cât și pentru cei din mediul rural) *Çàçaripen kaθar e Financenqi Dirèkcia ke na ankalaven love anθar e krisårde aktivitamata (vi vaš e siklòvne save bešen anθ-e fòrurà vi vaš kodola save bešen anθ-e gava)*

- Anchetă socială pentru verificarea veridicității declarațiilor de venit, efectuată de autoritățile locale *Sociàlo ankèta kaj te dikhel pes kana e lovenqi deklaràcia si çàci vaj na, kerdì e thanutne autoritetenθar*

- În cazul părinților divorțați, copie după hotărârea de divorț *Kana e dada si xulavde, kòpia palal e xulavipnasqi decizia*

- Copii xerox ale cărților de identitate sau ale certificatelor de naștere ale membrilor familiei *Kòpia palal e zenutne dokumènturà vaj palal e bijandipnasqo certifikàturà zenenqe anθar i familia*

- Adeverință de elev sau student pentru frați *E*

siklòvnesqo vaj e studentosqo çàçaripen vaš e phrala

- Adeverință eliberată de școală pentru media generală / calificativul și numărul de absențe nemotivate din anul școlar precedent (excepție fac elevii clasei pregătitoare) *Çàçaripen dino e školaθar vaš i generàlo mèdia / kalifikativo vi vaš o gin e bimotivisarde biavilimateno anθar o anglutno školotno berš (e siklòvne anθar e anglekeripnasqi klàsa na anena len)*

- Copie după pașapoartele părinților (să nu fi plecat consecutiv 6 luni în ultimii 2 ani) *Kòpia palal e dadenqe pašapòrturà (te na avilinesas avri gele šov konsekutivo çhona anθar e palutne duj berša)*

- Cerere *Mangipen*

- Dosar *Dosièro*

- Media generală trebuie să fie cel puțin 7 și media 10 la purtare pe semestrul I I *generàlo mèdia trebal te avel po cira esta thaj e phiravipnasqi mèdia p-o jekh to semestro te avel des*

Vă rog să citiți și să semnați Acordul de parteneriat pentru educație!⁸ *Mangav tumen te drabaren vi te telxramosaren E parteneriatosqo akòrdo vaş i edukàcia!*

Acordul de parteneriat pentru educație se încheie pe durata învățământului obligatoriu!⁹ *E parteneriatosqo akòrdo vaş i edukàcia si kerdo vaş o vaxt e musajutne siklòvipnasqo!*

Îndatoririle elevilor. E siklòvnenqe dută

Să respecte școala, însemnele și personalul acesteia, precum și pe colegii săi. *Te respektisarel i škòla, laqe mandavimata vi manušen, tha' vi penqe koleguren.*

Să aibă un comportament care să nu afecteze sănătatea, securitatea, demnitatea și libertatea celorlalți în unitatea școlară. *Te avel len jekh phiravipen savo te na azbal e averenqo sastipen, arakhipen, dignipen thaj vestipen anθ-i škòla.*
Să frecventeze regulat cursurile conform programului și să participe la activități extracurriculare. *Te phiren regulat k-e òre palal o dino progràmo vi te lien rig ka-e avriškòlutne aktivimata.*

Să respecte prevederile Regulamentului intern al unității școlare și Regulamentul de organizare și funcționare a unităților de învățământ preuniversitar al Ministerului Educației. *Te respektisaren e mangimata anθar E škòlaqo andrutno regulamènto thaj anθar E organizisaripnasqo thaj funkcionisaripnasqo skolenqo regulamènto anθar o anglouniversitàro siklāripen, dino kaθar o Ministèro e Edukaciao.*

Să învețe potrivit nivelului de studii și ritmului propriu de învățare. *Te siklòven palal penqo nivèlo vi ritmo e siklòvipnasqo .*

Să se prezinte, în clasa a XI-a și a XII-a, la cursuri cu manuale cumpărate pentru fiecare disciplină studiată.

Anθ-i deşujekh to thaj i deşudujto klàsa, te aven k-i škòla e kinde pustikença vaş svàko disiplinà.

Să se implice direct și să răspundă solicitării profesorilor de a participa la dezvoltarea sa ca personalitate. *Te lien rig dirèkt thaj te kanden e siklārnen kana mangen te barären penqo personalitèto.*

Să păstreze în bună stare baza materială a școlii și să folosească cu grijă manualele transmisibile puse la dispoziție gratuit de către școală. *Te inkeren laches e škòlaqo materiàlo bāza thaj te labären bare dikhipnaça e pustika save trebal te irinen len palpale škòlaθe.*

Să manifeste o conduită decentă și neagresivă *Te avel len jekh šukar thaj biagresivo phiravipen.*

Să aibă zilnic asupra sa carnetul de elev și să îl prezinte ori de câte ori este necesar profesorului/părintelui/dirigintelui. *Te avel len anθ-o svàko dives e siklòvnesqo lilorro thaj te sikaven les sodevar trebal te siklārnesqe / dadesqe / dirigintosqe.*

Să nu utilizeze telefoanele mobile în timpul orelor de curs, în caz contrar, aparatele vor fi reținute de către

profesor, predate directorului adjunct, sub proces verbal și înmănată părintelui sau tutorelui la sfârșitul anului școlar. *Te na labären e mobilò telefonurà anθ-e òre, mamuj e telefonurà avena line e siklārnesθar, dine e dujtone direktorosqe, anθar jekh verbàlo-procèso, thaj avena palpale dine e dadenqe ka-e škòlutne beršesqo agor.*

Să nu părăsească incinta școlii în timpul programului decât cu bilet de voie de la profesorul de la a cărui oră se învoiește, de la diriginte sau de la profesorul de serviciu. *Te na inklòn anθar e škòla kana si len òre nùmaj kana si len mukhipnasqo bilèto kaθar o siklārno kasθar mangen pen, kaθar o diriginto vaj kaθar e arakhipnasqo divesutno siklārno.*

Să respecte agentul de pază care asigură protecția elevilor; acesta are dreptul să-i legitimeze pe elevi, să le interzică fumatul în incinta școlii și are obligația de a semnală diriginților, învățătorilor, profesorilor de serviciu, direcțiunii, orice abatere săvârșită de elevi. *Te respektisaren e arakhipnasqo manušen, savo arakhel e siklòvnen, kadava aști te mangel e siklòvnenθar e dokumèturà, te na mukhel len te cürden anθar i thuvali anθ-i škòla thaj si les i obligàcia te phenel e diriginturenqe, e siklārnenqe, e arakhipnasqe divesutne silkārnenqe, e direktorurenqe orsavo nasulipen savo sas kerdo e siklòvnenθar.*

Drepturile elevilor¹⁰. E siklòvnenqe xakaja

„Elevii din învățământul de stat se bucură de toate drepturile constituționale. Elevii din învățământul de stat acreditat se bucură de egalitate în toate drepturile conferite de calitatea de elev.“ *E siklòvnen anθar e themesqo siklāripen si len e savorre konstitucionàlo xakaja. E siklòvnen anθar e themesqo akreditisardo siklāripen si len barrabaripen anθ-e savorre xakaja dine e siklòvnesqe kalitetaθar.*

„Nicio activitate organizată în unitatea de învățământ nu poate leza demnitatea sau personalitatea elevilor.“

Nijekh aktivitèta organizardi anθ-i škòla na šaj azbal e siklòvnenqi personalitèta thaj lenqo dignipen.

„Elevul sau, după caz, reprezentantul său legal, are dreptul de a contesta modalitățile și rezultatele evaluării. Contestația se adresează cadrulul didactic respectiv, care are obligația de a motiva/justifica modalitatea de evaluare și rezultatele acesteia. În

situația în care argumentele nu sunt considerate satisfăcătoare, elevul/reprezentantul său legal se pot adresa directorului unității școlare, care, pentru soluționarea contestației, va desemna profesori de specialitate, care nu predau la clasa respectivă. “*O siklövno vaj lesqo legalo reprezentanto si len o xakaj te kontestisaren e evaluaciaqe çhanda thaj e rezultaturä. I kontestacia si kerdi kodole siklärnesqe, saves si les i obligacia de çacarel e evaluaciaqe çhanda thaj e rezultaturä. Kana e çacarimata na si dõsta, o siklövno / pesqo legalo reprezentanto šaj te vakärel e školaqe direktoroça, savo, vaš e kontestaciaqo rezolvisaripen, anavärela specialitetaqe siklärnen, save na siklären k-i kodoja kläsa.*

„Elevii din învățământul de stat beneficiază de învățământ gratuit. Elevii pot beneficia de burse sau de alte forme de sprijin material și financiar pentru studii, acordate în condițiile legii. „*E siklövne anθar e themesqo sikläripen xuden jekh bilovenqo siklövipen. E siklövne šaj xuden bürse vaj aver materiälo thaj financiäro vastdipnasqe förme vaš o siklövipen, dine anθ-e legalo kondicie.*

„În timpul școlarizării, elevii beneficiază de asistență psihopedagogică și medicală gratuită. De asemenea, ei au dreptul la bilete cu prețuri reduse, la spectacole, muzee, manifestări culturale sportive și la transportul în comun, pe baza carnetului de elev, vizat la zi. “*Anθ-e siklövipnasqo periödo, e siklövne xuden psihologikano thaj sastipnasqo bilovenqo vastdipen. Sakadja, si len o xakaj te lien bilëturä tikne timineça ka-e spektäkulturä, muzëvurä, kulturalikane-sportosqe kidimata, ka-o khethano transpörto, p-i bāza e siklövnesqo lilo resqo, save si les savorre vize.*

„Elevii din învățământul de stat au dreptul să fie evidențiați și să primească premii și recompense, pentru rezultate deosebite obținute la activitățile școlare și extrașcolare, precum și pentru atitudine civică exemplară. „*E siklövne anθar e themesqo sikläripen si len o xakaj te aven ašarde thaj te xuden prēmivurä thaj dinimata vaš e laçe rezultaturä line ka-e školutne thaj avräškolutne aktivimata, sar vi vaš o but lačo civikano phiravipen.*

„Elevii din învățământul obligatoriu (până în clasa a X-a inclusiv) primesc gratuit manuale școlare. Beneficiază de aceeași gratuitate și elevii din învățământul secundar superior ai căror părinți au un venit lunar, pe membru de familie, egal sau mai mic decât salariul minim brut pe economie. “*E siklövne anθar o musajutno sikläripen (zi anθ-i dešto kläsa) xuden bilovenqe školutne pustika. Xuden, sakadja, vi e siklövne an-θar o oprutno sekundäro sikläripen, savenqe dada ankalaven jekh lovenqi šimär, p-jekh familiaqo zeno, egälo vaj maj tikni sar o minimälo brüto pokipen p-i ekonomia.*

Obligațiile părintelui / reprezentantului legal¹¹: E dadesqe / e legalone reprezentatosqe dutä:

“Să-și asume responsabilitatea promovării în educație a principiilor, valorilor și normelor de conduită

susținute de școala la care este înscris elevul. „*Te liel pesqe i responsabilitëta kaj te vazdel e edukaciaqe principie, molimata thaj phiravipnasqe nõrme opreinkerde e školaθar k-i savi si andrexramosardo o siklövno.*

„Să își asume, împreună cu elevul, responsabilitatea pentru orice faptă a elevului, desfășurată în afara școlii, dar care ar putea prejudicia prestigiul acesteia. “*Te liel pesqe, khethanes e siklövneça, i responsabilitëta vaš orsavi buti e siklövnesqi kerdi avrä e šolaθar, tha` savi ašti te rimol e školaqo prestišo.*

„Să respecte prevederile Regulamentului intern al unității școlare, Regulamentul de organizare și funcționare a unităților de învățământ preuniversitar al Ministerului Educației“. *Te respektisaren e mangimata anθar E školaqo andrutno regulamëto thaj anθar E organizisaripnasqo thaj funkcionisaripnasqo regulamëto e angleuniversityarone siklövipnasqo dino kabar o Minstëro e Edukaciaqe.*

„Să asigure frecvența zilnică și ținuta decentă a elevului la cursuri și să informeze școala de îndată ce se impune absența acestuia de la program“. *Te vastden e siklövnes te avel svakone divesesθe k-i škola thaj te avel les jekh pativälo xurävipen thaj te zanären i škola kana na-ašti avel k-o progrämo.*

„Să informeze școala cu privire la orice aspect, care poate contribui la îmbunătățirea situației școlare/ sociale a elevului“. *Te zanären i škola dikhindoq orsavi buti, savi ašti te laçhären e siklövnesqi školutni situäcia.*

„Să dea curs solicitării conducerii instituției de învățământ, ori de câte ori este necesar, de a se lua măsuri cu privire la conduita sau situația școlară a elevului. “*Te kanden so phenen e školaqe šerutne orsodevar si trebutnes, kaj te liel pes decizie vaš e siklövnesqo phiravipen vaj školutni situäcia.*

“Să se prezinte la școală cel puțin o dată pe lună pentru a discuta cu învățătorul/dirigintele situația școlară a copilului. “*Te aven k-i škola po çira jekhvar po çhon kaj te vakärel e siklärneça / dirigintoça palal e siklövnesqi školutni situäcia.*

“Să îi asigure copilului, în limita posibilităților, condiții decente de învățare la domiciliu. “*Te kerel e çhavesqe palal lesqe šajutnimata, laçe siklövipnasqe kondicie k-i bešlin, khere.*

“Să trateze cu respect și considerație instituția școlară și pe reprezentanții ei. “*Te phiravel pes pativäça karing i školutni institücia thaj karing laqe reprezentanturä.*

Sancțiuni acordate elevilor prevăzute de Regulamentul de organizare și funcționare a unităților de învățământ preuniversitar¹²: Punä dine e siklövnenqe xramosarde anθ-e Organizisaripnasqo thaj Funkcionisaripnasqo Regulamëto anθar o anglouniversityäro sikläripen:

„observație individuală“ *individuälo observäcia*
„muștrare în fața clasei și/sau în fața Consiliului

clasei/ Consiliului profesoral“ *cingardipen kerdo anglal i klasa thaj / vaj anglal E klasaço konsilivo / E siklårnenço konsilivo*
 „mustrare scrisă“ *xramosardo cingardipen*
 „retragerea temporară sau definitivă a bursei“ *o vaxtutno vaj savaxtutno cirdipen e bursaço*
 „eliminarea de la cursuri pe o perioadă de 3-5 zile“ *o avridinipen kaþar e kårsurå vaş trin-panz dıvesa*
 „mutarea disciplinară la o altă clasă paralelă, din aceeaşi şcoală“ *o disiplinåro paruvipen k-jekh aver paralelo klåsa, anþar sakodoja škola*
 „mutarea disciplinară la o altă unitate de învăţământ, cu acceptul conducerii unităţii primitoare“ *o disiplinåro paruvipen k-jekh aver škola, e akceptoça kaþar i škola anþ-i savi avela ingerdo o siklõvno.*

Sanctiuni acordate elevilor¹³ prevăzute de Regulamentul intern: Pună dine e siklõvnençe xramosarde anþ-o Andrutno regulamènto:

„Vor fi amendaţi cu 10 lei elevii care vor fi prinşi fumând în incinta şcolii. Suma va fi eliberată contra unei chitanţe şi va fi plătită în 24 de ore. Banii vor fi folosiţi pentru a sponsoriza activităţi extraşcolare; dacă elevii sunt prinşi fumând de mai mult de 3 ori, de fiecare dată li se va scădea nota la purtare cu un punct.“ *Avena globosarde deşe levurença e siklõvne save cirdena anþar i thuvali anþ-i škola. Vaş e globaço pokipen dela pes jekh kitånca savi avela pokindri anþ-e biş thaj ştar çasurå. E love avena istemisarde kaj te keren pen avrişkolutne aktivimata; kana e siklõvne si xudine ke pien tutuno maj but sar trinvar; svakone dataþe tiknårela pes lençi nõta ka-o phiravipen jekhe punktoça.*

„Vor fi sancţionaţi cu scăderea notei la purtare cu 1 punct, elevii care:“ *Avena punisarde, tiknårindoj lençi phiravipnasqi nõta, e siklõvne save:*

- „vor fugi de la ore sau vor pleca de la ore în pofida interdicţiei cadrului didactic“ *naşena vaj telårena kaþar e õre vi kana e siklårne na mukhen len*

- „îşi vor menţine ţinuta indecentă: păr lung, piercinguri, cercei în urechi (băietii), machiaj şi manichiură stridentă (fetele), după ce au fost atenţionaţi de două ori“ *inkerena pençe jekh bipatıvalo phiravipen: lũa bala, pirsingurå, çenå anþ-e kana (ka-e çhave), zoralo mujesço rangåripen thaj e najorrånço şukaråripen (ka-e çhaja), palal so kerdås pes lençe observåcia dujvar*

„Vor fi sancţionaţi cu scăderea notei la purtare cu 2 puncte elevii care vor aduce înjurii la adresa cadrului didactic.“ *Avena punisarde, tiknårindoj lençi phiravipnasqi nõta duje punkturença, e siklõvne save akuşena e siklårnen.*

„Vor fi sancţionaţi cu confiscarea telefonului mobil elevii al căror telefon sună în oră, care îl folosesc pentru convorbiri sau pentru a face fotografii; telefonul va fi confiscat pe baza unui proces-verbal şi va fi înapoiat la sfârşitul anului şcolar.“ *Avena punårde, liindoj pes o telefonõ kaþar e siklõvne, savenço telefonõ başel anþ-i õra, save vakåren vaj*

keren fotografie anþ-i õra; o telefonõ avela lino anþ-i båza jekhe mujutne-procesosqi thaj avela palemdino ka-e şkolutne berşesço asor:

„Elevii care nu vor avea asupra lor uniforma şcolară sau care vor avea ţinută indecentă, de trei ori la rând, vor fi pedepsiţi cu 2 ore de muncă în folosul şcolii, iar dacă vor refuza efectuarea pedepsei, li se va scădea nota la purtare cu un punct.“ *E siklõvne save na plåraven o şkolutno xuråvipen vaj save na phiraven jekh patıvalo xuråvipen, trine rendurenþe, avena punårde kaj te keren duj õre butı vaş e školaço valo, haj kana na kamen te keren butı, tiknårela pes lençi phiravipnasqi nõta jekhe punktoça.*

„În funcţie de gravitatea abaterilor, elevii pot fi sancţionaţi, la sugestia dirigintelui, a psihologului şcolar sau a comisiei de disciplină, cu muncă voluntară în folosul şcolii; în cazul în care elevul refuză pedeapsa, i se scade nota la purtare cu 1 punct.“ *Palal e doşenço pharipen, e siklõvne aştı te aven punårde ka-o phenipen e dirigintosqo, e şkolutne psihologosqo vaj e disciplinaqi komistaço, kaj te kerel butı vaş i škola; kana o siklõvno na kamel te kerel butı, tiknårela pes lesqi phiravipnasqi nõta jekhe punktoça.*

În comunitate. Anþ-i komuniteta

Câţi copii aveţi? *Sode çhave si tumen?*

Câţi copii aveţi înscrişi la grădiniţă? Dar la şcoală?

Sode çhave si tumen andrexxamosarde ka-i xurdelin? Tha' ka-i škola?

La ce şcoală sunt înscrişi copiii dumneavoastră? În ce clasă? *K-i savi škola si andrexxamosarde tumare çhave? Anþ-i savi klåsa?*

Copiii dumneavoastră studiază limba rromani?

Tumare çhave siklõn i rromani çhib?

Copiii dumneavoastră au participat la concursuri şi olimpiade de limba rromani? *Tumare çhave line kotor k-e konkårsurå vaj k-e olimpiade e rromane çhibåqe?*

Aveţi copii înscrişi la liceu sau la facultate? *Si tumen çhave kaj zan k-o licëvo vaj k-i fakulteta?*

Câţi copii aveţi care nu frecventează şcoala? *Sode çhave si tumen kaj na zan k-i škola?*

Ce probleme întâmpinaţi în educaţia copilului? *So pharimata si tumen anþ-e tumare çhavesqi edukåcia?*

Din ce cauză nu frecventează copilul / copiii dvs. grădiniţa / şcoala? *Sosþar na zal tumaro çhavo / tumare çhave / k-i barõrri / škola?*

Până în data de... copilul dvs. a acumulat un număr de... absenţe nemotivate. *Si anþ-i dàta... tumaro çhavo kidås... bimotivisarde biavilimata k-i škola.*

Copilul dumneavoastră înţelege limba română?

Tumaro çhavo xatårel i rumunikani çhib?

Copilul dvs. are probleme de sănătate? *Tumare çhaves si les sastipnasqe pharimata?*

Are copilul cu ce să se îmbrace şi să se încălze? *Le çhaves si les soça te xuråvel pes thaj te podisarel pes?*

Copilul dumneavoastră are rechizite? *Tumare çhaves si les şkolutne butå / rekizite?*

Care sunt priorităţile dumneavoastră? *Save si tumare*

prioritetură?

Este educația copilului o prioritate pentru dumneavoastră? *Si tumare çhavesqi edukacia jekh prioriteto vaş tuqe?*

Ce meserie ați dori să practice copilul dumneavoastră în viitor? *So buti / profësia kamenas te avel tumare çhaves kana avela baro?*

Aveți copii care au abandonat școala? Din ce motiv? *Si tumen çhave kaj mukhlen i škola? Savo sas o motivo?*

În ce clasă au abandonat școala? *Anθ-i savi klasa mukhlen i škola?*

Doriți să vă înscrieți în programul „A doua șansă” învățământ primar sau gimnazial? *Kamen te andrexramosaren tumen anθ-o programo „I dujto baxt” primaro vaj gimnaziolo siklövipen.*

Programul „A doua șansă” poate fi organizat la sfârșitul săptămânii, în timpul vacanțelor școlare sau în lunile de vară. *O programo „I dujto baxt” šaj te avel inkerdo ka-o agor e kurkesqo, anθ-e školutne yakance vaj anθ-e milajesqe çhona.*

Înscrierea copiilor la grădiniță / școală se face în perioada... *E çhavenqo andrexramosaripen ka-i barorri / škola kerel pes anθ-i perioda...*

În această perioadă școala efectuează recensământul copiilor care trebuie înscriși la grădiniță sau la școală. *Anθ-i kadaja perioda i škola kerel e çhavenqo ginavipen, save trebal te aven andrexramosarde k-i xurdelin vaj k-i škola.*

Dacă doriți, vă pot ajuta la completarea documentelor pentru înscrierea copiilor la grădiniță / școală. *Te mangel šaj te vastdav tumen te pheren e lila vaş e çhavenqo andrexramosaripen ka-i xurdelin / škola.* Haideți să completăm împreună cererea de înscriere la grădiniță / școală: *Haj te xramosaras khethanes e andrexramosaripnasqo mangipen vaş i barorri / škola:*

- numele și prenumele părintelui / reprezentantului legal e *dadesqo / e legalone reprezentatosqo anav thaj angloanav*

- domiciliul părinților e *dadenqo beşipnasqo than*

- seria și numărul cărții de identitate i *seria thaj o gin e zenutne lilesqo*

- numele și prenumele copilului e *çhavesqo anav thaj angloanav*

- data nașterii copilului e *bijandipnasqi data*

- CNP-ul copilului e *çhavesqo CNP*

- limba de predare e *siklăripnasqi çhib*

Vă rog să mergeți la medicul de familie pentru a solicita o adeverință medicală pentru înscrierea copilului la grădiniță / școală. *Mangav tumen te zan k-e familiaqo dōktoro thaj te mangel jekh sastipnasqo çacarıpen vaş e çhavesqo andrexramosaripen k-i xurdelin / škola.*

Din câte persoane este compusă familia dumneavoastră? Câți sunt adulți, câți sunt copii? *Anθar sode zene si kerdi tumari familia? Sode si bare manuşa, sode si çhave?*

Aveți membri din familie care sunt plecați în străinătate? Dacă da, câți? *Si zene anθar tumari familia save si gele avrutne themenθe? Kana va, sode zene? Ce studii aveți? So škole/ stūdie si tumen?*

Toți membrii familiei au documente de identitate?

Savorre familiaqe zenen si len zenutne dokumēturā?

Câte persoane lucrează din familia dumneavoastră? *Sode manuşa anθar tumari familia keren buti?*

Cu ce vă ocupați? *So butikeres?*

Ce probleme întâmpinați în obținerea unui loc de muncă? *Save pharimatença malaven tumen kana kamen te roden jekh butāqo than?*

Ce alte surse de venit mai aveți? *So aver lovenqe xaninga si tumen?*

Beneficiați de ajutor social? *Xuden / Lien socialiò vastdipen?*

Ce condiții trebuie să îndepliniți ca să beneficiați de ajutor social? *So kondicie si te pheren kaj te xuden o socialiò vastdipen?*

Pentru a beneficia de ajutorul social trebuie să prestați... zile de muncă / lună în folosul comunității. *Kaj te xuden o socialiò vastdipen trebal te keren buti vaş e komunitetaqo valo... butāqe divesa anθ-jekh çhon.*

Beneficiați de alocație suplimentară? *Xuden / Lien suplimentaro alokacia?*

Dacă copiii dumneavoastră cumulează mai mult de 20 de absențe nemotivate, atunci nu mai beneficiați de acest drept. *Kana tumare çhave keren maj but sar 20 bicăcarde nanaimata, atūnc na maj lošaren pen kadale xakajesθar.*

Copiii dumneavoastră beneficiază de bursă socială / de merit? *Tumare çhave xuden socialiò / aşaripnasqi bursā?*

Aveți casă proprie sau locuiți împreună cu părinții / rudele? *Si tumen tumaro kher vaj beşen khethanes tumare dadença / nāmurença?*

Din ce material este construită casa în care locuiți? *Anθar so materiolo si vazdino o kher anθ-o savo ziven?*

Din câte camere este compusă casa în care locuiți? *Anθar sode kherkatora si kerdo o kher anθ-o savo beşen?*

Dețineți acte de proprietate pe casa în care locuiți? *Si tumen proprietetaqe / theripnasqe dokumēturā vaş o kher anθ-o savo beşen?*

Dețineți: televizor, frigider, aragaz, mașină de spălat, calculator, căruță, mașină? *Si tumen: televizoro, šudrārno, gazenqo bov, thovipnasqi mašina, komputero, vurdon, auto?*

Există rețea de internet în comunitate? *Si internetosqo netvorko anθ-i tumari komuniteta?*

Ce animale aveți în gospodărie? *So zivutre si anθ-i tumari kheresqi bar?*

Dețineți teren agricol? Dacă da, îl lucrați? *Si tumen agrikolo phuv? Kana va, barären vareso p-i laθe?*

Ce sursă de apă aveți? *So panēsqe xainga si tumen?*

Cum relaționați cu autoritățile locale: *Sar xatären tumen e thanutne autoritetença:*

- Primărie *Mujalin/Primaria*

- Școală *Škola*

- Poliție *Porale/Singalin*

- Dispensar medical *Sastipnasqo dispensaro*

- Biserică *Khangeri*

Câți romi trăiesc în comunitate? *Sode rroma ziven anθ-i komuniteta?*

Câte case sunt în comunitate? *Sode khera si anθ-i komuniteta?*

Mai există spațiu pentru noi construcții în comunitate? *Maj si thana anθ-i komuniteta kaj te vazden neve khera?*
 Ce religie au rromii din comunitatea dumneavoastră? *So religia si le rromen anθar tumari komuniteta?*
 Cu ce se ocupă rromii din comunitatea dumneavoastră? *So buti keren e rroma anθar tumari komuniteta?*
 Ce meserii tradiționale se practică în comunitatea dumneavoastră? *Save tradicionalo profesie keren pen anθ-i tumari komuniteta?*
 Toți membrii comunității vorbesc limba rromani? *Savorre zene anθar i komunieta vakären i rromani čhib?*
 Copiii / tinerii vorbesc limba rromani? *E čhave / e terne vakären i rromani čhib?*
 Ce se știe în comunitate despre istoria rromilor? *So žanel pes anθ-i komuniteta palal e rromenqi història?*
 Câte persoane din comunitate au absolvit liceul? Dar facultatea? *Sode zene anθar i komuniteta agorisarde o licèvo? Tha' i fakulteta?*
 Din ce neam faceți parte? *Anθar savo nāmo san?*
 Ce tradiții sunt păstrate în comunitate? *Save tradicie si inkerde anθ-i komuniteta?*
 Care este starea drumurilor din comunitate? *Sar si e droma anθar i komuniteta?*
 Aveți săpate șanțuri de scurgere a apei? *Si tumen xunavde panēsqe thavdipnasqe sāncurā / xoxoja?*
 Cum se alimentează comunitatea cu apă? *Kaθar liel i komuniteta pani?*
 Există în comunitate baie comunală? *Si anθ-i komuniteta / khethani thovlin?*
 Există magazine alimentare în comunitate? *Si anθ-i komuniteta xabenesqe bikinlinā?*
 Unde depozitați gunoiul menajer? *Kaj thon e kheresqe gunoja?*
 Oamenii din comunitate au contracte cu o firmă de salubritate? *Le manušen anθar i komuniteta si len kontrākto jekhe užaripnasqi firmaça?*
 Cine se ocupă de salubritatea străzilor din comunitate? Dar de împrejurmile comunității? *Kon kerel e ulicaço užaripen anθ-i komuniteta? Tha' e komunitetaqe trujalimatenço?*

Există centru de zi în comunitate? *Si dīvesesço cèntro anθ-i komuniteta?*
 Au fost organizate grădinițe sau școli estivale în comunitate? *Sas inkerde milajesqe barōrrā vaj škòle anθ-i komuniteta?*
 Doriți să vă înscrieți copilul la grădinița / școala estivală? *Kamen te andrexramosaren tumare čhaven ka-e milajesqi xurdelin/škòla?*
 Vă invităm să participați la: *Akharas tumen te lien rig:*
 - Școala părinților *k-e Dadenqi škòla*
 - Ziua porților deschise *k-e Putarde udarenço dīves*
 - ședința cu părinții *k-e dadenço malavipen*
 - serbarea grupei / clasei *k-e grupaço / klasaço baređivesaripen*
 - ședința Consiliului de Administrație *k-o kidipen e Administraciaço Konsilivosço*
 - ședința Consiliului Local *k-o kidipen e Thanutne konsilivosço*
 - excursia la... *anθ-i ekskùrsia k-o/i/e...*
 - programul organizat cu ocazia Zilei Internaționale a Rromilor *k-o progrāmo inkerdo vaš e Rromenço Maškarthemutno Dīves*
 Ce proiecte au fost implementate în comunitate? *So projèkturā sas implementisarde anθ-i komuniteta?*
 Ce relație aveți cu: *So relācia si tumen e avutne zenença:*
 - primarul *o mujalo*
 - asistentul social *o sociālo vastdutno*
 - expertul pentru rromi *o ekspèrto vaš e rroma*
 - directorul școlii e *školaço šerutno / dirèktoro*
 - profesorii e *siklārne*
 - profesorul de limba rromani e *rromane čhibāço siklārno*
 - mediatorul școlar *o školutno mediātòro / maškarārno*
 - polițistul *o poralo / o šingalo*
 - medicul de familie e *familiāço dòktoro / sastārno*
 - asistentul medical e *sastipnasço vastdutno*
 - mediatorul sanitar *o sastārutno mediātòro / e sastipnasço maškarārno*
 - preotul *o rašaj*
 Cum credeți că va arăta comunitatea peste 10 ani? *Sar patān ke sikavela i komuniteta palal deš bersā?*

NOTE

- 1 Gheorghe Sarău, *Dicționar român-rrom*, București: Sigma, 2012 p. 216.
- 2 Cf. art. 5 al. 2 lit. a din *Metodologia-cadru de organizare și funcționare a consiliului de administrație din unitățile de învățământ preuniversitar*.
- 3 Cf. art. 6 din *Metodologia de înscriere a copiilor în învățământul primar pentru anul școlar 2014-2015*.
- 4 Cf. art. 5 din *Metodologia de înscriere a copiilor în învățământul primar pentru anul școlar 2014-2015*.
- 5 Cf. art. 4 din *Metodologia privind studiul în limba maternă și al Limbii și literaturii materne*.
- 6 Cf. art. 13 din *Criterii generale de acordare a burselor elevilor din învățământul preuniversitar de stat*.
- 7 Cf. art. 7 din *Legea nr. 269/16.06.2004 pentru acordarea unui ajutor financiar în vederea stimulării achiziționării de calculatoare*.
- 8 Cf. modelului de *Acord de parteneriat pentru educație* publicat pe situl <http://www.edu.ro/index.php/articles/3318>.
- 9 Cf. modelului de *Acord de parteneriat pentru educație* al Liceului Tehnologic nr. 1 Suplacu de Barcău.
- 10 Secțiunea a 3-a din *Regulamentul de organizare și funcționare a unităților din învățământul preuniversitar*.
- 11 *Acord de parteneriat pentru educație al Școlii Gimnaziale „Puiu Sever” Ineu*.
- 12 V. art. 118 din *Regulamentul de organizare și funcționare a unităților din învățământul preuniversitar*.
- 13 *Acord de parteneriat pentru educație al Liceului Tehnologic nr. 1 Suplacu de Barcău*.

COMUNICAREA DINCOLO DE PREJUDECĂȚI – DOAR UN DEZIDERAT?

Maria Koreck,

Coordonator Asociația "Divers"

Muzeul Toleranței în Los Angeles - SUA are două uși. Pentru a intra trebuie să alegi. Una din uși are inscripția „cu Prejudecăți”, cealaltă „fără Prejudecăți”. Dacă alegi ușa cu inscripția „fără Prejudecăți” ușa este închisă, vizitatorul nu poate intra. Toți vizitatorii trebuie să intre prin ușa pe care scrie „cu Prejudecăți”, chiar dacă acest lucru le crează unora disconfort. Ar fi de dorit ca toți cei care comunică să fie conștienți de acest adevăr pe care deja Voltaire l-a recunoscut în secolul al XVII-lea, respectiv, faptul că avem cu toții **prejudecăți**.

Prejudecata conduce la ură, ura induce radicalism exprimat prin cuvinte și radicalismul cuvintelor induce radicalismul faptelor. Acest lucru ne este reamintit tot timpul de către una din autoritățile cele mai importante în materie de crime cauzate de ură și intoleranță și în materie de combatere a acestora, Simon Wiesenthal, care susține că trebuie să depășim prejudecățile, trebuie să combatem ura și trebuie să promovăm toleranță¹.

De ce?

Deoarece intoleranța este o lipsă de respect² pentru credințele și obiceiurile altora, diferite de ale noastre. Oamenii sunt excluși sau respinși datorită religiei, sexului, apartenenței etnice sau chiar a înfățișării lor.

Voltaire susține că „Prejudecata este opinie fără judecată”³, ea este formată în prealabil fără o cunoaștere reală despre o persoană sau un grup de oameni. Prejudecățile implică **stereotipuri**⁴, care reprezintă generalizarea unor aspecte individuale la un întreg grup. **Discriminarea**⁵ este acțiunea indusă de prejudecăți și înseamnă tratarea inegală a indivizilor sau grupurilor în raport de apartenența etnică, religioasă, clasă socială, sex, înfățișare și altele. Aceasta, la rândul ei, înseamnă o sursă importantă de conflicte în lume.

În secolul XX civilizația umană aproape s-a autodistrus cu mai multe ocazii, a cauzat două Războaie Mondiale, Holocaustul, genociduri și conflicte etnice violente. Oare s-a schimbat Lumea la început de nou mileniu? Uităndu-ne la harta lumii, ascultând știrile, constatăm că omenirea este departe de a fi învățat lecția toleranței. „Ura, alternativa rea la toleranță”⁶ cum o numește Simon Wiesenthal, este greu de stirpat.

Una din ideologiile cele mai distructive din secolul trecut, dar care nu a dispărut din lume nici în prezent, este rasismul. **Rasismul**⁷ este o construcție ideologică fără o bază științifică pe care am moștenit-o de la străbunii noștri și care s-a înrădăcinat adânc cultural și susține inegalitatea biologică și intelectuală a raselor umane. Este folosit pentru a legitima inegalitatea dintre oameni și opresiunea. Rasismul și practicile rasiale există în fiecare colț al lumii. Actele rasiale variază de la limbaj ofensiv folosit, până la excluderea unor grupuri victimizate și a unor indivizi de la muncă, locuință sau alte servicii adecvate, mergând până la violență și crimă. Nici un grup rasial sau etnic nu este ferit de aceste acte și atitudini toxice.

De fapt, nu există rase, doar culturi, religii și grupuri etnice care pot fi studiate științific. Conform Articolului 1 al Declarației Drepturilor Omului ale Națiunilor Unite „Toate ființele umane sunt născute libere și egale în demnitate și drepturi”.

Poate că nu există loc mai bun de a concentra eforturile antirasiale decât educația copiilor și tinerilor despre rasism și metode de combatere. Rasismul este puternic atât timp cât există promotorii și practicanții lui și soluția este că numai educând generația următoare se poate reduce eficient numărul acestora.

Pentru a putea acționa eficient împotriva prejudecăților puse în acțiune prin diferitele forme de discriminare⁸ existente în prezent sunt imperativ necesare cunoașterea și acceptarea istoriei. Totuși, rezistența împotriva intoleranței nu este doar un concept pur istoric. În timp ce comemorăm lupta împotriva rasismului și fascismului din trecut, nu trebuie să uităm să continuăm lupta și azi. Din păcate zeci de ani după al II-lea Război Mondial spectrul rasismului și al prejudecăților nu a dispărut din lume. De fapt, în multe țări, grupuri rasiste și xenofobe sunt în ascendență din nou.

Neorasismul⁹ nu mai este bazat pe caracteristici fizice, ci are la bază diferențele culturale. Superioritatea unei rase nu este primordial în această nouă abordare, ci cultura care stă la baza identității naționale. Neorasismul susține că amestecul cultural periclitează identitatea națională.

Xenofobia¹⁰, teama față de alții este transpusă în respingere, ostilitate sau violență împotriva imigranților sau minorităților. Generația noastră va trebui să opună rezistență noilor forme de rasism și față de diferitele forme de discriminare etnică, religioasă sau de sex.

De asemenea, trebuie să facem față unei nuanțări în materie de **discriminare**¹¹. Căci cunoaștem *discriminarea directă* când tratamentul diferențiat este generat în mod intenționat și cea *indirectă* când acest tratament are la bază o decizie inechitabilă luată anterior. De exemplu, discriminarea *directă* este prezentă atunci când două persoane având pregătire egală și o slujbă similară sunt plătite în mod diferențiat datorită faptului că una dintre acestea aparține unui anumit grup etnic. Discriminarea *indirectă* apare atunci când cele două persoane sunt plătite în mod diferit, deoarece au fost angajate în poziții diferite, deși aveau aceeași pregătire. Articolul 1.1 al „Convenției Internaționale de eliminare a tuturor formelor de discriminare” (1965) definește **discriminarea rasială**, ca orice distincție, excluzie, restricție sau preferință bazate pe rasă sau culoare, origine națională sau

etică care are scopul sau efectul de a anula sau împiedica beneficiul sau exercitarea pe considerentul egalității a drepturilor omului și a libertății fundamentale în viața politică, economică, socială, culturală sau orice alt nivel al vieții publice. În cazul în care rasismul se manifestă printr-o politică sau un sistem de guvernare și o societate bazată pe aceasta, care induce un comportament rasist instituțional, atunci avem de-a face cu o discriminare rasială directă a membrilor anumitor comunități, exemplul cel mai recent este Apartheid-ul în Africa de Sud, dar și politica nazistă din cel de al doilea Război Mondial. Se consideră discriminare rasială indirectă dacă o politică sau regulă îi tratează pe toți în aceeași măsură, dar are un efect injust asupra mai multor persoane de o anumită rasă, culoare sau origine națională sau etnică. Astfel de exemple se găsesc și în România, de exemplu, în clasa zero sau la clasa I, copiii rromi nu încep de la același nivel ca și copiii ceilalți, deoarece majoritatea copiilor rromi încă nu frecventează grădinița, iar bazele procesului educațional în țara noastră este pusă în grădiniță. În consecință, abandonul școlar îi va afecta, în special, pe copiii de etnie rromă, iar acest aspect poate fi corectat prin sprijin suplimentar educațional acordat copiilor rromi, sau prin asigurarea participării la grădiniță a copiilor rromi. Angajatorii care au prejudecăți față de rromi, de asemenea, când angajează, de exemplu, un muncitor necalificat, în cazul în care se prezintă majoritari și rromi, vor departaja între candidați în funcție de nivelul educațional, chiar dacă acest lucru nu a fost specificat în anunțul de angajare ca și criteriu de selecție, iar în acest caz, cu mare probabilitate, nu persoanele de etnie rromă vor fi angajate, deoarece nivelul general de educație al rromilor este mai scăzut, decât cel al majoritarilor.

Alte exemple de comportament rasial în contextul unui mediu public, care pot conduce la discriminare rasială:

- ♥ *povestirea bancurilor etnice*
- ♥ *glume pe seama îmbrăcămintei și mâncărilor altora*
- ♥ *declarații stereotipe despre grupuri etnice sau culturale*
- ♥ *refuzul de a comunica/lucra cu persoane dintr-o altă etnie sau cultură*
- ♥ *refuzul de a sta lângă o persoană de altă etnie sau cultură*
- ♥ *glume pe seama accentului, a numelui persoanelor sau a aspectului fizic*
- ♥ *intenția de a se interzice folosirea limbii materne în public*
- ♥ *excluderea colegilor din grupuri sociale din cauza etnicității sau culturii acestora*
- ♥ *formulări de tipul: de ce nu te întorci de unde ai venit?*
- ♥ *fortarea unor persoane de a participa la activități care vin în conflict cu religia lor*
- ♥ *promovarea unor publicații oponente unor grupuri etnice sau culturale*
- ♥ *a face prezumții legate de abilitățile sau preferințele persoanelor bazate pe etnicitatea sau apartenența culturală a acestora*
- ♥ *emiterea de prezumții legate de valorile familiale ale persoanelor aparținând anumitor grupuri etnice sau religioase*
- ♥ *comportament de intimidare față de persoane de alte etnii sau culturi etc. etc.*

Toate aceste comportamente pot fi considerate de mulți ca inofensive, dar contextul în care se întâmplă și relația în care persoanele implicate se află una față de cealaltă pot determina un caracter ofensator, discriminator și chiar rasist. Deci trebuie depus efort pentru a le evita.

Se poate distinge între *discriminarea intenționată* și conștientă, care, în cazul rasismului, se poate manifesta prin propagandă rasistă sau incitarea altora la comportament rasist, și cea *neintenționată*, precum și între *discriminarea practică de indivizi și grupuri* respectiv cea *practicată de instituții*.

Pentru reducerea discriminării au fost dezvoltate o serie de strategii menite să asigure egalitatea de șanse, în zonele în care strategiile au fost, în mod sistematic, subreprezentate, în rândul persoanelor care fac parte din grupuri supuse în mod tradițional discriminării. În Statele Unite aceste strategii poartă numele de *Acțiune Afirmativă*¹², în timp ce în Marea Britanie sunt cunoscute sub denumirea de *Discriminare Pozitivă*. Aceste strategii nu presupun o „discriminare inversă”, ci au menirea să asigure egalitatea de șanse pentru toți cetățenii, indiferent de grupul căruia îi aparțin. *Discriminarea Pozitivă* și *Acțiunea Afirmativă* presupun, pe de o parte, recunoașterea dezavantajelor acumulate de grupurile respective, precum și dezvoltarea de politici și de practici care ajută la depășirea dificultăților.¹³

România a aderat (printre altele) la: „Declarația Universală a Drepturilor Omului” (1948), „Convenția Internațională de Eliminare a Tuturor Formelor de Discriminare Rasială” (1965), „Convenția despre Eliminarea Tuturor Formelor de Discriminare împotriva Femeilor” (1979), „Declarația despre Drepturile Persoanelor cu Dizabilități” (1975), „Convenția Cadru Pentru Protecția Minorităților” (1995), cât și „Legea nr. 48 din 2002 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare”¹⁴. De asemenea, s-au adoptat diverse acțiuni afirmative în vederea asigurării șanselor egale, în special pentru rromi, femei¹⁵ și persoane cu dizabilități. Rromii beneficiază de locuri speciale în licee și la facultăți și în universități¹⁶ acestea fiind necesare pentru a se reduce decalajul care constă în faptul că nici 1,7% din persoanele de etnie rromă nu au studii superioare, pe când acest procent este de aproximativ 10% pentru populația majoritară.

Totuși, procentele mari de respondenți din sondajele de opinie care se pronunță pentru autoritarism, totalitarism

și împotriva pluralismului politic înseamnă, de fapt, neacceptarea valorilor fundamentale ale drepturilor omului, cea de libertate, de pildă. Părerile enunțate față de rromi sunt de asemenea îngrijorătoare și arată mai mult decât tendință spre rasism. Astfel, de pildă, într-un studiu CNCD¹⁷- 43% dintre persoanele intervievate au o părere proastă și foarte proastă despre rromi, 43% îi consideră leneși, 45% îi consideră agresivi și 35% necinstiți.

Existența unui grad mare de intoleranță în societatea noastră ar trebui să fie un semnal de alarmă pentru noi toți.

CARE SUNT CAUZELE CARE INDUC PRACTICAREA DISCRIMINĂRII ?

Discriminarea poate fi „produsul stratificării sociale bazată pe distribuția inegală a puterii, statusului și bogăției între grupuri, când grupurile dominante încearcă să își mențină poziția apelând la practici de discriminare”¹⁸. Membrii grupurilor cu status superior au tendința să discrimineze mai mult decât cei ai grupurilor subordonate.

Discriminarea apare *în condițiile competiției pentru resurse limitate* care există între două grupuri. În acest context, indivizii tind să favorizeze membrii propriului grup.¹⁹

Indivizii au tendința să discrimineze în favoarea grupului din care fac parte²⁰ pentru ca acest grup să obțină o poziție superioară altor grupuri. Acest fapt conduce la dobândirea unei identități sociale pozitive la nivel individual, pentru a se mări câștigul personal.

Discriminarea practică la adresa *femeilor* se manifestă în multe societăți prin faptul că rolurile bărbaților și ale femeilor nu sunt numai diferite, ci și inegale. Bărbatul este educat să fie dominant, să ia deciziile, în timp ce femeia este educată să fie pasivă, supusă etc. Inegalitățile dintre sexe sunt înrădăcinate în structurarea și funcționarea tuturor instituțiilor sociale: educație, muncă, exercitarea puterii. Deși accesul la muncă este aproape nerestricționat, femeile sunt în general plătite mai puțin decât bărbații. Iar domeniul politicii pare a fi rezervat în continuare doar bărbaților.

Vârșnicii, persoanele cu nevoi speciale, precum și *minoritățile sexuale* sunt vulnerabile din punct de vedere social și devin vulnerabile și din punct de vedere economic. Cei care sunt ținta prejudecăților și a discriminării într-o societate anume vor întâmpina dificultăți de integrare pe piața muncii (nu își vor găsi locuri de muncă pe măsura calificării sau vor fi plătiți la nivel inferior celor care aparțin grupurilor favorizate), vor avea dificultăți în obținerea beneficiilor publice. Toate acestea îi fac vulnerabili din punct de vedere economic și îi includ în categoria grupurilor cu risc ridicat de sărăcie. Iar aici cercul vicios pare să se închidă, prejudecățile se auto-alimentează, discriminarea continuă și acestea induc continuu conflicte în societate, de cele mai multe ori negative, pentru eficiența activității comunității.

Conflictele au loc, de obicei, atunci când sunt violate așteptările legate de interdependență²¹. Cu cât interdependența într-o relație este mai mare, cu atât apariția unui conflict este mai mare. Modul în care este negociată interdependența determină adesea consecințele conflictului (precum și o relație sănătoasă).

Conflictele pot fi însă și *pozitive* (conflicte funcționale), creative, dacă cei implicați doresc să le rezolve sau să le valorifice în acest sens.

Conflictele apar atunci când:

- oamenii nu acceptă valori, priorități sau opinii diferite;

Exemplu: până când școala nu acceptă realitatea în care multe familii rromi, care luptă pentru supraviețuire, nu au ca prioritate școala, ci satisfacerea nevoilor de bază masloviene, și nu pornește în identificarea soluțiilor din acest punct de vedere, atunci se va afla permanent în conflict cu aceste familii fără să reușească soluționarea problemei absenteismului și a abandonului școlar.

- persoanele sau grupurile au standarde diferite sau neclare în ceea ce privește acțiunile comune, comportamentul sau rezultatele muncii lor și nu acceptă un numitor comun;

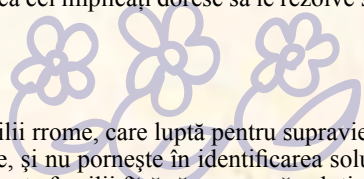
Exemplu: școala și, implicit, cadrele didactice așteaptă de la părinți să își trimită copiii zilnic la școală și să superviseze efectuarea temelor de casă, pregătirea lecțiilor, iar părinții rromi, având de cele mai multe ori nivel de educație scăzut, nu fac față cerinței de a fi un sprijin în educația propriilor copii, nici așteptării de a-și trimite copiii zilnic la școală, din motive sociale (când plouă sau ninge este dificil ca un copil preșcolar sau din clasele elementare să ajungă din comunitatea unde locuiește, care este situată la marginea localității departe de școală, singur la școală, de însoțit nu are cine, deoarece părinții ori lucrează, ori mama are grijă de frații și surorile copilului). Copilul nu acumulează cunoștințe la școală din cauza absențelor, iar atât părinții, cât și cadrele didactice dau vina pe celălalt, intrând într-un conflict care, fără a ajunge la cooperare între părți, nu va reuși să schimbe nimic.

- o anumită categorie (banii, munca, atenția, responsabilitatea) este distribuită incorect sau se percepe că este distribuită incorect;

Exemplu: atât cadrele didactice, cât și părinții copiilor rromi percep că responsabilitatea pentru educația copiilor este pusă exclusiv în cărua lor, fără să fie sprijiniți, sau fără să se dea atenție cuvenită problemei cu care se confruntă.

- oamenii simt nevoia (individual sau colectiv) să câștige, să aibă dreptate, să își afirme eul, să domine;

Exemplu: Există problema necunoașterii limbii folosite în procesul educațional la școală de către copiii rromi, care acasă vorbesc rromani sau o altă limbă minoritară cu care comunitatea s-a asimilat lingvistic (ex. maghiara). Această problemă nu este abordată și nu sunt discutate metode alternative prin care copiii pot fi ajutați să ajungă la același nivel de cunoaștere a limbii de predare ca și copiii majoritari. Se invocă faptul că toți trebuie

să cunoască limba oficială a țării și se predă mai departe materia de parcă toți copiii ar ține pasul, atât instituția, cât și cadrele didactice aplicând reguli de joc stabilite de majoritate, fără a oferi sprijin în adaptare la aceste reguli, de exemplu, prin metode alternative de învățare a limbii, sau de predare, alta decât cea care pornește de la ideea că toți copiii vorbesc limba de predare ca și limbă maternă. Folosirea limbii materne constituie o parte importantă a identității și securității, în special pentru copiii a căror cunoaștere a limbii majoritare este precară și reprezintă un element important în dezvoltarea ulterioară a elevilor.

- apare teama, neîncrederea, nevoia de a-i defini pe ceilalți drept alții, din afară, dușmani;

Exemplu: într-o clasă sunt înscrși câțiva copii rromi și deja, înainte de a-i cunoaște, datorită prejudecăților existente în societate sau a unor experiențe negative directe, părinții încearcă să-și ferească copiii, generând efect negativ și inducând conflicte prin atenționarea copiilor lor să nu relaționeze cu copiii rromi, sau cerând ca acești copii să nu fie repartizați în clasă. Mai grav este cazul în care un cadru didactic atrage atenția părinților majoritari că vor exista probleme, deoarece în clasă vor fi și copii rromi, astfel însuși cadrul didactic definește acești copii ca fiind o amenințare din cauza alterității lor etnice și/sau sociale.

- oamenii nu doresc să se schimbe;

Exemplu: mulți părinți rromi nu înțeleg de ce ar fi mai bine pentru copiii mici la grădiniță și nu își trimit copiii acolo; există în unele familii tradiția ca fetele să nu învețe deloc sau doar să scrie și să citească, deoarece rolul lor este văzut exclusiv în familie. Aceste mentalități sunt greu de schimbat și generează conflicte când autoritățile doresc schimbarea și forțează schimbarea fără să explice și să motiveze și să caute consimțământul celor vizati.

- procedurile de abordare a diferențelor nu se discută, nu există sau sunt neclare.

Exemplu: în comunitățile de rromi izolate, copiii trăiesc segregat și nu au tangență cu unele concepte sau chiar obiecte, în realitate, când acestea apar în materia predată la școală, ei au nevoie de explicații în plus pentru a le înțelege. Aceste diferențe, de cele mai multe ori, nu se discută și cauzele acestora nu sunt neclare pentru cadrele didactice.

Nu trebuie să ocolim conflictele cu orice preț, pentru că ele ne conduc, de fapt, la schimbare, ci doar să fim conștienți de blocajele care pot să apară în echipa de lucru (colectivul de cadre didactice din școală, comitetul de părinți, grupul de elevi etc.).

Deși, în realitate, este greu de făcut o categorisire a conflictelor, vă prezentăm, în continuare, tipurile de conflicte în viziunea lui W. J. Kreidler²², în ideea de a-i ajuta pe cei interesați să înțeleagă soluțiile caracteristice fiecăruia:

Conflict de resurse (două sau mai multe persoane doresc în același timp ceva ce există în cantitate limitată).

De exemplu, două clase doresc să organizeze în același timp un eveniment artistic și au nevoie de sala festivă. Asemenea conflicte se rezolvă prin eșalonarea utilizării spațiului, de către toate părțile interesate.

Conflict de nevoi (oamenii au nevoie de încredere, prietenie, putere, succes etc.).

De exemplu, un cadru didactic simte nevoia de recunoaștere a eforturilor proprii de către colegi și organizează cerc metodic cu clase în care nu sunt copii rromi, obținând rezultate foarte bune. Alt cadru didactic, care predă preponderent la copiii rromi sau în clase mixte, ar avea nevoie de sprijin și din partea altor cadre didactice pentru a reuși să obțină aceleași rezultate, deoarece, de multe ori, punctul de pornire a nivelului de pregătire a copiilor diferă mult și acest lucru, la o prezentare în fața colegilor, este în dezavantajul lui, deși decalajul de nivel educațional al copiilor este un rezultat care în mare măsură nu depinde de munca aceluia cadru didactic. Un astfel de conflict este mai greu de soluționat, deoarece motivele care îl generează sunt mai subtile. Aici aportul colectivului este determinant, ca și modul în care se evaluează munca fiecăruia. În prezent, sistemul educațional din România este în defavoarea soluționării acestor conflicte și generează creșterea gradului de prejudecată, oricum existent în societate, care, în rândul cadrelor didactice are un impact negativ.

Conflict de valori/ credințe/ scopuri.

Exemplu. Când simțim că ne sunt amenințate valorile, reacționăm cu o promptitudine și tenacitate sporite față de alte situații. Opinii diferite în chestiuni vitale (dreptul unui copil seropozitiv de a învăța într-o școală obișnuită), scopuri sau priorități diferite în activitatea de grup (un profesor dorește ca elevii lui să fie în primul rând informați, altul dorește ca aceiași elevi să știe să se descurce în situații concrete) determină acțiuni divergente generatoare de tensiune negativă.

Conflictele identitare, în particular, sunt extrem de subiective. Sintagma de *conflict identitar* ne duce aproape automat la aspecte ale identității etnice, ceea ce nu acoperă nici pe departe paleta identităților la care se referă de fapt. Totodată, aceste conflicte identitare pot să fie diagnosticate aparent ca fiind conflicte de resursă. „Conflictele identitare sunt bazate pe psihologia oamenilor, cultura, valorile de bază, istoria comună și credințele oamenilor. Conflictele identitare amenință nevoile de bază și supraviețuirea celor implicați.”²³ Aceste conflicte nu sunt bazate în principal pe fapte obiective sau evenimente istorice, ci, mai degrabă, conflictele identitare se bazează pe sentimentele, interpretările și pe felul în care oponentii descriu diferite evenimente.

Conflictul are mai multe șanse de soluționare, dacă: atenția se concentrează pe problemă și nu pe persoanele implicate; emoția și teama sunt controlate; între părți au existat relații de prietenie înaintea izbucnirii diferendului; participanții au cunoștințe și deprinderi de rezolvare a conflictului sau cineva calificat îi ajută să-l depășească.

Dacă două părți au ajuns în conflict, relația dintre ele poate evolua în următoarele sensuri:

Părțile implicate	A obține ceea ce dorește	A nu obține ceea ce dorește
B obține ceea ce dorește	câștig - câștig	câștig - pierdere
B nu obține ceea ce dorește	pierdere - câștig	pierdere - pierdere

În cazul lucrului în echipă, este de dorit ca toate persoanele implicate să aibă sentimentul obținerii unui câștig din activitatea în comun, altfel echipa se va dezmembra înainte de a-și finaliza sarcinile.

Prin urmare, *compromisul* este cea mai viabilă modalitate de depășire a situațiilor conflictuale. Atunci când nu se poate ca A și B să obțină integral (cazul fericit al consensului) ceea ce doresc, o reevaluare a cerințelor și implicării fiecăruia, căutarea unei a treia soluții (aflată între pozițiile inițiale ale celor doi) poate conduce la soluția câștig - câștig (mulțumirea ambelor părți).

Există și o a cincea posibilitate de finalizare a conflictului: *abandonarea* sau *amânarea* abordării problemei controversate. Acest lucru este bine să fie hotărât explicit de părți, pentru că, altfel, frustrările, nemulțumirile personale vor alimenta tensiunea și conflictul, așadar, s-ar putea să izbucnească într-un moment și mai nepotrivit pentru derularea activității grupului.

Principalele modalități de rezolvare nonviolentă a conflictelor sunt: negocierea, medierea și arbitrajul²⁴.

NEGOCIEREA este procedeu prin care părțile implicate într-un conflict discută și încearcă să ajungă la o soluție amiabilă fără intervenția unei terțe părți. Prin această metodă, una din părți trebuie să arate că este dispusă să își modifice puțin poziția, să accepte un compromis;

MEDIEREA constituie rezolvarea unui conflict cu ajutorul unei persoane neutre, care încurajează părțile să discute și să ajungă singure la o soluție. Mediatorul ajută părțile să redacteze înțelegerea care trebuie să conțină și măsurile ce vor fi luate în caz de încălcare a sa.

ARBITRAJUL reprezintă un proces de mediere în care o persoană neimplicată în conflict, deci, de soluție.

În funcție de natura problemei abordate și timpul disponibil, există următoarele modalități de adoptare a deciziilor în grup:

- *Votare directă* (toate persoanele implicate își exprimă opțiunea). Durează puțin.
- *Votare prin reprezentanți* (colectivul desemnează câteva persoane care vor vota pentru el). Durează puțin.
- *Consens* (se discută problema până când toată lumea este de acord cu o anumită soluție). Necesită, de obicei, un timp îndelungat.
- *Conducătorul dictează soluția* pe care colectivul o aplică. Durează puțin.
- *Soluția este dată de o persoană mai competentă* în problema respectivă, din afara grupului (dacă s-a găsit specialistul, timpul nu mai este o problemă în adoptarea hotărârii).

Votarea și consensul sunt metode democratice și eficiente, deoarece soluția rezultată întrunește adeviziunea majorității sau condiția unanimității, având șanse să fie respectată în practică.

Există probleme, de exemplu, politica educațională în școală, regulamentul clasei și al școlii etc., în care este de preferat să se decidă prin consens, chiar dacă discuțiile necesare sunt îndelungate, deoarece efectele lor asupra eficienței grupului sunt definitive.

Putem concluziona că o „rețetă“ generală de soluționare a conflictelor ar trebui să aibă următoarele ingrediente:

- ♥ *fiecare parte are posibilitatea să-și expună poziția și soluția propusă;*
- ♥ *se identifică interese comune și, dacă este posibil, scopuri comune;*
- ♥ *se evidențiază motivele din care este posibilă apropierea dintre părți;*
- ♥ *se dau sugestii pentru rezolvarea diferendului;*
- ♥ *se adoptă o soluție și se aplică în mod progresiv;*
- ♥ *se lămurește dacă părțile doresc să aplice soluția, chiar dacă nu sunt total de acord cu ea;*
- ♥ *se adoptă o procedură de urmărire a aplicării soluției și de sancționare a celor care o încalcă.*

Limbaajul recomandat de a fi folosit de a lungul soluționării unui conflict respectând „rețeta“ de mai sus este următorul:

- ♥ *Problema este...*
- ♥ *Efectele acestei probleme sunt...*
- ♥ *Cred că este important ca eu să fac ceva în legătură cu aceasta, pentru ca...*
- ♥ *Câteva cauze ale problemei sunt*
- ♥ *Lucrurile pe care aș putea să le fac eu pentru a ameliora problema sunt...*

- ♥ *Lucrurile pe care eu cred că ar trebui să le facă ceilalți (șefii etc.) sunt...*
- ♥ *Lucrurile pe care am putea sau ar trebui să le facem ca grup sunt...*
- ♥ *Lucrurile pe care ar trebui să le facă cei din afară sunt ...*
- ♥ *Primii trei pași în abordarea problemei sunt ...*

CE PUTEM FACE NOI CA INDIVIZI PENTRU A SCHIMBA SITUAȚIA ACTUALĂ?

Toți putem contribui la rezistența față de intoleranță, importantă este decizia proprie de a acționa și de a încuraja și pe alții să ne urmeze.

Primul pas ar fi să recunoaștem că toți suntem, de fapt, prizonierii propriilor noastre experiențe. Poate nu vom putea elimina niciodată în întregime prejudecățile – dar putem să le cunoaștem și să ne controlăm reacțiile față de alții. Aceasta poate da premisele unui climat favorabil de a-l cunoaște și pe celălalt, dând posibilitatea schimbării stereotipurilor și eliminarea treptată a prejudecăților.

Orice am face, trebuie să știm că lupta împotriva intoleranței nu este un eveniment singular sau o declarație politică, ea constituie un angajament într-un proces îndelungat de formare a conștiinței, de influențare a atitudinii oamenilor și de crearea a unei culturi în care intoleranța nu este tolerată.

Trebuie să știm că nu este posibilă neutralitate sau pasivitate politică împotriva rasismului. Toleranța față de diversitate are limite, ea nu poate „tolera” intoleranța și nu are voie să devină indiferentă²⁵.

Acestea sunt și învățămintele preotului protestant *Martin Niemoller* scrise în lagărul de concentrație nazist: „În Germania au venit prima dată și i-au luat pe comuniști, și nu am protestat, pentru că nu eram comunist. Apoi au venit și i-au luat pe evrei, și nu am protestat, pentru că nu eram evreu. După aceea, au venit și i-au luat pe sindicaliști, și eu nu am protestat, pentru că nu eram sindicalist. Au venit și i-au luat pe catolici și eu nu am protestat, pentru că eram protestant. Atunci au venit după mine și nu a mai rămas nimeni să protesteze.”

Trebuie să ne punem întrebarea dacă vrem să trăim într-o țară unde discriminarea este ilegală, sau într-o țară unde nimeni nu are dorința de a discrimina.

Din păcate, în România, unde discriminarea este prin lege interzisă, unde, prin Constituție, România este definită ca „stat de drept, democratic și social, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate.” la fiecare pas se aud comentarii de genul :

„Nu sunt rasist, deoarece nu am nimic împotriva rromilor/maghiarilor..., dacă se asimilează și urmează regulile noastre. De fapt, unii dintre prietenii mei sunt rromi/maghiari....”

Această acceptare condiționată deja este o discriminare în sine și presupune o acțiune în sensul de a convinge grupul celălalt de a se asimila pentru a fi acceptat. Este evidentă existența unor prejudecăți și stereotipii, iar acțiunile de convingere a celuiilalt nu pot fi prevăzute, pot fi și violente.

În concluzie, ființele umane pot să difere ca vârstă, rasă, naționalitate, tradiții sau comportament, dar cu toții avem ceva fundamental în comun – dreptul de a trăi în demnitate ca ființe umane. Drepturile omului promovează respect pentru demnitate și egalitate și ne apără împotriva violenței, abuzului, ignoranței și urii. Ele reprezintă fundația pentru libertate, justiție și pace. Trebuie să ni le asumăm cu toții, să devină parte din noi pentru ca să trăim într-o lume în care nu trebuie să luptăm împotriva intoleranței și discriminării, într-o lume în care discriminarea nu este motivată.

Dar, pentru aceasta, după ce am reușit să reducem propriile noastre prejudecăți, trebuie să contribuim la combaterea prejudecăților existente în gândirea acelor din jurul nostru, căci doar astfel vom putea trăi într-o societate în care nu are ce să inducă discriminare, deoarece va exista o mentalitate de acceptare reciprocă.

Reducerea acestor prejudecăți existente în societatea noastră trebuie să fie scopul fiecăruia dintre noi. Sfaturi în acest sens au fost sintetizate de către *Jim Cole*²⁶ și vor fi prezentate în cele ce urmează.

Primul pas poate fi făcut pornind de la propria persoană prin acceptarea faptului că de-a lungul vieții noastre am acumulat informații prejudiciate despre alții. O parte din acestea le-am acumulat chiar de la membrii familiei noastre, în care avem încredere și de la care primim primele informații în viață, la vârsta când încă nu aveam abilitatea de a gândi critic. (Să ne aducem aminte de „fi cuminte, dacă nu te dau la țigan și te ia cu sacul”). Ar fi fost dificil, aproape imposibil să evităm asimilarea acestor informații, de aceea este important să ne confruntăm cu propriile stereotipii fără să ne autoacuzăm. Ajunși la vârsta în care gândirea critică ne este la îndemână, avem însă obligația de a provoca iraționalitatea gândirii prejudiciare, altfel nu poate avea loc nici o schimbare. „Dacă analizăm fiecare gând prejudicios în parte și adunăm informații vom ajunge la concluzia că orice gândim despre o comunitate sau un grup cultural este adevărat în cazul a câtorva persoane din acel grup, însă cele mai multe enunțuri care, prin generalizare, se referă la întreaga comunitate/grup se vor dovedi a fi neadevărate. Indivizii diferă în funcție de mediul din care provin, de experiența lor de viață proprie, de educația lor, de statutul socio-economic, dacă au călătorit și de personalitatea cu care s-au născut, respectiv, probabil de mulți alți factori”²⁷. Astfel, dacă privim mai de aproape, probabil fiecare enunț despre „ceilalți” va dispărea sub examinare.

În cazul în care reușim să facem un pas mai departe și să stabilim un contact direct cu cei care aparțin grupului față de care am acumulat stereotipii. În cazul comunității rromilor, față de care există cele mai multe prejudecăți în România, tocmai lipsa acestui contact zilnic reprezintă o barieră în calea cunoașterii și acceptării diferențelor și combaterea prejudecăților. Locul de muncă și, de multe ori, școala nu asigură contact între majoritari și membrii

comunității române, din acest motiv trebuie căutate căi alternative de contact prin persoane sau organizații care au acest contact. Experiențele comune trăite generează cunoașterea celuilalt și contribuie în mod esențial la dezvoltarea încrederii reciproce, generând acceptarea. Tot acest contact poate oferi posibilitatea de a afla cum este văzută propria comunitate/grup de către alte comunități/grupuri. Acest lucru necesită timp, deoarece ține tot de dezvoltarea încrederii reciproce. În momentul în care stereotipurile despre comunitatea/grupul nostru sunt împărtășite de către ceilalți, acestea nu trebuie apărute sau combătute, doar ascultate ca fiind la fel de valide ca propriile stereotipii despre ceilalți.

Este benefic dacă înțelegem și acceptăm că aceste puncte de vedere ar putea fi împărtășite și crezute de aceia care nu au experiența noastră, a celor care facem pașul spre celălalt. A avea încredere în sine este important pentru a fi capabil să accepte persoane diferite de noi. În acest sens, este bine să ne asigurăm că ne simțim în siguranță. Oamenii au nevoie de a se simți în siguranță, pentru a putea fi autocritici și capabili să accepte și să învețe din critica altora. Cei care nu pot accepta feedback-ul critic al altora, de multe ori, îi învinuiesc pe aceia care sunt diferiți de ei înșiși. Prin urmare trebuie să răspundem bancurilor etnice pentru a veni în apărare și a ne identifica. În acest caz, comunicăm clar două lucruri, și anume: nu credem că persoana a intenționat să-i prejudicieze pe alții, respectiv, personal înțelegem bancul ca fiind denigrator. Este nevoie de un răspuns dacă bancul implică o comunitate/un grup. Acest tip de umor este acela care dăunează prin perpetuarea stereotipurilor.

Avem, de asemenea, nevoie de a ne autoaccepta indeciziile. A fi indecis este acceptabil, ba mai mult, este de multe ori de dorit să fim indecisi și să nu oferim răspunsuri rapide înainte ca toate informațiile să fie accesibile. A fi într-o poziție de a nu știi și a nu ajunge la o concluzie este o poziție validă. Aceasta, de multe ori, arată autoacceptarea și siguranța noastră. Nevoia de a primi rapid un răspuns corect și neacceptarea nesiguranței, a neacceptării sunt strâns asociate cu a avea prejudecăți.

Dezvoltarea abilității noastre de a purta grija altora nu este importantă doar pentru ceilalți, dar ne conectează cu alții și poate da sens vieții noastre. Trebuie să purtăm grija altora, chiar și atunci când aceștia nu sunt capabili de a returna această grijă în acel moment, deoarece lumea este foarte mică, cu toții suntem foarte interconectați și aceasta nu ne mai permite indiferența față de cei din jurul nostru.

Este de dorit să dezvoltăm și să creștem aprecierea noastră față de complexitatea universului. A ști că un adevăr nu exclude alt adevăr este un concept important. Abilitatea noastră de a accepta adevăruri contradictorii este legată de acceptarea de către noi a celorlalți. Putem afirma că „eu sunt ca toți ceilalți oameni“ și, în același timp, este adevărat și că „eu nu sunt ca toți ceilalți oameni“.

În virtutea acestor sfaturi se conturează că arta de a comunica nu este un proces natural ori o abilitate cu care ne naștem, ci este un proces continuu de învățare a comunicării. Identitatea noastră se definește și în funcție de persoanele cu care interacționăm, iar această interacțiune atrage comunicare.

În consecință, comunicarea este una din legăturile vitale ale individului spre societate și integrarea în aceasta. Dacă acest lucru este adevărat, este foarte important ca, pe cât posibil, nimic să nu fie lăsat la voia întâmplării în procesul de comunicare, pentru ca rezultatul să fie în folosul individului și al societății și nu unul care se termină în inducerea unor conflicte.

Blumer susține: „*O rețea sau o instituție nu funcționează în mod automat datorită unei dinamici întoarcere sau unui sistem de cerințe: ea funcționează pentru că persoanele aflate în diferite puncte fac ceva, iar ceea ce fac este rezultatul modului cum definesc situația în care sunt chemate să acționeze*“. Aceasta se poate și extrapola la o comunitate, de exemplu, cea existentă într-o școală, care poate avea dimensiuni diferite, și la modul în care persoanele din acea comunitate comunică între ele. În acest sens este nevoie de o strategie de comunicare pentru ca obiectivul urmărit să nu se piardă, fiind influențat prea mult de starea de fapt sau de sentimente care sunt prezente în realitatea comunicării. Obiectivul urmărit în acest caz poate fi cel al egalității de șansă pentru toți copiii, indiferent de etnie, religie, gen sau statut social, la o educație de calitate. Considerăm că cel mai greu este ca relația dintre fapte și sentimente să fie echilibrată, tocmai în acest aspect o strategie de comunicare poate să fie de ajutor, deoarece fazele de pregătire și planificare ale acesteia înlesnesc menținerea obiectivelor, creând, totodată, un cadru destul de flexibil pentru a reacționa la interlocutori. Dintre barierele în fața accesului la o educație de calitate de care se lovesc mulți copii, multe se datorează prejudecăților unora din comunitatea unei școli față de un copil sau un grup de copii.

În contextul unor structuri tot mai descentralizate, care nu mai depind de comenzi și de controlul de sus în jos, comunicarea trebuie să devină instrumentul care conferă continuitate și interacțiune de-a lungul structurilor orizontale. De cele mai multe, ori nu informația este cea mai importantă, decisivă, ci este relevantă calea cum aceasta este promovată. Societatea în care trăim pare încă să nu înțeleagă decât în cazul în care totul este exprimat în mod explicit, deși implicit este mult mai important în comunicare. Din păcate, explicitul este calea mai comodă, care nu necesită interpretări, dar nici nu permite înțelegerea nuanțelor foarte importante în relațiile interpersonale, dar și în cadrul grupului. Interpretarea implicitului necesită cunoaștere, timp, deschidere față de celălalt, ceea ce în societatea actuală – care este în permanentă criză de timp – pare să dispară din modul de comunicare, dând posibilitate astfel la explicitări eronate care pot cauza conflicte.

Comunicarea și conflictul sunt corelate, deoarece, de fapt, conflictul reprezintă „o luptă exprimată“. Din acest motiv, comunicarea este în măsură să creeze, dar să și reflecte și, inevitabil, să și gestioneze spre rezolvare sau escaladare conflictul.

Persoanele realizează sortarea informațiilor, conectarea acestora cu alte informații din categorii similare etc.

prin intermediul hărților mentale. Comunicarea eficientă presupune împărtășirea aceluiași sens al mesajului, deci potrivirea celor două hărți mentale (ale emițătorului și receptorului), astfel încât să rezulte același sens.

În acest caz, ne pot fi de ajutor *empatia și abilitatea de ascultare*, respectiv *comunicarea asertivă*. De ce din multitudinea de abilități punem accent pe acestea două? Deoarece poate lipsa acestora s-a dovedit a fi bariere extrem de greu de trecut în combateră prejudecăților, iar această lipsă se poate schimba prin învățare.

Empatia este una din condițiile necesare și suficiente care facilitează comunicarea. Empatia presupune acceptarea necondiționată a ideilor, sentimentelor, credințelor celuilalt, chiar dacă acestea sunt diferite de propriile modele de referință, de modul subiectiv de a privi respectivele informații. Empatia presupune a te pune în postura celuilalt, fără însă a pierde contactul cu propria persoană. Empatia presupune de fapt "rezonanța" cu celălalt.

În prezent, în psihologie există trei conceptualizări diferite ale conceptului de *empatie*²⁸:

1. Învățarea conștientizării stărilor interioare ale unei alte persoane, gândurilor, percepțiilor și motivelor. Semnificația proceselor cognitive este mare și datorită acestora o persoană este capabilă să perceapă, să recunoască și, până la un anumit nivel, să anticipeze stările celor din jur. În acest context se discută și de acuratețea empatiei.
2. Empatia este o reacție afectivă față de o altă persoană, o „armonizare“ a stării emoționale interne la starea unei alte persoane. Focusul în această situație este pe procesul de empatie și nu pe rezultatul acesteia.
3. Empatia este o combinație de mecanisme cognitive și emoționale, unde procesele cognitive mediază activarea emoțională. Interpretarea unei anumite situații declanșează o reacție emoțională caracterizată prin acceptarea perspectivei celorlalte persoane. Din aceasta perspectivă, empatia constituie înțelegerea non-egocentrică a celorlalți coordonată de emoții.

Empatia este prezentată alături de *altruism* și *afiliere* și se află printre principiile de bază ale comportamentului pro-social, dar este diferită de *milă* sau *simpatie* (care pot apărea ca și sub-concepte). O învățătoare/ învățător de la clasa I, în cazul în care are anumite prejudecăți față de persoane de etnie rromă și dovedește nivel scăzut de empatie, atunci nu va recunoaște curiozitatea copilului prin care poate să îl motiveze să învețe și, în loc să își îndeplinească rolul de cadru didactic, va ceda prejudecăților pe care le are față de romi și le va proiecta asupra capacității de învățare a copilului, iar acest lucru, în cel mai bun caz, poate să producă un nivel scăzut de educație de care beneficiază acel copil, iar în cazul extrem la abandon școlar. De asemenea, cadrul didactic nu va recunoaște nici efectele sărăciei asupra nevoilor educaționale ale copilului, pe care acesta le semnaleză verbal și non-verbal, iar lipsa de empatie va duce și prin acestea la întărirea prejudecăților deja avute. Comunicarea empatică poate fi învățată și este sprijinită de un limbaj aparte prin care interlocutorul se simte confortabil și totodată simte interesul orientat către nevoile lui, ceea ce crează confort psihic ce poate aduce schimbare în relații sau poate deveni motivant. Mai jos prezentăm câteva răspunsuri non empaticice și forma empatică a acestora:

Răspunsuri non empaticice	Răspunsuri empaticice
Te simți...	Poate că...
Din punctul tău de vedere...	Mă întreb dacă...
După tine...	Nu știu dacă am înțeles bine, dar...
Dacă aș fi în locul tău...	Nu sunt sigur că am înțeles bine, dar...
Ție ți se pare că ...	Corectează-mă, te rog, dacă greșesc, dar...
Gândești că...	E posibil ca...
Crezi că...	Poate că tu gândești că...
Îmi spui că...	Am impresia că vrei să spui că...

Carl Rogers²⁹ este cel care a vorbit pentru prima dată despre *ascultarea activă*: „*Când am fost ascultat și înțeles, am devenit capabil să privesc cu alți ochi lumea mea interioară și să pot merge mai departe. Este surprinzător să constai că sentimente care erau de-a dreptul înspăimântătoare devin suportabile de îndată ce ne ascultă cineva. Este stupefiant să vezi că probleme care păreau imposibil de rezolvat își găsesc soluția atunci când cineva ne înțelege*“.

Atunci când suntem în conflict cu cineva, o bună capacitate de ascultare ne poate ajuta să rezolvăm conflictul. Acest lucru se întâmplă așa, deoarece cel care vorbește și este ascultat eficient, de la un moment dat începe să se audă și să gândească rațional, nu doar emoțional.

Când am fost ascultat și înțeles, am devenit capabil să privesc cu alți ochi lumea mea interioară și să pot merge mai departe. Este surprinzător să constai că sentimente care erau de-a dreptul înspăimântătoare devin suportabile de îndată ce ne ascultă cineva. Este stupefiant să vezi că probleme care păreau imposibil de rezolvat își găsesc soluția atunci când cineva ne înțelege.

Carl Rogers

Ascultarea empatică, sau **ascultarea activă** este acel tip de ascultare în care cel care vorbește se simte auzit și ascultat fără să se simtă judecat.

Ascultarea empatică necesită cel puțin trei elemente:

1. *Focalizarea pe ceea ce spune vorbitorul* – se ascultă cu atenție, adesea suntem pe jumătate atenți la ceea ce ni se spune, încercând să pregătim deja răspunsul
2. *Reformularea afirmațiilor auzite* – permite vorbitorului să își dea seama, dacă mesajul său a fost într-adevăr înțeles
3. *Punerea de întrebări deschise* – încurajează interlocutorul să ofere mai multe detalii și, astfel, se evită neînțelegerile.

Ascultarea activă nu presupune a fi în mod obligatoriu de acord cu punctul de vedere al interlocutorului. Pentru a nu da loc neînțelegerilor este bine să se evite aprobarea formală a opiniei interlocutorului nostru și să se exprime un punct de vedere diferit, care poate să fie discutat cu argumente. Nu ajută nici afirmarea înțelegerii celui alt, fără a fi susținută de un interes real față de interlocutor. Nu ajută deci să spunem „înțeleg“ și în acest timp să ne uităm la ceas, sau la geam, sau să răsfoim ceva.

Atitudinile adecvate pentru ascultarea activă³⁰

- ♥ Să știi să taci, să nu-ți fie teamă de tăcere;
- ♥ Să nu reacționezi imediat;
- ♥ Să fii realmente disponibil pentru celălalt;
- ♥ Să dai dovadă de empatie;
- ♥ Să renunți la „plăcerea de a spune“;
- ♥ Să înțelegi dincolo de cuvinte, pentru a înțelege experiențele, comportamentele, emoțiile, sentimentele celui alt, și pentru a-l însoți în căutarea unor soluții.

Metodele ascultării active:

- ♥ Tăcerea;
- ♥ Focalizarea pe ceea ce spune vorbitorul;
- ♥ Parafrizarea „Dacă am înțeles bine, dvs. ați spus...“;
- ♥ Clarificarea „Deci, dvs. vedeți situația...“;
- ♥ Sumarizarea „Dacă am înțeles bine, ideea principală...“;
- ♥ Folosirea întrebărilor deschise „Cum credeți că vă afectează acest lucru? Ce credeți că ar trebui să faceți?“ etc.;
- ♥ Încurajarea „Da, spuneți mai departe. Vă ascult“;
- ♥ Concluzionarea „În concluzie, putem spune că...“.

Pentru a asculta eficient, se recomandă să³¹:

- ♥ evităm orice fel de evaluare sau etichetare a celor spuse; fără exprimări de tipul e bine sau nu ai făcut bine; îl lăsăm pur și simplu să-și spună oful
- ♥ ne alocăm suficient timp; de exemplu, îi oferim celui care vorbește un scaun
- ♥ ascultăm cu toată atenția, ca și cum ne-am goli de propriile noastre gânduri
- ♥ punem întrebări de diagnosticare doar după ce persoana din fața noastră și-a spus suficient de mult problema
- ♥ evităm oferirea de soluții înainte ca cel care vorbește să încerce să-și rezolve singur problema
- ♥ evităm întrebările care oferă soluții mascate
- ♥ nu venim cu exemple personale de tipul „și mie mi s-a întâmplat“, pentru că aceste exemple fură scena vorbitorului.

Cum anume ascultăm empatic:

- ♥ *punem o întrebare de investigație: „ce s-a întâmplat?” Comunicăm vorbitorului că vrem să știm mai mult: „spune mai departe” sau „interesant sau „așa...” sau „hmmm...”*
- ♥ *punem întrebări incomplete, pe care vorbitorul le va prelua din zbor: „și respectivul ți-a spus ție să...?”*
- ♥ *repetăm ultima bucată de frază sau doar ultimul cuvânt spus de celălalt*
- ♥ *punem întrebări referitoare la ceea ce simte vorbitorul: „și tu cum te-ai simțit?” sau „ce simți când...?”*
- ♥ *periodic, rezumăm ceea ce am auzit*
- ♥ *variația tehnicilor de mai sus este esențială*
- ♥ *respectăm perioadele de tăcere ale vorbitorului; nu folosim tăcerea drept scuză pentru a interveni.*

Progresul ascultării empatică este dat de cât de mult a fost capabil vorbitorul să sape în adâncul său și să scoată la iveală lucruri dureroase, despre care nu a fost în stare să vorbească. Ascultarea empatică, dacă este bine făcută, are efecte cu adevărat vindecătoare și are puterea de a repara relații colegiale sau de familie.

Asertivitatea³² este un mod de interacțiune cu alte persoane, care permite susținerea drepturilor proprii în condițiile respectării drepturilor celorlalți, de fapt, este compromisul între o comunicare pasivă, unde ești de acord cu tot ceea ce spune interlocutorul tău și una agresivă, când contracarezi orice replică, din dorința de a te impune. Comunicarea asertivă reprezintă calea de mijloc și implică solicitarea propriilor drepturi, refuzarea unor sarcini, adaptarea eficientă la situații conflictuale, deoarece în orice situație comunicarea se îmbunătățește atunci când există un dialog deschis și onest. Presupune găsirea unei soluții de tipul „eu câștig – tu câștigi”, astfel încât sunt recunoscute și respectate drepturile ambelor părți, în vederea găsirii unei alternative care să aibă în vedere beneficialele fiecăruia.

Asertivitatea este recomandată în următoarele situații³³:

- ♥ *încercarea de a obține respectul și înțelegerea unei persoane*
- ♥ *interacțiunea cu ceilalți într-o manieră matură, fără a fi defensiv, agresiv, ostil etc.*
- ♥ *confruntarea în abordarea problemelor, dezacordurilor între persoane*
- ♥ *susținerea drepturilor proprii concomitent cu respectarea drepturilor celorlalți*
- ♥ *găsirea unei soluții de tipul „câștig – câștig” în rezolvarea unei probleme sau a unui conflict interpersonal.*

Câteva sugestii pentru un comportament asertiv și răspunsuri asertive:

- ♥ *fă-ți cunoscute propriile dorințe și sentimente „Cred că ar trebui ca noi să...” „Mă poți ajuta?” „Mi se pare nedrept în ceea ce mă privește”;*
- ♥ *exprimă-ți sentimentele în legătură cu o situație, fără a-i amenința pe ceilalți și utilizând mesaje la persoana I: **Exemplu:** Mă simt... (emoția) atunci când... (comportamentul care te deranjează), pentru că..... (impactul pe care îl are comportamentul asupra ta);*
- ♥ *oferă celorlalte persoane ocazia de a-și exprima propriile păreri.*

Martin Luther King spune că: „Oamenii se urăsc pentru că se tem, se tem pentru că nu se cunosc și nu se cunosc pentru că nu comunică.”

Tot ce a fost prezentat în acest material dorește să contribuie la aprofundarea cunoștințelor în domeniul teoretic care par a fi departe de procesul de comunicare cotidian și cel care privește cadrele didactice în special. Considerăm, însă, că, fără a avea cunoștințe despre mecanismele care sunt declanșate de existența prejudecăților, despre cum pot fi recunoscute semnele unui conflict în devenire sau ale unui comportament rasial, nu putem fi eficienți în procesul de comunicare, dar nici în cel de formare a copiilor. Fără utilizarea abilităților de comunicare care facilitează eliminarea barierelor de comunicare nu vom putea evita diferitele forme de conflict și nu vom putea combate prejudecățile. Din fericire, toate acestea pot fi învățate; este nevoie doar de o atitudine proactivă civică și alocarea timpului necesar învățării. Astfel, cu toții putem pune câte o cărămidă să ridicăm un zid care să oprească ura și putem dărâma câte o cărămidă din zidul format de prejudecăți. Comunicarea dincolo de prejudecăți poate fi realitate, depinde de fiecare dintre noi.

**Oamenii se urăsc pentru că se tem, se tem
pentru că nu se cunosc și nu se cunosc
pentru că nu comunică.**

Martin Luther King

1. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/tolerance>.
2. DEX 2009: Atitudine sau sentiment de stimă, de considerație sau de prețuire deosebită față de cineva sau de ceva.
3. Voltaire, *The Philosophical Dictionary*, <https://history.hanover.edu/texts/voltaire/volpreju.html>.
4. Lippman Walter, *Public opinion*, <http://www.gutenberg.org/cache/epub/6456/pg6456-images.html>.
5. <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/discrimination>.
6. *Declarația lui Simon Wiesenthal ca delegat austriac la Adunarea generală a Națiunilor Unite*, Sesiunea 50, 20 noiembrie 1995.
7. DEX 2009, <http://dexonline.ro/definitie/rasism>.
8. http://www.cncd.org.ro/new/ce_este_discriminarea/.
9. Balibar, Etienne, *Is there a neo-racism?*, <http://204racethought.wikispaces.com/file/view/Balibar+Is+There+a+Neo-Racism.pdf>.
10. Berezin, Mabel, *Xenophobia and the new nationalisms*, 2004, <http://www.soc.cornell.edu/faculty/berezin/xenophobia.pdf>.
11. http://www.cncd.org.ro/new/formele_discriminarii/.
12. John F. Kennedy, 1961, <http://www.ncsl.org/research/education/affirmative-action-overview.aspx>.
13. Neil Thompson, *Anti-discriminatory practice*, Macmillan, 1997.
14. <http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/legea/48-2002.php>.
15. *Legea nr. 202 din 19 aprilie 2002 privind egalitatea de șanse între femei și bărbați* (Publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 301 din 8 mai 2002).
16. *Ordin nr. 3577/15.04.1998 cu privire la sprijinirea accesului la studii al rromilor* <http://www.edu.ro/index.php/legaldocs/1116>.
17. Studiu cercetare - *Percepții și atitudini privind discriminarea în România*, CNCD, 2013.
18. Bouhris, Turner, *Gagnon*, 1997, pag. 274.
19. Sherif, Muzafer, 1956, *Experiments in group conflict*. *Scientific American*, 195, 54-58.
20. Tajfel, Henri, 1981, *Human Groups and Social Categories*. Cambridge University Press, Cambridge.
21. *Interdependență-Legătură și condiționare reciprocă între obiecte, fenomene, procese etc.* ♦ *Categorie a dialecticii care desemnează totalitatea formelor de legătură dintre obiectele și fenomenele naturii, ale societății și ale gândirii*. <http://dexonline.ro/definitie/interdependență>.
22. Kreidler, William J., *Elementary Perspectives 1: Teaching Concepts of Peace and Conflict*.
23. Rothman, Jay, *Resolving Identity-Based Conflict: In Nations, Organizations, and Communities*, 1997, <http://books.google.ro/>.
24. Ion-Ovidiu Pânișoară, *Comunicare eficientă*, Polirom 2004, Cap. 8.
25. *A modern concept of tolerance, basis for democratic interaction in a modern society*, Bertelsmann Stiftung paper, http://www.bertelsmann-stiftung.de/bst/de/media/xcms_bst_dms_17284_17285_2.pdf.
26. Cole, Jim, *Changing personal patterns of prejudice*, <http://people.terry.uga.edu/dawndba/4500ChangingPrejudices.htm>.
27. Gail Price-Wise, *Managing Your Biases as a Step Toward Cultural Competence*, Harvard University Faculty of Arts and Sciences (FAS) presentation, November 5, 2013.
28. Alina Cogiel, PhD., Psychology Department, University of Ostrava, <http://ff.osu.eu/kps/index.php?kategorie=744&id=4499>
29. Rogers, C.R., *A deveni o persoană. Perspectiva unui psihoterapeut*, Ed. Trei, 2008.
30. Timar, Rozalia, *Ascultare activă*, suport curs.
31. <http://mediator.vetrici.ro/ascultare-empatica/ascultarea-empatica-si-activa-in-conflicte.html>.
32. <http://www.dex.ro/index.php?a=term&d=Dictionar+explicativ+roman&t=asertivitate>.
33. Cazan, Manuela <http://consiliermanuelacazan.wikispaces.com/materiale+profesor>.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL PENTRU RROMI (1990-2014)

prof. univ. dr. **Gheorghe Sarău**,
consilier pentru limba rromani și rromi
în Direcția Minorități – Ministerul Educației Naționale

I. CONTEXTUL SPECIFIC ROMÂNESC PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNTUL DESTINAT RROMILOR (1990 – 2014)

Ministerul Educației (denumit mai departe după titulatura actuală, Ministerul Educației Naționale - MEN) a derulat, din proprie inițiativă, încă din anul 1990, proiecte pentru educația rromilor (devenite coerente, strategice, din anul 1998), care se detașează net de ținutele strategice exersate în prezent, de cele mai multe ori timid și artizanal, de aproape toate celelalte țări fost comuniste (în cazul acestora, atenția față de problematica educațională a rromilor apărând la cererea forurilor europene și, îndeosebi, după anul 2000).

Experiența românească reușită de astăzi – în direcția cooptării, formării și menținerii resursei umane rrome în sistemul educațional (educatori, institutori/ învățători, profesori de limba și literatura rromani, de istoria rromilor, mediatori școlari rromi, inspectori școlari, metodiști pentru școlarizarea rromilor etc.) – este, de altfel, unică în lume, nu numai în plan european. Putem vedea despre ce este vorba, azi, fie doar schițând numai câteva direcții strategice:

Formarea unei tinere intelectualități rrome (program demarat în 1990, extins apoi din anii 1992 și 1998) a fost o inițiativă inedită în context european și reprezintă cel mai generos dintre programele similare practicate, ulterior, de alte țări europene din perspectiva numărului de beneficiari rromi (elevi admiși în clasa a IX-a de liceu, respectiv tineri rromi admiși în facultăți, în contextual unor măsuri afirmative).

Prezervarea limbii, istoriei și culturii rrome în sistemul educațional constituie, de asemenea, un demers unic în lume, prin numărul mare de profesori de limba și istoria rromilor, prin acoperirea cu toate manualele și cursurile universitare de/ în limba rromani, prin crearea structurilor de pregătire necesare (cursuri intensive de vară de limba și istoria rromilor pentru potențiali profesori rromi (cu peste 1200 cursanți rromi formați între 1999 - 2014), însoțite apoi de treapta a doua de formare a acestora în sistemul universitar ID (700 absolvenți, între 2000 - 2010). Este de remarcat, totodată, și faptul că studiul limbii rromani a demarat la nivel preuniversitar în anul 1990, la nivel universitar – în anul 1992 (la secția de limba și literatura rromani a Facultății de Limbi și Literaturi Străine - Universitatea din București) și, în același an, și la nivelul claselor I - VIII.

Creșterea continuă a eșantionului de preșcolari și elevi rromi (în prezent, cu aproape o dată și jumătate față de anul 1990) trimite spre o altă experiență pozitivă românească. Acest fapt se datorează atragerii resursei umane rrome în sistemul educațional, mulțumită programelor derulate de Ministerul Educației și de partenerii săi (peste 80 de parteneri, după 1998).

Cât privește arsenalul **provocărilor** legate de procesul educațional în rândul rromilor, sunt notabile, de asemenea, eforturile din ultimii ani ale MEN în a se dedica soluționării aspectelor negative privind unele tendințe de discriminare a rromilor în spațiul școlar (ca: segregarea copiilor rromi de ceilalți ori alte forme de discriminare) și dificultățile în rezolvarea AAS (absenteismul și abandonul școlar).

Deși s-au făcut progrese, generate de emiterea Ordinului MEN nr. 1540/ 19 iulie 2007, privind interzicerea segregărilor în învățământ și trecerea la desegregarea claselor/școlilor existente, se cuvine arătat că MEN a fost încă din anul 1998 preocupat de acest fenomen, din proprie inițiativă, iar ulterior (între 2003 - 2004) și ca urmare a semnalărilor coerente făcute de ONG-urile rrome. Evident, aceasta reprezintă o chestiune monitorizată în permanență de cele 42 de inspectorate școlare județene, de Minister și de partenerii săi (Romani CRISS și alții).

Pentru prevenirea părăsirii timpurii a școlii în rândul copiilor rromi și pentru a le îmbunătăți perspectivele educaționale (prin eforturile de stopare a absenteismului școlar (A), care – prin formele sale zilnice, săptămânale, lunare, semestriale – alimentează abandonul școlar (AS), măsurat uneori tardiv, ca abandon anual și/ sau bial), Ministerul Educației și partenerii săi au procedat, începând din anul 1999, la formarea cadrelor didactice nerrome care au elevi rromi la grădiniță sau la clase, din perspectiva *rromanipenului educațional* (ansamblul de valori fundamentale rrome), al *nonsegregării și nondiscriminării în educație*, al *reducerii AAS* (din această ultimă abordare, este meritoriu programul de formare a directorilor din unități școlare cu peste 30% elevi rromi, derulat de MEN și de Reprezentanța UNICEF în România, anual, pentru câte 100 de directori și pentru câte 60 de mediatori școlari rromi care lucrează în astfel de unități școlare. De altfel, între 2003 - 2014, MEN a format peste 1200 de mediatori școlari rromi pentru unitățile de învățământ care necesită servicii de mediere școlară (mai cu seamă pentru reducerea AAS).

Situațiile statistice din ultimii ani școlari demonstrează, totuși, creșterea numărului de elevi rromi care frecventează școala și al celor care au ales studiul adițional de limba și istoria rromilor. Acest lucru a fost posibil prin: intensificarea studiului limbii materne rromani în școli, sporirea numărului de cadre didactice rrome din școli, prin proiectele educaționale derulate (Programul PHARE și Programul de formare a cadrelor didactice nerrome derulat de MEN, UNICEF, PER, Salvați Copiii, Romani CRISS, Institutul Intercultural Timișoara),

datorită activității metodiștilor pentru școlarizarea rromilor, a inspectorilor pentru învățământul adresat rromilor, a mediatorilor școlari rromi, prin facilitățile ce vizează formarea unei tinere intelectualități rrome etc etc), creșterile statistice fiind grăitoare în acest sens.

Dar, despre cum s-au configurat toate acestea, se cuvine cunoscut istoricul căutărilor, designul inițiativelor și al țințelor strategice, din secțiunile următoare, ce au condus - în prezent - la programe coerente ce privesc școlarizarea rromilor în România, sursă de inspirație pentru alte țări est - europene și, mai ales, pentru cele occidentale.

II. SITUAȚIA DE DINAINTEA ANULUI 1990

Ministerul Educației Naționale, 2014

luciditatea și stăruința unor dascăli ai școlii românești și nu ca urmare a vreunei politici de la nivel central. Așa a fost, de exemplu, și proiectul din satul Rîpile - Gura Văii (județul Bacău), inițiat la 15 septembrie 1974 de către sociologul Mihai Merfea, cadru universitar al Institutului de Învățământ Superior din Bacău și, ulterior, tot în epoca comunistă, rectorul Universității din Brașov (v. și broșura editată de autor în anul 1998: prof. univ. dr. Mihai Merfea, *Metodologia unei acțiuni sociale într-o comunitate de rromi. Evaluarea experimentului psihopedagogic și social din localitate Gura - Văii, județul Bacău*, Bacău, 12 p.).

Sedentarizarea rromilor, întreprinsă energic de autoritățile comuniste, s-a soldat în plan educațional - când nu s-a exagerat cu trimiterea forțată a elevilor rromi la școală - la o bună școlarizare a acestora. Cum era și firesc, după Decembrie 1989, s-a înregistrat în România o adevărată explozie a fenomenului rrom în toate planurile (socio - politic, educațional, muzical, editorial, publicistic etc.).

III. DIRECȚII STRATEGICE ȘI REZULTATE ALE MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE ȘI ALE PARTENERILOR SĂI DEDICATE ÎNVĂȚĂMÂNTUL PENTRU RROMI ÎN PERIOADA 1990-2014

Astăzi, putem porni discuția de la direcțiile de acțiune, mai jos prezentate ca scurte capitole, după cum urmează:

1. Cooptarea/ crearea resurselor umane rrome pentru necesitățile învățământului adresat rromilor din sistemul educațional românesc

Primul program strategic al Ministerului, în noul context istoric, l-a constituit, pe de o parte, cooptarea resursei umane rrome deja existente în sistemul educațional, iar pe de altă parte - formarea unei tinere intelectualități rrome pentru nevoile învățământului, îndeosebi la nivel preuniversitar, și - în plan extins - și pentru cele ale societății. Astfel, după beneficele evenimente politice survenite în România, în decembrie 1989, Ministerul Educației Naționale a transformat compartimentul pentru minorități naționale într-un „Serviciu de Învățământ pentru Minorități Naționale“, incluzând în schema sa de funcționare o inspectoare rromă pentru învățământul destinat rromilor, în persoana profesoarei de limbile română - rusă, Ioana (Ina) Radu. După transferul inspectoarei Ina Radu din Ministerul Educației Naționale la Ministerul Culturii, în toamna anului 1990 (iar de acolo, la cerere, după alte câteva luni, a trecut pe catedra de limba română din localitatea sa natală, Ștefănești de Jos, din județul Ilfov), de problemele rromilor s-a ocupat, suplimentar, inspectoarea pentru limba slovacă, dr. Marioara Constantinescu - Condrut, până în septembrie 1992, când a fost încadrat în „Serviciul Învățământ

pentru minoritățile naționale“, ca inspector de specialitate pentru rromi, prof. ing. Ilie Pipoi. Acesta a lucrat până în septembrie 1994, când trece ca inspector pentru rromi și minorități la ISMB. Până la venirea insp. Gheorghe Sarău pe postul de inspector pentru limba romani, în mai 1998, la Direcția Minorități s-au ocupat, din nou, de problemele educaționale ale rromilor inspectoarele de la învățământul cu predare în limba slovacă, dr. Maria Constantinescu - Condruț (septembrie 1994-septembrie 1995) și prof. Vieroslava Timar, ca sarcini suplimentare (Vieroslava Timar, cu începere din septembrie 1995 și până la 1 mai 1998). Ambele au fost sprijinite îndeaproape de metodistul pentru limba romani, insp. Gheorghe Sarău, și de metodistul pentru școlarizarea rromilor, prof. Ion Ionel.

În același timp, se puneă întrebarea: *era nevoie de o tânăra intelectualitate rromă*, în condițiile în care, în societatea de după 1990, existau specialiști rromi pentru aproape toate domeniile, formați încă din comunism? Evident, da, pentru simplul fapt că foarte mulți dintre aceștia, educați în spiritul „omogenizării societății“, au fost, fără voia lor, victimele ștergerii propriilor repere etnice fundamentale (limba rromani, istoria și tradițiile rrome, conștiința etnică - rromă comună etc.), ceea ce a făcut ca mulți să nu mai perceapă noua schimbare și să nu (se) mai simtă „romanes“, adică „în manieră rromă“. Aceasta necesită, din partea intelectualilor rromi, o racordare rapidă și vizibilă la noul context etnic rrom, care să „grefeze“, spiritual și militant, pe străvechile rădăcini etnice rrome, noile lor aspirații și constructe etnice, inclusiv reconstrucția lingvistică rromani.

Dacă, după evenimentele din decembrie 1989, unora le-au trebuit câteva secunde, ca să „retrăiască romanes“, altora, poate, câteva minute ori zeci de minute, unora – o oră sau câteva ore –, altora o zi sau mai multe zile, în unele cazuri a fost, poate, nevoie de o săptămână ori de săptămâni, de luni ori de ani, din păcate. Pentru unii însă era de așteptat că nu vor avea curajul (și nici acum nu-l au!) de a-și asuma, public, identitatea rromă. Lucrul acesta a fost și este vizibil încă în rândul multor specialiști rromi, al artiștilor și al profesorilor rromi de diverse discipline, care nu reușesc, în lupta cu ei înșiși, să-și deconstruiască stigma de sine, de a trece bariera spre cei mulți, care, dezbrăcându-se de încărcătura neplăcută a stigmatului de „țigan“, rafinează, la „lumina zilei“, valențe ale rromanipenului, ale ansamblului de valori fundamentale ale rromilor – în cel mai fericit caz, doar bănuite de gajeori ori insuficient cunoscute.

Iată de ce era nevoie de noul contingent de intelectuali rromi, ce să fie format în noua societate fără complexul de etnic rrom, cu dorința și fapta de a dezvolta valorile rrome fundamentale, inclusiv de a le redescoperi, de a și le apropria, de a le păstra și transmite. Astfel, pentru responsabilul ministerial cu problematica rromă acest obiectiv devenea o sarcină deosebită. Inspectorul de specialitate, dr. Maria Constantinescu - Condruț, a preluat suplimentar atribuțiunile privind educația rromilor – de la plecarea Inei Radu din Minister, în toamna anului 1990 și până la venirea în Minister a domnului Ilie Pipoi, în septembrie 1992 – și, iarăși, din septembrie 1994, când domnul Ilie Pipoi a fost detașat din Minister la Inspectoratul Școlar al Municipiului București, în urma restructurării schemei de funcționare a Ministerului Învățământului. De notat că timp de doi ani (septembrie 1992 - septembrie 1994), inspectorul Ilie Pipoi a căutat să se onoreze cât mai bine de sarcinile pe care și le stabilea, fiind ajutat de metodistul la nivel național pentru limba rromani, prof. insp. Gheorghe Sarău, care lucra din 1990 în cadrul Ministerului Educației și preda limba rromani la Școala Normală din București, la clasa de viitori învățători rromi.

Odată cu numirea prof. univ. dr. Andrei Marga la conducerea Ministerului Educației Naționale, în perioada mandatului său (decembrie 1997 - decembrie 2000) se înregistrează o etapă nouă, de reformare a învățământului în general, respectiv a celui destinat rromilor. La data de 1 mai 1998, cu aprobarea Secretarului de Stat Béres András și cu sprijinul „Partidei Rromilor“, domnul Gheorghe Sarău – ca recunoaștere a activității sale anterioare de metodist și de promotor al limbii rromani la catedră – este sprijinit să se transfere, prin concurs, de la Direcția de Relații Internaționale din Ministerul Educației Naționale, la Direcția Învățământ în limba germană și în alte limbi (Direcția „Minorități“) din același Minister, ca inspector pentru învățământul în limba rromani. Ulterior, din decembrie 2007, pe lângă inspectorul Gheorghe Sarău, avea să fie cooptat în cadrul Direcției Minorități din Ministerul Educației și prof. Florin Fleican, ca referent pentru școlarizarea rromilor.

2. Elaborarea unei baze de date anuale privind elevii rromi din sistemul educațional românesc (la nivel preșcolar, școlar, liceal, superior) și potențialele resurse umane pentru nevoile învățământului

După ianuarie 1990, una din primele preocupări notabile ale Ministerului Educației, la inițiativa inspectorului rrom, Ina Radu, a fost cea de constituire a primei statistici privind cuprinderea în învățământ a preșcolarilor, școlărilor și liceenilor rromi, în anul școlar 1989/ 1990. Numărul celor care își asumă dezinvolt identitatea se ridică la 109.129 preșcolari și elevi rromi, din care 62,7% erau vorbitori de limbă maternă rromani.

În 1998, Direcția Minorități a solicitat date privind programele de școlarizare a copiilor și a tinerilor rromi, de la ONG-uri, rrome și nerrome, care s-au detașat prin seriozitatea proiectelor și a programelor școlare derulate sau care dețineau astfel de informații. De asemenea, au fost solicitate date – îndeosebi cele ce priveau resursa umană rromă din învățământ ori potențialele cadre didactice (cu liceu și bacalaureat) – de la liderii rromi, indiferent de formațiunea politică sau de tipul organizației. Date similare au fost solicitate și inspectoratelor școlare județene, care, la data aceea, fie au răspuns cu profesionalism, promptitudine și disponibilitate – cum au fost Inspectoratele

Școlare Județene Ialomița, Mehedinți, Mureș, Bihor –, fie au răspuns superficial (ca, de pildă: Inspectoratele Școlare Județene Vrancea și Vâlcea) sau parțial (după repetate intervenții ale Ministerului Educației Naționale).

Cu excepția statisticii din anul 1990, întocmită de Minister, până în toamna anului 1998 Ministerul nu a realizat statistici exclusiv pentru rromii care învățau în sistemul de învățământ, ci doar pentru aceia care făceau obiectul studiului limbii materne rromani.

În decembrie 1998, Direcția de Învățământ în Limbile Minorităților, la inițiativa inspectorului pentru limba rromani, Gheorghe Sarău, colectează – cu concursul inspectoratelor școlare județene - datele privind participarea școlară a rromilor, într-un „Anuar“ al învățământului pentru rromi, care, în varianta sa publicată pe pagina web a Ministerului, a reunit informații inedite privitoare la: numărul de elevi rromi raportat la numărul celorlalți elevi existent în unitățile școlare („X elevi rromi din Y elevi...“), cadrele didactice rrome existente în sistemul de învățământ, profesorii de limba rromani, studenții rromi admiși, în baza măsurilor afirmative promovate de Minister, în facultăți, o listă cu ONG-urile și liderii rromi care sprijineau învățământul pentru rromi, un scurt istoric al învățământului pentru rromi, tipul de proiecte de școlarizare inițiate la nivel local, numărul de elevi rromi care au optat pentru studiul limbii materne rromani ș.a.

Acest tip de colectare de date nu avea ca obiectiv întocmirea unei statistici generale, în scopul cunoașterii la nivel de țară a numărului exact de elevi rromi pe fiecare ciclu de învățământ, ci, mai degrabă, avea caracter de documentare internă ori constituia pentru ONG-urile ce doreau să demareze proiecte de școlarizare pentru rromi un prim punct de plecare în orientarea acestora.

Colectarea datelor de acest tip a continuat și în anii următori, după același chestionar, dar, din păcate, nu s-au elaborat tabele care să sintetizeze aceste date. Astfel, datele și informațiile au fost publicate ca atare pe suport electronic într-un „Buletin informativ - interactiv privind învățământul pentru rromi“ - întocmit de inspectorul pentru limba rromani, Gheorghe Sarău - ce a fost stocat pe pagina web a Ministerului (18 numere numai în perioada octombrie 1999 - iunie 2001).

După cum se desprinde din cele de mai sus, este de constatat faptul că datele și informațiile de tip statistic au fost puse la dispoziția Ministerului în exclusivitate de către inspectoratele școlare județene, cu concursul inspectorilor pentru școlarizarea rromilor. Cât privește consemnarea identității rrome a elevilor, aceasta s-a făcut îndeobște pe criterii liberei declarații, ceea ce – lesne de înțeles – presupune o acceptare circumspectă a veridicității acestor date. Este cunoscută realitatea că asumarea identității de către o persoană este o chestiune deosebit de sensibilă, care depinde de mai mulți factori. Mai cu seamă, în mediul școlar cu copii declinarea identității rrome este în funcție de: cine întreabă?, când întreabă?, cum întreabă?, în ce scop întreabă?, pe ce ton întreabă?, în prezența cui se întreabă?, contextul în care se întreabă? ș.a.

De multe ori, statisticile au fost întocmite “prin observare”, de către directori și diriginți, fără a se chestiona elevii, pe baza informațiilor pe care le aveau despre familiile elevilor. De ex., analizând datele de la finele **anului școlar 2002/2003**, constatăm o mare diversitate în furnizarea datelor. Dacă unele județe au procedat cu multă parcimonie în “dozarea” datelor (v. ISJ Botoșani, care prezintă cea mai mică cifră de preșcolari și elevi rromi la nivel de județ), altele au dovedit o suspectă “generozitate” (a se vedea, de pildă, ISJ Vaslui, care inserează date disproporționate față de celelalte județe, dar care, se pare - lăsând la o parte o anumită exagerare - se apropie, totuși, de cifrele reale). În același timp, la nivel general, datele par suspect de mari la nivel preșcolar, plăsându-se la nivelul a 3,15% în raport cu procentul de elevi la ciclul gimnazial, de pildă (4,51%). Conexând cu datele existente pentru anul 1990 (când, se pare, inspectoratele școlare județene raportau cu o mai mare atenție datele), numărul de elevi rromi a crescut, de la 109.325 la 158 128 elevi (preșcolari, elevi, liceeni), ceea ce înseamnă, la nivelul lunii iunie 2003, 3,5% din numărul total de elevi (români și de alte etnii, inclusiv cea rromă), care frecventau învățământul preuniversitar românesc (indiferent, deci, de limba de predare). De remarcat este și faptul că învățământul cu predarea în limba maghiară se ridica la aproximativ 170.000 elevi.

Pe de altă parte, raportând, procentual, numărul de elevi rromi la numărul general de elevi, pe fiecare județ, constatăm, în anul școlar 2002/ 2003, o mare diferență de la un județ la altul (de cele mai multe ori județele au fost foarte circumspecte în a prezenta numărul real al elevilor rromi, care, în realitate, se pare că este mult mai mare decât cel comunicat la Minister), ceea ce ne determină să presupunem că numărul acestora se plasează abia la o treime din cel real (probabil numărul real este de aproape 500.000).

Cât privește numărul de elevi rromi care au optat pentru studierea curriculumului adițional rrom – compus din cele 3 - 4 ore săptămânale de limba și tradițiile rromilor la nivelul claselor I - a XII-a, respectiv din ora de istoria și tradițiile rromilor, prevăzută la clasele a VI-a și a VII-a) – se înregistrează un procent de 9,92 % din numărul de elevi rromi care frecventează școala (adică 15 807 din 158.128 elevi). Se observă, totodată, că din numărul de 15 807 elevi 889 elevi rromi au ales și disciplina de studiu istoria și tradițiile rromilor, alături de limba maternă rromani.

Dacă vom analiza gradul de cunoaștere a limbii rromani de către elevii rromi din segmentul statistic de 158 128, vom constata că, procentual, situația nu este cu mult diferită de cea de la nivelul anului 1990 (în 1990 – 62,7 % elevi rromi erau vorbitori de limbă rromani, iar în 2003 - 50,77% vorbesc această limbă). Raportat la populația totală de rromi, este de presupus că procentul general de vorbitori ai limbii rromani să fie cu mult mai mare, căci aici se adaugă, în mod necesar, și familiile elevilor rromi (frații, părinții, unchii, mătușile, bunicii etc.).

Ilustrativ, vom prezenta numărul de elevi rromi cu identitate asumată în raport cu eșantionul național corespunzător pe nivelul de învățământ (an „mediu“ ca număr de elevi rromi), anul școlar 2008-2009:

2008/2009	203.343 + 31.665 (lb. și ist. rr.) = 235. 008 elevi rromi față de 3.326.101	31.665, din care 380 au studiat integral în limba maternă rromani
-----------	--	--

Detaliat:

Numărul total preșcolari și elevi (n.t.) = 3.356.445 < 235.008 = 7,00% rr*	Rromi			
	Grădiniță	I-IV	V- VIII	liceu
235.008 rromi < 31. 665 lb. (13,47%)	39.617 (39.492 + 125 lb.)	105.204 (88.389 + 16 815 lb.)	74.747 (62.083 + 12.664 lb.)	15.440 (13.379 + 2061)
235.008 rromi < % (distribuție pe nivel de înv.)	16, 86%	44,76%	31,80%	6,57%
% rr. < e. n./ nivel core- spunzator (3. 326. 101)	6,24% rr. din 634523 indif. de etnie	12,30% rr. din 855433 indif. de etnie	8,41% rr. din 888128 indif. de etnie	1,62% rr. din 948 017 indif. de etnie (fără alți 30344 din șc.postl.)
% rr. < n. t. preșc. și el. indiferent de etnie	1,19%	3,16%	2,24 %	0,46%

e.n. = eșantionul național pe nivel corespunzător de învățământ

n.t. = numărul total de elevi, indiferent de etnie (3.356.445 cu învățământul postliceal/ 3. 326. 101, fără postliceal)

*Dacă s-ar raporta, corect, la numărul total de elevi, indiferent de etnie, dar fără elevii rromi, atunci procentul ar fi de 7,06%.

În medie, în raport cu întreg eșantionul general de copii, indiferent de etnie, 6-10% copii rromi frecventează grădinița. Dintre cei 13-17 % copii rromi care parcurg clasele I – a IV-a, 9-13% urmează și clasele a V-a - a VIII-a, dar numai 2% dintre absolvenții clasei a VIII-a urmează liceul. La facultate ajung 1 % tineri rromi pe locurile distincte în sistemul de stat, cărora li se adaugă 0,7% din învățământul superior de stat (care nu beneficiază de locuri distincte) și cei din învățământul universitar particular (fără măsurarea apartenenței la etnia rromă).

3.Acordarea de locuri distincte pentru elevii rromi la admiterea acestora în licee la diferite specializări (anual, au fost admiși între 2800-3400 elevi, la cl. a IX-a, pe astfel de locuri). Elevii provin: 1/3 din București, 1/3 din alte orașe și 1/3 din mediul rural.

Una din primele acțiuni strategice ale Ministerului Educației – în contextul constituirii unei tinere intelectualități pro-activ etnic rome – a demarat, în învățământul preuniversitar, în anul 1990, din dorința inspectoarei rome, Ina Radu, de a se înființa patru clase experimentale în cadrul a patru Școli Normale (Liceele Pedagogice din București, Bacău, Târgu Mureș și Timișoara). Din păcate, se reușește constituirea acestora doar în primele trei localități, în scopul formării, cu începere din anul de învățământ 1990/1991, a 55 viitori învățători rromi (sau “învățători care vor lucra la clase de rromi”).

Măsura avea să se reia în anii școlari 1995/1996 și 1996/1997, prin extinderea pregătirii de învățători rromi și în cadrul altor Școli Normale (Liceele pedagogice din Slatina, Iași, Zalău etc.) și prin constituirea unei clase similare la București (dar, din păcate, la București și Slatina, clasele aveau foarte puțini elevi rromi, majoritatea elevilor fiind reprezentată de elevi români). La clasa de învățători rromi de la Slatina, orele de limba și literatura maternă rromani au fost asigurate de domni Ștefan Marin și Ion Vasile, în prima fază, apoi, în anul școlar 1997/1998, de către învățătorul Fieraru Dumitru, și, în continuare, de către d-ra învățătoare Anița Manuela Constantin, toți de etnie rromă (Elevele rome aveau să-și încheie studiile pedagogice în anii 2000 și 2001). La Școala Normală din București, cei 6 elevi români admiși în anul 1995 s-au pregătit pentru a lucra la clase cu copii rromi, iar orele de limba și literatura rromani au fost predate, în continuare, de domnișoara Camelia Stănescu.

Dar, era nevoie de alocarea anuală de către Minister de mult mai multe locuri distincte pentru copiii rromi absolvenți ai clasei a opta, la admiterea în clasa a IX-a la licee și școli de arte și meserii.

Din toamna anului 2000, Ministerul Educației Naționale regândește programul de formare a viitorilor intelectuali rromi - nelimitându-l, așadar, la formarea doar de educatori și învățători -, prin lărgirea paletei de specializări, în contextul locurilor oferite candidaților rromi la admiterea în liceele de toate tipurile și în școli profesionale, devenite ulterior Ș.A.M.-uri. Astfel, cu începere din anul școlar 2001/ 2002, se acordă câte două locuri distincte fiecărei clase de liceu, indiferent de profil, pentru care există interes din partea elevilor absolvenți ai clasei a VIII-a, cu examen de capacitate (teste naționale).

Înscrierea candidaților rromi pe locuri distincte acordate acestora, la concursul de admitere, se face în baza unei recomandări scrise, eliberată de o organizație legal constituită a rromilor, din care trebuie să rezulte apartenența la etnia rromilor a candidatului și nu că acesta face parte din respectiva organizație, iar admiterea se face după media calculată descrescător în limita locurilor existente, aceasta fiind de minim 5,00.

În contextul politicilor afirmative ale Ministerului, numărul de locuri distincte acordate elevilor rromi absolvenți ai clasei a VIII-a la admiterea lor la clasa a IX-a în licee și în ȘAM-uri a crescut progresiv, de la 1350 (în anul școlar 2001/ 2002), astfel încât, în ultimii zece ani, cca. 2300 – 2600 elevi rromi au fost înscriși, anual, la nivel de țară (în anul școlar 2011-2012, fiind admiși cei mai mulți elevi rromi: 3021). Evident, aceste locuri reprezintă încă un segment destul de mic, dar important, ca exemplu bun, în rândul tinerilor rromi din comunități. La o simplă analiză cantitativă a eșantioanelor de elevi rromi admiși pe aceste locuri se constată că o treime din elevi provine din București, o altă treime din mediul orășenesc din țară, iar numai o treime din mediul rural, de regulă, elevi ale căror familii pot suporta cheltuielile de întreținere la internatul școlar (cele de cazare și masă). Explicația o constituie realitatea că, dacă un elev de clasa a VIII-a, care locuiește cu familia în București, ori într-un alt oraș, nu întâmpină probleme financiare majore la admiterea, în fapt, în aceeași localitate, în clasa a IX-a (el schimbând doar adresa unei unități școlare de pe o stradă unde învața la școala generală pe o alta, pe care va urma liceul ori școala profesională), un elev de clasa a VIII-a, provenit din mediul rural, se confruntă nu numai cu probleme financiare deosebite pentru a se înscrie și a urma „la oraș“ liceul ori ȘAM-urile, dar și cu cele privind adaptarea sa în noul mediu orășenesc ori acceptarea lui în noul context școlar liceal urban. La acestea se adaugă, uneori, și atitudini, greu de înțeles, neprietenoase din partea unor cadre didactice, care descurajează participarea școlară a elevilor rromi într-un liceu „cu faimă“, depunctându-i la unele discipline în primul semestru, pentru ca, în acest fel, să se sprijine transferarea la liceele „bune“, după primul semestru, a unor elevi localnici, de la alte licee cotate ca fiind mai puțin „bune“.

De mai mult de un deceniu, Programul „Bani de liceu“ contribuie și el la creșterea numărului de liceeni rromi, cel puțin al elevilor rromi care au avut norocul de a fi sfătuiți să depună, în termen, dosare la secretariatul liceelor în acest scop.

Elevi rromi admiși doar la Școlile Normale (Liceele Pedagogice) în perioada 1990-2000

1990-1991	1991-1992	1992-1993	1993-1994	1994-1995	1995-1996	1996-1997	1997-1998	1998-1999	1999-2000	2000-2001
55	55	55	55	55	26	35	38	41 (< 150 acordate)	56 (< 200 acordate)	92 (< 200 acordate)

Elevi rromi admiși la diferite licee (anii școlari 2001/2002 – 2014-2015)

2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014
1350	1530	1998	2207	2291	2335	2408	2333	2246	2675	3021	2613	2566

4. Acordarea de locuri distincte tinerilor rromi la admiterea în facultăți

La nivel universitar, debutul programului de măsuri afirmative („discriminare pozitivă“) s-a produs, cu începere din anul universitar 1992/1993 - la inițiativa Catedrei de asistență socială a Universității București, a doamnei lect. univ. dr. Elena Zamfir, asist. univ. drd. Vasile Burtea, rrom, și a profesorului dr. Ion Aluaș, de la UBB Cluj Napoca, cu sprijinul ministrului din acea vreme, Mihai Golu – când s-a avizat acordarea a 10 locuri distincte pentru candidații rromi la secția de asistență socială a Universității București, programul fiind preluat, din anul universitar 1993/1994, și de alte catedre de profil ale Universităților din Cluj, Iași, Timișoara.

Astfel, dacă primele locuri distincte pentru rromi au vizat formarea doar de asistenți sociali (începând din anul universitar 1992/1993 și până în anul universitar 1996/1997), din anul universitar 1997/ 1998 oferta s-a extins cu încă o specializare, limba rromani, la secția indianistică (hindi - limba rromani), înființată la propunerea și prin eforturile profesorului Gheorghe Sarău.

Prin Ordinul MEN nr. 3577/ 15 aprilie 1998, viziunea ministrului Educației Naționale de atunci, Andrei Marga, avea să se rafineze în privința acordării de locuri distincte candidaților rromi, numărul locurilor speciale și al universităților crescând, iar paleta specializărilor lărgindu-se. Se consolida, în acest fel, programul, demarat

timid în 1990 și 1992, de structurare a unei tinere intelectualități a rromilor, căci, prin acest ordin s-a extins numărul de la 40 - 50 locuri acordate de Minister, anual, Universităților Iași, Cluj, Timișoara – pentru formarea de asistenți sociali – și Universității din București (pentru asistență socială și pentru filologie rromani) la 149 de locuri, iar cel al universităților prestatoare a crescut și el, de la 4 la 9 (apar 5 universități noi: Craiova, Brașov, Sibiu, Constanța și Școala Națională de Studii Politice și Administrative București). Înscrierea candidaților rromi la concursul de admitere se face similar cu cea a elevilor rromi la admiterea în clasa a IX, adică, în baza unei recomandări scrise din partea unei organizații legal constituite a rromilor, din care să rezulte apartenența la etnia rromilor a candidatului, și nu că face parte din respectiva organizație, iar admiterea se face după media calculată descrescător în limita locurilor existente, media de admitere fiind de minim 5,00.

1992-1993	1993-1994	1994-1995	1995-1996	1996-1997	1997-1998	1998-1999	1999-2000	2000-2001	2001-2002
10 (asist. socială, Univ. BUC socială, Univ. BUC)	30 (asist. socială, Univ. BUC, CJ, TM)	40 (asist. socială, Univ. BUC, CJ, TM)	40 Idem 1994-1995	40 Idem 1994-1995	50 Idem 1994-1995, plus 10 locuri lb. rromani la Univ. BUC	149 Idem 1997-1998, plus Univ. BV, CT, CV, SB, SNSPA	170	274	373

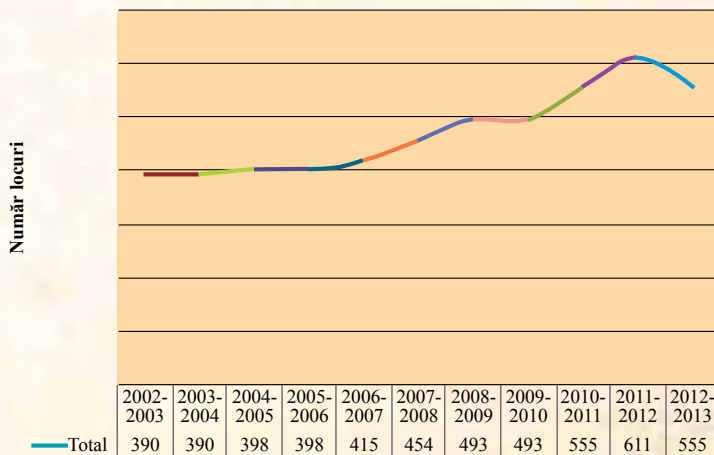
Programul avea să fie dezvoltat anual (pentru anul universitar 2002/ 2003 s-au acordat 393 locuri distincte (în graficul de mai jos apar eronat: 390), în anul 2003/ 2004 - 422 locuri (în grafic, eronat: 390), repartizate unui număr de 39 de universități, iar pentru anii universitari 2004/ 2005 și 2005/ 2006 - câte 398 locuri anual). În anul universitar 2005/2006, locurile erau distribuite la 43 universități (față de 51 de instituții de învățământ superior de stat).

O analiză cantitativă pentru anii univ. 2004/2005 și 2005/2006 a demonstrat că în unele zone ale țării locurile pentru rromi nu erau ocupate în totalitate (Timișoara - la Universitatea de Vest, Sibiu, Suceava, Bacău, Iași - la Universitatea Tehnică), iar în altele – Craiova, Tg. Jiu, București – la ASE și la Universitatea Oradea etc. se solicitau cu mult mai multe locuri. Pe de altă parte, Facultatea de Drept a Universității din București a refuzat locurile acordate de Minister, până în urmă cu cinci ani, iar o altă universitate, care, o vreme, a ezitat să accepte școlarizarea rromilor, deși existau cereri în acest sens, a fost UMF București (situație redresată în ultimii nouă ani, înnobită chiar cu programul de burse al OSI Budapesta (Soros) demarat în anul 2008, în cadrul căruia au fost pregătite cadre medicale rrome, la nivel universitar).

Legat de organizațiile rrome care au emis recomandările scrise ale candidaților, peste 70 % erau eliberate de Partida Rromilor și de filialele locale ale acesteia, urmate, descrescător, de Romani CRISS, Amare Rromentza, Agenția „Împreună” și AUR.

În anii universitari următori, observăm că: 493 locuri au fost acordate și ocupate de tinerii rromi în anii univ. 2008-2009 și 2009-2010; la Admiterea 2010-2011 au fost acordate 555 locuri; în anul univ. 2011-2012 un număr de 611 locuri, iar în anul univ. 2012-2013 alte 555 locuri distincte (în realitate: 564).

Deși necuprinse în grafic, de notat că în anul universitar 2013-2014 locurile distincte pentru rromi au crescut la 594 (598), iar pentru anul universitar 2014-2015 au fost acordate 602 locuri, ceea ce aduce eșantionul de studenți rromi admiși pe locurile distincte la 1% în raport cu numărul total de locuri bugetate în învățământul superior românesc de stat. Evident, acestora li se adaugă și studenții rromi, care urmează facultăți în afara locurilor distincte, ca, de altfel, și studenții rromi din învățământul particular.

Evoluția numărului de locuri alocate cetățenilor rromi în perioada 2002-2012 (Grafic realizat de **Ion Ciucă** – Direcția Învățământ Superior și de **Gheorghe Sarău** – Direcția Minorități)

5. Formarea inițială, intensivă, în cadrul unor cursuri de vară sau prin cursuri intensive de limba și metodică predării limbii rromani, a potențialilor profesori de limba și istoria rromilor

Ministerul a structurat, începând cu anul 1990, două dintre țintele strategice eficiente ce aveau să fie dezvoltate mai târziu: germele unei infrastructuri umane rome - prin cooptarea elevilor rromi pentru a se forma ca învățători - și debutul predării limbii rromani la cele trei licee cu profil pedagogic (din orașele: București, Bacău, Târgu Mureș), anume, câte 3 ore săptămânale.

Ulterior, în perioada 1991-1994, Ministerul a trasat alte două ținte strategice: **1.** extinderea predării limbii materne rromani (câte 4 ore săptămânale, la cererea elevilor rromi și a părinților lor) la clasele I - a XII-a (elaborându-se primele instrumente școlare de lucru – programele și manuale școlare – de către profesorul metodist Gheorghe Sarău), **2.** cooptarea primilor profesori necalificați din rândul etnicilor rromi (absolvenți de liceu cu diplomă de bacalaureat) pentru a preda cele 3-4 ore săptămânale suplimentare de limba maternă rromani la nivelul claselor I-IV. Aceste cadre didactice constituie, în comunitățile lor, pentru copiii și tinerii rromi modele de urmat, iar prezența unui cadru didactic rrom în școală reprezintă un câștig, deopotrivă, pentru școală, dar, mai ales, pentru elevii și pentru părinții rromi, care văd, în acest fel, nuanțată oferta educațională și din perspectiva specificului rrom.

Pe de altă parte, în școli, începând din anul școlar 1992/1993 și până în anul școlar 1998/1999, se dorea, la nivel local, extinderea studierii limbii materne rromani, astfel încât școlile se aflau în imposibilitatea de a asigura cadrele didactice necesare.

Din aceste rațiuni, Ministerul – în baza proiectelor gândite de Gheorghe Sarău – trece la structurarea unui program de formare a profesorilor de limba și literatura rromani, prin cooptarea și „pre“- formarea potențialelor cadre didactice rome din rândul absolvenților de liceu cu diplomă de bacalaureat, prin cursuri intensive de vară, cu durata de 2-4 săptămâni, în scopul avizării lor din perspectiva metodică - didactică și de specialitate (limba rromani comună), spre a funcționa ca profesori de limba maternă rromani în învățământ (în primă fază ca „necalificați“, căci, odată cu încadrarea lor în învățământ, în luna septembrie, aceștia aveau să fie direcționați spre formele de învățământ deschis la distanță în vederea completării studiilor universitare în profilul limbii rromani).

Într-o fază preliminară, Direcția Generală Învățământ pentru Minorități Naționale (prin inspectorul Gheorghe Sarău) și FSD București (prin responsabilă pentru programele privind școlarizarea rromilor, Simona Botea) au organizat, la Predeal (Hotel Orizont), între 29 mai - 1 iunie 1999, primul seminar național de identificare a cadrelor didactice rome și de motivare a acestora de a sprijini învățământul pentru rromi. Pe lângă absolvenții rromi ai Școlilor Normale, au participat și cadre didactice rome existente în sistemul educațional înainte de anul 1990. Cei mai mulți aveau să ia parte la prima școală de vară de limba rromani, desfășurată în 1999, anume, 60 de cursanți au urmat, între 19 iulie-10 august 1999, prima Școală de vară de limba și metodică predării limbii rromani, la Satu Mare, cu sprijin financiar primit de la DPMN (Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale) - Guvern (cazare și masă) și de la FSD București (remunerarea profesorilor). Cursanții erau rromi absolvenți de liceu cu diplomă de bacalaureat, ce au fost cooptați, după absolvirea școlii de vară, din septembrie 1999, să lucreze în învățământ, ca profesori necalificați de limba maternă rromani.

S-au creat, astfel, premisele programului de pregătire a viitoarelor cadre didactice de limbă rromani prin cursuri de vară. După modelul cursurilor de vară de limba și metodică predării limbii rromani, derulate pentru prima dată în vara anului 1999 (finanțatori: Guvernul României - DPMN, FSD București și CRRC Cluj Napoca), au fost organizate, anual, cursuri similare în verile anilor 2000, 2001, 2002 (două școli), 2003, 2004 și 2005, 2006 (două școli), pentru câte un contingent anual de 40 - 60 de cursanți rromi și nerromi (o cincime sunt și nerromi, adică români și maghiari), cu concursul D.G.Î.L.M. din MEN, al partenerilor finanțatori - edițiile 2001 - 2006 (UNICEF), ediția 2000 (MEN, Romani CRISS și Ambasadele Franței și Angliei la București). În luna septembrie a anului 2002, MEN a organizat, la Brăila, cu finanțarea acordată de Reprezentanța UNICEF în România, un curs similar pentru pregătirea profesorilor rromi (calificați și necalificați) de istoria și tradițiile rromilor (care se predă în regim de câte o oră, la clasele a VI-a și a VII-a). În cele 11 școli de vară de limba și metodică predării limbii rromani, derulate în intervalul 1999 - 2007, s-au format peste 600 de cadre didactice, dintre care peste 300 au terminat sau urmau cursurile învățământului deschis la distanță în învățământul universitar, în profil pedagogic, la Universitatea din București – Departamentul de Învățământ Deschis la Distanță CREDIS, în perioada 2000-2010, și la UBB Cluj Napoca – Facultatea de Psihologie și Științele Educației, între 2006-2010).

Și din 2008 și până în 2014 s-au desfășurat, anual, alte școli de vară, dar, în paralel, și cursuri intensive de limba rromani, în total 29 de cursuri,

Din păcate, în vara anului 2014, cursurile nu au mai fost finanțate de Reprezentanța UNICEF în România, ceea ce a dus la testarea unei noi variante de desfășurare a acestora (prin contribuția proprie a cursanților și a formatorilor pentru acoperirea cheltuielilor de masă și de cazare în spațiile internatelor școlare, respectiv, obținerea de săli de clasă gratuite de la unitățile școlare partener (v. ediția a XXX-a a cursurilor de vară desfășurate la Colegiul Tehnic „Transilvania“ din Oradea, pentru 90 de cursanți (St. I: 29 iunie - 6 iulie 2014 și St. II: 6-11 iulie 2014), în cadrul parteneriatului dintre MEN – Direcția Minorități, ISJ Bihor - CCD Bihor, Secția de limba rromani

a Universității din București și gazda cursurilor, Colegiul Tehnic „Transilvania” din Oradea. Cursurile au fost ținute de: prof. univ. dr. Gheorghe Sarău, prof. metod. drd. Ionel Cordovan, drd. Yusuke Sumi și stud. Daniel Petrilă.

Dintre cei 1200 cursanți formați între 1999-2014, între 400-500 funcționează în permanență în învățământ ca profesori de limba și istoria rromilor, ca educatori și învățători, directori de școli, inspecții pentru rromi, ca mediatori școlari, experți educaționali etc.

Cei patru profesori la Școala de vară de limbă rromani (Oradea - 2014)

Cursurile de vară și cursurile intensive de limba și metodică predării limbii rromani, desfășurate între 1999-2014

1999: - ediția I (Satu Mare, 19.07 – 9.08.1999)

2000: 2000 a - ediția a II-a (Călimănești, între 31.07-16.08.2000); 2000b - ediția a III-a (Sinaia, 23 – 30.07.2000, organizat de CEDU 2000+ și MEN)

2001: 2001a - ediția a IV-a (Călimănești, între 1-21.08.2001); 2001b - ediția a V-a (Agafton, 8-12.09.2001, 6 zile, organizat de CNC și MEN)

2002: 2002a - ediția a VI-a (Lacul Sărat, între 2-19.07.2002); 2002b - ediția a VII-a (Brăila, între 1-15.09.2002, profilate preponderant pe istoria și tradițiile rromilor, dar și pe limba rromani)

2003 - ediția a VIII-a (Sănmartin, Bihor, între 1-21.07.2003)

2004 - ediția a IX-a (Năvodari, 27.06-18.07.2004)

2005 - ediția a X-a (Costinești, 24.07-16.08.2005)

2006: 2006a - ediția a XI-a (Costinești, 20.07-3.08.2006); 2006b - ediția a XII-a (Costinești 1-15.09.2006)

2007: 2007a - ediția a XIII-a (Costinești, 01-22.07.2007); 2007b - ediția a XIV-a (Universitatea Constanța 01-07.08.2007); 2007c - ediția a XV-a (Satu Mare, 20-26.08.2007); 2007d - ediția a XVI-a (Poiana Pîmului - Buzău, 28.08 - 03.09.2007); 2007e - ediția a XVII-a (Costinești, 04-11.09.2007)

2008: 2008a - ediția a XVIII-a (Costinești, 21.07-11.08.2008); 2008b - ediția a XIX-a (Costinești, 28.08-04.09.2008); 2008c - ediția a

XX-a (Olănești, 25-29.10.2008);

2008d - ediția a XXI-a (Olănești,

25.10-29.10.2008)

2009 - ediția a XXII-a (Costinești, 2-23.08.2009)

2010 - ediția a XXIII-a (Oradea, 16.08- 03.09.2010)

2011: 2011a - ediția a XXIV-a (Costinești, 26.06 - 17.07.2011);

2011b ediția a XXV-a (Sighișoara, 15-18.08.2011, organizator:

„Divers” Tg. Mureș)

2012 - ediția a XXVI-a (Costinești, 12.08-02.09.2012)

2013 - ediția a XXVII-a (Costinești, 13-27.08.2013)

2014 - ediția a XXVIII-a și

XXIX-a (Oradea: St. I: 29.06 - 05.07.2014 și St. II: 6.07 - 11.07.2014)

Școala Costinești, 2013 - gazda celor mai multe cursuri de vară pentru rromi, începând cu anul 2005

6. Formarea la distanță a viitorilor educatori și învățători calificați care să predea integral în limba rromani sau să asigure, ca necalificați în specialitate, ore de limba rromani, de istoria și tradițiile rromilor

Dacă „școala de vară de limba rromani“ a reprezentat prima fază de pregătire a viitoarelor cadre didactice de limba rromani, formarea prin cursuri universitare la distanță a constiuit a doua treaptă în calificarea acestora. Astfel, la Universitatea din București - Departamentul de Învățământ Deschis la Distanță CREDIS, în urma demersurilor întreprinse de prof. Gheorghe Sarău (având ca parteneri Centrul “Educația 2000+“ – pe dl. Alexandru Crișan, Ministerul Educației Naționale, prin Direcția de Învățământ în Limbile Minorităților, și

Participanți la deschiderea cursurilor de vară, Oradea - 2014

Departamentul de Învățământ Deschis la Distanță CREDIS – dl. Bogdan Logofătu), se inițiază, din octombrie 2000, primul program de pregătire, la nivel universitar, destinat formării profesorilor rromi necalificați (fără studii universitare, dar având liceul cu diplomă de bacalaureat), în scopul obținerii unei diplome universitare cu dublă specializare de “institutor - profesor de limba rromani“. Pentru acreditarea secției, Gheorghe Sarău a elaborat prima Programă de limba rromani destinată acestei secții (10 p., v. www.edu.ro). Prima promoție: 2003. Anual, au fost admiși și pregătiți între 30 - 80 studenți rromi

Astfel, absolvenții „pre - formați“ în școlile de vară de limba rromani au fost direcționați în fiecare toamnă spre această formă de învățământ. Programul s-a structurat și pornindu-se de la realitatea că nu trebuie neglijată o coordonată

afectivă a rromilor, anume, aceea că mulți rromi doresc ca profesorii copiilor lor să fie de etnie rromă, crescând astfel și motivația frecventării școlii de către copiii rromi.

Centrul „Educația 2000+“ a asigurat, timp de doi ani universitari, pentru un număr de 30 de cursanți rromi, burse de studiu (din care studenții își acopereau taxele de școlarizare și transportul la cele opt - zece întâlniri anuale de tutoriat) și, de asemenea, onorariile pentru autorii cursurilor universitare din componenta rromă, publicate de CREDIS între anii 2000-2002 (Cursul audio de limba rromani, Cursul de antropologie și folclor rrom, Cursul de cultură și civilizație indiană, Cursul de istoria literaturii rrome, Cursul practic de “Stilistica limbii rromani în texte“ (traduceri și retroversivuni), Cursul de limba rromani (Morfologie și Sintaxă) ș.a.). Studenții au urmat două specializări, iar specialitatea *B. limba rromani* fiind, din punctul de vedere al conținutului, identică cu cea de la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine.

Totodată, anual, pentru alți 117-170 cursanți rromi ai acestei secții, Reprezentanța UNICEF în România a acordat, în perioada 2002 - 2005, sprijin financiar pentru achitarea taxelor de școlarizare anuale, a cheltuielilor de cazare (10 nopți, anual, în cadrul celor două sesiuni semestriale de examene) și a celor prilejuite de transportul cursanților la întâlnirile lunare de orientare profesională și metodologică. Fundația baptistă “Providența“ din București a acordat, anual, două burse, Organizația americană „Noroc“ din Tulcea câte o bursă, anual, Fundațiile din grupul SON - CRCR Cluj Napoca și OSI Budapesta - au acordat, la rândul lor, 9, respectiv 11 burse în anii universitari 2002/ 2003, 2003/ 2004, iar în cadrul Programului educațional PHARE pentru rromi s-au acordat 55 de burse similare. Impactul în rândul rromilor pentru acest gen de formare a fost extraordinar (în vara anului 2003, deja o primă promoție de 46 absolvenți și-a încheiat studiile la CREDIS, ca „institutori - profesori de limba rromani“, alți 64 terminând în promoțiile 2005 și 2006. În anul universitar 2006/ 2007, exista un număr de 118 studenți rromi în anii II, III și IV de studiu.

După decizia de la Bologna, în învățământul românesc nu se mai pregătesc „institutori“, ci „profesori“ pentru învățământul primar și preșcolar, în cadrul unor secții la zi sau la IDD, denumite „pedagogia învățământului primar și preșcolar“. Noile structuri de formare, cu începere din anul universitar 2005/ 2006, s-au concentrat asupra acestei posibilități de formare (v. Programele Ministerului PIR și PHARE). PIR (Programul pentru Învățământul Rural) a admis, în anul 2005, la CREDIS - Universitatea din București și la alte instituții de învățământ la distanță, personal didactic necalificat din mediul rural, pentru a-și finaliza studiile universitare la IDD în scopul de a profesa în mediul rural. Printre candidați s-au aflat și cca 40 de cursanți (anul I, în anul universitar 2005/2006), care au beneficiat de formarea la distanță în Programul PIR, fără plata taxelor de studii, la secția „pedagogia învățământului primar și preșcolar“.

În cadrul megaprogramului educațional PHARE pentru categorii dezavantajate, pe lângă finanțarea studiilor pentru 55 de studenți rromi din anul IV (2006/ 2007), de la secția “institutori - direcția de studii limba rromani“, la CREDIS - Universitatea din București, se finanțează, din acel an universitar, o nouă grupă de 38 de cursanți rromi la UBB Cluj Napoca, la secția IDD „pedagogia învățământului primar și preșcolar“. Acești studenți lucrau,

în paralel, în școlile din Programul PHARE, ca mediatori școlari, educatori, învățători ori profesori, îndeosebi de limba și istoria rromilor. Din anul universitar următor (2007/2008), este admisă o nouă grupă de 20 de cursanți, în cadrul aceluiași program desfășurat, de asemenea, la UBB Cluj Napoca. Așadar, au fost pregătiți, la distanță, de către Departamentul ID CREDIS al Universității din București, 120 de institutori în perioada 2000 - 2005 (90% rromi), alți 160 au absolvit, între 2006 - 2008, ca institutori - profesori de limba rromani (80% fiind rromi), iar între 2008 - 2010 alți 210 absolvenți (60% rromi) au realizat astfel de studii - dintre care 58 la Facultatea de Psihologie și Științele Educației din cadrul UBB Cluj Napoca ca nouă specializare PIPP (cu un curriculum nuanțat rrom, conferit de 4 discipline facultative opționale).

7. Pregătirea inițială, la nivel universitar, în domeniul limbii și literaturii rromani, în cadrul Facultății de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București.

a. Organizarea cursului facultativ (opțional) de limba rromani

Începând cu anul univ. 1992/1993 (din 22 octombrie 1992), pentru prima dată în învățământul superior românesc, a fost inițiat studiul limbii rromani la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București, prin ținerea, de către prof. Gheorghe Sarău, a unui curs „facultativ“ (opțional) de limba rromani. Organizarea acestui curs a fost posibilă numai cu concursul, înțelegerea și perseverența câtorva reputați dascăli ai Universității bucureștene: prof. univ. dr. Nadia Anghelescu – șefa de atunci a Catedrei de Limbi și Literaturi Orientale, prof. univ. dr. Lucia Wald, reputat indo-europeanist – profesoară de limbi clasice și prof. univ. dr. Iancu Fischer – decanul, în acea vreme, al Facultății de Limbi și Literaturi Străine din Universitatea București, iar pentru reglementarea statutului acestui curs și pentru remunerarea profesorului Gheorghe Sarău a fost nevoie de intervenția eficientă a rectorului din acea vreme, prof. univ. dr. Emil Constantinescu, care a reușit să spulbere pseudopretextele de ordin juridic și financiar invocate de unii funcționari ai Universității. Acest curs, care a continuat chiar și după înființarea, în anul 1997, a unei secții de indianistică (hindi - limba rromani), până în anul 2001, și s-a adresat studenților de la secțiile de limbi străine, celor de la Facultatea de Filologie română, dar a fost deschis și altor studenți ai Universității sau din alte institute de învățământ bucureștene și din străinătate, celor care activează în domeniul rrom în cadrul unor organizații nonguvernamentale. Așa, de pildă, între cursanți s-au numărat și studenți de la facultățile de sociologie, teologie, drept, istorie, jurnalistică, muzică, psihologie, pedagogie, teatru etc.

Profesorul de limba rromani Gheorghe Sarău, în cabinetul de limbă rromani de la secția de limbă și literatură rromani, Universitatea din București (București, decembrie 2014)

b. Structurarea unei Catedre de indianistică în cadrul Facultății de Limbi și Literaturi Străine din Universitatea București

În urma a trei oferte succesive, lansate de prof. Gheorghe Sarău Universităților din Constanța (în octombrie 1991, prin prof. univ. Marin Mincu), din Craiova (în aprilie 1996, prin prof. univ. Gheorghe Bolocan) și din București (în aprilie 1996), Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București a îmbrățișat, în mai 1996, ideea structurării unei Catedre de indianistică, unde să funcționeze, prin alternanță, secția hindi (ce avea astfel șansa să fie reluată după o întrerupere de 2 ani) și hindi - rromani. În scopul realizării acestei strategii, Gheorghe Sarău, din poziția sa de referent pentru mai multe țări și India, la serviciul relații bilaterale al Direcției Internaționale din Ministerul Educației, și ca metodist pentru limba rromani al Serviciului pentru Minorități din același Minister, a întreprins demersurile necesare pe lângă Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București, în scopul reluării secției B. limba hindi, ca o secție nouă, indianistica, care era gândită a se desfășura alternativ, ca limbă hindi (în anul univ. 1996/ 1997), și ca indianistică (hindi - rromani), din anul univ. 1997/1998 ș.a.m.d. Astfel, cu începere din anul universitar 1996/ 1997, s-a redeschis secția B. hindi, iar din anul universitar 1997/1998, în urma examenului de admitere din toamna anului 1997, s-a deschis și secția hindi-rromani, ca specializare B mixtă, introducându-se, așadar, și studierea limbii rromani, la egalitate cu limba hindi.

Pentru cele două secții (B. hindi, respectiv B. hindi - rromani) au fost planificate cifre de școlarizare (anual, câte 7-10 locuri), prin alternanță, adică din 2 în 2 ani pentru fiecare secție. În anul universitar 1997/1998, secția

B. indianistică (hindi - rromani) a fost frecventată de 13 studenți ai Facultății de Limbi și Literaturi Străine, respectiv, ai Facultății de Litere din București (12 studenți gajei și o studentă din etnia rromilor, Salomeea Romanescu). Prima promoție de absolvenți, în această formulă, hindi + rromani, a fost în anul 2001.

c. Structurarea unei secții de limba și literatura rromani în cadrul Facultății de Limbi și Literaturi Străine din Universitatea București

În perioada aprilie - august 1998, ca urmare a stăruințelor inspectorului Gheorghe Sarău, cu sprijinul acordat de Partida Rromilor (Nicolae Păun și Gheorghe Ivan) și de alți lideri rromi (Vasile Ionescu), decidenții Facultății de Limbi și Literaturi Străine din București (decan Sanda Râpeanu și șeful de catedră, conf. dr. Viorel Bageacu), cât și cei de la Facultatea de Litere (prof. dr. Horia Dan Mazilu) acceptă ca, în locul secției indianistică (hindi - rromani), demarată în anul univ. 1997/1998, să se înființeze o secție de sine stătătoare "B. limba și literatura rromani", cu începere din anul universitar 1998/ 1999, Ministerul Educației acordând 10 locuri distincte în acest scop. În urma examenului de admitere (organizat în două sesiuni, în septembrie și octombrie 1998), au fost admiși 8 tineri rromi la specializările română - rromani (6 studenți), respectiv la specializările franceză/ engleză - rromani (2 studenți). Autorizarea secției ca specializare B s-a făcut prin H.G.nr. 442/ august 1998 (publicată în "Monitorul Oficial al României" nr. 292/ luni, 10 august 1998) și a funcționat în cadrul Facultății de Limbi și Literaturi Străine și al Facultății de Litere - Universitatea București. Orele de limbă rromani au fost asigurate de profesorul Gheorghe Sarău.

Începând cu anul universitar 1998/1999, la inițiativa și la propunerea lect. dr. Gheorghe Sarău (care ținea cursurile de limba rromani), conducerea Facultății de Limbi și Literaturi Străine a acceptat să mai predea încă două cadre didactice: asist. drd. Delia Grigore (cursurile de antropologie, folclor și literatură romă), lect. drd.

Mircea Itu (cursul de civilizație și cultură veche indiană).

Secția B de limba rromani a funcționat independent, cu câte 10 - 15 studenți anual, până în anul 2003, când, pentru un singur an universitar (2003/ 2004) s-a reluat secția de „indianistică” (rromani + hindi) - cu promoție de absolvenți în 2007 - la care cursurile de limbile hindi și sanscrită, de cultură și civilizație indiană au fost ținute de prep. drd. Sabina Popîrlan și de lect. drd. Laurențiu Theban.

Din anul universitar 2004/ 2005 se revine la vechea formulă: limba și literatura rromani, ca secție B, iar cu începere din anul universitar 2005/ 2006 secția se transformă ca secție principală A. limba rromani - o limbă străină/ maternă/ română.

Facultatea limbi și literaturi străine, Pitar Mos

Interesul pentru această nouă secție a fost foarte mare, astfel încât pentru cele 16 locuri prevăzute pentru anul universitar 2005/ 2006 s-au prezentat 40 de candidați rromi și au fost admiși 20. În anul univ. 2006/ 2007 și în continuare au fost acordate câte 21 de locuri anual. Din anul universitar 2005/ 2006, efectivul de cadre didactice se mărește, pe lângă conf. dr. Gheorghe Sarău și lect. dr. Delia Grigore, fiind cooptată și drd. Julieta Adina Moleanu (căsătorită pe numele Rotaru), care asigură cursul de sanscrită și cel de civilizație și cultură veche indiană, între timp devenind doctor în indoeuropeanistică, iar din anul univ. 2009/ 2010 – și asist. Lavinia Penea, pentru cursurile practice de limba și metodică rromani de la anii I și II.

În baza vizitei întreprinse de experții ARACIS, în anul 2009, se produce acreditarea specializării Limba și literatura rromani - Limba și literatura română/ O limbă și literatură modernă, existentă în cadrul Facultății de Limbi și Literaturi Străine - Universitatea din București, conform adresei ARACIS nr. 7320/ 08.07.2010 (înregistrată la Universitatea din București cu nr. 12851/13.07.2010). În 22 oct. 2012 s-au împlinit 20 de ani de la instituirea studiului limbii rromani la nivel universitar în România, demarat prin cursul facultativ din 22 octombrie 1992.

8. Prezervarea și cultivarea limbii, istoriei și culturii rromani în demersul didactic (asigurarea predării a 3-4 ore/ săptămână de limbă maternă rromani, la cl. I - a XII-a, respectiv 1 oră/ săptămână de istoria și tradițiile rromilor, la cl. a VI-a și a VII-a).

1. Cum a început studiul limbii/ în limba rromani?

Predarea unor ore de limba maternă rromani/ și de istoria și tradițiile rromilor, în contextul celorlalte limbi ale minorităților constituie o întrebare ce este pusă, deseori, de către partenerii externi, anume, de ce, în strategiile care se referă la școlarizarea rromilor din România, s-a pornit și s-a dat întâietate formării de resurse umane

rome care să asigure predarea limbii și istoriei rromilor, de ce s-a acordat atenție cultivării acestor discipline, la toate nivelurile etc.?

Răspunsul se explică prin tradiția existentă în sistemul de învățământ din România, aceea de a se respecta și sprijini dreptul minorităților de a învăța în propria limbă ori de a studia ore de limba și istoria minorității respective. Evident, după 1990, rromii nu puteau decât să țintească spre experiența bună a altor minorități, mai ales în condițiile în care, în cazul special al rromilor, de multe ori era vorba, mai degrabă, de o reconstrucție identitară, sub raport lingvistic, în comparație cu alte minorități, căci, în 1990, procentul de elevi rromi vorbitori ai limbii materne rromani era de aprox. 63 %.

Experiența predării celor 3-4 ore săptămânale de limba maternă rromani și de istoria și tradițiile rromilor s-a dovedit însă benefică pentru toată lumea: copiii rromi au fost motivați, o dată în plus, de profesorii lor rromi să frecventeze școala și să le urmeze exemplul, școala a câștigat prin îmbunătățirea frecvenței copiilor rromi, inclusiv ca imagine în ochii comunității rrome, dar și ca apreciere din partea forurilor administrative școlare superioare, societatea a câștigat altfel de cetățeni și de viitori părinți ș.a. S-a dovedit, în timp, că aproximativ 10 - 13 % dintre elevii rromi care frecventează școala și își asumă identitatea rromă studiază și ore de limba sau/ și de istoria rromilor. După anul 1999, orele de limba maternă rromani și de istoria și tradițiile rromilor fac parte din trunchiul comun de discipline și nu constituie obiectul cursurilor opționale, decât în situații deosebite și numai cu aprobarea Ministerului.

Curios pentru unii, poate, dar studiul în limba maternă rromani sau al limbii rromani a început încă din anii școlari 1990-1991 și 1991-1992, în trei ipostaze:

1. S-a spus mai sus că, la inițiativa Inei Radu, prima inspectoare rromă din Ministerul Educației, în vara anului 1990 s-a organizat examene de admitere la clasele de „învățători rromi“ ale Școlilor Normale din București, Bacău și Tg. Mureș, pentru anul școlar 1990/1991, unde au fost admiși 55 de elevi. Planul de învățământ prevedea pentru astfel de clase și studiul limbii și literaturii rromani (câte 3 h/ săptămână) și, de asemenea, practica pedagogică în ultimii ani de studiu (al IV-lea și al V-lea), la clasele primare la care se studiază obiectul limba și literatura rromani.

La Școala Normală din București orele de limba rromani au fost asigurate, după cum urmează: în intervalul sept. 1990 - 30 aprilie 1991, pentru un timp foarte scurt, de către prof. Ina Radu și de sora deputatului Gheorghe Răducanu, apoi, timp de șase luni, de către învățătorul rrom Nicu Tudoran; în perioada 1 mai 1991 - iunie 1994 - de către prof. român Gheorghe Sarău, prin cooptarea sa de către Minister, ca metodist la nivel național pentru limba și școlarizarea rromilor, iar din sept. 1994 - până în anul 1999 - de către prof. Camelia Stănescu (rromni din neamul căldărărilor, absolventă a Facultății de Limbi și Literaturi Străine, promoția 1994, secția spaniolă - română, și a Cursului facultativ de limba rromani din cadrul aceleiași facultăți, ținut de profesorul Gheorghe Sarău, cu începere din 22 octombrie 1992).

La Școala Normală din Bacău, orele de limba, literatura și civilizația rromani au fost ținute de către prof. univ. dr. Mihai Merfea (sociolog rrom), pe durata unui an școlar, apoi de prof. Ciuraru Nicoleta (rromni, poetă, care, după venirea în București, și-a terminat studiile de asistență socială în cadrul Facultății de Sociologie a Universității din București, promoția 1997). După aceasta, o altă rromni, Gheorghiu Teodora, preia orele în discuție, la Bacău. La Școala Normală din Târgu Mureș, pe toată durata cât a existat clasa de învățători pentru rromi, în intervalul 1990 - 1995, orele de limba și literatura rromani au fost asigurate de prof. Gheorghe Moldovan (rrom, profesor de matematică din respectivul liceu, tatăl viitoare actrițe Zita Moldovan).

2. O a doua experiență, de data aceasta privind predarea integrală în limba maternă rromani, se leagă de numele învățătorului necalificat, Ion Vasile, care, la 11 octombrie 1991, a inițiat în propria casă din Caracal (str. Dezrobirii nr. 28) o școală pentru rromii din comunitate, cu predarea în limba rromani, cu prioritate pentru copiii cu vârstă școlară, dar și pentru cei care au depășit-o ori au abandonat studiile la nivelul claselor primare, marcându-se, astfel, și debutul postdecembrist al programului „A doua șansă“. Învățătorul de atunci, Ion Vasile, își amintește într-un material comunicat nouă: „Erau trei serii a câte 40-50 cursanți fiecare și se lucra în trei schimburi, între orele 8 - 12, 12-16 și 16-20. Am lucrat în paralel cu colega Liliana Florescu în două camere. Nu a fost o activitate instituționalizată, ci o activitate pe care am făcut-o cu dragoste și cu dorința de a alfabetiza rromii din Caracal și din împrejurimi, pentru ca populația majoritară să nu ne mai marginalizeze, sau să ne ignore“.

3. Neoficial, ca a treia modalitate, pentru prima dată în învățământul din România, predarea integrală în limba rromani, la clasele primare, s-a făcut, după anul 1990, la Școala Cidreag, în județul Satu Mare, de către învățătorul Szócs Ioan, până la decesul acestuia, se pare, după anul 2003.

2. Cum s-a extins studiul limbii materne rromani la nivelul claselor I-IV?

Introducerea orelor de limba și literatura rromani la nivelul claselor I-IV-a a debutat în anul școlar 1992-1993, în baza Instrucțiunilor privind studierea limbii materne de către elevii aparținând minorităților naționale care frecventează școli cu predare în limba română (aprobat prin Ordinul ministrului nr. 7642/ 1.X.1991 și modificate prin Ordinul ministrului nr. 5023/24.V.1993).

Inițiativele simultane ale domnului Corneliu Doroș, din Sântana (jud. Arad), și ale d-rei Carmen State (satul Bobești, Școala nr. 3 din comuna Glina, jud. Ilfov) de a se trece la studiul experimental al limbii și literaturii

rromani ca limbă maternă (câte 4 ore/ săptămână, la nivelul claselor I-IV, cu începere din anul școlar 1992/1993), au fost încurajate de inspectorul pentru rromi de atunci, Ilie Pipoi. Cornelii Doroț era rrom, absolvent de liceu, iar Carmen State, absolventă în plus și cursul facultativ de limba rromani organizat de Universitatea din București (De fapt, Carmen State era și poetă, traducătoarea Evangheliei după Matei, iar din 1993 și până în prezent, este redactor la emisiunile TVR dedicate rromilor; absolventă a Facultății bucureștene de Asistență Socială). După plecarea sa din învățământ, orele de limba și literatura maternă rromani au fost ținute de domnul Constantin Lucian, de asemenea, din etnia rromilor.

Un proiect similar s-a înregistrat, în același an, și la Școala „ROMROM” afiliată Școlii nr. 6 din Caracal, la inițiativa domnului Ion Vasile, rrom, absolvent de liceu, iar din toamna anului 1995 – odată cu terminarea liceului pedagogic (Școala Normală) de către elevii claselor de învățători rromi – limba rromani începe să se studieze și la Școala Variaș (din jud. Timiș), în urma demersurilor întreprinse de tânăra învățătoare Mirena Cionca - Iovan (rromni, absolventă a clasei de învățători rromi a Școlii Normale din București, promoția 1995), la fel, în județul Mureș, unde începe să predea limba rromani și tânăra absolventă a clasei similare de la Școala Normală din Tg. Mureș, Olga Markus. Din anul școlar 1996-1997, învățătoarea Mihaela Zătreanu, proaspăt absolventă a Școlii Normale din București (promoția 1996), predă ore de limba maternă rromani la clasa sa din Școala nr. 136 (Ferentari - sectorul 5, București), la inițiativa și perseverența sa (rromni, care, între anii 1998-2002, avea să urmeze și să termine secția „engleză - limba rromani” a Facultății de Limbi și Literaturi Străine București).

Dacă în anul școlar 1992/1993, limba rromani era studiată de numai 123 de copii rromi din câteva clase de la nivelul învățământului primar, din Sectorul Agricol Ilfov și din județele Arad și Olt, între care erau incluși și cei 55 de elevi de la clasele de viitori învățători rromi ale Școlilor Normale din București, Bacău și Târgu Mureș, în anii următori, predarea acestei limbi avea să fie sprijinită, cum am văzut, de absolvenții claselor de învățători rromi (unii ajungând, din 1999, chiar inspectori pentru școlarizarea rromilor), dar și de unele proiecte de școlarizare inițiate de Romani CRISS (București), în județul Maramureș, în localitățile Coltău și Vălenii Lăpușului. În anii școlari 1995-1996, 1996-1997, 1997-1998 limba rromani era studiată de **359, 445**, respectiv de **459** elevi rromi din 7 județe: 17 cadre didactice, în județele Arad, București, Ilfov, Olt, Maramureș, Mureș, Timiș, așa după cum se poate desprinde din tabelul de mai jos:

Numărul de elevi care studiau limba rromani, pe ani școlari, în perioada 1990-1998

1990-1991	1991-1992	1992-1993	1993-1994	1994-1995	1995-1996	1996-1997	1997-1998
55 (3 clase Ș.N. București, Bacău și Tg. Mureș)	55 (3 clase Ș.N.)	6 clase = 123 elevi (3 cl. I-IV AR, IF, OT = 68 elevi + 3 clase elevi Ș.N. = 55 elevi).	11 clase = 375 elevi (8 clase primare AR, IF, OT = 320 + 3 clase elevi Ș.N. = 55 elevi)	11 clase = 357 elevi (8 clase primare AR, IF, OT = 302 + 3 clase elevi Ș.N. = 55 elevi)	10 clase = 359 elevi (8 clase primare AR, IF, OT, MM, MȘ, TM = 326 + 2 clase elevi Ș.N. = 33 elevi (Slatina: 22, București: 11)	12 clase = 445 elevi (10 clase primare AR, IF, OT, MM, MȘ, TM = 412 + 2 clase elevi Ș.N. = 33 elevi (Slatina: 22, București: 11)	17 clase = 459 elevi (13 clase primare AR, IF, OT, MM, MȘ, TM = 426 + 2 clase elevi Ș.N. = 33 elevi (Slatina: 22, București: 11)

3. Cum s-a extins, și la nivelul claselor a V-a – a XIII-a, studiul limbii materne rromani în școli, după anul 1998?

După cum s-a dedus, rromii din România au optat, preponderent, pentru învățământul cu predare în limba română sau, în funcție de tradiția școlară locală, în maghiară. În anul școlar 1998/1999, numărul elevilor care au ales studierea celor 3-4 ore săptămânale/ clasă a crescut de patru ori, la 1747 elevi (11 județe, 17 cadre didactice).

Noul act normativ, Ordinul MEN nr. 3533/ 31.03.1999 privind studiul limbii materne de către elevii aparținând minorităților naționale care frecventează școli cu predare în limba română (prin care se abrogă Instrucțiunile similare aprobate prin Ordinul Ministrului numărul 4787/ 1996), reglementează predarea limbilor materne, iar la art. VII. și Studiul limbii materne rromani, după cum urmează: „Avându-se în vedere specificitatea învățământului pentru rromi, se vor respecta următoarele prevederi suplimentare: 1. *Studiul limbii materne rromani* se face conform prevederilor de la cap. I.1, 2, iar în cazul elevilor ale căror familii își schimbă frecvent domiciliul, acesta poate începe în orice an de studiu sau în orice moment al anului școlar, fără condiționarea existenței domiciliului stabil în respectiva localitate. De asemenea, orele de limba rromani pot fi introduse la nivelul oricărei clase, inclusiv în cazul elevilor rromi care nu cunosc limba și doresc să o studieze, și în orice moment al anului școlar. Cererile pentru introducerea orelor de limba rromani pot fi depuse de părinții elevilor, individual sau în colectiv. Direcțiunile școlilor și cadrele didactice nu au dreptul să influențeze opțiunea elevilor și a părinților în legătură cu studiul limbii materne rromani. 2. *Încadrarea personalului didactic.* În condițiile existenței unui număr limitat de cadre didactice calificate de limba rromani, orele de limba maternă rromani vor fi asigurate – în lipsa acestora – de rromi absolvenți de liceu (cu diplomă de bacalaureat). În situații deosebite, aceste ore pot fi ținute și de absolvenți de liceu, fără diplomă de bacalaureat, sau de absolvenți a cel puțin 10 clase, remunerarea acestora

– avându-se în vedere reglementările financiare în vigoare – putând fi făcută de organizații neguvernamentale ce au înscrise între obiectivele lor școlarizarea rromilor. 3. *Evaluarea* – La examenul de capacitate, elevii rromi – în funcție de dorința lor – vor alege sau nu ca probă de concurs suplimentară limba maternă rromani. – La clasele V-XII, susținerea tezei semestriale la limba rromani este facultativă.“. În anul următor, este emis un nou act normativ, pentru a se întări predarea limbilor materne, Notificarea nr. 30257/06.04.2000 referitoare la Metodologia aplicării „Instrucțiunilor“ privind studiul limbii materne de către elevii aparținând minorităților naționale care frecventează școli românești (aprobată prin Ordinul Ministrului Educației Naționale nr. 3533 din 31.03.1999), în care se vorbește despre predarea limbii rromani la cap. 9 și 11.

Încadrările în învățământ, ca profesori de limba rromani, ale celor 60 de absolvenți ai primei școli de vară de limba rromani de la Satu Mare, din septembrie 1999, cât și noul context legislativ privind statutul limbilor materne în sistemul școlar au condus la mărirea, an de an, a numărului de elevi care studiau cele 3-4 ore de limba și literatura rromani, prevăzute la cl. I - a XIII-a, respectiv ora de istoria și tradițiile rromilor, de la clasele a VI-a și a VII-a, după cum se poate deduce din tabelul dat în continuare (v. anii școlari 1999/2000, 2000/2001, 2001/2002, 2002/2003). Numărul de județe unde se studia limba rromani și numărul de profesori care o predau au crescut și ele: 2000: 37 județe, 62 profesori și 4200 de elevi; 2001: 33 județe, 200 profesori și 11.021 elevi.

Astfel, în anul școlar 2002/2003 se înregistrau 15 708 copii rromi (din cei 158.128 elevi rromi care și-au asumat identitatea rromă și frecventau școala), care au ales curriculumul adițional rrom. În anul școlar următor, 2003/2004, din cei 183.176 elevi rromi (de la nivel preșcolar, școlar, gimnazial și liceal), care frecventau școala și au menționat că sunt de etnie rromă, un număr de 20.528 elevi rromi, din 39 județe, au studiat limba și literatura rromani (6.925 elevi), respectiv, și/ sau istoria și tradițiile rromilor (3603 elevi).

În anul școlar 2004/2005, un număr de 24.129 elevi rromi din 220.019 elevi cu identitate rromă asumată au optat pentru studiul limbii rromani (3-4 ore săptămânale de limba și literatura rromani 19.812 elevi, 4.257 elevi și/ sau istoria și tradițiile rromilor, 60 elevi care au studiat în limba rromani toate disciplinele).

În anul școlar 2005/2006 un număr de 24.903 elevi din 243.008 elevi rromi studiau aceste discipline, iar în anul școlar 2006/2007, din cei 25.525 elevi rromi care studiază limba și istoria rromilor, 14.500 erau din cl. I-a - IV-a (din care 70 învățau doar în limba rromani), 10.250 - la cl. a V-a - a VIII-a, 750 la cl. a IX-a - a XIII-a și 25 la grădiniță, în rromani integral), în 370 de școli și licee din 41 de județe, cu un număr de 420 de profesori (limba și/ sau istoria rromilor nu se predau atunci în județul Neamț). În județele Brașov și Teleorman exista câte un director de școală rrom.

Ce s-a întâmplat după anul școlar 2007/2008, se poate vedea din tabelul de mai jos. După 13 ani, metodologia predării limbilor materne a fost modificată și aprobată, prin Ordinul MEN 5671/10.09.2012 (pentru aplicarea Metodologiei privind studiul în Limba maternă și al Limbii și literaturii materne, al Limbii și literaturii române, studiul Istoriei și tradițiilor minorităților naționale și al Educației muzicale în limba maternă), publicat în Monitorul Oficial al României (Partea I, anul 180 (XXIV) Nr. 657/ luni, 17 septembrie 2012, p. 3-6). Acest document a înlocuit OMEN nr. 3533 din 31.03/1999 privind studiul limbii materne de către elevii aparținând minorităților naționale și Notificarea MEN nr. 30257/06.04.2000 referitoare la Metodologia aplicării „Instrucțiunilor“ privind studiul limbii materne de către elevii aparținând minorităților naționale care frecventează școli românești, aprobate prin Ordinul Ministrului Educației Naționale nr. 3533 din 31.03.1999). În continuare, limba maternă face parte din trunchiul comun de discipline obligatorii, din planul-cadru de învățământ, așadar nu poate fi trecută în rândul materiilor opționale, după cum, uneori, se mai întâmplă.

4. Cine protejează și monitorizează studiul limbilor materne la nivel european?

Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare (CELRM) a fost adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului European, la Strasbourg, la 25 iunie 1992, fiind deschisă spre semnare la 5 noiembrie 1992, în același loc și intrând în vigoare la 1 martie 1998. România a semnat CELRM la 17 iulie 1995. Pregătirea în vederea ratificării a fost realizată de DRI – Guvern în mai multe etape (v., de ex., seminarul consacrat pregătirii textului pentru ratificarea Cartei Europene a Limbilor Regionale și Minoritare (Mangalia, 12–14 februarie 2002) ș.a. După aderarea României la structurile europene la 1 ianuarie 2007, Parlamentul României a adoptat Legea 282 din 24 octombrie 2007 pentru ratificarea Cartei Europene a Limbilor Regionale sau Minoritare, adoptată la Strasbourg la 5 noiembrie 1992 (text publicat în Mof nr. 752/6 nov. 2007), în baza căreia se produce ratificarea la data de 29 ianuarie 2008 (intrând în vigoare la 1 mai 2008).

O primă evaluare a CELRM din partea societății civile românești – după aproape doi ani și jumătate de la ratificare – a fost finanțată de AFCN (= Administrația Fondului Cultural Național), tipărindu-se volumul editat de Monica Călușer, Carta europeană a limbilor regionale sau minoritate în România. Între norme și practici, Cluj Napoca: Fundația CRDE (= Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2009, 160 p., ISBN 978-973-7670-14-4), cu date culese de colectivul de autori în perioada 1 martie – 31 iulie 2009, din păcate analiza fiind rezervată preponderent celor 10 idiomuri cu protecție lingvistică avansată (limbile din Cap. III al CELRM), în rândul cărora limba rromani, pe nedrept, nu figurează.

O altă evaluare, *Multilingvism și limbi minoritare în România* (București: Academia Română; Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Alexandru Rosetti“), publicată de Nicolae Saramandu și Manuela Nevaci, a fost lansată la 25 sept. 2009, cu prilejul Zilei europene a limbilor, organizată de Guvern - Departamentul pentru Relații Interetnice și Reprezentanța Comisiei Europene în România, la sediul Reprezentanței CE din București.

La rândul lor, autoritățile românești au pregătit periodic informări la nivel de țară, încă din decembrie 2008, Primul raport periodic privind aplicarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritate în România fiind MIN-LANG/PR (2010)11 (280 p. în versiunea românească, cu informație până în anul 2009 inclusiv), căruia i-au urmat o serie de consultări ale Comitetului de experți al Consiliului Europei cu reprezentanți și instituții din România (v. prima vizită de monitorizare, din perioada 14-17 martie 2011, întreprinsă în țara noastră de către Comitetul de experți, pentru a se monitoriza modul de aplicare la noi a CELRM, ce avea să fie finalizată cu un prim raport de opinie al Comitetului de experți (decembrie 2011), transmis autorităților românești spre analiză, observații și comentarii).

În ultimii 8 ani, din cei între 220.019 – 263.409 de elevi cu identitate rromă asumată (preșcolari și elevi din cl. I – a XII-a), anual, aprox. 30.000 – 33.000 elevi (11-13%), din aproape toate județele, excepție făcând județele Ilfov și Sibiu), studiază ore de limba și istoria rromilor sau chiar integral în limba maternă rromani (un număr mai mic, ce a crescut de la aproximativ 100 la cca 800 preșcolari și elevi, în intervalul anilor 2006-2014)

Elevi cu identitate rromă asumată și elevi care studiază ore de limba și istoria rromilor sau în limba rromani

An școlar	Nr. elevi cu identitate rromă asumată	din care: nr. elevi rromi care au studiat limba și/ sau istoria și tradițiile rromilor ori integral în limba rromani	
		Limba/ în limba rromani	Istoria și tradițiile rromilor
2014/2015	în procesare	23.426, din care 1533 studiază integral în limba maternă rromani	6132
2013/2014	în procesare	27.603, din care 786 au studiat integral în limba maternă rromani	5989
2012/2013	211.773 + 30.551 (lb. și ist. rr.) = 242.492	30.719, din care 888 au studiat integral în limba maternă rromani	7010
2011/2012	222.651 + 31.644 (lb. și ist. rr.) = 254.295	31.644, din care 863 au studiat integral în limba maternă rromani	6033
2010/2011	204.953 + 31.960 (lb. și ist. rr.) = 236.913	31.960, din care 897 au studiat integral în limba maternă rromani	6458
2009/2010	207.119 + 33.317 (lb. și ist. rr.) = 240.436	33.317, din care 765 au studiat integral în limba maternă rromani	6022
2008/2009	203.343 + 31.665 (lb. și ist. rr.) = 235.008	31.665, din care 380 au studiat integral în limba maternă rromani	5529
2007/2008	236.604 + 26.805 (lb. și ist. rr.) = 263.409	26.805, din care 320 au studiat integral în limba maternă rromani	5308
2006/2007	234.580 + 25.525 (lb. și ist. rr.) = 260.105	25.525, în 41 județe, excepție jud. Neamț, din care 95 au studiat integral în limba maternă rromani	4712
2005/2006	218.105 + 24.903 (lb. și ist. rr.) = 243.008	24.903, din care 80 au studiat integral în limba maternă rromani	4439
2004/2005	195.890 + 24.129 (lb. și ist. rr.) = 220.019	24.129, din care 60 au studiat integral în limba maternă rromani	4257
2003/2004	162.648 + 20.528 (lb. și ist. rr.) = 183.176	20.528, în 39 județe (din care 40 au studiat integral în limba maternă rromani)	3603
2002/2003	142.420 + 15.708 (lb. și ist. rr.) = 158.128	15.708, din care 20 au studiat integral în limba maternă rromani în jud. TM.	889
2001-2002	125.083 + 12.650 (lb. și ist. rr.) = 137.733	12.650, în 34 județe, în 102 școli, 260 cadre didactice (cele din 2000-2001 etc.)	509
2000-2001	118.921 + 11.021 (lb. și ist. rr.) = 129.942	11.021, în 33 județe, 200 cadre didactice: MȘ, DJ, IȘ, BC, IL, TM, BH, SM, MM, SJ, SV, OT, VS, HR, HD, AR, AB, VN, GR, CS, MH, GL, CV, DB, BR, BT, TR etc.	456
1999-2000	117.345 + 4200 (lb. și ist. rr.) = 121.545	4200, în 37 [33] județe, 62 cadre didactice (MȘ, DJ, IȘ, BC, IL, TM, BH, SM, MM, SJ, SV, OT, VS, HR, HD, AR, AB, VN, GR, CS, MH, GL, CV, DB, BR, BT, TR etc.)	–

1998-1999	116.088 + 1747 (lb. rr.) = 117.835	1747, în 11 județe, 17 cadre didactice (AR, BC, BUC, DJ, IF, IL, IȘ, OT, MM, MȘ, TM).	–
1997-1998	115.111 + 459 (lb. rr.) = 115.570	459 în 7 județe (AR, BUC, IF, OT, MM, MȘ, TM)	–
1996-1997	114.002 + 445 (lb. rr.) = 114.447	445, în 7 județe (AR, BUC, IF, OT, MM, MȘ, TM)	–
1995-1996	113.207 + 359 (lb. rr.) = 113.566	359, în 7 județe (AR, BUC, IF, OT, MM, MȘ, TM)	–
1994-1995	112.603 + 357 (lb. rr.) = 112.960	357, în 7 județe (BUC, BC, MȘ și AR, IF, OT, MM)	–
1993-1994	112.001 + 375 (lb. rr.) = 112.376	375, în 6 județe (BUC. BC. MȘ și AR, IF, OT)	–
1992-1993	111.588 + 368 (lb. rr.) = 111.956	123, în 6 județe (BUC. BC. MȘ și AR, IF, OT)	–
1991-1992	111.004 + 55 (lb. rr.) = 111.059	55, în 3 județe (BUC. BC. MȘ)	–
1990-1991	110.465 + 55 (lb. rr.) = 110.520	55, în 3 județe (BUC. BC. MȘ)	–
1989 /1990	109.325	–	–

9. Sprijinirea predării integrale în limba maternă rromani (cu 4 ore/ săptămână obligatorii de limba și literatura română), la CP/ cl. I - IV sau/ și la cl. V-VIII). Anual, peste 700 de elevi rromi au ales acest tip de învățământ, preponderent la cl. I-IV).

a. Experimentul “Măguri”

Din septembrie 2003, pentru prima dată în învățământul românesc, a fost înființată o clasă cu predarea integrală în limba rromani, la Șc. nr. 12 Măguri - Lugoș, jud. Timiș, la inițiativa dir. Mihai Moldovanu (și inspector pentru rromi la ISJ Timiș) și a învățătoarei rrome Mocanu - Odă Miloș Mihaela (absolventă a Colegiului CREDIS, promoția 2003), cu concursul ISJ Timiș și al MEN. În anii școlari următori, câte o nouă grupă de grădiniță și o clasă I/ clasă pregătitoare au trecut la învățământ integral în limba maternă rromani, la aceeași școală. Rezultatele spectaculoase se pot vedea din tabelul de mai jos. Ceea ce este important de spus este că, dacă anterior anului 1997, când director a devenit tânărul profesor de matematică, Mihai Moldovanu, niciun elev al școlii nu termina clasa a VIII-a, din acel an lucrurile s-au schimbat, prin introducerea, mai întâi, a unor ore de limba maternă rromani în școală, ca apoi, prin formarea și permanentizarea unui nucleu local de învățători și profesori rromi – pregătiți la școala de vară de limba rromani și la cursurile ID ale Universității din București, ca “institutori - profesori de limba rromani” – să se treacă la predarea integrală în limba rromani. Astfel, din anul școlar 2003/2004, de la cl. I la cl. a VIII-a, se predă în limba maternă, situația din școală devenind una de excepție: toți elevii termină opt clase, există cursuri Șansa a II-a în rromani pentru adulții din localitate, fluctuație „zero” a cadrelor didactice (toate sunt titulare și din rândul localnicilor), frecvența la grădiniță a crescut de peste 15 ori, abandonul școlar (calculat ca diferența între clasele I și IV, respectiv, V și VIII) a scăzut cu 5% (10% azi, față de 15% în 1997), 80% dintre elevii școlii merg la liceu, în orașele Lugoș și Timișoara, dintre care 20% (calculat prin raportare la clasa inițială, a VIII-a, din fiecare promoție) ajung la facultate (1-2-3/an).

Trebuie subliniat că elevii rromi din clasele I- a VIII-a studiază, pe lângă toate disciplinele predate în rromani, și 4 ore săptămânale, obligatorii, de limba și literatura română.

Șc. nr. 12 Măguri - Lugoș, jud. Timiș

În momentul de față (an școlar 2014/ 2015), există 12 cadre didactice calificate: 2 educatoare (Carmen Moldovanu, Daniela Rusneac), 3 învățători (Mihaela Mocanu, Ioana Ciosa Păunița) și 7 profesori (Mihai Moldovanu (prof. și director), Cristina Maria Marcu, Ramona Roșu, Anca Roman, Floris Rafael Bunescu, Gabriela Dorobanțu, Ramona Jeni Batori).

Experimental „Măguri“ a dovedit că trecerea la predarea integrală în limba maternă nu este un deserviciu pentru elevi, ci, dimpotrivă, un imens câștig. Dacă abandonul școlar este aproape diminuat, dacă 90% dintre elevi reușesc să încheie opt clase, dacă toți elevii sunt bilingvi și dacă 80% își continuă studiile liceale, atunci nu putem vorbi decât de un model reușit.

Frica unor părinți rromi - de a nu-și înscrie copiii la grădiniță, la clasa pregătitoare și, cel puțin, la primele patru clase primare în acest sistem școlar eficient, cu predarea integrală în limba maternă, care permite, totodată, și însușirea limbii române la nivelul unui elev din sistemul obișnuit de învățământ – se dovedește nefondată.

Situație comparativă (anii 1997 și 2012) la Școala nr. 12 Măguri - Lugoj

Situația în anul	Grădiniță	Școala Măguri (I-VIII)	Abandon	Continuarea studiilor la cl. a IX-a (la diferite licee)			Fluctuație cadre didactice
				80% merg la liceu < 40-50% termină liceul	30 tineri înv. fr. red. (= 7% din cei cu vârste între 14-64 ani)	3-5 tineri mai mari de 18 ani merg la liceu sau la fr. red.	
2012	49 < fr. 30	102 (100%) < 90 fr. . 91%.	10%	1-2 ajung la facultate = 10-20% din abs. cl. a VIII-a	14-64 ani)	populația activă a satului, din cei cu vârste între 14-64 ani)	0 Cadre : -3 educatoare (1 calificată și 2 necalificate) -3 învățători calificați -12 profesori (11 calificați și 1 necalificat)
1997	8 < fr : -3	134 elevi	15%	0			70% anual, cu profesori noi

Lăudabil, câțiva dintre absolvenții secției ID „institutori – limba rromani“, pregătiți între 2000 – 2010 la Departamentul ID CREDIS al Universității din București și la Facultatea de Psihologie și Științele Educației – UBB Cluj Napoca, au început să multiplice „modelul Măguri“, înființând grupe de grădiniță, clase pregătitoare și clase I-IV cu predarea integrală în limba rromani și cu orele de limbă română obligatorii.

După intrarea în vigoare a Legii Educației Naționale nr. 1/2011, din anul școlar 2012-2013 au fost organizate 10 clase pregătitoare în limba rromani (în jud. Alba, Bihor, Brăila, Cluj, Hunedoara, Iași, Mureș, Timiș), și clase I în limba rromani (AB, HD, TM etc.).

În anul școlar 2014-2015, la nivelul României, 1.533 elevi rromi urmează clase I-VIII cu predarea integrală în limba maternă rromani, distribuiți în cele 7 județe de mai jos, astfel: 125 la clasa pregătitoare (CP), 422 la cl. I-IV (< 20 la ADȘ) și 105 la cl. V-VIII (< 21 FR = frecvență redusă).

Configurația unităților de învățământ cu predarea în limba rromani la nivel național (CP/ cl. I-IV și cl. V-VIII) se prezintă după cum urmează: Alba (Școala Generală Gura Roșiei, CP + cl. I,

Elevi ai Școlii nr. 12 Măguri - Lugoj, jud. Timiș

a II-a și a III-a, înv. Rodica Bătrâna), Bihor (Școala Gimnazială „Puiu Sever“ din Ineu: cl. I, înv. Ionel Cordovan; cl. a II-a, înv. Mariana Filip), Brăila (Școala Gimnazială „Anton Pann“ din Brăila: cl. a II-a, înv. Gina Anton), Cluj (Școala Gimnazială „Traian Dârjan“ din Cluj-Napoca: CP: Demeter Claudia; cl. I, înv. Lăcătuș Claudia; cl. a II-a, înv. Pădurean Tiberiu; cl. a III-a, înv. Epure Alexandra; cl. a IV-a, înv. Lakatos Alina Iancu; Școala Profesională „Poiana“ din Turda: clasă în rromani, în Programul „A doua Șansă“: înv. Jimba Margareta), Hunedoara (Școala Generală „Dr. Aurel Vlad“: cl I - a IV-a, înv. Gheza Rafael Șandor; CP: înv. Rafaela Muraru; Școala Generală nr. 2 - Liceul Teoretic „Mircea Eliade“ Lupeni, cl. I + cl. a II-a: înv. Laurențiu Opriș; Școala Primară Viile Noi – Liceul de Arte „Sigismund Toduță“ Deva, cl. IV: Mariți Aurica Rădulescu), Mureș (Gimnaziul „Romulus Guga“ Tg. Mureș: CP: Magdalena Barabas; cl. I, înv. Rodica Gyulai; Gimnaziul „L. Rebreanu“ Tg. Mureș: cl. a IV-a, înv. Magdalena Adam; Școala Generală nr. 4 „Apalina“ Reghin: CP: înv. Cristina Bereschi; Școala Gimnazială Petelea: CP, înv. Maria Poțo), Timiș (Școala Gimnazială nr. 12 – Lugoj: CP + cl. I: înv. Mihaela Mocanu; cl. a II-a + cl. a III-a, înv. Ioana Păunița Ciosa; cl. a IV-a: înv. Livia Vodă).

10. Sprijinirea predării în limba maternă rromani la nivelul învățământului preșcolar, inclusiv prin abordări bilingve (rromani-română, rromani-maghiară). În ultimii șapte ani, un număr de 15-20 de grădinițe funcționează în acest regim metodic.

Din septembrie 2003, tot pentru prima dată în învățământul românesc, a fost înființată, la Șc. nr. 12 Măguri - Lugoj, jud. Timiș, o grupă de grădiniță cu predarea integrală în limba rromani, la inițiativa dir. Mihai Moldovanu. Din anul școlar următor, 2004/ 2005, pe lângă o nouă grupă de grădiniță de la această unitate de învățământ, apare o altă grupă de grădiniță “bilingvă” (cu program în limba rromani, prin metode de predare bilingve, rromani - română), într-un program-pilot din parteneriatul “Amare Rromentza” - UNICEF - ISJ Călărași, la Școala Sărulești, jud. Călărași. După acest model - din 2006 - organizația “Amare Rromentza” mai înființează și alte grupe la Bacău (4 grupe: Grădinița Dărmănești, Grădinița din cadrul Șc. “Domnița Maria” Bacău, Grădinița Gutinaș - com. Ștefan cel Mare, Grădinița Rădoaia - com Parava) și la Iași (3 grupe: Grădinița Ciurea, Grăd. Zece Prăjini, Grăd. Crucea) ș.a.

Din anul școlar 2007/ 2008, și la Grădinița Școlii “Puiu Sever” Ineu din județul Bihor s-a trecut la predarea în limba rromani, dar și în alte județe

În anul școlar 2014-2015, un număr de 239 preșcolari rromi urmează programul din grupele de grădiniță cu predarea integrală în limba rromani, Bihor (Grădinița din cadrul Școlii Gimnaziale „Puiu Sever“ din Ineu: ed. Noemi Cordovan; Grădinița din cadrul Școlii Bogeii, ed. Samuel Afin Colompar), Bacău (Grădinița din cadrul Școlii Gimnaziale Rădoaia – com. Parava, Lepădatu Milica; Grădinița din cadrul Școlii nr. 3 Dărmănești, ed. Elisabeta Balica; Grădinița din cadrul Șc. “Domnița Maria” Bacău, ed. Emilia Alexandru), Buzău (Grădinița Școlii Gimnaziale „N. Titulescu“ din Buzău, ed. Ștefan Lavinia), Cluj (Grădinița „Mămăruța“ – „Patarât“ str. nr. 2, Cluj-Napoca: ed. grupa mare Sergiu Siminic și ed. grupa mică Petruța Lăcătuș), Iași (Grădinița “Zanea” din cadrul Școlii Gimnaziale Lunca Cetățuii, ed. Monica Popovici; Grădinița “Trestiana” din cadrul Liceului Teoretic “L. Rosetti” Răducăneni, ed. Aurora Vișan), Olt (Grădinița din cadrul Liceului Tehnologic „Constantin Filipescu” din Caracal, ed. gr. mijlocie Anița Constantin Manuela), Timiș (Școala Gimnazială nr. 12 – Lugoj: grupa mică, ed. Daniela Rusceac; grupa mare, ed. Carmen Moldovanu).

11. Asigurarea posturilor și a finanțării aferente pentru profesorii de limba și istoria rromilor, a educatorilor, învățătorilor și a profesorilor care predau în limba rromani.

De-a lungul anilor, după cum s-a putut intui și din tabelele anterioare, numărul profesorilor de limba, istoria și tradițiile rromilor, al educatorilor, învățătorilor și profesorilor care lucrează la grupele și clasele cu predarea integrală în limba rromani a crescut continuu.

În tabelul de mai jos se poate observa progresul (până în anul școlar 2007/ 2008) și regresul (din anul școlar 2008/ 2009 și în continuare) în privința numărului acestora:

Numărul cadrelor didactice care studiau limba rromani, pe ani școlari, în perioada 1990-1998

Anul școlar	Număr de cadre didactice rrome (pentru limba, istoria și tradițiile rromilor, educatori, învățători, directori)
2014/ 2015	în procesare
2013/2014	405
2012/2013	413
2011/2012	421
2010/2011	422

2009/2010	440
2008/2009	460
2007/2008	480
2006/2007	460
2005/2006	425
2004/2005	408
2003/2004	380
2002/2003	320
2001-2002	260 (> 164 cu normă întreagă)
2000-2001	200
1999-2000	62
1998-1999	30
1997-1998	9
1996-1997	7
1995-1996	7
1994-1995	7
1993-1994	6
1992-1993	6
1991-1992	3
1990-1991	3
1989 /1990	-

12. De la o strategie ministerială pentru rromi la o Strategie guvernamentală

Din luna iunie 1998, inspectorul pentru limba rromani și rromi, Gheorghe Sarău, noul Secretar de Stat pentru minorități, dl. Kötő József, și noul director general al Direcției Generale Învățământ în Limbile Minorităților Naționale, dl. Murvai László, gândesc principalele direcții strategice ce vizau reforma învățământului pentru rromi. În decembrie 1998, Gheorghe Sarău elaborează Nota “Particularități ale învățământului pentru rromi”, pe care o aprobă Secretarul de Stat Kötő József și este postată pe pagina MEN, www.edu.ro. La data de 29 septembrie 1999, Gheorghe Sarău propune spre aprobare ministrului Andrei Marga primul document cu ținte strategice al Ministerului Educației Naționale (MEN, nr. 39694). Cele mai multe dintre măsurile din acest document au fost preluate în HG 430/ 25 aprilie 2001.

În vederea aplicării Strategiei Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor, Ministerul Educației și Cercetării, constituie, în baza Ordinului nr. 4048/ 26.06.2001, Comisia Ministerială pentru Romi, în scopul implementării programelor și proiectelor sectoriale care decurg din Strategia de îmbunătățire a situației romilor.

Programele strategice ale Ministerului Educației Naționale privind învățământul pentru rromi, au avut la bază un prim principiu general, simplu, anume, acela de a se gândi și de a se aplica împreună cu rromii programele destinate lor. Transpunerea în practică a acestui principiu a început să se realizeze, în mod continuu, din anul 1998, prin consultări directe cu liderii rromi, cu ONG-urile rromilor, dar și cu alte ONG-uri nerome care sprijină școlarizarea rromilor, astfel încât deciziile luate de Ministerul Educației și de Direcția „Minorități” au început a fi nuanțate din perspectiva cerințelor concrete și particulare ale comunităților de rromi. Un al doilea principiu a fost acela de a se iniția programe strategice de lungă durată, înnoite anual, care, împreună cu alte noi proiecte ce se vor dezvolta, să contribuie la consolidarea bazei strategiei generale a Ministerului Educației în domeniul școlarizării rromilor (preșcolari, școlari, liceeni, studenți, adulți).

Această strategie ministerială apărea în contextul în care Guvernul, prin DPMN (Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale) și ONR (= Oficiul Național pentru Romi), alături de structurile guvernamentale (a se remarca existența Subcomitetului Interministerial pentru Romi, a cărui activitate s-a derulat între 1998 și aprilie 2001), creionau – împreună cu societatea civilă rromă, partener fiind GLAR (Grupul de Lucru al Asociațiilor Rome) – o viziune strategică guvernamentală pentru rromi, ce avea să se concretizeze în Strategia guvernamentală pentru îmbunătățirea situației romilor (aprobată prin H. G. nr. 430/ 25 aprilie 2001, ulterior revizuită prin H. G. 522/ 19 aprilie 2006 și prin H. G. nr. 1.221/ 14 decembrie 2011).

Conform Ordinului ministrului nr. 4048/ 26.06.2001, Comisia Ministerială pentru Romi era condusă de **Filip Stanciu**, alături de **Gheorghe Sarău**, ambii din partea Direcției Minorități, și reunea și alți specialiști (dir. **George Corbu**, dir. **Romica Iucu**, ș.a.).

Cităm din materialul elaborat de Gheorghe Sarău și Filip Stanciu, în ianuarie 2001, și postat pe pagina Ministerului Educației (<http://www.edu.ro/download/masrromi.pdf>), intitulat *Măsurile întreprinse de Ministerul Educației și Cercetării în domeniul învățământului pentru rromi (1990-decembrie 2001)*: „În context, Ministerul a stabilit în acord cu Programul de guvernare, cap. VI și cu prevederile Strategiei, următoarele obiective: Elaborarea unui program de stimulare a participării școlare și de reducere a abandonului școlar în rândul copiilor rromi; Analiza posibilităților de organizare a unor instituții de învățământ primar, secundar și profesional pentru rromi (arte și meserii, învățământ vocational, formare și reconversie profesională); Conceperea și implementarea unor programe de formare a mediatorilor școlari și de perfecționare pentru cadrele didactice implicate în școlarizarea copiilor rromi; Introducerea în curriculum (trunchiul comun) a temelor de prevenire și combatere a discriminării; Introducerea în programele de pregătire ale specialiștilor din administrația publică, asistența socială, sănătate, învățământ a unor module didactice dedicate problemelor sociale și economice ale rromilor; Conceperea și implementarea unor programe de încurajare a participării școlare la procesele educaționale din școală și din afara ei; Adoptarea de măsuri legislative în sprijinul rromilor, în scopul acordării de facilități în domeniul educației pentru rromi și din perspectiva promovării rromilor în posturi ale administrației școlare“.

Ulterior, prin Ordinul MEN nr. 4319/14 iunie 2005 privind structura ministerială pentru implementarea Strategiei guvernamentale pentru îmbunătățirea situației rromilor, a fost înființată CMIS (Comisia Ministerială pentru Implementarea Strategiei guvernamentale de îmbunătățire a situației rromilor), formată din 7 membri (președinte - secretarul de stat pentru învățământ preuniversitar; vice-președinte – secretarul de stat pentru minorități și relații internaționale; vice-președinte – secretarul de stat pentru învățământ superior și integrare europeană; membru – directorul general al Direcției generale învățământ în limbile minorităților; membru – directorul general al Direcției generale învățământ preuniversitar; 1 expert reprezentând societatea civilă a rromilor).

CMIS avea în subordine un Colectiv de Implementare Operativ (abreviat: C.I.O.), care, la rândul său, are în componență următoarele două structuri: I. Proiecte comunitare și II. Relații instituționale (curiculare, inspectorate școlare județene, ONG-uri, comunități locale).

La rândul lui, *Colectivul de Implementare Operativ* (abreviat: C.I.O.), a fost aprobat, prin Nota nr. 4319 din data de 21 iunie 2005, privind numirea Colectivului de Implementare Operativ, și îi avea în componență pe următorii specialiști: **Gheorghe Sarău**, consilier pentru limba rromani în DGÎLM, – coordonator C.I.O.; **Mihaela Zătreanu**, inspector de specialitate pentru rromi; **Viorica Preda**, inspector general pentru învățământul preșcolar; **Gabriela Droc**, inspector general pentru învățământul primar; **Floarea Măcriș** – consilier, Direcția Generală pentru Învățământ Superior.

Prin Notificarea din 29 iunie 2005, CIO a elaborat, în conformitate cu prevederile art. 3, Planul de acțiune cu programele și activitățile pentru semestrul al II-lea al anului 2005. Doamna **Liliana Preoteasa**, director al UIP - Programul educațional PHARE pentru elevii din categoriile dezavantajate, și domnul **Gheorghe Sarău**, consilier pentru limba rromani în DGÎLM, ambii din cadrul M.Ed.C., sunt numiți ca specialiști reprezentanți în Consiliul Consultativ pentru dezbaterăa unor probleme privind domeniul de activitate al Agenției Naționale pentru Rromi, conform Ordinului nr. 143/ 7.10.2005, al Agenției Naționale pentru Rromi.

Prin H. G. 522/ 19 aprilie 2006 (publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 371, din 28.IV. 2006), este reînnoită Strategia guvernamentală pentru îmbunătățirea situației rromilor (aprobată inițial prin H. G. 430/ 25 aprilie 2001, publicată în „Monitorul Oficial al României“, Partea I, nr. 252, din 16 mai 2001). Activitățile educaționale se regăsesc, astfel, în domeniul sectorial F. Protecția copilului, educație, cultură și culte, pentru perioada 2006 – 2008, Planul general de măsuri.

În vederea implementării Strategiei guvernamentale pentru îmbunătățirea situației rromilor (cf. HG. Nr. 430/ 25 aprilie 2001), prin Ordinul M.Ed. C. Nr. 4319/ 14 iunie 2005, a fost înființată CMIS (Comisia Ministerială pentru Implementarea Strategiei guvernamentale pentru îmbunătățirea situației rromilor), conform Notificării nr. 29545/ 6 aprilie 2007, formată din 7 membri:

- Președinte: - secretarul de stat pentru învățământul preuniversitar,
- Vice-președinte: secretarul de stat pentru minorități și relații internaționale,
- Vice-președinte: secretarul de stat pentru învățământ superior și integrare europeană,
- membru: - directorul general al Direcției generale învățământ în limbile minorităților,
- membru: directorul general al Direcției generale învățământ preuniversitar.
- 1 specialist în domeniul educației reprezentând societatea civilă a rromilor.

În scopul funcționării active a CMIS, a fost instituit Colectivul de Implementare Operativ (C.I.O.), de pe lângă CMIS, având în componență următorii specialiști:

- **Gheorghe Sarău**, consilier pentru limba rromani și rromi în DGÎLM și UIP, coordonator C.I.O.
- **Christiane Cosmatu**, director al Direcției Politici pentru minorități,
- **Viorica Preda**, inspector general pentru învățământul preșcolar,
- **Gabriela Droc**, inspector general pentru învățământul primar,
- **Floarea Măcriș**, consilier, Direcția Generală pentru Învățământ Superior.

Ca urmare a scrisorii trimisă de organizația Romani CRISS, nr. 16734/ 19 mai 2010, de a se reactiva Comisia Ministerială pentru Rromi, domnul secretar de Stat **Gheorghe András Király** transmite ca răspuns adresa nr. 10146/F/ 21.01.2010, în care se comunică, între altele, că Ministerul Educației a înființat o astfel de Comisie imediat după intrarea în vigoare a HG 430/ 2001. Această Comisie a fost reactualizată printr-o serie de acte normative, după cum urmează:

- Ordinul Ministrului nr. 4319/ 14.06.2005,
- Notificarea nr. 29545/ 06.04.2007.

În contextul noului act normativ guvernamental, în perioadele 2006 -2008, 2009 – 13 decembrie 2011, Comisia Ministerială pentru Rromi (CMR) cunoaște câteva componente, dar, din nefericire, CMR nu a organizat nicio întrunire, activitățile raportate de Ministerul Educației legate de implementarea strategiei fiind, preponderent, cele realizate de Direcția Minorității și de UIP – PHARE (Programul în favoarea categoriilor defavorizate de elevi, desfășurat între septembrie 2002 – martie 2009).

La data de 29.08.2012 Ministerul Educației emite ordinul 5517, privind Componenta Comisiei Ministeriale pentru Rromi și a Grupului tehnic de lucru în vederea aplicării Strategiei Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rromilor pentru perioada 2011-2020.

Componenta *Comisiei Ministeriale pentru Rromi (CMR)*:

- **Stelian Victor Fedorca**, secretar de stat, președinte și reprezentant MECTS în Grupul de Lucru pentru implementarea liniilor directoare privind incluziunea rromilor pentru perioada 2011 – 2020, (GLILDIR)
- **Liliana Preoteasa**, director general, DGEÎTPV, vice-președinte și membru supleant în GLILDIR,
- **Szocs Domokos**, director general, DGILMRP, vice-președinte,
- **Gabriela Droc**, inspector, DGEÎTPV, membră,
- **Viorica Preda**, inspector, DGEÎTPV, membră,
- **Gheorghe Sarău**, consilier limba rromani, DGILMRP, membru,
- **Florin Fleican**, inspector școlarizare rromi, DGILMRP, membru,
- **Plebis Ivan**, expert, ANR, MEMBRU,
- **Cristian Burtea**, responsabil probleme educaționale, Pro Europa, membru

Componenta *Grupului Tehnic de lucru (GTL)*:

- **Ion Ciucă**, director, DGIS – DSFI, membru,
- **Emil Gheorghe**, inspector, DGMRURS, MEMBRU,
- **Luminița Mărăcine**, consilier, DGEFRU, membru,
- **Veronica Lucianu**, expert, DGRIE, membru,
- **Mirela Dirstaru**, șef serviciu, DMPII, membru,
- **Mariana Dogaru**, șef departament evaluare externă, ARACIP, membră,
- **Otilia Apostu**, cercetător, ISE, membră,
- **Sorin Spineanu-Dobrotă**, CNEE, membru.

La mai bine de un deceniu, la finele anului 2011, este emisă a treia variantă a H.G. nr. 1.221/ 14 decembrie 2011 pentru aprobarea „Strategiei Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rromilor pentru perioada 2014-2020” (publicată în nr. 6/ 4 ianuarie 2012 în „Monitorul Oficial al României”).

În baza ei se emite Ordinul Ministerului Educației nr. 5714/ 20.10.2009, instituindu-se Grupul de Lucru pentru Politici, Educație și Strategii pentru Rromi, (GLPESR), din a cărei componență făceau parte reprezentanți ai direcțiilor din Minister cu atribuții de politică educațională și reprezentanți ai celor mai active ONG-uri ale rromilor al căror domeniu de activitate este educația copiilor rromi (Gheorghe Sarău fiind exclus sistematic).

Reprezentanții din Ministerul Educației:

- Secretar de Stat: **Iulia Adriana Oana Badea**,
- Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților și Relația cu Parlamentul: **Florin Fleican**, referent de specialitate,
- Unitatea de management al proiectelor finanțate din Fonduri Structurale: **Gabriel Petrea**, director,
- Direcția Generală Educație Timpurie Școli Performanță și Programe: **Liliana Preoteasa**, director general;
- Viorica Preda**, inspector; **Gabriela Droc**, inspector;
- Direcția Generală Învățământ Superior: **Ion Ciucă**, director,
- Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Preuniversitar (ARACIP), **Șerban Iosifescu**, președinte,
- Institutul de Științe ale Educației: **Cezar Bârzea**, director,
- Direcția Generală Juridică și Control: **Nagy Lajos**, consilier juridic.

Reprezentanți ai ONG-urilor:

1. *Policy Center for Roma Minorities*: **Valeriu Nicolae**,
2. *Amare Romentza (București)*: **Mihai Neacșu**, director,
3. *Alianța pentru Unitatea Rromilor* (Brăila): **Grosu Săndel**, președinte,
4. *Asociația Roma Acces* (Constanța): **Ion Nicu Stoica**, director,

5. *Asociația Femeilor Țigănci* (Timișoara): **Letiția Mark**, președinte,
6. *Asociația Rromilor Ursari* (Iași): **Elena Moțaș**, președinte,
7. *Partida Rromilor Pro Europa* (București): **Nicolae Păun**,
8. *Romani CRISS* (București): **Magda Matache**, director.

Alte instituții și organizații internaționale:

1. *Agenția Națională pentru Rromi* – **Iapornicu Laurențiu**, președinte,
2. *Roma Education Fund*, Budapesta – **Costel Bercuș**, președinte,
3. *Institutul Național pentru Studiarea Holocaustului din România „Elie Wiesel”* – **Florin Manole**.

Din nefericire, nici noul (GLPESR), nu a reușit să se întrunească pe durata mandatului său. Pe durata anilor 2013 – 2014, Ministerul Educației a luat parte la revizuirea și la bugetarea noii Strategii guvernamentale, definitivând textul la începutul lunii noiembrie 2014. Cu puțin înainte, a fost emis Ordinul MEN nr. 4772/13.10.2014 privind componența Comisiei Ministeriale pentru Rromi, a Grupului Tehnic de Lucru și a Biroului de Monitorizare și Evaluare în vederea implementării Strategiei Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rromilor pentru perioada 2014-2020.

Din componența *Comisiei Ministeriale pentru Rromi*, făceau parte următoarele persoane:

- **Király András György**, Secretar de Stat, Președinte și reprezentant MEN în Grupul de Lucru pentru implementarea liniilor directoare privind incluziunea rromilor pentru perioada 2014 – 2020
- **Liliana Preoteasa**, Subsecretar de stat, Vice – președinte,
- **Vasile Burtea**, Consilier al Ministrului, Vice – președinte,
- **Szöcs Domokos**, Director General Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților, membru,
- **Lăcrămioara Pop**, Director General, Direcția Generală Juridic, Membru,
- **Corina Marin**, Director General, Direcția Generală Management, Resurse Umane și Rețea Școlară Națională, membru,
- **Maria Dornean**, Director, Direcția Dezvoltare Infrastructură Școlară și Universitară, membru,
- **Daniel Bojte**, Direcția Informatizare și Dezvoltarea Infrastructurii Școlare și Universitare, membru,
- **Gheorghe Sarău**, Consilier limba rromani și rromi, Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților, membru,
- **Florin Fleican**, Inspector școlarizare rromi, Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților, membru,
- **Plebis Ivan**, Expert, Reprezentant al Agenției Naționale pentru Rromi, membru,
- **Mariana Dincă**, Expert, Centrul pentru Educație și Dezvoltare Socială, membru.

Componența *Grupului Tehnic de Lucru (GTL)*:

- **Ion Ciucă**, Consilier Direcția Generală Învățământ Superior, membru,
- **Emil Gheorghe**, Inspector Direcția Generală Resurse Umane și Rețea Școlară Națională, membru,
- **Luminița Mărăcine**, Consilier Direcția Generală Buget, Finanțe, Resurse Umane, membru,
- **Oana Anghel**, Expert Direcția Generală Relații Internaționale și Europene, membru,
- **Roxana Ilie**, Direcția Dezvoltare Infrastructură Școlară și Universitară, membru,
- **Balazsi Szilárd**, Analist Direcția Informatizare și Dezvoltarea Infrastructurii Școlare și Universitare, membru,
- **Mariana Dogaru**, Șef departament Evaluare Externă Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Preuniversitar, membru,
- **Otilia Apostu**, Cercetător științific Institutul de Științe ale Educației, membru,
- **Sorin Pineanu-Dobrotă**, Centrul Național de Evaluare și Examinare, membru.

Componența *Biroului de Monitorizare și Evaluare (BME)*:

- **Vasile Burtea**, Consilier al ministrului, Președinte,
- **Gheorghe Sarău**, Consilier limba rromani, DGILM, Vice-președinte,
- **Florin Fleican**, Inspector școlarizare rromi, DGILM, membru,
- **Marius Căldăraru**, Inspector pentru școlarizarea rromilor, ISJ Olt, membru,
- **Ionel Cordovan**, Profesor, metodist MEN pentru limba rromani, la nivel național, Școala Ineu, județul Bihor, membru,

Din păcate, atât documentul inițial din anul 2001, cel înnoit în anul 2006, cât și cel din 2011 nu au reușit să producă efecte majore în niciun domeniu sectorial, din simplul motiv că acțiunile prevăzute în acestea nu au fost bugetate, în tot acest răstimp, 2001-2014.

Un lucru este cert: toate activitățile de excepție în profil educațional în favoarea rromilor au fost finanțate prin deducere din fondurile generale ale Ministerului Educației Naționale și din finanțări atrase de la partenerii săi pentru proiectele comune.

13. Crearea infrastructurii umane specifice la nivelul celor 42 de inspectorate școlare județene, prin numirea a câte unui inspector însărcinat cu învățământul pentru rromi și a două posturi la nivelul MEN

Dacă programul Ministerului privind crearea unei tinere intelectualități a rromilor ținea necesitățile societății în general, programul de formare a resurselor umane educaționale rrome viza necesitățile imediate ale învățământului pentru rromi. Însă, pe lângă cerințele de formare de noi profesori, institutori, învățători și educatori rromi, se impunea ca programele de școlarizare a rromilor să fie gândite și gestionate și cu participarea administratorilor școlari rromi, care să dirijeze eforturile generale educaționale pentru rromi și din perspectiva intimității culturale rrome. Pentru aceasta era nevoie de aportul unor cadre didactice rrome, care să îmbrățișeze funcția de inspector pentru școlarizarea rromilor.

Ministerul Educației și-a continuat, după 1998, programele pentru rromi ce s-au dovedit eficiente anterior și a inițiat noi măsuri. În această perioadă de referință, au fost structurate și continuate, de către Ministerul Educației Naționale și de partenerii săi, o serie de măsuri și direcții strategice, concretizate în programe educaționale ce i-au avut ca beneficiari, în mod direct, pe copiii și tinerii rromi ori, indirect, pe profesorii lor, rromi și nerromi.

Așa s-a născut și s-a nuanțat un alt program strategic de succes al Ministerului, care avea ca obiectiv numirea de inspector rromi în cadrul fiecărui inspectorat școlar județean. Prin Ordinul 3363 din 1 martie 1999, Ministerul Educației Naționale cerea inspectoratelor școlare județene ca, până la data de 1 iulie 1999, să numească, prin concurs ori cu delegație, câte un inspector școlar rrom/ pentru rromi ce să aibă în competență școlarizarea rromilor. Numirea inspectorilor rromi a fost înțeleasă cu dificultate de către ISJ-uri, așa încât, la data scadenței, doar județele Iași și Hunedoara numiseră astfel de responsabili în structura lor școlară județeană. Deși se emisese și alte acte conexe (cum au fost Nota nr. 29 467/ 23.03. 1999 privind Metodologia organizării concursului pentru ocuparea postului de inspector pentru rromi și Ordinul MEN nr. 4219/ 18.08. 1999 referitor la aplicarea O. M.E.N. nr. 3363/ 01.03.1999 privind încadrarea prin concurs a inspectorilor rromi/ pentru rromi), a fost nevoie ca Ministerul să intervină, punctual, în numirea, cu delegație, de inspector rromi pentru școlarizarea rromilor.

La data de 12 octombrie 1999, cu prilejul primului seminar de lucru al “inspectorilor rromi/ pentru rromi”, organizat de MEN și de PER, la Târgu Mureș, “garda” inspectorilor pentru școlarizarea rromilor era completă, existând deja 42 de inspector rromi și 16 nerromi. Cu acel prilej, a fost elaborată de către inspectorii participanți *Fișa de lucru a inspectorului pentru școlarizarea rromilor*.

Misiunea inspectorilor cu școlarizarea rromilor a fost și este una dificilă, deoarece aceștia „traduc” la nivel județean și local politica Ministerului Educației de școlarizare a rromilor. În activitatea lor, inspectorii pentru școlarizarea rromilor sunt ajutați de metodiștii pentru limba rromani și școlarizarea rromilor, selecționați din rândul profesorilor de limba și istoria rromilor, respectiv din cel al învățătorilor și profesorilor rromi și nerromi.

Avându-se în vedere că numirea inspectorilor „rromi/ pentru rromi” s-a făcut cu dificultate, că nu toți inspectorii proveneau din rândul cadrelor didactice cu vechime în învățământ, că mulți nu aveau, la vremea aceea, gradele didactice și vechimea legale - numirea lor fiind făcută de Minister prin derogare -, faptul că - deși s-a cerut ca pe aceste posturi să fie numiți cu prioritate rromi - alături de cei 26 de inspector rromi erau și 16 inspector nerromi, luându-se, de asemenea, în calcul faptul că nivelul de înțelegere al societății românești, din acel timp, în legătură cu necesitatea numirii de resurse umane rrome în posturi ale administrației școlare era destul de circumspect, uneori, potrivit, Ministerul Educației Naționale a considerat absolut necesară derularea unui program de formare intensivă a inspectorilor pentru școlarizarea rromilor.

Astfel, în decursul unui singur an calendaristic (octombrie 1999 - octombrie 2000) s-au organizat 5 seminare de lucru. Primul a fost la Tg. Mureș (12-14 octombrie 1999), unde inspectorii s-au cunoscut și și-au elaborat *Fișa postului*; (partener finanțator: PER):

Prima fișă de lucru cu atribuțiile inspectorilor pentru școlarizarea rromilor

- 1. Realizează școlarizarea copiilor/tinerilor rromi la toate nivelurile de învățământ, antrenând toți factorii din rețeaua școlară și administrațiile publice locale, inclusiv prin forme de învățământ alternativ și complementar;*
- 2. Urmărește adecvarea învățământului la specificul etniei rromilor;*
- 3. Aplică reglementările existente în domeniul învățământului la specificul etniei rromilor;*
- 4. Organizează și propune cursuri de formare inițială (în colaborare cu centrele instituțiilor de învățământ superior, cu Casa Corpului Didactic) și continuă, la nivelul unităților școlare;*
- 5. Sprijină și coordonează promovarea limbii și tradiției etniei rrome, inclusiv prin introducerea de ore de limba maternă rromani;*
- 6. Semnalează și propune soluții în vederea asigurării bazei tehnico - materiale în școli cu copii rromi;*
- 7. Recomandă și îndrumă relația cadru didactic - părinți rromi - elevi rromi (inclusiv prin mediatorii școlari);*
- 8. Sprijină derularea corectă și eficientă a proiectelor ONG-urilor privind școlarizarea rromilor și realizează rețele de parteneriat vizând îmbunătățirea situației copiilor rromi;*
- 9. Coordonează și monitorizează realizarea recensământului copiilor rromi de vârstă preșcolară, școlară și a celor care din diferite motive au întrerupt studiile obligatorii;*

10. *Inițiază stimularea interesului copiilor/tinerilor rromi pentru cultivarea limbii materne rromani prin olimpiade și concursuri școlare și prin înființarea unor mici micro - biblioteci în profilul limbii rromani și centre de informare;*

11. *Pe lângă atribuțiunile specifice inspectorilor rromi/peu rromi execută toate atribuțiunile unui inspector școlar.*

În anul 2000 s-au desfășurat celelalte patru reuniuni de formare, la: Tulcea (martie 2000, în cadrul căruia s-a emis *Fișa de lucru a mediatorului școlar*; parteneri finanțatori: Romani CRISS și OSCEE), la Sf. Gheorghe - Covasna (aprilie 2000, unde s-a realizat *Metodologia de recuperare școlară* și s-au adaptat programele școlare naționale; partener finanțator: PER), la Sibiu (mai 2000, unde s-a continuat elaborarea *Metodologiei de recuperare școlară*; partener finanțator: Salvați Copiii) și la Giurgiu (octombrie 2000, când s-a făcut evaluarea activității inspectorilor pentru școlarizarea rromilor, la un an de la numirea lor; partener finanțator: CEDU 2000 +).

Timp de un an și jumătate, inspectorii pentru școlarizarea rromilor nu au mai beneficiat de nicio formare în domeniu, cel de-al șaselea seminar de lucru al inspectorilor rromi fiind organizat în aprilie 2002, la Brăila, prin străduința inspectorului rrom Alexandru Graur, cât și a inspectorului școlar general, Viorel Mortu cu sprijin financiar local.

Următorul seminar de lucru a fost organizat de Minister, abia în septembrie 2004, ca a VII-a întâlnire națională a inspectorilor pentru învățământul destinat rromilor (Călimănești, 5-7 septembrie 2004), în seria de consfătuiri derulate pentru diferite specialități la începutul fiecărui an școlar.

În anul 2005, aveau să se desfășoare 3 întâlniri de lucru ale inspectorilor pentru școlarizarea rromilor, la: Sovata, în februarie 2005, al VIII-lea seminar, în parteneriat și cu finanțarea PER Tg. Mureș - fiind consacrat tehnicilor de comunicare în sistemul educațional pentru rromi -, Costinești, între 7-9 septembrie 2005, cea de-a IX-lea consfătuire de lucru și la Sănmartin, în octombrie 2005, ca a X-a întâlnire națională a inspectorilor pentru învățământul destinat rromilor, organizată cu finanțarea UNICEF, în vederea elaborării fișei de autoevaluare a activității inspectorului pentru școlarizarea rromilor.

În anul 2006, M. Ed.C. și partenerul său finanțator Partida Rromilor au organizat, la București - Măgurele, între 26-28 mai 2006, cel de-al XI-lea seminar de lucru cu inspectorii și metodiștii pentru școlarizarea rromilor, iar între 22-24 martie 2007, la Sovata, avea să se desfășoare cel de-al XII-lea seminar de lucru cu inspectorii pentru școlarizarea rromilor, consacrat comunicării scrise de tip administrativ. Dacă la încheierea numirii acestora (în 12 octombrie 1999) existau 26 de inspectori rromi și 16 nerromi, în 2007, în cele 42 de județe funcționau 16 inspectori rromi și 26 nerromi (români, maghiari, un german și un lipovean), care se ocupau de derularea la nivel județean a învățământului pentru rromi.

Evident, și după anul 2007, pe lângă întâlnirile anuale de lucru ale inspectorilor cu școlarizarea rromilor, prilejuite de consfătuirile de specialitate desfășurate în fiecare lună septembrie, s-au derulat și alte întruniri tematice (cele care au pregătit megaprogramul „Toți la grădiniță, Toți în clasa I”, dar și pentru alte programe care s-au desfășurat în parteneriat cu diferite organizații).

Deși, după anul 2001, normele inspectorilor au fost reduse la jumătate, inspectorii pentru problemele educaționale ale rromilor au rămas cea mai importantă resursă umană la nivel județean pentru rromi.

14. Instituirea și menținerea rețelei de metodiști pentru limba, istoria, tradițiile și școlarizarea rromilor (la nivelul fiecărui județ, între 2-6 metodiști, dintre care cel puțin unul este pentru limba, istoria și tradițiile rromilor)

Paralel cu organizarea claselor pentru studiul limbii și literaturii rromani și cu proiectul de formare a învățătorilor pentru rromi, Ministerul Educației Naționale a procedat la numirea de metodiști „voluntari” ai Ministerului pentru școlarizarea rromilor la nivel de țară.

Pe perioada cât inspectoarea pentru învățământul slovac, dr. Maria Constantinescu-Conduț, a preluat suplimentar atribuțiunile privind educația rromilor (din toamna anului 1990 și până la venirea în Minister a domnului Ilie Pipoi, în septembrie 1992), apoi, din nou, între septembrie 1994 – august 1995, după ce acesta a fost detașat din Ministerul Educației Naționale la Inspectoratul Școlar al Municipiului București (în urma restructurării schemei de funcționare a Ministerului Învățământului, în septembrie 1994), activitatea acesteia și a Ministerului, în profilul educației pentru rromi, a fost sprijinită de câțiva metodiști naționali numiți pentru școlarizarea rromilor.

Din septembrie 1990 și până în luna mai 1998, metodistul Ministerului pentru predarea limbii rromani și pentru școlarizarea rromilor a fost prof. insp. Gheorghe Sarău (care lucra în Ministerul Educației Naționale la Direcția de Relații Internaționale), iar, din septembrie 1994 și până în anul 1998, și de către metodistul pentru școlarizarea rromilor, profesorul rrom, cu gradul I, Ion Ionel.

Similar, pe timpul mandatului îndeplinit ca inspector pentru rromi în cadrul Ministerului de către Ilie Pipoi (septembrie 1992- septembrie 1994), acesta a fost ajutat – din perspectiva limbii rromani de către Gheorghe Sarău, dar și de profesorul Biră Mitrică - pentru o foarte scurtă vreme, și numai în județele Dolj și Olt, cât și de activistul rrom, Octavian Stoica, din județul Vâlcea.

Pe vremea ministrului Andrei Marga, însuși „Împăratul Iulian Rădulescu“ a beneficiat de o numire ca metodist pentru școlarizarea rromilor căldărari, în anul 1999.

Din anul 2003, Ministerul a recomandat ISJ-urilor să numească, pe lângă inspectorii rromi, metodiști pentru predarea limbii rromani și a istoriei rromilor, respectiv pentru școlarizarea rromilor. La început, au fost numiți câte 1-2 metodiști de județ, ca apoi să existe, la nivel de județ, între 1-7 metodiști pentru școlarizarea rromilor, din care cel puțin unul, rrom, pentru problemele legate de predarea limbii, istoriei, a tradițiile rromilor, a muzicii și religiei în limba maternă rromani. Metodistul sprijină strâns, pe de o parte, activitatea inspectorului pentru școlarizarea rromilor și, pe de alta, colaborează îndeaproape cu profesorii de limba și istoria rromilor, cu profesorii nerromi care lucrează la grupe de copii rromi sau cu elevi rromi.

După emiterea unui act normativ specific, în anul 2006, aproximativ 126-180 metodiști au fost numiți anual.

15. Formarea de mediatori școlari rromi de către MEN și de partenerii săi (UNICEF, ANR, Programul PHARE, Amare Rromentza, Pro Vocație, Romani CRISS)

În România, mediatorul școlar pentru rromi a apărut, după anul 1990, ca un „implant“, în cadrul unor proiecte de școlarizare (alfabetizare și recuperare școlară) realizate de parteneri străini, care - respectând grila organizatorică „de acasă“, pentru școli „cu probleme“ – au prevăzut prezența în școli a acestei importante resurse umane rrome. Prin urmare, proiectele de școlarizare „copiau“ rețete de școlarizare din diferite țări, anume, dacă școala are o problemă, atunci, automat, acolo este nevoie de un mediator școlar, bun cunoscător al situației comunității din care provin elevii. Astfel, mediatorii școlari au fost „implantați“ în școli de către organizații care aveau ca „hobby“ recuperarea școlară. Cum școala nu-l plătea, dar beneficia discret de pe urma muncii sale, existența mediatorului școlar rrom în școli nu a constituit o problemă.

Între primele organizații rrome și nerrome, care au testat utilitatea mediatorului școlar rrom în proiecte punctuale de școlarizare a rromilor, în perioada 1994-1997, amintim: Romani CRISS, Institutul Intercultural Timișoara, FSD, ulterior și CEDU 2000+, PER, CRCR Cluj Napoca ș.a.

Remunerarea mediatorilor școlari, între 1990-1995, dar și după 1995 (când se emite Legea Învățământului nr. 84/1995), a fost făcută, până în anul 2003, de către implementatorii străini, de biserici, de organizații neguvernamentale interne și externe etc. și nu de sistemul școlar, căci profesia nu era menționată ca funcție didactică (nici în Legea Învățământului și nici în legea Statutul personalului didactic, intrată în vigoare în anul 1997).

Între 2003-2006, MEN a pregătit cu fonduri PHARE 417 mediatori școlari rromi (cărora li se includ și cei 20 formați de „Amare Rromentza“ în 2006), iar în perioada 2007-2012, alți 506 de mediatori școlari rromi au fost pregătiți de MEN cu partenerii săi (preponderent, ANR și Reprezentanța UNICEF, dar cărora li se adaugă și cei 15 pregătiți de Pro Vocație în anul 2011), în total 923. Dintre aceștia, 400-460 au funcționat și funcționează, anual, în sistemul educațional. 240 dintre ei au beneficiat de o formare suplimentară din perspectivă europeană, asigurată și finanțată în programul comun ROMED al Consiliului Europei și al Comisiei Europene (5 runde de formare, în anii 2012 și 2013).

În lunile iulie-august 2013, au fost formați, de către MEN cu finanțarea UNICEF, alți 66 de mediatori școlari, iar alți 50 de potențiali mediatori școlari au fost pregătiți de MEN cu suportul financiar al Romani CRISS, în luna noiembrie 2013, numărul total ajungând la finele anului 2013 la 1039 mediatori școlari.

Și în anul 2014, Ministerul Educației a organizat formarea a 60 noi mediatori școlari, beneficiind de sprijin din partea Primăriei și a Școlii Costinești, numărul total de mediatori școlari fiind 1099.

Mediatori școlari. Tabel centralizator (2003-2014)

2006	Formați	Contextul în care au fost pregătiți și finanțarea	Angajați	Plecați din sistem	Rămași în sistem
2003-2004	73	-73 formați în “Valul I” al Programului PHARE 2001 și PHARE 2004, în 10 județe: AR, BUC, BZ, CJ, CL, DB, GL, GR, HD, VS Prima serie de mediatori școlari a fost lansată, în 9 septembrie 2004, la Târgoviște	73	-	73
2005-2006	95 (plus cei 73 formați anterior) = 168	-alți 95 mediatori școlari pregătiți în “Valul II” al Programului PHARE 2003 și 2006 în 12 județe noi: AB, BC, BR, CV, HR, IL, IS, MM, MS, NT, SB, VL, plus în 3 vechi - CJ, AR, DB.	95	-	168

2006-2007	249 (plus cei 168 formați anterior) = 417	- alți 270 mediatori școlari nou formați în "Valul III", în Programul PHARE 2005 și 2007, din care au rămas în program 249 (provenind din 19 județe, din care 14 județe noi – AG, BH, BN, BV, CS, GJ, MH, PH, SM, SJ, TL, TM, TR, VN, plus 5 județe vechi (BZ, GL, GR, HD, VS); 6 județe - BT, DJ, CT, IF, OT, SV – deși nu au fost admise în program, ele au primit, totuși, granturi pentru pregătirea de mediatori școlari.	15%	0	
2006	20 + 417 = 437	20 formați de organizația "Amare Rromentza" pentru școli cu elevi rromi	20	-	437
2007, nov.	64 + 437 = 501	- 64 mediatori școlari noi formați de MECT - (DGILMRP - Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților și Relația cu Parlamentul;	36	21	452
2007, dec.	115 + 501 = 616	- 115 noi mediatori rromi formați de DGILMRP, în parteneriat și cu finanțarea ANR (Agenția Națională pentru Rromi)	63	49	466
2008	-	Nu s-au făcut formări	10	40	436
2009, iun.	60 + 616 = 676	60 de mediatori școlari care lucrau în școli, dar nu fuseseră încă pregătiți în acest scop, dar și mediatori școlari noi, formați de MECTS - Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților și Relația cu Parlamentul, în parteneriat și cu finanțarea Reprezentanței UNICEF în România.	35	74	397 [alte surse: 402]
2010 iun. și sept.	120 + 676 = 796	120 de mediatori școlari formați de MECTS și Reprezentanța UNICEF în România	66	48	415 [alte surse: 424]
2011, aug.	56 + 796 = 852	56 de mediatori școlari formați de MEC și Reprezentanța UNICEF în România	33	39	409 [alte surse: 435]
2011, nov.	15 + 852 = 867	15 mediatori școlari pregătiți de organizațiile „Pro Vocație“ și „Sastipen“ (cu concursul lui Gheorghe Sarău – Direcția Minorități MEC)	15 (în proiect)	-	419
2012, iun.	56 + 867 = 923	56 de mediatori școlari formați de MEC și Reprezentanța UNICEF în România	36	41	414
2013, iul.-aug.	66 + 923 = 989	56 de mediatori școlari formați de MEC și Reprezentanța UNICEF în România	29	39	404
2013, nov.	50 + 989 = 1039	50 de mediatori școlari pregătiți de Romani CRISS și MEN			
2014, sept.	60 + 1039 = 1099	60 de mediatori școlari pregătiți de MEN, cu sprijinul Primăriei și Școlii Costinești	39	49	414

Ilustrativ, numărul de mediorii școlari/ județ în anul școlar 2012- 2013, la 31 august 2013

Nr. crt	Județul	Număr de mediorii școlari
1.	Alba	10
2.	Arad	1
3.	Argeș	8
4.	Bacău	28
5.	Bihor	9
6.	Bistrița	0

7.	Botoșani	12
8.	Brașov	39
9.	Brăila	12
10.	București	8
11.	Buzău	12
12.	Călărași	3
13.	Caraș Severin	15
14.	Cluj	23
15.	Constanța	10
16.	Covasna	8
17.	Dâmbovița	11
18.	Dolj	26
19.	Galați	7
20.	Giurgiu	6
21.	Gorj	2
22.	Harghita	9
23.	Hunedoara	5
24.	Iași	6
25.	Ialomița	13
26.	Ilfov	3
27.	Maramureș	4
28.	Mehedinți	7
29.	Mureș	7
30.	Neamț	13
31.	Olt	12
32.	Prahova	2
33.	Sălaj	6
34.	Satu Mare	5
35.	Sibiu	13
36.	Suceava	9
37.	Teleorman	9
38.	Timiș	5
39.	Tulcea	3
40.	Vaslui	11
41.	Vâlcea	4
42.	Vrancea	6
Total		404

De bună seamă, trebuie adăugați și mediatorii școlari existenți în diferite proiecte pentru rromi derulate de partenerii MEN la nivel local, care, ca și cei din perioadele de început menționate (1990–2000, 2001-2003), au fost remunerați de organizații ca Romani CRISS, Institutul Intercultural Timișoara, Salvați Copiii, Ovid Rom etc) ș.a. De pildă, pe perioada grădinițelor estivale organizate de Salvați Copiii în anii 2009, 2010, 2011, din FES, au fost coopțați 55 de mediatorii școlari rromi, iar în cadrul megaprogramului educațional “Toți la grădiniță, Toți în clasa I!” - derulat de MEN și Fundația “Ruhama” din Oradea - 420 de promotorii locali au exercitat sarcini similare profesiei de mediator școlar în vara anului 2010 și în anul școlar 2010/2011.

În scopul soluționării aspectelor ce vizează angajarea mediatorilor școlari, Ministerul Educației Naționale a introdus în proiectul Legii Educației Naționale prevederile necesare, astfel încât aceștia să se constituie în personal didactic auxiliar, remunerabil de către Sistemul educațional. Includerea lor în rândul personalului didactic auxiliar rezolvă problema remunerării, iar formarea mediatorilor se va face într-un context mai larg (pe lângă absolvenții ai secțiilor de asistență socială, vor exista și mediatorii din rândul absolvenților de liceu pedagogic, cu specializarea mediator școlar, absolvenți de liceu și, obligatoriu, ai unui curs de formare inițiat/recunoscut de MEN, absolvenți ai altor cursuri acreditate conform standardelor naționale și europene). Ceea ce s-a și întâmplat, căci, în LEN nr. 1/ 2011, se menționează că mediatorul școlar trebuie să fie, cel puțin, absolvent de liceu cu bacalaureat.

Extrase din Legea Educației Naționale nr. 1/2011 privind mediatorul școlar LEGE Nr. 1 din 5 ianuarie 2011, LEGEA EDUCAȚIEI NAȚIONALE

EMITENT: PARLAMENTUL ROMÂNIEI

PUBLICAT ÎN: MONITORUL OFICIAL NR. 18 din 10 ianuarie 2011/.../

TITLUL IV

Statutul personalului didactic

CAPITOLUL I

Statutul personalului didactic din învățământul preuniversitar/.../

SECȚIUNEA a 3-a

Unitățile conexe ale învățământului preuniversitar

Art. 99 /.../

(2) Unitățile conexe ale învățământului preuniversitar sunt: Centrul județean de resurse și asistență educațional/ Centrul Municipiului București de Resurse și Asistență Educațională.

/.../

(4) Centrele județene de resurse și asistență educațională/ Centrul Municipiului București de Resurse și Asistență Educațională sunt unități specializate ale învățământului preuniversitar, cu personalitate juridică, coordonate metodologic de inspectoratul școlar.

(5) Finanțarea Centrului județean de resurse și asistență educațională/ Centrului Municipiului București de Resurse și Asistență Educațională se asigură de la bugetul consiliului județean.

(6) Centrul județean de resurse și asistență educațională/ Centrul Municipiului București de Resurse și Asistență Educațională organizează, coordonează metodologic, monitorizează și evaluează, după caz, la nivel județean/al Municipiului București, următoarele activități și servicii educaționale:

a) servicii de asistență psihopedagogică/ psihologică, furnizate prin centrele județene și prin cabinetele de asistență psihopedagogică/ psihologică;

b) servicii de terapii logopedice, furnizate prin centrele și prin cabinetele logopedice interșcolare;

c) servicii de evaluare, de orientare școlară și profesională;

d) servicii de mediere școlară, furnizate de mediatorii școlari;

e) servicii de consultanță pentru educație incluzivă, furnizate de centrele școlare de educație incluzivă.

SECȚIUNEA a 3-a

Funcțiile didactice și didactice auxiliare. Condiții de ocupare

Art. 247 Funcțiile didactice sunt:

Art. 249 Personalul didactic auxiliar este format din:

a) bibliotecar, documentarist, redactor;

b) informatician;

c) laborant;

d) tehnician;

e) pedagog școlar;

f) instructor de educație extrașcolară;

g) asistent social;

h) corepetitor;

i) mediator școlar;

j) secretar;

k) administrator financiar (contabil);

l) instructor-animator;

m) administrator de patrimoniu.

Art. 250 Pentru ocuparea funcțiilor didactice auxiliare trebuie îndeplinite următoarele condiții de studii:/.../

i) pentru funcția de mediator școlar– absolvirea cu diplomă de licență cu specializarea asistență socială sau absolvirea cu diplomă de bacalaureat a liceului pedagogic, specializarea mediator școlar, ori absolvirea cu diplomă de bacalaureat a oricărui alt profil liceal, urmat de un curs de formare profesională cu specializarea mediator școlar; recunoscut de Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului”.

În concluzie, prin misiunea acestor resurse umane deosebit de importante în procesul educațional, mediatorii școlari rămân adevărate „instituții”, și nu „simpli oameni de legătură” între comunitate și școală,

16. Cultivarea limbii rromani prin activități extrașcolare și finanțarea anuală de către Ministerul Educației a unor olimpiade și concursuri naționale școlare în profilul limbii și istoriei rromilor, al diversității etno-lingvistice și culturale

1. Olimpiada națională școlară de limba și literatura rromani (începând din 2000)

Prima Olimpiadă națională de limba rromani s-a desfășurat, în mod neoficial, în anul 2000, la Brăila, la inițiativa profesorului rrom Ion Ionel, coordonatorul Fundației „Phoenix“, cu concursul Ministerului Educației Naționale. Edițiile ulterioare ale Olimpiadei, finanțate și organizate de Minister, au avut loc după cum urmează: Bacău - ed. a II-a, în 19-23 aprilie 2001 (prima Olimpiada oficială); Tr. Severin - ed. a III-a, în 23-27 aprilie 2002; Tg. Mureș - ed. a IV-a, între 13-17 apr. 2003; Brăila - ed. a V-a, între 26-30 martie 2004; Ilfov – Ciorogârla, ed. a VI-a – între 20-24 mar. 2005; București - ediția a VII-a, între 16-20 aprilie 2006; Mangalia, jud. Constanța – ed. a VIII-a, între 11-15 apr. 2007; Târgoviște - jud. Dâmbovița, ed. a IX-a, între 30 apr. - 4 mai 2008; Timișoara - ed. a X-a, între 22-26 apr. 2009; Slatina - ed. a XI-a, între 29 mar. - 2 apr. 2010; Suceava - ed. a XII-a, între 12-16 apr. 2011; Sânmartin/ Felix - jud. Bihor, ed. a XIII-a, între 2-6 apr. 2012; Vaslui - ed. a XIV-a, între 2-6 apr. 2013; Tulcea - ed. a XV-a, între 7-11 aprilie 2014.

An de an, calitatea Olimpiadei a crescut (de ex., începând din anul 2005, s-a renunțat la participarea, la nivel național, a elevilor din ciclul primar, iar din anul 2006 au fost acceptați doar elevi din ciclurile gimnazial și liceal, care se află cel puțin în anul III de studiu). Din anul 2007, Ministerul a decis ca la această competiție să participe, la faza națională, elevi care învață cel puțin în clasa a VII-a.

La Olimpiadă națională de limba rromani participă, anual, 72 de elevi, din ciclul gimnazial și liceal, din cca

Juriul Concursului „Ștefan Fuli“

27- 35 județe, împreună cu profesorii însoțitori/pregătitori (câte unul / județ).

Ministerul Educației Naționale și inspectoratele școlare județene asigură, anual, pentru 104 persoane (72 de elevi concurenți, 25 de profesori însoțitori și 7 membri în Comisia de evaluare) cheltuielile de cazare, masă, rechizite, diplome și premiile în bani pentru elevi (12 premii I, II și III și 8-25 mențiuni). Președinții Comisiei naționale de evaluare au fost: Gheorghe Sarău, la edițiile a II-a, a IV-a – a XV-a, iar Delia Grigore doar la ed. a III-a.

Până în anul 2008, elevii participanți la această confruntare națională au beneficiat de tabere gratuite la mare, oferite de Minister și de partenerii săi (ANT, DRI – Guvern, Partida Romilor, UNICEF etc.).

2. Concursul național de creație literară în limba rromani „Ștefan Fuli“ (începând din 2012)

La inițiativa scriitorului târgumureșean, Nicolae Băciuț, a metodistei Angela Olaru, de pe lângă ISJ Brăila, și a profesoarei de limba rromani, Corina Ceamă (de la Școala Șuțești, jud. Brăila), s-a desfășurat între 18-20 aprilie 2012, la Șuțești și Brăila, prima ediție a „Concursului național de creație literară în limba rromani „Ștefan Fuli““, după numele poetului rrom. Totodată, acțiunea a fost sprijinită și de: Școala și Primăria Șuțești, Inspectoratul Școlar Județean Brăila, Partida Romilor și, evident, de Ministerul Educației Naționale.

„Destinul tragic al poetului Ștefan Fuli e impresionant în întreaga sa complexitate. Dincolo de destin însă stă și o operă, chiar dacă de mică întindere, dar cele două volume tipărite, unul antum și celălalt postum, implicarea sa în viața culturală a Târnăveniului sunt argumentele pentru ceea ce Hölderlin [v. Friedrich Hölderlin, 1770-1843] numea „a locui poetic lumea aceasta“/.../ Un Festival de Creație Literară „Ștefan Fuli“ este un firesc omagiu adus celor care luptă prin arta

Un Festival de Creație Literară „Ștefan Fuli“ este un firesc omagiu adus celor care luptă prin arta scrisului împotriva stereotipurilor și prejudecăților față de rromi, iar pentru etnia rromă, Ștefan Fuli înseamnă un nou început pentru încrederea în forțele literare ale unei etnii, pentru nevoia rostirii și rostuirii. Prin invocarea și evocarea poetului Ștefan Fuli, poate renaște o lume.

Nicolae Băciuț

scrisului împotriva stereotipurilor și prejudecăților față de rromi, iar pentru etnia rromă, Ștefan Fuli înseamnă un nou început pentru încrederea în forțele literare ale unei etnii, pentru nevoia rostirii și rostuirii. Prin invocarea și evocarea poetului Ștefan Fuli, poate renaște o lume.“- așa cum spunea poetul și publicistul contemporan Nicolae Băciuț, singurul său editor și promotor al operei lui Ștefan Fuli, cel care este și membru de onoare în cadrul concursului nostru“ (extras din Regulamentul-program al primei ediții a concursului 2012).

Din juriu au făcut parte: președinte – prof. univ. dr. Gheorghe Sarău, vicepreședinți: inspector școlar general, prof. Viorel Botea, inspector ISJ Brăila prof. Adrian Simion, prof. metodist ISJ Brăila, Angela Olaru – secretar, inspector pentru minorități, inst. Gina Anton, membru de onoare – scriitorul Nicolae Băciuț și membrii: prof. Mariana Toica , prof. Codruța Băciuț și prof. Corina Ciocârlan.

A doua ediție a Concursului „Ștefan Fuli“ a avut loc, în perioada 11-13 apr. 2013, la Târgu Mureș și Adămuș, pe plaiurile natale ale poetului. Organizator din partea MEN și președinte coordonator al ediției a II-a din partea Universității din București a fost prof. univ. dr. Gheorghe Sarău, alături de ceilalți membri ai comisiei: vicepreședinții Nicolae Băciuț (scriitor, mentorul literar al regretatului poet rrom Ștefan Fuli), Moca Rudolf (actor rrom din Tg. Mureș) și prof. metod. Angela Olaru - Școala cu cl. I-VIII „Ion Creangă“ Brăila (vicepreședinte executiv, co-inițiatorea concursului); insp. spec., prof. Angelica Moldovanu de la ISJ Mureș (secretar); prof. lb. rromani Corina Ceamă, membră și inițiatorea concursului de la Școala Șuțești – jud. Brăila; prof. lb. rromani, metod. Ionel Cordovan – de la Școala Ineu (jud. Bihor); prof. lb. rromani Samuilă Dodoșiu – de la Școala Adămuș, din satul natal al poetului.

În intervalul 22-25 mai 2014, s-a desfășurat ediția a treia a Concursului național de creație literară în limba rromani „Ștefan Fuli“, la Craiova, în jud. Dolj, avându-l ca președinte pe dr. Lucian Cherata (inspector pentru rromi la ISJ Dolj), secretar pe prof. Ionel Cordovan (Bihor), iar ca membri în comisie avându-i pe profesorii de limba rromani: Corina Ceamă (Brăila), Nicolae Pandelică (Dolj), Gina Anton (Brăila) și Marius Căldăraru (Olt).

3. Olimpiada internațională de limba și creația literară rromani (începând din 2013)

Elevii calificați la competițiile naționale anuale de cultivare și promovare a limbii materne rromani – „Olimpiada națională școlară de limba și literatura rromani“ și „Concursul național de creație literară în limba rromani „Ștefan Fuli“ – participă, din anul 2013, la Olimpiada Internațională de Limba și Creația în Limba Rromani, a cărei primă ediție s-a desfășurat în România, la Oradea, între 3-7 iunie 2013. Inițiator, organizator, reprezentant din partea MEN și președintele Comisiei naționale de evaluare, din partea Universității din București a fost prof. univ. dr. Gheorghe Sarău. Din Comisie au mai făcut parte: Florin Fleican (inspector școlarizare rromi, în cadrul MEN), Ionel Cordovan (secretar, prof. de limba rromani la Șc. Ineu, jud. Bihor), profesorii de limba rromani Marieta Hârțescu (Bacău), Ceamă Corina (Brăila), Scripcariu Petronia (Botoșani), Bechi Niculina Ancuța (Brașov), Daniela Roxin (Bihor) și insp. Ile Elisabeta (de la ISJ Bihor). Din străinătate, a fost cooptat, la proba orală, profesorul de limba rromani, Ismet Jasarević, din Serbia.

La prima competiție au luat parte 18 elevi din România (12 din lotul național, reprezentând elevi rromi din județele Bacău, Brăila, Botoșani, Brașov, București, Cluj, Dâmbovița, Dolj, Iași, Suceava), din Serbia (3 concurenți) și din Turcia (3 concurenți). Alți participanți înscriși (din Croația, Republica Moldova și Ungaria) nu ajuns la concurs din cauza unor formalități apărute în ultimul moment.

Profesorul rrom sârb, Ismet Jasarević, a mulțumit în repetate rânduri României pentru modelul exemplar, unic în lume, privind promovarea limbii rromani în școli și la nivel universitar.

Prima ediție a Olimpiadei internaționale a fost organizată de Educației Naționale din România împreună cu Inspectoratul Școlar Județean Bihor, cu concursul mai multor instituții care au sprijinit buna desfășurare a acestui important eveniment educațional de întâietate mondială (Agenția Națională pentru Romi, Partida Romilor „Pro Europa“ - organizația centrală și Filiala Bihor), Liceul „Mihai Eminescu“ din Oradea, Hotelul „Continental“, Romani CRISS, Agenția „Împreună“, Palatul Copiilor din Oradea etc.).

A doua ediție a Olimpiadei Internaționale de Limba și Creația în Limba Rromani a avut loc la Brașov, în perioada 10-14 iunie 2014, fiind organizată de Ministerul Educației Naționale și de Inspectoratul Școlar Județean Brașov, cu concursul mai multor sprijinitori (Primăria și Școala Târlungeni, Reprezentanța UNICEF în România, CRDE Cluj Napoca, Asociația AMPHITEATRROM, Școlile Târlungeni, Săcele nr. 5 - Gârcini etc.). La competiție au participat 30 de elevi din Bulgaria, Croația, Republica Moldova, Serbia și România, împreună cu 15 profesori însoțitori și pregătitori. Printre participanți s-a aflat, ca observator, deputatul rromilor din Croația, Veljko Kajtazi, cel care, din 2008, organizează, la Zagreb, *Ziua Internațională a Limbii Rromani*, fiind, totodată, un binecunoscut autor de dicționare și cărți în limba rromani pentru copii, dar și doctor în karate, la San Diego. De notat că elevii din România au beneficiat, anterior, de un stagiu de pregătire a lotului olimpic, la Colegiul Tehnic „Transilvania“ din Oradea, între 1-6 iunie 2014.

Organizator, din partea MEN, și președintele Comisiei naționale de evaluare, din partea Universității din București, a fost prof. univ. dr. Gheorghe Sarău. Din comisie au mai făcut parte: Ionel Cordovan (prof., secretar al Comisiei), Diana Szász (vice-președintă a Comisiei, inspectoare pentru școlarizare rromilor la ISJ Brașov), profesorii Corina Ceamă (Brăila), Samuilă Dodoșiu (Mureș), Jupter Borcoi (Botoșani), Elena Marin (Buzău) și prof. Ismet Jasarević (din Serbia – Vojvodina).

A treia ediție a acestei competiții internaționale se va derula, între 19-22 iunie 2015, la Timișoara.

4. Concursul național școlar de istoria și tradițiile rromilor (începând din 2008)

Dacă pentru limba rromani exista o structură extrașcolară de validare la nivel național a competențelor lingvistice ale elevilor rromi, pentru disciplina predată la clasele a VI-a și a VII-a, istoria și tradițiile rromilor, până în anul 2008 nu se imaginase o competiție similară.

De la prima ediție a Concursului național școlar de istoria și tradițiile rromilor, grefat în contextul olimpiadei de limba rromani, desfășurată la Târgoviște în 2008, și inclusiv până în anul 2011, acest concurs s-a derulat în continuarea olimpiadei naționale de limba rromani, după cum urmează: Târgoviște - jud. Dâmbovița, ed. I, între 1-4 mai 2008; Timișoara - ed. a II-a, în intervalul 22-26 apr. 2009; Slatina - ed. a III-a, în perioada 29 mar.-2 apr. 2010; Suceava - ed. a IV-a, 13-16 apr. 2011).

Din anul 2012 însă, Concursul național școlar de istoria și tradițiile rromilor s-a desfășurat independent de olimpiada de limba rromani, în perioade diferite, la: Botoșani - ed. a V-a, 8-12 apr. 2012; Iași - ed. a VI-a, 8-11 apr. 2013, respectiv, la Zalău - ed. a VII-a, 14-17 apr. 2014. Președintele Comisiei naționale de evaluare în cadrul concursului este prof. Ion Sandu (profesor de istorie și inspector pentru școlarizare rromi la ISJ Ialomița), iar vice-președinte este prof. univ. dr. Gheorghe Sarău.

5. Concursul național școlar „Diversitatea – o șansă în plus pentru viitor“ (începând din 2007)

În fiecare an școlar, a fost organizat de Ministerul Educației, alături de partenerul inițiator, „Divers“ din Târgu Mureș (fost PER), Concursul național școlar „Diversitatea – o șansă în plus pentru viitor“, cu participarea anuală a 250 - 350 persoane în faza finală (și peste 900 participanți în faza de masă).

Spectacolul din gala laureaților, din ultima zi de concurs, întotdeauna a fost co-organizat de Departamentul pentru Relații Interetnice – Guvernul României.

**Prof. Gheorghe Sarău și Maria Koreck
la Concursul „Diversitatea“, 2011, Târgu Mureș**

Târlungeni – Brașov, 6-9 decembrie 2012, organizatori: Ministerul Educației, Asociația „Divers“ și ISJ Brașov - Primăria și Școala Târlungeni

An școlar 2012-2013, ed. a VII-a, Bacău 8-11 iunie 2013, organizatori: Ministerul Educației, Asociația „Divers“ și ISJ Bacău

An școlar 2013-2014, ed. a VIII-a, Slatina - jud. Olt, 29 mai – 1 iunie 2014, organizatori: Ministerul Educației, Asociația „Divers“ și ISJ Olt

*An școlar 2007/2008, ed I,
București, 16-18 decembrie 2007,
organizatori: Ministerul Educației,
PER (Proiectul pentru Relații
Etnice, SUA) și ISMB*

*An școlar 2008/2009, ed. a II-a,
Tg. Mureș, 14-16 noiembrie 2008,
organizatori: Ministerul Educației,
PER și ISJ Mureș*

*An școlar 2009/2010, ed. a III-a,
București, 8-10 decembrie 2009,
organizatori: Ministerul Educației,
Asociația „Divers“ și ISMB - Liceul
„D. Lipatti“*

*An școlar 2010-2011, ed. a IV-a,
București, 15-17 noiembrie 2010,
organizatori: Ministerul Educației,
Asociația „Divers“ și ISMB - Liceul
„D. Lipatti“*

*An școlar 2011-2012, ed. a V-a,
Tg. Mureș, 16-17 decembrie 2011,
organizatori: Ministerul Educației,
Asociația „Divers“ și ISJ Mureș*

An școlar 2012-2013, ed. a VI-a,

Echipajele de competitori ale Concursului național școlar „Diversitatea - O șansă în plus pentru viitor“ sunt formate din câte 5 elevi, fete și băieți, iar cel puțin un membru al echipajului trebuie să aparțină unei alte etnii decât cea majoritară. Concurenții parcurg, mai întâi, o probă teoretică cu întrebări tip „grilă“, din domeniul educației civice, dar și în legătură cu istoria, tradițiile și obiceiurile minorităților naționale, respectiv, a doua probă, cea creativ-artistică.

În viziunea partenerului „Divers“, prin vocea președintei organizației, doamna Maria Koreck, Concursul național școlar „Diversitatea - O șansă în plus pentru viitor“ urmărește „promovarea contribuțiilor aduse de diferitele culturi la patrimoniul și modul de viață din România, precum și validarea dialogului intercultural, ca factor esențial pentru dezvoltarea viitoare a societății multiculturale românești și europene, societate în care cunoașterea celui alt, de lângă noi, poate fi o resursă semnificativă pentru fiecare individ, dar și o bogăție prin care o comunitate dobândește o identitate mai puternică. Pregătirea pentru concurs „în echipă“ generează noi valențe, care se constituie într-un rezultat adițional ce ține de învățarea mecanismelor lucrului în echipă, de dezvoltarea aptitudinilor de comunicare interpersonală și a unui climat de încredere favorabil obținerii de rezultate. Acestea pregătesc, evident, o generație nouă, care - prin înțelegerea diversității - se pregătește inclusiv de a face față provocărilor viitoare care o așteaptă la terminarea școlii și pășirea în viață /.../ și, implicit, să inițieze o mișcare pentru promovarea valorilor diversității și alterității în fiecare comunitate locală. Finaliștii concursului sunt, de fapt, ambasadorii de succes ai diversității propriilor comunități“.

17. Cultivarea și promovarea valorilor rrome fundamentale prin activități extrașcolare de limbă și creație, culturale și interculturale (limbă, cultură, cutume etc.), desfășurate în tabere (începând din 1998)

a. Organizarea și desfășurarea unor tabere de limbă și creație rromani (începând din 1998)

În anul 1998, Direcția „Minorități“ a propus Ministerului Educației recompensarea copiilor rromi aflați în programele derulate de organizațiile „Wassdas“ și „Asociația Femeilor Țigănci din Banat“ în județele Cluj, Timișoara și Sălaj, cu locuri gratuite în Tabăra Eforie Sud, alături de alți copii, ca ediția I a acestui program, prilej cu care să se prezinte dansuri și cântece rrome.

Din vara anului 1999 însă, s-a trecut la stimularea cu locuri gratuite a câte 200-250 copii rromi, anual, din rândul celor care studiau ore de limba maternă rromani în diferite județe. Au fost, astfel, configurate tabere specifice în cadrul cărora elevii recompensați se bucurau și de un program de evidențiere și de cultivare a zestrei lingvistice, culturale și artistice rrome.

Asemenea tabere de limba și creația rromani, desfășurate la mare, în perioada 1999-2006, își propuneau să stimuleze elevii participanți în direcția valorizării și cultivării cunoștințelor de limbă, de istorie și cultură rromani, abilitățile artistice și de comunicare, prin participarea acestora la concursuri de recitări în limba maternă rromani, la atelierelor de creație literară rromani (poezie și proză), de pictură și desen pe tematică rromă, de teatru în limba rromani, luând parte la concursurile de interpretare vocală în rromani și instrumentală a muzicii rrome, la cele de dans tradițional rrom, la concursurile de istorie și tradiții rrome etc. În acest scop, au fost invitați în tabere artiști și specialiști rromi, pentru a lucra cu elevii (pictorul Eugen Raportoru, sculptorul Marian Petre, actorul Sorin Aurel Sandu, istoricul Petre Petcuț, profesoara de limba rromani Camelia Stănescu, formatorea pentru comunicare Mariana Buceanu ș.a.)

Tabere de limba și creația rromani:

Năvodari (21-31.08.1999), cu elevi din județele CJ, SJ, TM, TR etc.), organizator: MEN, ed. a II-a
Tuzla (3-12 iulie 2000, cu elevi din județele BH, CJ, OT, SJ, TM, TR etc., sub îndrumarea cadrelor didactice: Chircu Cristil Pantilie, Chircu Cristil Daniela,

Anița Constantin, Mirena Iovan, Örvös Géza, Mariana Cozma, Ștefan Negruț ș.a.), organizator: MEN, ed. a III-a

Năvodari (14-28 august 2001), organizator: MEN, ed. a IV-a

Năvodari (19-26 august 2002), organizator: MEN, ed. a V-a

Costinești (în august 2003), organizatori: MEN și ANTTS = Autoritatea Națională pentru Tineret, ed. a VI-a

Năvodari (16-23 august 2004), organizatori: MEN și ANTTS, ed. a VII-a Amara (în jud. Ialomița; între 16-23 iulie 2005), organizatori: MEN, ANT și UNICEF, ediția a VIII-a

Costinești (11-18.08.2006), organizatori: MEN și Partida Romilor, ed. a IX-a.

b. Organizarea și desfășurarea de tabere de educație interculturală (începând din 2002)

Pe lângă taberele specifice de limbă și creație rromani, elevii rromi au beneficiat, în paralel, și de participări în taberele interculturale, organizate de Minister și de partenerii săi, fiind alături de copiii și adolescenții de diferite etnii, care – ca și cei rromi –, s-au evidențiat la concursurile naționale școlare de limba maternă.

Cele trei tabere interculturale au reunit între 200-250 de copii și adolescenți din rândul minorităților naționale, dintre care 10% au fost rromi. Acestea s-au desfășurat după cum urmează:

2002 - la Tuzla, 3-10 august; organizator: Ministerul Educației;

2003 - Costinești, 20-27 august, Ministerul Educației și UNICEF;

2004 - Năvodari, 10-17 august, Ministerul Educației și ANTTS.

c. Organizarea unor tabere de educație intra-culturală rromani și desfășurarea de manifestații culturale rrome inedite (în anii 2007 și 2008)

Două ediții ale Paradei naționale a portului și a dansului tradițional rrom s-au desfășurat la Costinești, în anii 2007 și 2008, cu un impact favorabil colosal în rândul tinerilor turiști de diferite etnii aflați în „satul estival al tinereții”, Costinești. Seară de seară, o paradă pe o lungime de 1 km, în fața privitorilor turiști, la o oră de maximă mobilitate turistică, reunea copii, adolescenți și tineri rromi din diferite neamuri rrome, din diverse locuri ale țării, aducând cu ei muzica, portul și dansul tradițional rrom de acasă, într-o atmosferă multicoloră și plină de însuflețire, deopotrivă, din partea artiștilor rromi și a turiștilor.

Doi participanți rromi, artistul Arun Durancea și inspectorul Gabriel Stoica, deschideau și închideau coloana de artiști, rostind prin stația portabilă de amplificare, pe toată durata deplasării, citate și îndemnuri spre acceptarea și promovarea valorilor diversității, ale alterității și interculturalității. Parada se încheia, în fiecare seară, cu un spectacol de înaltă ținută, ce se rafina, zilnic, susținut pe scena Teatrului de vară Costinești, în prezența unui numeros public. Artiștii rromi – dansatori și soliști – rămâneau pe scenă pe toată durata spectacolului, „susținându-se reciproc”, prin cânt și dans.

Cele două parade ale portului și dansului rrom s-au derulat astfel:

Costinești, ed. I (11-17 august 2007); finanțatori: Ministerul Educației, Partida Rromilor, Reprezentanța UNICEF [140 elevi rromi, 30 profesori - instructori].

Costinești, ed. a II-a (11-17 august 2008); finanțatori: Ministerul Educației, Partida Rromilor [150 elevi rromi, 33 profesori - instructori].

Toate taberele de mai sus au fost organizate de Gheorghe Sarău și coordonate de prof. Pantilie Chircu Cristil și prof. Daniela Cristil Chircu.

După modelul acestor tabere (de limba și creație rromani, interculturală, cât și parada portului și dansului tradițional rrom), inspectorii pentru școlarizarea rromilor din județele Bacău (Anghel Năstase), Covasna (Kernáoszt Huba și Bodi Adél), Mehedinți (Elena Nuică), Timiș (Mirena Cionca, Mihai Moldovan) ș.a. au organizat, pe plan local, tabere estivale de cultură rromani (cântec, dans, obiceiuri etc.), cu invitarea unor colegi și elevi rromi din alte județe.

În afara taberelor de vară, profesorii rromi, metodiștii, directorii și inspectorii pentru școlarizarea rromilor au organizat, continuu, diferite activități prilejuite de sărbătorile religioase locale și laice, dar au marcat și o serie de date importante din Calendarul rromilor (conceput de Gheorghe Sarău și aprobat de Ministerul Educației prin Notificarea nr. 48897/ 13 noiembrie 2006) ori au organizat diferite concursuri și manifestări artistice și sportive pe plan local.

Totodată, DRI - Guvern a asigurat, anual, pentru toți elevii liceeni minoritari, ocupanți ai locurilor I la olimpiadele naționale de limbi materne, câte o excursie în străinătate, iar pentru câștigătorii premiilor II și III, câte o tabără, la mare.

18 Elaborarea programelor școlare pentru limba și istoria rromilor, cât și revizuirea periodică a acestora (pentru toate clasele I-XII)

În anul 1990, Ministerul Educației Naționale a procedat la recunoașterea alfabetului oficial, comun, internațional, al limbii rromani și la introducerea sa, în mod oficial, în școlile în care se studiază limba și literatura rromani. În perioada 1991 - 1994 au fost elaborate, de către metodistul prof. insp. Gheorghe Sarău, două programe școlare pentru studiul limbii și literaturii rromani, aprobate de Ministerul Educației Naționale (v. Gheorghe Sarău (Ministerul Învățământului și Științei), Programa de limba și literatura rromani pentru clasele de învățatori ale Școlilor Normale (clasele IX - XIII), aprobată, la data de 16 octombrie 1992, de Direcția Organizarea Activității Școlare - Serviciul pentru Minorități, cu nr. 44.081 (16 p.) și Gheorghe Sarău (Ministerul Învățământului), Programa școlară pentru studiul limbii și literaturii rromani (clasele I - XIII), aprobată cu nr. 39910/1994 (23 p.). Pe baza acestora, s-a trecut la conceperea primelor instrumente de lucru școlare, oficiale ori auxiliare, de către prof. metodist Gheorghe Sarău.

În 1998 este elaborată Programa destinată studiului istoriei și tradițiilor rromilor (la clasele a VI-a - a VII-a), concepută de juristul și etnograful Liviu Cernăianu, dar, este aprobată de Minister abia în anul 1999.

În anii 2003 și 2004 au fost elaborate programe noi pentru limba rromani (cl. a V-a - a VIII-a, cl. a IX-a și cl. a X-a), iar în anul 2005, Ministerul Educației Naționale a revizuit programa de istoria și tradițiile rromilor și a elaborat programele de limba și literatura rromani pentru clasele a IX-a - a X-a. În anul 2006 s-au elaborat programele de limba și literatura rromani pentru clasele a XI-a și a XII-a. În baza acestora, Ministerul a editat manualele școlare corespunzătoare pentru limbile materne (în cadrul licitațiilor din anii 2005, 2006, 2007, 2008).

Evident, după intrarea în vigoare a LEN nr. 1/ 2011, au fost concepute noi programe școlare de limba rromani, respectiv, de istoria și tradițiile rromilor, elaborate și aprobate de Ministerul Educației și pentru clasa pregătitoare și cl. I-a II-a (în anul 2013), iar în prezent (20 noiembrie 2014) urmează a fi aprobate programele similare pentru

clasele a III-a –a IV-a. De bună seamă, pentru toate disciplinele predate în limbile materne au fost asigurate programele corespunzătoare.

19. Elaborarea și tipărirea de manuale școlare pentru limba și istoria rromilor

Ca *Abecedar*, a fost utilizat cel publicat de Marcel Courthiade, în anul 1992 [1993], și dăruit, în aprilie 1994, de acesta și de către Consiliul Europei, Ministerului Educației din România, într-un tiraj de 2000 ex. (v. Marcel Kurtiade 1992, *Șirpustik amare čhibăqiri*, Besièrs - Bèziers: Agència Occitana de Comunicacion, 58 p. [Depozit legal: 1993] [ISBN: 2-86565-074-X]).

Acest *Abecedar* și un ghid adresat învățătorului, *Îndrumar metodic pentru folosirea abecedarului de față, Șirpustik amare čhibăqiri*, au fost distribuite în școlile din România unde începuse studierea limbii rromani sau existau potențiale cadre didactice de limba rromani (v. originalul ghidului: Marcel Kurtiade 1994, *Sikavipen sar te siklôn e čhavorre e širpustikaça*, Cor. stil. [corecție stilistică]: Prof. Gheorghe Sarău [Toulouse Cedex: CNDP = Centre National de Documentation Pédagogique; Centre Régional de Documentation Pédagogique Midi-Pyrénées - Than Rromane Rodimatenqo CRDP Midi Pyrénées], [ISBN: 2-86565-077-4], 20 p.).

După aprobarea pe discipline a programelor școlare (curricula) mai sus menționate, Ministerul Educației a procedat la editarea de manuale școlare pentru limba rromani, literatură, istorie ș.a., după cum urmează:

1994, Limba rromani (țigănească). Manual pentru clasele de învățători rromi ale

Școlilor Normale, București: Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 240 p.

Manualul a fost publicat de lect. drd. Gheorghe Sarău, la sugestia directorului Editurii Didactice și Pedagogice R.A. București, prof. univ. dr. Constantin Floricel.

1995, Culegere de texte în limba țigănească. Clasele a II-a - a IV - a. Tekstonqo lil p-i rromani chib (vaš i II-to - IV-to klàse), București: Editura Didactică și Pedagogică R.A., 188 p.

În fapt, Culegerea – publicată, tot la sugestia directorului Editurii Didactice și Pedagogice, dr. Constantin Floricel –, a apărut abia în iunie 1996, ca restanță din planul editorial pe anul 1995 al unei alte minorități.

1998, Manual de comunicare în limba rromani. Vakărimata, București: Editura Didactică și Pedagogică R.A., 140 p.

Acesta era destinat elevilor rromi care studiau limba rromani la clasa I, pentru partea de comunicare, și a fost tradus în rromani, în anul 1997, după manuscrisul românesc, de echipa Gheorghe Sarău, Camelia Stănescu și Mihaela Zătreanu, însă a fost publicat în 1998.

Să notăm, de asemenea, că Ministerul Educației a reeditat aceste manuale, în funcție de necesități, în intervalul 1998-2006.

Până la elaborarea, între anii 1999-2008, a noilor programe școlare pentru cl. I - cl. a XII-a - în baza cărora Ministerul Educației a organizat licitații, în anii 2005, 2006, 2007-2008 și a editat manualele școlare corespunzătoare, inclusiv cele pentru minorități (a se vedea lista de mai jos cu manualele școlare editate oficial de Ministerul Educației pentru domeniul rrom) - au existat mai multe inițiative de publicare a unor manuale școlare auxiliare, în intervalul 1997-2003, venite din partea unor organizații interguvernamentale și neguvernamentale. Astfel, s-au publicat: o matematică bilingvă rromani-română (în 1997), alta în rromani -maghiară (tot în 1997), două abecedare rrome în anul 2001, un abecedar pentru alfabetizare adulți – în 2002, câte un manual de limba rromani pentru clasele a III-a (în 2002) și a IV-a (2004), un manual de istoria și tradițiile rromilor, în 2003) etc., prezentate în secțiunea următoare rezervată materialelor auxiliare pentru domeniul rrom.

Oficial, Ministerul Educației a finanțat editarea a cinci manuale școlare în anul 2005 (5 manuale de limba rromani: un manual pentru cl. I, două manuale alternative pentru clasa a II-a, unul pentru cl. a III-a și, de asemenea, un manual de istoria și tradițiile rromilor, pentru cl. a VI-a și a VII-a), iar în anul 2006 alte 3 manuale: două manuale alternative pentru clasa a IV-a, respectiv, un manual de limba și literatura rromani pentru cl. a IX-a).

Manuale școlare de limba și istoria rromilor editate de Ministerul Educației și aflate în uz

În România, există întreg setul de manuale de limba și literatura rromani, de istoria și tradițiile rromilor, pentru învățământul obligatoriu (cl. I-X), performanță absolută, mondială. 8 dintre acestea sunt reeditate anual și sunt finanțate de Ministerul Educației, iar 5 au fost editate în parteneriatul MEN – UNICEF.

i I-to klàsa

Gheorghe Sarău 2005, *Limba și literatura rromani. Manual pentru clasa I. I rromani čhib thaj i*

literatūra vaš i jekhto klàsa, București: Editura Sigma, 64 p.

i II-to klàsa

Gheorghe Sarău 2005, *Camelia Stănescu, Limba și literatura rromani: manual pentru clasa a II-a. I rromani čhib thaj i literatūra vaš i dujto klàsa*, București: Editura Sigma, 64 p.

Olga Mărcuș 2005, *Limba și literatura rromani. Manual clasa a II-a. I rromani čhib vaš o duijto berš*, București: Editura Es Print '98, 64 p. (Redactor și referent pentru limba rromani: Gheorghe Sarău)

Olga Mărcuș 2005, *Limba și literatura rromani. Caietul elevului clasa a II-a. I rromani čhib vaš o duijto berš*, București: Editura Es Print '98, 72 p. (Redactor și referent pentru limba rromani: Gheorghe Sarău)

i III-to klàsa

Gheorghe Sarău 2005, *Limba și literatura rromani. Manual pentru clasa a III-a. I rromani čhib thaj i literatūra vaš i trinto klàsa*, București: Editura Sigma, 104 p.

i IV-to klàsa

Gheorghe Sarău 2006, *Limba și literatura rromani. Manual pentru clasa a IV-a. I rromani čhib thaj i literatūra (vaš i štarto klàsa)*, București: Editura Sigma, 104 p.

Elena Nuică, Ionica Duroi, Mantu Stoica 2006, *I rromani čhib thaj literatūra vaš i IV-to klàsa. Manual de limba și literatura rromani pentru clasa a IV-a*, București: Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 160 p. (Redactor și referent pentru limba rromani: Gheorghe Sarău)

i VI-to klàsa

Petre Petcuț, Delia Grigore, Mariana Sandu 2005, *Istoria și tradițiile minorității rromani: manual pentru clasele a VI-a – aVII-a*, București: Editura Sigma, 104 p.

i IX-to klàsa

Gheorghe Sarău 2006, *Limba și literatura rromani. Manual pentru clasa a IX-a. I rromani čhib thaj i literatūra (vaš i enăto klàsa)*, București: Editura Sigma, 200 p.

20. Elaborarea și editarea de manuale și materiale școlare auxiliare pentru limba/ în limba rromani, literatura rromani, istoria rromilor, matematică, religie, muzică, educație civică etc. în această limbă, în cadrul unor parteneriate dintre instituții neguvernamentale, interguvernamentale, guvernamentale și Ministerul Educației

Primele instrumente de lucru auxiliare pentru domeniul rrom au fost tipărite încă din anul 1992 (v. Gheorghe Sarău, Mic dicționar rrom – român, București, Editura Kriterion, 1992, 187 p., cu o schiță a „Morfologiei dialectului vlah, de varietate românească, al limbii rromani“, p. 25-81).

Pe lângă manualele auxiliare publicate în anul 1997 – amintite anterior (matematică bilingvă rromani-română și cea în rromani-maghiară) și prezentate amănunțit în lista de mai jos –, între anii 1999-2005 (răstimp cât Ministerul Educației nu a mai tipărit manuale școlare noi destinate învățământului pentru rromi, ci doar le-a reeditat pe cele publicate deja în 1994, 1995 și 1998, menționate în secțiunea anterioară rezervată manualelor școlare oficiale) au fost tipărite peste 80 de titluri, reprezentând materiale și manuale școlare auxiliare pentru domeniul rrom, în cadrul colaborării dintre Ministerul Educației cu mai multe instituții (interne, externe, guvernamentale, neguvernamentale, interguvernamentale, laice, religioase etc.).

De pildă, Reprezentanța UNICEF, pe lângă titlurile menționate în secțiunea anterioară (dar prezentate pe larg și mai jos), a publicat, în beneficiul învățământului pentru rromi, și alte lucrări (adresate preșcolariilor rromi, un volum de repere din istoria rromilor, ediții bilingve din creația autorilor Anton Pann și Valerică Stănescu, un volum despre deportarea rromilor în Transnistria, dicționar român - rrom pentru tinerii rromi ș.a.), inclusiv în perioada 2006-2014, completând setul de manuale școlare de limba rromani și de matematici în această limbă (v. mai jos).

Manuale școlare de limba și literatura rromani și manuale de matematică în limba rromani, aflate în uz, editate de UNICEF și Ministerul Educației

I. Manuale de limba și literatura rromani

i V-to klàsa

Gheorghe Sarău 2007, *Limba și literatura rromani pentru anul V de studiu. I rromani čhib thaj i literatūra vaš o panzo siklövipnasqo berš*, București: Editura Alpha MDN, 118 p. Finanțator: Reprezentanța UNICEF în România.

i VI-to klàsa

Ionel Cordovan și Palfi Noemi 2008, *Manual de limba și literatura rromani, clasa a VI-a*, București: Editura Vanemonde, 104 p. (referent și redactor pentru limba rromani: Gheorghe Sarău). Finanțator: Reprezentanța UNICEF în România.

i VII-to klàsa

Moise Gabriela, Marius Căldăraru, Gheorghe Sarău 2008, *Manual de limba și literatura rromani, clasa a VII-a*, București: Editura Vanemonde, 104 p. Finanțator: Reprezentanța UNICEF în România.

i VIII-to klàsa

Jupiter Borcoi, Gheorghe Sarău, Nicolae Pandelică, 2009, *Manual de limba și literatura rromani, clasa a VIII-a*, București: Editura Vanemonde, 114 p. Finanțator: Reprezentanța UNICEF în România.

i X-to klàsa

2011 Sarău, Gheorghe; Cordova, Ionel, *I rromani çhib thaj i literatùra vaş o deşto siklövipnasqo berş. Limba și literatura rromani. Manual pentru anul X de studiu*, București: Vanemonde, 116 p. (Finanțator: Reprezentanța UNICEF în România).

II. Manuale de matematică în limba rromani

Cordovan, Ionel; Chircu – Cristil, Daniela 2013, *Matemătika. Pustik vaş i jekhto klàsa. Matematică – Manual pentru clasa I*, București: Vanemonde, 2013, 96 p., ISBN: 978-973-1733-43-2. Referent și redactor pentru limba rromani: prof. univ. dr. Gheorghe Sarău (Inițiatori: Ministerul Educației Naționale și Reprezentanța UNICEF în România – inițiator și finanțator).

Chircu – Cristil, Daniela; Cordovan, Ionel; Sarău, Gheorghe 2013, *Matemătika. Pustik vaş i dujto klàsa. Matematică – Manual pentru clasa a II-a*, București: Editura Oscar Print, 2013, 104 p., ISBN: 978-973-668-364-0. Referenți: Elena Radu, Lavinia Pencea (Inițiatori: Ministerul Educației Naționale și Reprezentanța UNICEF în România – inițiator și finanțator, cu fonduri oferite de Comitetul Național UNICEF din Germania).

Căldăraru, Marius; Cordovan, Ionel; Sarău, Gheorghe 2013, *Matemătika. Pustik vaş i trinto klàsa. Matematică – Manual pentru clasa a III-a*, București: Editura Vanemonde, 2013, 96 p., ISBN: 978-973-1733-48-7. Referenți: Lavinia Pencea, Daniela Cristil – Chircu, Eugenia Drăgoi (Inițiatori: Ministerul Educației Naționale și Reprezentanța UNICEF în România – inițiator și finanțator, cu fonduri oferite de Comitetul Național UNICEF din Germania).

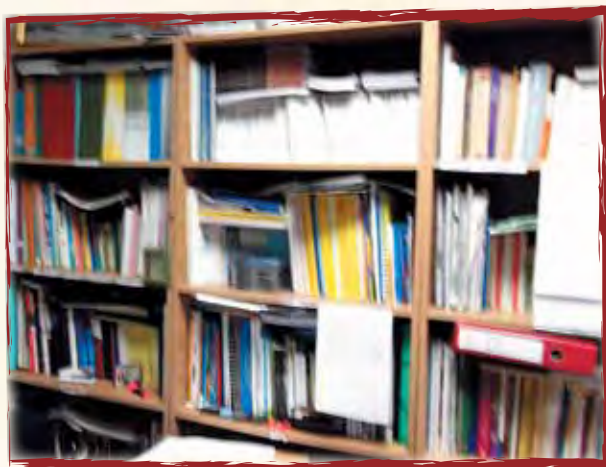
Chircu – Cristil, Daniela; Cordovan, Ionel; Sarău, Gheorghe 2013, *Matemătika. Pustik vaş i ştarto klàsa. Matematică – Manual pentru clasa a IV-a*, București: Editura Vanemonde, 2013, 96 p., ISBN: 978-973-668-50-0. Referenți: Pantilie Chircu-Cristil, Eugenia Drăgoi, Marius Căldăraru (Inițiatori: Ministerul Educației Naționale și Reprezentanța UNICEF în România – inițiator și finanțator, cu fonduri oferite de Comitetul Național UNICEF din Germania).

Alături de Reprezentanța UNICEF în România, alte instituții partenere ale Ministerului Educației care au excelat în producția de carte auxiliară pentru domeniul rrom au fost: CRCR Cluj Napoca, CEDU 2000+, Salvați Copiii!, PER – Divers Târgu Mureș, Romani CRISS, Ambasada Suediei la București, Fundația Providența - Proiectul „Rut ș.a.). Prezentăm o selecție a unor titluri editate de aceste instituții:

Ion, Ionel; Costin - Ion, Mariana 1997, *Aritmetică. Aritmètika. Clasa I. I jekhto klàsa. Manual bilingv preparator pentru elevi rromi. Duječhibutni angliškolaqi pustik vaş e rromane siklövne. Traducere în limba rromani (și un Vocabular român-rrom): prof. Gheorghe Sarău, Târgu Mureș: Editura „Pro Europa“, 92 p. (ISBN: 973-97231-4-4).*

Ion, Ionel; Costin - Ion, Mariana 1997, *Számтан. Aritmètika. I. osztály - I jekhto klàsa. Kétnyelvű tankönyv roma tanulók számára. Duječhibutni angliškolaqi pustik vaş e rromane siklövne*, Rromanira fordította: prof. Gheorghe Sarău; Magyarra fordította [és a Magyar-rroma szótár]: dr. Murvai László, [Târgu Mureș]: Pro Európa Kiadó, 92 [l. = p.].

Ion, Ionel; Costin [-Ion], Mariana 1999, *Aritmetică. Aritmètika. Számтан. Clasa a II-a*, (București): Fundația “Phoenix”, 64 p. [ISBN: 973-96492-6-2] [,Finanțat de Fundația pentru o Societate Deschisă Cluj (România)“] [Traducerea în limba rromani: Gheorghe Sarău, preluată și adaptată de autori din manualul

similar de cl. I; Traducerea în limba maghiară: Murvai László, preluată și adaptată de autori din manualul similar de cl. I].

Sarău, Gheorghe 2000, *Cele mai iubite cântece rome. E maj kamle rromane gilă. The Most Beloved Romany Songs*. Selecția, redactarea în limba rromani, traduceri, Note și Cuvânt înainte: lect. univ. dr. Gheorghe Sarău. Notății și adaptări muzicale: prof. Aurică Mustăța și prof. Daniela T. Grigore, de la Liceul de muzică „Dinu Lipatti” din București. Ilustrații: Loredana Dan. Culegerea partiturilor muzicale: Izabella Cantorean. Culegerea textelor și a notelor bibliografice: Gheorghe Sarău. Tehnoredactare: Mircea Iu. Foto copertă: Corina Hristu, Brașov: Editura Oriental Latin, 186 p. [ISBN: 973-9338-29-1] [ediție bilingvă, rromani - română] [„Lucrarea apare cu sprijinul financiar al C.R.C.R. (Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Rromi) din Cluj Napoca“].

Sarău, Gheorghe 2000, *Ghid de conversație român-rrom. Biblioteca rromă/ Rromani biblioteka, nr. 7*. Îngrijitorul colecției/ E koleciaqo arakhno: Prof. Gheorghe Sarău/ O profësoro Gheorghe Sarău], București: Editura Kriterion, 184 p. [ISBN: 973-26-0219-3] [“Lucrarea apare cu sprijinul financiar al C.R.C.R. (Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Rromi) din Cluj Napoca“].

[Salvați Copiii] 2000, *I Kovvencia e Unisarde Themenqi vaş e çhavesqe xakaja. Çhavesqe xakaja*. Xarni vërsia, București: I Rumuniaqi Organizacia “Brakhen le Çhaveni!” (“Salvați Copiii!”), 18 p. [„Le rrangârde ilustrácie și kerdine kaðar o raj N. Nobilescu. I rromani vërsia și kerdini kaðar o raj Gheorghe Sarău]. Zătreanu, Mihaela 2001, ABC. Inglutno lil. Ilustrații și coperte: Ana - Maria - Cristina Costef. Referenți științifici: Vasile Molan; Gheorghe Sarău, București: Veritas, 76 p. [ISBN: 973-85204-0-1] [Abecedar rrom; “Lucrarea este publicată în cadrul proiectului CEDU –Dezvoltare școlară în comunitățile cu rromi + MATRA – Șanse egale pentru copiii rromiprin educație“].

[UNICEF, MEC, Romani CRISS] 2001, *Vocabular trilingv român-maghiar-rrom ilustrat. Pentru uzul învățătorilor de la clasele I cu elevi rromi*, București: Vanemonde, 100 p. [ISBN: 973-85501-0-6] [Selecția cuvintelor din abecedarele românești: învățătoare Elena Nuică; Selecția cuvintelor din abecedarele maghiare și traducerea lor în limba română: dr. Murvai Laszló; Selecția cuvintelor comune din corpusul maghiar și român, în vederea ilustrării și echivalării lor în limba rromani: dr. Gheorghe Sarău; p. 11-70: [Autori: dr. Gheorghe Sarău, dr. Murvai Laszló și Elena Nuică], Vocabular trilingv român-maghiar-rrom ilustrat [color]; p. 71–85: Autori: dr. Gheorghe Sarău și dr. Murvai Laszló, Vocabular român-maghiar-rrom); p. 86–99: Autori: dr. Gheorghe Sarău și dr. Murvai Laszló, Vocabular maghiar-român-rrom)]. Finanțator: Reprezentanța UNICEF în România.

[UNICEF, MEC, Romani CRISS] 2001, *Le maj şukar rromane paramicã thaj svatură. Cele mai frumoase povestiri și pilde rome*, vol. I [casetă audio în limba rromani realizată cu povestitorii rromi: Nicolae Pandelică, Tudor Lakatos, Gheorghe Cincă, Sorin Sandu Aurel, Ion Dumitru Bidia; redactor-coordonator: Gheorghe Sarău; copertă: Marian Petre], București: Pro Media Music-UPFR. Finanțator: Reprezentanța UNICEF în România.

Taikon, Katarina 2001, *Katitzi*. Traducere din limba suedeză: Monica Bunu, Ilustrații: Alexandru Mirea, București: Editura RAO, 168 p. [ISBN: 973-8077-38-9] [proiect al Ambasadei Suediei la București; scriitoare de origine romă, din Suedia. Scriere autobiografică].

Nuică, Elena 2001, *Programul meu zilnic. Murro dîvesutno progrâmo. Az én mai progrâmom*, Autoarea textului românesc: învățătoare Elena Nuică. Traducerea în limba maghiară: Murvai László. Traducerea în limba rromani: Gheorghe Sarău. Coperta și ilustrații: pictor rrom, prof. Petre Marian, București: Extreme Group, 20 p. [ISBN: 973-85319-7-7] [Finanțator: UNICEF; lucrare apărută în parteneriatul UNICEF, Ministerul Educației și Cercetării, Romani CRISS].

Mailat, Paula; Mărcuș, Olga; Cionca, Mirena 2001, *Mirri çhib, i rromani* [Limba mea, limba rromani; abecedar]. Desene: Gabriel Rusu, Ioana Suciuciu. Caligrafie: Cristina Greculescu. [Redactor- referent limba rromani și autorul alfabetarului ilustrat (p. 86-93): Gheorghe Sarău], Târgu-Mureș: Editura ACADEMPRINT, 94 p. [ISBN: 973-99850-1-7] [apărută cu sprijinul Centrului de Resurse pentru Comunitățile de Rromi – Cluj Napoca].

Zătreanu, Mihaela 2002, *I rromani çhib rromani*. O trinto berş, București: Editura Veritas-Centrul Educația 2000+, SLO-Olanda, 80 p. [ISBN: 973-85204-4-4]. [Manual de limba rromani pentru clasa a III-a; Referenți științifici: Vasile Molan, expert metodist; Gheorghe Sarău: redactor și consultant pentru limba rromani; Ilustrații și coperta: Ana-Maria Cristina Costef; “Lucrarea publicată în cadrul proiectului MATRA - „Șanse egale pentru copiii rromi“].

Sarău, Gheorghe [trad.] 2002, *Biblikane teksturenço kidipen anθ-i rromani čhib. Culegere de texte biblice în limba rromani*. Kotora anθar o Devlikano Lil. Fragmenta din Sfânta Scriptură. Traducere: conf. univ. dr. Gheorghe Sarău; Selecția textelor biblice și ordonarea cronologică: Florin Nasture și Gheorghe Sarău. Cuvântul înainte: Florin Nasture. Redactarea, Notă asupra ediției și Vocabular Biblic: Gheorghe Sarău. Ilustrații și copertă: Eugen Raportoru, București: Editura Kriterion [I rromani biblioteka vaș e čhavorre - 1 „Biblioteca rromani pentru cei mici nr.1“, 134 p. [ISBN: 973-26-0703-3] [Finanțator: Fundația Providența, Proiectul „Rut“].

Sarău, Gheorghe, Camelia Stănescu 2002, *Manual de alfabetizare în limba rromani pentru copii, tineri și adulți. Alfabetizaciaço lil anθ-i rromani čhib vaș e čhave, terne thaj baremanuša*. Ilustrații și copertă: Eugen Raportoru, București: Editura Vanemonde, 66 p. [ISBN: 973-85501-5-7; Finanțator: Reprezentanța UNICEF în România].

Petcuț, Petre 2003, *I istòria le rromençi [Istoria rromilor]*. Traducere în limba rromani și coordonare proiect UNICEF - MEC: Gheorghe Sarău. Copertă: elevul Cosmin-Adrian Stanciu, București: Media Pro Music [casetă audio; text disponibil pe pagina www.edu.ro].

Petcuț, Petre; Grigore, Delia; Sandu, Mariana 2003, *Istoria și tradițiile rromilor*. Copertă și ilustrații: Eugen Raportoru. Redactare: Gheorghe Sarău, București: Editura RoMedia, 116 p. [ISBN: 973-86043-7-0]; [Referenți și coordonare proiect UNICEF - MEC: Gheorghe Sarău; manual destinat profesorilor care predau ora de istoria și de tradițiile rromilor la clasele a VI-a și a VII-a și elevilor liceeni care studiază disciplina în mod opțional].

Zătreanu, Mihaela 2004, *I rromani čhib thaj literatūra vaș o štarto berš [Limba și literatura rromani pentru clasa a IV-a]*. [Referenți științifici: Gheorghe Sarău, consultant pentru limba rromani; Firuța Tacea: consultant metodist. Ilustrații și coperte: Ana-Maria Cristina Costef], București: Editura Humanitas Educațional, 72 p. [ISBN: 973-8289-87-4].

Stănescu, Valerică 2004, *Legile șatrei. Le krisa le romençe*. Versiunea rromă: prof. Camelia Stănescu, fiica autorului. Copertă și ilustrații: Eugen Raportoru – pictor rrom. Redactor lb. rromani și Notă asupra ediției: conf. dr. Gheorghe Sarău, București: Editura Vanemonde, 124 p. [ISBN: 973-86502-7-5] [micro-roman, bilingv, rromani - român]. Finanțator: Reprezentanța UNICEF în România.

2004 Anton, Gina; Koreck, Maria; Kóvári-Szabó, Roberta; Almășan, Beatrice Hellen, *Ghid de educație civică. Material didactic auxiliar pentru clasele cu elevi rromi III–VII*, Cluj-Napoca: Editura AMM, 84 p. [Proprietar: Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Rromi – Cluj Napoca; ISBN: 973-86509-3-3; traducere în limba rromani: inst. Gina Anton; Referent de specialitate, redactor, consultant și corector în limba rromani: conf. dr. Gheorghe Sarău; Referent de specialitate: prof. gr. I Ion Ionel Costin; Copertă și ilustrații: pictor rom Eugen Raportoru; p. 6 - 43 în text bilingv român–rromani].

Pann, Anton [de...] 2005, *Despre învățătură. Anda 'o siklipe'. Palal o Anton Pann*. Rinčhibăripen romanes: kaθar o Sorin-Aurel Sandu. Copertă și ilustrații: artist plastic rrom Eugen Raportoru. [Consultant și redactare în limba rromani: Gheorghe Sarău; Prefața Context: Gheorghe Sarău, p. 3], UNICEF București: Speed Promotion, 20 p. [ISBN: 973-87430-7-9]. [broșură în versuri, bilingv: rromani și română]. Finanțator: Reprezentanța UNICEF în România.

Sandu, Mariana 2005, *Rromii din România - Repere prin istorie*. Ilustrații: Florin Priboi. Cuvânt înainte și redactare: Gheorghe Sarău, București: Editura Vanemonde, 56 p. [ISBN: 973-87252-8-3]. Finanțator: Reprezentanța UNICEF în România.

Grigore, Delia; Sarău, Gheorghe 2006, *Istorie și tradiții rrome*. Redactor: Miralena Mamina, București: Salvați Copiii, 104 p. [ISBN: 973-0-04492-9; 978-973-0-04492-8] [Contribuția autorilor: Gheorghe Sarău: p. 4-32, p. 75-80, p. 99-102; între p. 83-86, în colab. cu Delia Grigore, Contribuția rromilor la cultura universală și națională; Delia Grigore: p. 33-60, 61-74, 81-82].

Cioabă - Mihai, Luminița 2006, *Romane asva. Lacrimi rrome*. Prefață: Jean Ancel. Redactare în limba română: Maria Sarău. Redactare în limba rromani: Gheorghe Sarău, București: Ro Media, 276 p. [ISBN: 973-86817-8-2; ISBN: 973-86817-8-1]. Finanțator: Reprezentanța UNICEF în România.

Pentru nivel universitar există cursuri în limba rromani și privind limba rromani – performanță egalată, întrucâtva, doar de secția de limba rromani de la INALCO Paris, care colaborează intens cu secția similară de la Universitatea din București – Facultatea de Limbi și Literaturi Străine. Din lipsă de spațiu, nu le vom menționa aici.

Grupă de „cursanți“ la cursul de vară de limba romani, Oradea 2014

21. Rromanipen educațional sau „Formarea profesorilor nerromi care lucrează în grădinițe și școli cu copii și elevi rromi“

La inițiativa Miralenei Mamina, de la Organizația „Salvați Copiii“, în colaborare cu MEN - DGÎLM (Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților Naționale) și ISJ-uri, se desfășoară la Craiova, între 24-26 iunie 1999, primul curs de formare a cadrelor didactice nerrome care lucrează cu copii și elevi rromi din perspectiva rromanipenului educațional (sub deviza „O nouă mentalitate față de copiii rromi“). Între formatori: Maria Ionescu, Vasile Ionescu, Gheorghe Sarău (cu tema Programe strategice ale MEN privind învățământul pentru rromi).

Programul s-a derulat până în anul 2003, în colaborare cu Ministerul Educației (care a furnizat formatorii și a pus la dispoziție cadrele didactice participante), într-o serie de stagii de formare. Acestea au avut ca țintă dobândirea de cunoștințe și de competențe practice necesare dezvoltării și inovării în activitatea didactică pentru rromi, în condițiile necunoașterii suficiente - de către educatoarele, învățătorii, profesorii și directorii nerromi, dar, uneori, și de cei rromi -, a specificului etno - cultural și a grupului școlar rrom, cât și a reglementărilor legislative cu privire la rromi.

În acest scop, s-a avut în vedere utilizarea, în procesul de formare, și a altor experiențe pozitive acumulate în România - mai cu seamă cele privind elaborarea de instrumente de lucru și experiențe de formare a cadrelor didactice rrome și nerrome - în cadrul parteneriatelor dintre MEN cu organizații ca: UNICEF, Salvați Copiii, CEDU 2000+, Proiect on Ethnic Relations (PER), C.R.C.R. Cluj Napoca, Fundația Providența, Institutul Intercultural Timișoara, Caritas Satu Mare, CREDIS - Universitatea București, HELP Iași și, nu în ultim rând, Romani CRISS. Cum se știe, multe dintre demersurile educaționale - rrome și nerrome, instituționale, neguvernamentale, interguvernamentale, interne și externe - au fost nuanțate, din perspectiva necesității de a se forma resurse umane rrome, în cadrul programelor care le sunt dedicate, dar și a celor nerrome, în scopul cunoașterii specificului rrom, a aspectelor interculturale și de comunicare, ale legislației și reglementărilor în vigoare, din perspectivă cross - curiculară și a celei specific rrome. Astfel, în grupul - țintă, extins, s-au regăsit cadre didactice nerrome (române, maghiare etc.), dar și rrome, din toate județele - educatoare, învățători, profesori, directori - selecționate din grădinițele, școlile, liceele și ȘAM-urile, în care învățau preponderent elevi rromi. Anual, cele 8 - 11 stagii de formare, s-au derulat zonal, polarizându-se 4 județe limitrofe, pentru câte max. 40 cadre didactice fiecare, timp de câte 2 zile/ stagi.

Formatorii rromi și nerromi (Delia Grigore, Mariana Buceanu, Vasile Burtea, Gheorghe Sarău, Betty Almășan, Maria Koreck, Miralena Mamina, Petre Petcuț, Kacsó Gabriella, Murvai László ș.a.) au asigurat formarea pe următoarele componente: A. Componenta specifică rromă, cu subcomponentele:

1. Zestrea educațională specifică a copilului rrom preșcolar și a școlarului rrom de clasa I - o necunoscută pentru cadrul didactic nerrom.

2. Tradiții rrome, istoria și limba rromilor

3. Oferta educațională pentru rromi (a. Legislația privind învățământul în limbile minorităților și legislația

Echipa de formatori de limba rromani la cursurile de vară, ediția 2014

nuanțată pentru învățământul destinat rromilor, inclusiv din perspectiva predării curriculumului adițional rrom de limba, literatura și istoria rromilor, b. Configurația învățământului în limba rromani și c. Politici educaționale și sociale (guvernamentale și neguvernamentale) privind învățământul pentru rromi și istoria socială a rromilor. B. Componenta interculturală, interetnică și de comunicare: a) Interculturalitatea și cunoașterea relațiilor interetnice ca modalitate de introducere a “noilor educații” în învățământul românesc destinat copiilor rromi. b) Tehnici de comunicare cu preșcolarii și elevii rromi în spațiul școlar. c) Tehnici de comunicare cu părinții elevilor și cu rromii din comunitate.

Într-o nouă formulă, PNFCDNrCR (Programul național de formare a cadrelor didactice nerrome care lucrează cu copiii rromi) a debutat în anul 2004 și a fost cunoscut și sub denumirea *Programul național multianual pentru formarea cadrelor didactice nerrome și rrome care lucrează cu elevi și copii rromi, din perspectiva rromanipenului educațional (al specificului istorico-cultural rrom și dintr-o abordare interculturală)*. El a cuprins, pe durata anilor 2004 și 2005, o serie de cursuri de pregătire a cadrelor didactice nerrome care lucrează cu copii rromi (câte 10 cursuri anuale, a două zile fiecare, organizate și coordonate de Gheorghe Sarău, pentru câte 420 educatori, învățători, profesori și directori, anual, așa cum se poate vedea în enumerarea de mai jos:

În cadrul celor doi ani de funcționare a Programului (2004 - 2005), aproape nouă sute de cadre didactice, preponderent nerrome, au beneficiat de formare, conform profilului acestor două componente. Organizatorii cursurilor au fost: Ministerul Educației, Organizația Salvați Copiii, Romani CRISS - cu finanțări de la Reprezentanța UNICEF în România - și PER (cu finanțări proprii și de la DRI - Guvern).

În anul **2004**, de pildă, s-au derulat următoarele cursuri: Stagiul I - București, 12 - 14 martie 2004 (Județele: Argeș, Giurgiu, Ilfov, București); Stagiul al II-lea - București, 16 - 18 aprilie 2004 (Județele: Buzău, Dâmbovița, Prahova, Teleorman, București); Stagiul al III-lea - Năvodari, 28 - 30 mai 2004 (Județele: Brăila, Galați, Maramureș, Suceava); Stagiul al IV-lea - Năvodari, 21 - 23 iunie 2004 (Județele: Bacău, Ialomița, Vaslui, Vrancea); Stagiul al V-lea - Năvodari, 23 - 25 iunie 2004 (Județele: Botoșani, Constanța, Iași, Neamț); Stagiul al VI-lea - Năvodari, 25 - 27 iunie 2004 (Județele: Bistrița Năsăud, Călărași, Cluj, Satu Mare); Stagiul al VII-lea - Căciulata, 1 - 3 septembrie 2004 (Județele: Dolj, Mehedinți, Olt, Vâlcea); Stagiul al VIII-lea - Căciulata, 3 - 5 septembrie 2004 (Județele: Covasna, Alba, Brașov, Sibiu); Stagiul al IX-lea - Sânmartin - Felix, 8 - 10 septembrie 2004 (Județele: Arad, Bihor, Caraș Severin, Gorj, Timiș); Stagiul al X-lea - Sânmartin - Felix, 10 - 12 septembrie 2004 (Județele: Harghita, Hunedoara, Mureș, Sălaj, Tulcea).

În anul **2005**, alte 11 stagii de perfecționare aveau să se organizeze, după cum urmează: Cursul special „managementul relațiilor interetnice în sistemul educațional”, organizat pentru directorii de școli cu elevi rromi (Costinești, 3 - 5 iunie 2005); Curs I (Năvodari, 3 - 5 iunie 2005), Județele: Călărași, Constanța, Ialomița, Suceava, Tulcea; Curs II (Năvodari - 10 - 12 iunie 2005), Județele: Botoșani, Dâmbovița, Gorj, Mehedinți, Vâlcea; Curs III (Năvodari, 15 - 17 iunie 2005), Județele: Brașov, Neamț, Prahova, Teleorman; Curs IV

Copii rromi la Școala nr. 12 Măguri (Lugoj) cu predarea în limba rromani

(Sânmartin, 11 - 13 iulie 2005), Județele: Bihor, Maramureș, Satu Mare; Curs V (Sânmartin, 13 - 15 iulie 2005), Județele Alba, Arad, Caraș Severin, Timiș ; Curs VI (Sânmartin, 15 - 17 iulie 2005), Județele: Cluj, Harghita, Hunedoara, Mureș, Sibiu ; Curs VII (Costinești, 21 - 23 august 2005), Județele: Brăila, Buzău, Galați, Vrancea; Curs VIII (Costinești, 23 - 25 august 2005), Județele: Argeș, Constanța, Dolj, Ilfov, Olt; Curs IX (Costinești, 25 - 27 august 2005), Județele: Bacău, Bistrița Năsăud, Iași, Vaslui și, de asemenea, două cursuri de pregătire a cadrelor didactice din învățământul liceal care lucrează cu copiii rromi: Curs special X (Costinești, 27 - 29 august 2005), Județele: Argeș, Buzău, Brașov, Brăila, Sibiu, Vaslui; Curs special XI (Costinești, 29 - 31 august 2005), Județele: București, Călărași, Constanța, Dâmbovița, Galați, Giurgiu, Ialomița, Ilfov, Tulcea.

În vara anului 2006, ca o înnoțire a tuturor cursurilor profilate în domeniul rromanipenului educațional (pe întreaga lor durată de desfășurare, între 1999 - 2005), avea să se desfășoare primul curs - examen pentru formatori naționali, ce a reunit 150 de cadre didactice rrome și nerrome, distribuite în 3 stagii. Finanțarea programului organizat și coordonat de Ministerul Educației a fost asigurată de: Reprezentanța UNICEF, PER, Romani CRISS (OSI Budapesta), Salvați Copiii.

Cei 150 de cursanți – concurenți au provenit din rândul cadrelor didactice nerrome și rrome, care, cu începere din anul 1999 și până în anul 2005, au beneficiat de cel puțin un stagiu de formare organizat în profil educațional rrom de Ministerul Educației Naționale și/ sau de partenerii săi (Salvați Copiii, UNICEF, Proiect on Ethnic Relations (PER), Institutul Intercultural Timișoara CEDU 2000+, CREDIS - Universitatea București, Romani CRISS, HELP Iași, C.R.C.R. Cluj Napoca, Caritas Satu Mare ș.a.).

În cadrul celor trei seminare din anul 2006, cursanții – concurenți au fost examinați din perspectiva următoarelor componente: istoria rromilor, tradițiile rromilor, politici educaționale și legislație nondiscriminatorie, comunicare în spațiul școlar cu elevii și părinții rromi.

Ca noutate, în viziunea Ministerului Educației - Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților și a aplicantului partener ca furnizor de formare - PER Tg. Mureș, cât și a partenerului nou cooptat - Romani CRISS - pregătirea formatorilor naționali în rromanipen se fonda pe următoarele trei componente: **A.** Impactul cunoașterii de către cadrele didactice nerrome în procesul educațional cu elevii și copiii rromi a istoriei, a obiceiurilor și tradițiilor, a credințelor, mentalităților și a superstițiilor rromilor etc.; **B.** Cunoașterea de către cadrele didactice nerrome în procesul educațional cu elevii și copiii rromi a politicilor educaționale, a legislației și a istoricului învățământului pentru rromi; **C.** Comunicare specifică cu elevii rromi, cu părinții acestora și cu comunitatea rromă .

După o etapă premergătoare, desfășurată on-line, când s-au selectat cursanții pe baza unei bibliografii parcurse și a unui proiect de formare prezentat, analizat și retușat de către organizatori, au urmat cele 3 stagii de formare, ce au reunit 130 de cursanți – concurenți (din cei 150 programați), fiecare stagiu întinzându-se pe durata a câte 6 zile de formare și grupând câte 42-50 cursanți – concurenți:

- zona Transilvania, la Școala Sânmartin, jud. Bihor, 4–10 august 2006;
- zona Muntenia, la Școala Costinești, 15–20 august 2006;
- zona Moldova, la Școala Costinești, 20–26 august 2006.

Ca program, în prima după amiază, cursanții au asistat la o lecție practică de comunicare, adaptată la profilul cursului, rromanipen educațional. Din a doua zi, în intervalul 8,30 - 15,30, câte 10 cursanți - concurenți au susținut câte 30 minute tema din componenta C (comunicare) + 20 minute din componenta A (rromanipen) ori, potrivit opțiunii, din componenta B (politici educaționale pentru rromi, urmată de 10 minute de întrebări și răspunsuri permise din partea profesorilor - formatori din comisia de evaluare și, de asemenea, din partea contracandidaților lor.

Tema s-a ales, prin tragere de bilet, în preziua susținerii, la ora 15,30, dintr-o listă cu teme noi. Cursanții - concurenți au fost obligați să participe, zilnic, la cursul - examen. Rezultatele (admis/ respins) s-au comunicat, electronic, la două zile după încheierea cursului respectiv. Toți cursanții au primit adeverință de participare, la încheierea cursului - examen. Cursanții - concurenți declarați admiși și care au luat parte, ulterior, la un curs final organizat de DIVERS au primit certificat de formator național în rromanipen educațional.

Ce s-a întâmplat din anul următor?

În anii calendaristici 2007 și 2008, Ministerul Educației a rămas fidel ideii că în continuare trebuie suplinită nevoia de formare în rândul cadrelor didactice nerrome care își desfășoară activitatea cu preșcolari, școlari, tineri și adulți rromi.

Astfel, în anul 2007, cu fonduri proprii, au fost organizate 10 stagii de formare în rromanipen educațional, cu participarea a 450 de cadre didactice nerrome, la: Brașov (11-13 mai 2007, 18-20 mai 2007), Olănești (25-27 mai 2007), Costinești (1-3 iunie 2007; 15-17 iunie 2007, 22-24 iunie 2007, 29 iun. - 1 iul. 2007, 8 - 10 iul. 2007, 10-12 iul. 2007 și 12-14 iul. 2007).

În anul următor, 2008, Ministerul Educației a derulat alte 13 stagii de formare, pentru 450 de cadre didactice nerrome care lucrează cu elevi și copii rromi, desfășurate la: Satu Mare (16-18 mai 2008), Sânmartin-BH (30 mai-1 iun. 2008), Piatra Neamț (6-8 iun. 2008), Brașov (13-15 iun. 2008), Caraș Severin (16-18 iun. 2008), Olănești-două sesiuni simultane (19-21 iun. 2008), Costinești (22-24 iun. 2008), Bacău (25-27 iun. 2008), Ialomița (28-30 iun. 2008), București (30 iun. - 02 iul. 2008 și 02-04 iul. 2008), Brănești-IF (30 iun. - 02 iul. 2008). Și pentru cei care au urmat cursurile în anii 2007 și 2008, Ministerul Educației a organizat un *Curs de formare de formatori în domeniul rromanipenului educațional*, după cum urmează: Olănești (9-12 noiembrie 2007) și Brașov (16-19 noiembrie 2007).

22. Instituirea unei rețele de mentori/ tutori

Încurajarea unei rețele de mentori/ tutori (prin actul normativ din anul 2006) pentru asistarea educațională a elevilor rromi liceeni, admiși pe locuri distincte la cl. a IX-a (aprox. 210 mentori/ tutori). În anul școlar 2011/2012, Inspectoratul Școlar al Municipiului București a procedat la cooptarea unui număr impresionant de tutori și a organizat întâlniri cu liceeni nou admiși în semestrul I.

23. Organizarea și finanțarea unor cursuri de recuperare școlară gen „A doua șansă”

Anual, în jur de 5000-7000 adolescenți, tineri și adulți, din care 60% rromi, au urmat acest program, până în anul școlar 2011-2012. Astfel de cursuri au fost reglementate, inițial, prin actul normativ al Ministerului Educației din 6 oct. 2005 și presupun recaptarea copiilor, a adolescenților, tinerilor și a adulților rromi din comunități la cursuri de alfabetizare și completare de studii/ însușirea unei meserii, nivel I - X. În România există peste 850 de unități preșcolare și școlare cu peste 30 % copii și elevi rromi, confruntate cu absenteism școlar, dar acest fenomen, din păcate, este prezent puternic și în rândul celorlalte etnii. De remarcat faptul că în programul ADȘ (A Doua Șansă), aproape 40 - 45% dintre beneficiari nu sunt rromi (ceea ce denotă că absenteismul se regăsește în rândul tuturor etniilor.

24. Colaborarea Ministerului Educației cu diferite organizații neguvernamentale, guvernamentale și interguvernamentale în structurarea, finanțarea și derularea unor programe (din fondurile partenerilor sau din cele structurale)

Dacă, în perioada 1990-1997, Direcția Generală Învățământ pentru Minoritățile Naționale și Ministerul Educației s-au dovedit, în general, circumspecte în colaborarea cu ONG-urile în școlarizarea rromilor, când existau doar câțiva parteneri (“Romani CRISS”, Institutul Intercultural Timișoara, Fundația “Vassdas”, Asociația

Femeilor Țigănci din Banat, Asociația Femeilor Rrome din România, Fundația "Căminul Phillip", Școala "Rut" de pe lângă Biserica Baptistă "Providența", Partida Rromilor, "Caritas" Satu Mare, FSD București, "Rromani Baxt" Paris ș.a.), din luna mai 1998 a fost deschisă larg poarta colaborării cu organizațiile neguvernamentale, guvernamentale și interguvernamentale, trecându-se la noi colaborări, în 1998, cu altele, ca: Salvați Copiii, PER Tg. Mureș, FSD Cluj Napoca - CRCR, DPMN - Guvernul României, Șatra - ASTRA (Asociația Studenților și Tinerilor Rromi Antirasisti), GLAR (Grupul de Lucru al Asociațiilor Rromilor), Fundația "Phoenix" București, AIDROM București, Rromani Union (Germania), MEDE, Ambasadele Franței, Marii Britanii și Germaniei la București ș.a.

Evident, și în continuare, începând din anul 1999, se extinde colaborarea în profilul educației pentru romi dintre Ministerul Educației cu CEDU 2000+ (care a dezvoltat în peste 300 de școli programe educaționale pentru romi), cu CRCR Cluj Napoca (care a excelat în producția de carte în limba rromani sau privind rromii, asimilate ca materiale auxiliare școlare, și în formarea la nivel local a unora dintre profesorii rromi) etc.

Din anul 2001, demarează un program coerent de colaborare cu Reprezentanța UNICEF în România, apoi și cu alți parteneri: Agenția de Monitorizare a Presei „Cațavencu” și Romani CRISS - în cadrul programului "Pași spre toleranță", Agenția „Împreună”, Organizația „Amare Rromentza”, Romani CRISS în mai multe proiecte permanente, Universitatea București - Colegiul CREDIS, OSI Budapesta, Programul PIR, Agenția Națională pentru Rromi, REF RO, CURS etc.

Dintre toți partenerii, de-a lungul timpului Reprezentanța UNICEF, PER Tg. Mureș, Romani CRISS, Salvați Copiii și Partida Rromilor s-au detașat prin coerență și susținere permanentă (după criteriile numeric și valoric), mai ales în programe de formare a resurselor umane locale, rrome și nerrome, de susținere a proiectelor și programelor destinate educației rromilor.

25. Organizarea de grădinițe estivale premergătoare clasei I

a. Programe de "recuperare" a grădiniței

După anul 1990, s-au înregistrat unele inițiative ale comunităților de romi - îndeosebi în zonele locuite compact de romi (unde, se știe, copilul rrom este captiv în comunitate și, de obicei, acesta nu vorbește decât limba maternă rromani), ce au avut ca scop organizarea de cursuri, în comunitate, „în familie”, pe bază de voluntariat, menite să-i ajute pe copiii rromi ce urmau să se înscrie în clasa I, ca să-și însușească intensiv limba româna sau limba maghiară (în funcție de limba de predare din școala vizată de părinții elevilor rromi și după tradiția școlară locală). S-au remarcat aici inițiativele familiei domnilor Nicolae și Marcel Costache, din cartierul Fața Luncii - Craiova, respectiv, inițiative similare în județul Cluj ș.a.

b. Programul de recuperare "Grădiniță estivală premergătoare clasei I"

Timidele inițiative din intervalul 1990 - 1999 legate de grădinițele „în familie, între rude”, au constituit germenii unui program pe care Gheorghe Sarău, din cadrul Direcției Generale de Învățământ în Limbile Minorităților, l-a gândit în anul 2001 și l-a propus spre finanțare Reprezentanței UNICEF. Grădinița estivală a fost testată în cadrul proiectului "Start bun pentru școală", derulat de Ministerul Educației în parteneriat cu UNICEF, Romani CRISS și Inspectoratul Școlar Județean Vrancea - la Panciu - pentru o grupă de 25 de elevi preșcolari rromi - cu concursul Institutului de Științe ale Educației.

„Grădinița estivală premergătoare școlii” a demonstrat viabilitatea unei astfel de soluții alternative de „recuperare” la nivelul învățământului preșcolar. Astfel, în decurs de trei săptămâni, în lunile august - septembrie 2001, copiii rromi din acest proiect (care nu au frecventat niciodată sistemul de învățământ preprimar) au putut recupera, sub îndrumarea unei educatoare și a unei învățătoare, achizițiile ce se configurează în mod normal în învățământul preprimar, îndeosebi cele care privesc socializarea, viața în viațoarea comunitate școlară, deprinderile esențiale de bază (activități alternate de ascultare și de formulări de răspunsuri, mânăuirea instrumentelor de scris/ desenat și de colorat, muncă individuală și activități în grup ș.a.).

Proiectul s-a bucurat și de o componentă de monitorizare - pe durata clasei I - asigurată de Institutul de Științe ale Educației, prilej cu care elevii rromi beneficiari ai grădiniței estivale au demonstrat o foarte bună integrare în mediul școlar și consecvență în procesul educativ școlar din toate punctele de vedere (nivel de achiziții, norme de conduită ș.a.).

c. Programul în perioada 2002-2009

An de an, unitățile de învățământ și inspectoratele școlare au recurs la această structură de recuperare la nivel preșcolar, grădinița estivală premergătoare clasei I, cu durata de 3-4 săptămâni. De pildă, în vara anului 2008, școlile cuprinse în Programul PHARE (2002-2009), dedicat categoriilor dezavantajate de elevi, au recuperat 2400 de copii rromi, în timp ce alți 5800 copii au fost aduși în grădinițele estivale prin coordonarea făcută de Direcția Minorități din Ministerul Educației. După ce au urmat grădinița estivală, copiii au fost înscriși în cl. I, în anul șc. 2008/2009.

d. Programul în perioada 2009-2011

Programul grădinițelor estivale avea să fie apoi încununat de megaprogramul strategic „Toți la grădiniță!, Toți în clasa I!”, consacrat grădinițelor estivale premergătoare clasei I și serviciilor de asistare integrată pe parcursul clasei I. Grădinițele au fost organizate în vara anului 2010, cu participarea a 8400 de copii romi, care și-au continuat instruirea în anul șc. 2010-2011.

Programul a fost gândit și creionat de Gheorghe Sarău, în anul 2007, a fost scris împreună cu Fundația Ruhama din Oradea (Marian Daragiu) și a fost câștigat de Ministerul Educației în 11 aprilie 2008.

Programul s-a constituit ca o „a doua șansă” la nivel preșcolar, pentru acei copii romi care nu au frecventat niciodată grădinița și în anul respectiv (2010) urmau să intre în clasa I.

Obiectivul general al proiectului a vizat prevenirea și corectarea părăsirii timpurii a școlii în rândul copiilor cu vârste între 5-8 ani din 420 de comunități dezavantajate (în medie, 10 grădinițe / județ, cu pondere ridicată de romi, din localitățile rurale și urbane mici). Conferința finală a proiectului a fost în data de 13 octombrie 2011, iar fondurile structurale europene alocate au fost de 5 mil. EUR.

e. Alte tipuri de grădinițe de vară

1. *O nouă formă de captare a preșcolarilor romi în procesul educativ din grădinițe a fost cea prin care, din FSE, organizația Salvați Copiii a derulat grădinițe estivale prin care să „cultive” gustul copiilor pentru a urma grădinița, cooptându-se, în verile 2009 și 2010, 800 de copii romi la grădinița de vară. Aceștia, ulterior, au fost direcționați spre grupa de grădiniță corespunzătoare (mică, mijlocie, mare pregătitoare). Și după încetarea finanțării FSE, organizația Salvați Copiii a continuat această abordare și în anii următori.*

2. *O structură inedită de organizare a grădinițelor estivale este și cea pilotată de organizația “Amare Rromentza”, inclusiv cu resurse financiare FSE, în cadrul cărora procesul educativ a decurs în limba maternă rromani (prin abordări bilingve rromani - română, rromani - maghiară). Ulterior, în unele din grădinițele din sistemul obișnuit școlar a fost imitat acest model.*

3. *O altă formă de atragere a copiilor romi cu vârstă preșcolară spre grădiniță sau a celor mai mari spre școală a fost cea practică de organizația Ovid Ro, care, anual, a organizat școli de vară pentru copiii romi și nerromi, deopotrivă, pentru copiii cuprinși deja în sistem sau nu.*

26. Măsuri și direcții strategice inițiate de Minister în context și cu finanțare europeană, Megaprogramul educațional PHARE al MECT

Programul adresat accesului la educație al categoriilor dezavantajate, cu accent pe școlarizarea copiilor romi, s-a derulat după cum urmează:

- **valul I** (PHARE 2001, 8,33 mil. EUR): sept. 2002-2004. Programul s-a derulat în 74 școli și grădinițe cu populație școlară preponderent rromă din 10 județe (Arad, București - sector 5, Buzău, Călărași, Cluj, Dâmbovița, Galați, Giurgiu, Hunedoara, Vaslui).
- **valul II** (PHARE 2003, 11,33 mil. EUR): oct 2004-martie 2007. Programul a fost extins în alte 116 unități școlare din 12 județe noi (Alba, Bacău, Brăila, Covasna, Harghita, Ialomița, Iași, Maramureș, Mureș, Neamț, Sibiu, Vâlcea) și în 8 școli resursă din 3 județe din vechiul program (Arad, Cluj și Dâmbovița).
- **valul III** (PHARE 2004, 5 mil EUR): 16 ian. 2006-nov. 2007. Programul cuprinde unități școlare din 20 județe noi (Argeș, Bihor, Bistrița, Botoșani, Brașov, Caraș Severin, Constanța, Dolj, Gorj, Ilfov, Mehedinți, Olt, Prahova, Sălaj, Satu Mare, Suceava, Teleorman, Timiș, Tulcea, Vrancea) și unități școlare din 7 județe din valul I (București-sector 5, Buzău, Călărași, Galați, Giurgiu, Hunedoara, Vaslui).
- **valul IV** (PHARE 2005, 9,33 mil. EUR): 2007-2009, doar județele din cele 27 județe val III care au câștigat competiția de proiecte (la nivel de țară, doar 5 județe nu au fost cooptate în megaprogram).

Megaprogramul a conținut, în general, activități educaționale destinate, deopotrivă, copiilor romi și rromilor, dar și altor categorii de copii defavorizați, de tipul:

1. Acordarea, în perioada sept. 2003-2007, a unui număr de 55 de burse unor tineri romi din comunitățile rrome din cele 10 județe ale valului I al Programului în care exista școli cu elevi romi, pentru a se forma, ca institutori-limba rromani, la Colegiul de învățământ deschis la distanță CREDIS - Universitatea din București. Din anul univ. 2006/2007, s-au alocat pentru o astfel de formare alte 38 locuri la UBB Cluj Napoca, iar din anul univ. 2007/2008 - alte 20 noi locuri, de asemenea la UBB Cluj Napoca.
2. încadrarea în învățământ a tinerilor rromi din comunitățile cu școli în proiect (ca profesori necalificați în curs de calificare) pentru predarea curriculumului adițional rrom (limba rromani și/sau istoria și tradițiile rromilor, la nivelul celor 3-4 ore săptămânale), dintre cei pregătiți la CREDIS și UBB Cluj Napoca.
3. formarea, încadrarea și menținerea mediatorilor școlari rromi pregătiți în diferite valuri ale megaprogramului educațional PHARE. Deși funcționa în sistemul educațional, în mod artizanal și fără un statut bine determinat, mediatorul școlar avea să ajungă în atenția autorităților educaționale abia în anul 2000, când încep să apară inițiative legislative menite să confere mediatorului școlar un oarecare statut. În plan extern, Recomandarea

Studenti la secția de limbă rromani - Facultatea de Limbi și Literaturi Străine (Universitatea din București, decembrie 2014)

nr. 4/2000 a Consiliului de miniștri ai educației al Consiliului Europei menționa și necesitatea existenței mediatorilor școlari în unitățile de învățământ cu elevi rromi, iar în România legislația era suplinită de două inițiative normative: 1. Fișa de lucru a mediatorului școlar rrom, elaborată de inspectorii pentru problemele educaționale ale rromilor, în martie 2000, la Tulcea, cu dirijarea procesului de concepere a fișei de către facilitatoarele Lili Eigel și Mariana Buceanu. 2. Fișa de lucru a mediatorului școlar rrom, elaborată de CEDU 2000+, împreună cu cadrele didactice participante la seminarul din iulie 2000, la Sinaia, având la bază fișa concepută de inspectorii rromi.

În perioada 2000-2001, cu prilejul scrierii termenilor de referință ai megaproiectului educațional PHARE pentru categorii dezavantajate de elevi, cu focalizare pe rromi, s-a elaborat de către MEN și s-a introdus în COR (*Clasificarea ocupațiilor din România*), cu începere din 2001, funcția didactică auxiliară de *mediator școlar* (persoanele contractate în proiectul PHARE derulat de MEN pentru înscrierea în COR au fost prof. Ionel Chera și prof. Marian Preda).

De menționat că legislația care a reglementat, în intervalul 2001–2011, activitatea mediatorului școlar (cf. COR: Mediator școlar, Subgrupa majoră 33, Grupa minoră 334, Grupa de bază 3340, Nivel de instruire: 3, cu studii medii sau postliceale) a fost susținută de o serie de acte normative succesive.

Dacă fișa de lucru a mediatorului școlar, elaborată și aprobată în anul 2000, răspundea mai mult realității școlare din perioada anterioară (1990-1999), fișele ulterioare cu atribuțiuni ale mediatorilor școlari, din intervalul 2001-2007, aveau să fie mult mai cuprinzătoare.

Pentru reglementarea statutului mediatorilor școlari, Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului a emis Ordinul MEN nr. 1539/19 iul. 2007 privind normele de încadrare și de activitate ale mediatorului școlar (publicat în M.Of R. nr. 670/ 1.X.2007) și, cu toate acestea, în rețeaua de învățământ se constatau atitudini ezitante în ceea ce privește identificarea, transformarea ori crearea de posturi pentru mediatorii școlari, care au fost încadrați și remunerați, după cum urmează:

a. În cadrul Programului educațional PHARE al MECT, care i-a pregătit pe mediatori și i-a format, cu remunerații din program (doar pe durata de derulare a proiectului în județ, în perioada 2003-2009, ca număr de luni variind între 12-18 luni);

b. În contextul strategiilor județene conexe la Programul educațional PHARE al MEN (după încheierea perioadei inițiale de derulare a Programului sau, ca extensii ale Programului în alte localități, în timpul derulării acestuia), cu încadrarea și remunerarea mediatorilor școlari oferită cu sprijinul CJRAE (Centrul Județean/al Municipiului București de Resurse și de Asistență Educațională) și al autorităților locale (de ex.: Consiliul Județean/Primăria/alte resurse județene/locale) - Anexa 1, Metodologie, art. 2 a);

c. În baza colaborării dintre Inspectoratul Școlar Județean/al Municipiului București și CJRAE - în județele în care acestea s-au înființat - în conformitate cu strategiile județene elaborate în spiritul Programului educațional PHARE al MEN (după încheierea perioadei inițiale de derulare a Programului),

Gheorghe Sarău, alături de câțiva studenți rromi de la secția de limbă rromani (Universitatea din București, decembrie 2014)

cu remunerare acordată de Consiliul Județean - Anexa 1, Metodologie, art. 2 b);

d. În contextul O MEN nr. 1539/19.07. 2007, prin angajarea mediatorilor școlari și finanțarea acestora, în baza Hotărârii Consiliului Local/Județean emisă în acest sens, de către Consiliul Local/Județean de care aparține unitatea școlară pentru care se asigură servicii de mediere școlară - anexa 1, Metodologie, art. 2 c);

e. Cu finanțare acordată de ONG-uri și de grupuri locale de inițiativă, în baza colaborării acestora cu CJRAE și ISJ/ISMB - Anexa 1, Metodologie, art. 2 d).

f. Autoritățile locale (Consiliul Județean/Consiliile Locale, CJRAE - în județele în care acestea deja funcționează - alte instituții locale etc.) au putut și pot încadra și remunera mediatorii școlari, conform art. 7 din Normele de încadrare, activitate și salarizare ale mediatorului școlar (Anexa 2 a Ordinului MEN nr. 1539/19.07. 2007).

Cât privește formarea mediatorilor școlari rromi (în perioada 2003 - 2007), pregătirea lor s-a făcut în trei situații:

A. În cadrul Programului PHARE al MEN pentru categorii dezavantajate de elevi, cu focalizare pe rromi (septembrie 2002 - februarie 2010), după cum urmează:

- 9 septembrie 2004 - Lansarea primei promoții de 73 mediatori școlari formați în "Valul I", cu granturi PHARE 2001, oferite următoarelor 10 județe: AR, BUC, BZ, CJ, CL, DB, GL, GR, HD, VS. Ceremonia a fost organizată de MECT, la Târgoviște;

- 2006 - Un lot de alți 95 mediatori școlari au fost pregătiți în "Valul II" - cu granturi PHARE 2003 (în 12 județe noi: AB, BC, BR, CV, HR, IL, IS, MM, MS, NT, SB, VL, plus 3 vechi - CJ, AR, DB).

- 2007 - un lot de alți 270 mediatori școlari s-au înscris pentru cursuri de formare în "Valul III", cu granturi PHARE 2005, din care au rămas în program 249 (provenind din 19 județe, din care 14 județe noi - AG, BH, BN, BV, CS, GJ, MH, PH, SM, SJ, TL, TM, TR, VN, plus 5 județe vechi (BZ, GL, GR, HD, VS);

Este de remarcat și faptul că deși 6 județe - BT, DJ, CT, IF, OT, SV - nu au fost cooptate în programul PHARE, ele au primit, totuși, granturi pentru realizarea - în spiritul acestui program - a trei activități ale strategiei județene, între care și formarea mediatorilor școlari).

Mediatorii școlari din primele valuri ale Programului PHARE au fost selectați din rândul rromilor cu cel puțin 8 clase generale absolvite (deși au fost acceptați și câțiva cu mai puține studii, dar în curs de completare la "A doua șansă"), al absolvenților de liceu și chiar din rândul studenților rromi. Această primă "formare de necesitate" - pe durata derulării programului în județele de reședință ale mediatorilor școlari - s-a realizat cu concursul Colegiului Național Pedagogic "Gheorghe Lazăr" din Cluj Napoca, în cadrul celor trei valuri ale megaprogramului educațional PHARE.

B. În anul 2006, Organizația "Amare Rromentza" a inițiat pregătirea, în cadrul unui curs de formare (Sinaia, august 2006), a 20 de mediatori școlari rromi proveniți din 5 județe - BC, BZ, CL, CJ, IȘ - astfel încât

lângă activitatea de mediere școlară, să desfășoare și activități de asistență educațională. Cei mai mulți dintre ei lucrau ori lucraseră în Programul PHARE și rămăseseră fără remunerații după încetarea oficială a acestuia în județele respective.

C. În anul 2007, în afara mediatorilor școlari pregătiți de MEN pentru necesitățile Programului PHARE, Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților și Relația cu Parlamentul din cadrul MEN a format, de asemenea, mediatorii școlari rromi, după cum urmează:

- 64 noi mediatorii rromi pregătiți de DGILMRP, în noiembrie 2007;
- 115 noi mediatorii rromi formați de DGILMRP, în decembrie 2007, în parteneriat cu ANR (Agenția Națională pentru Rromi);

Configurația efectivelor de mediatorii școlari în perioada 2004-2008 se prezintă astfel:

I. Mediatorii pregătiți în Programele PHARE (2001, 2003, 2005):

Astfel, au fost formați 417 mediatorii școlari rromi, după cum urmează:

- *73 mediatorii pregătiți în PHARE 2001 [2004];
- *95 mediatorii pregătiți în PHARE 2003 [2006]
- *249 mediatorii pregătiți în PHARE 2005 [2007];

II. Alte contingente de mediatorii. În afara celor 417 mediatorii școlari din Programul PHARE, au mai fost pregătite următoarele contingente de mediatorii școlari rromi:

- 20 mediatorii formați de organizația „Amare Rromentza“, în anul 2006;
- 179 mediatorii școlari pregătiți de DGILMRP - MEN și de partenerul său ANR în anul 2007;
- 4. formarea cadrelor didactice nerrome și rrome care lucrează cu copiii rromi și a inspectorilor rromi și nerromi (în cadrul activităților planificate în program), cu preponderență din perspectiva educației incluzive și a metodelor activ-participative.
- 5. oferirea de cursuri de recuperare școlară comunității rrome, pentru copii, tineri și adulți, în cadrul școlilor din Program (îndeosebi de alfabetizare și/ sau de completare a claselor primare, respectiv a claselor gimnaziale (după caz, componenta fiind însoțită și de profesionalizare, anume, de însușirea unei ocupații sau meserii), prin Programul „A doua șansă“, adoptat de M. Ed.C. în 6 oct. 2005, prin Ordinul nr. 5160, testat în anul școlar 2005/2006 în județele în care se desfășura Programul Phare „Acces la educație al grupurilor dezavantajate“, apoi continuat și extins în anii școlari 2006/2007 și 2007/2008), pentru nivelul claselor a V-a - a X-a.

Programul „A doua șansă pentru învățământul primar“ reprezintă, de fapt, o continuare și o completare a „Programului de combatere a marginalizării și excluderii sociale și profesionale a tinerilor care au abandonat învățământul obligatoriu și nu au dobândit competențele minime necesare ocupării unui loc de muncă“, derulat, anterior (între 1999 și martie 2003), de către Ministerul Educației și de inițiatorul programului, CEDU 2000 +, în baza mai multor ordine ale Ministrului (O MEN nr. 4231/18.08.1999, nr. 4615/06.09.2004 ș.a.).

Proiectul a fost repede multiplicat de școli, nu numai în cadrul megaprogramului PHARE pentru categorii de elevi din categorii defavorizate (încheiat în anul 2009), dar și în continuare, fiind, așadar, validat de Minister ca formă de recuperare la nivel preșcolar și școlar, dar recomandat, ca o soluție extremă, doar în cazul acelor copii care, din diferite motive, nu au frecventat sau au abandonat școala (cu cel puțin patru ani, anterior).

6. continuarea și extinderea structurilor de instruire a preșcolărilor rromi care nu au frecventat învățământul preprimar în cadrul unor grădinițe estivale premergătoare școlii (3–4 săptămâni, în lunile august–septembrie, înainte de începerea clasei I).

7. organizarea de “școli ale mamelor rrome“ în comunitățile rrome din vecinătatea școlilor din proiect.

8. elaborarea de materiale educaționale (unele bilingve, în text român și rrom) pentru preșcolarii și elevii ciclului primar, dar și manuale - ghiduri pentru cursanții și profesorii din „A Doua Șansă“, la limba rromani și la toate disciplinele studiate.

9. asigurarea unei modeste componente de reabilitare a spațiului școlar (părți din școală, clase, dependințe, grupuri sanitare, aducțiune apă) și de dotări (mobilier, material didactic, aparatură, mașini - unelte, după caz, mijloc de transport elevi ș.a.), de cele mai multe ori prin atragerea primăriilor în asigurarea de dotări complementare ș.a.

28. Măsuri și direcții strategice inițiate de Ministerul Educației Naționale în cadrul Parteneriatului strategic special cu Reprezentanța UNICEF în România

Cum s-a văzut în diverse locuri din prezenta lucrare, Ministerul Educației a structurat, între anii 2001 - 2014, în parteneriat și cu finanțarea acordată de UNICEF, o serie de programe ce au vizat:

1. Editarea de materiale educaționale de limba și istoria rromilor sau care privesc școlarizarea copiilor rromi (un dicționar român - rrom, casete de pilde și povestiri rome, trei casete de istoria rromilor - în limbile rromani, română și maghiară, un manual de istoria și tradițiile rromilor pentru profesorii care predau această limbă, un vocabular trilingv ilustrat în limbile rromani, română și maghiară pentru preșcolarii și școlarii rromi de clasa I și pentru educatoarele și învățătorii acestora, un manual de alfabetizare adulți în limba rromani, un volum pe tematică educațională rromă ce avea să marcheze trei ani de la la structurarea parteneriatului dintre Ministerul Educației și UNICEF în domeniul școlarizării rromilor, literatură pentru copii și tineri (Legile șatrei, Despre învățatură, Cu moartea-n ochi etc.) - axate pe legile și tradițiile rromilor -, un studiu privind participarea copiilor rromi la procesul educațional, o cărticică în versuri (în limbile rromani, română și maghiară) destinată școlarilor rromi de clasa I care nu au frecventat grădinița, un volum cu Repere din istoria rromilor, o carte bilingvă cu mărturiile de la Bug ale supraviețuitorilor rromi, Lacrimi rome (cu destinație școlară) etc.
2. Acordarea de burse pentru tinerii rromi care predau limba rromani în școli, în scopul finalizării de către aceștia - în paralel cu activitatea lor didactică din școli - a studiilor universitare de "institutori - profesori de limba rromani", prin forma de învățământ deschis la distanță la CREDIS - Universitatea din București. Astfel, pe lângă bursele acordate de diferiți sponsori în perioada 2000 - 2002 (30 de burse oferite de CEDU 2000+, alte 11 burse oferite de OSI Budapesta, 9 burse acordate de CRRC Cluj Napoca, 2 burse oferite de Fundația baptistă "Providența - Rut", o bursă acordată de Fundația "Noroc" din Tulcea, o bursă dată de Organizația "Caritas" din Satu Mare etc.), Reprezentanța UNICEF în România a preluat din anul 2002 și a finanțat, până în iulie 2005, câte 90 - 170 de burse, anual, pentru tinerii rromi studenți la IDD - Departamentul CREDIS al Universității din București. Cum se știe, cursanții rromi la CREDIS au activat, în paralel, ca profesori de limba rromani sau/ și de istoria și tradițiile rromilor în școlile aflate în comunitățile lor de reședință. Ulterior, din anul universitar 2005/ 2006, în cadrul Programului pentru Învățământul Rural (PIR), au fost admiși și 50 de cursanți rromi, ca bursieri, iar din anul univ. 2005/2006 Programul PHARE al M. Ed. C. a finanțat 55 bursieri să se formeze la CREDIS, iar din anul univ. 2006/2007 alți 38 de bursieri au fost repartizați spre formarea de învățători rromi la UBB Cluj Napoca și, din anul univ. 2007/2008, tot aici, alți 20 cursanți - cum s-a mai arătat anterior, tangențial.
3. Continuarea formării, în fiecare vară, a câte 45-55 de cursanți rromi, în cadrul școlilor de vară de limba și istoria rromilor, care să fie apti să predea limba și istoria rromilor în învățământ (3-4 ore săptămânale/ clasă de limba și literatura rromani, respectiv, o oră de istoria și tradițiile rromilor la clasele a VI-a și a VII-a). Reprezentanța UNICEF a finanțat școlile de vară din perioada 2001 - 2009, în 2002: două școli, apoi pe cele din anii 2011, 2012, 2013, totalizând astfel peste 1000 de tineri rromi care au fost pregătiți în acest scop.
4. Organizarea de către MEN și UNICEF a unei Conferințe naționale, în luna octombrie 2003, cu finanțarea UNICEF, care a marcat și trei ani de colaborare între acestea în profilul educației pentru rromi, în scopul "armonizării" rețelelor educaționale locale (rețeaua de inspectorii pentru rromi, rețeaua de metodiști rromi, rețeaua de BJR - iști rromi (experții rromi din structura Prefecturilor), rețeaua de studenți rromi - îndeosebi cea a studenților la distanță care și predau, în paralel, în învățământ, curriculumul adițional rrom ori sunt educatori ori învățători -, rețeaua de mediatori școlari rromi, rețeaua de ONG-uri rome și nerrome care sprijină învățământul pentru rromi, rețeaua de voluntari rromi (elevi și studenți), care întreprind în familiile rome activități ușoare în profil educațional/ alfabetizare/ asistare școlară a elevilor mai mici etc.). O evaluare a beneficiilor programelor derulate de UNICEF cu Ministerul Educației, între 2001 - 2007, s-a făcut, de asemenea, în decembrie 2007, la Brașov, cu participarea inspectorilor pentru școlarizarea rromilor, care au efectuat această analiză.
5. Continuarea programului ZEP ("zone prioritare de educație" - Giurgiu) și preluarea de către Minister a rezultatelor acestuia (programele școlare validate în parteneriatul cu Institutul de Științe ale Educației etc.).
6. Testarea, în anul 2001, în cadrul unui program - pilot, a grădiniței "estivale" premergătoare clasei I, împreună cu Institutul de Științe ale Educației, Reprezentanța UNICEF (care a asigurat și finanțarea) și Romani CRISS, care a fost acceptat ca structură de "recuperare la nivel preșcolar" și preluat în megaproiectul educațional PHARE al MEN, dar și "imitat", anual, de școli și inspectorate. Copiii preșcolari rromi (uneori și nerromi), care nu au frecventat învățământul preșcolar, sunt ajutați, pe plan local, în decursul a trei - patru săptămâni premergătoare clasei I, să recupereze cunoștințele pe care ar fi trebuit să le posede la terminarea ciclului pre - primar și să dobândească/ să exerseze deprinderile necesare la școală.
7. Demararea, din anul 2004, a "Programului național multianual de formare a cadrelor didactice nerrome care lucrează cu elevi și copii rromi (PNMFCDN), la inițiativa Ministerului Educației și Cercetării și a organizației "Salvați Copiii!", cu parteneriatul și sprijinul financiar asigurat preponderent de Reprezentanța UNICEF în România (anual, 10-12 stagii) și de Biroul Regional P.E.R. (Proiectul pentru Relații Etnice - SUA, birou din Tg. Mureș), anual 3 stagii - finanțate, uneori, în parteneriat cu DRI (Departamentul pentru

Relații Interetnice al Guvernului României). În acest program, câte 450 cadre didactice nerrome care predau la clase și școli cu cel puțin 25 - 35 % elevi rromi s-au format în anii calendaristici 2004 și 2005, beneficiind de o formare compensatorie din perspectiva istoriei sociale a rromilor, a specificului cultural rrom, a mentalităților și a așteptărilor rromilor față de prestația școlară a acestora, de asemenea, din punctul de vedere al comunicării în spațiul școlar cu elevi și părinți rromi etc. Cum s-a arătat, programul s-a continuat și în vara anului 2006, ca un curs - examen, în scopul pregătirii și atestării a 150 de formatori naționali, rromi și nerromi, în "rromanipen educațional", care, la nivel de județ (câte 2 - 4/ județ) să pregătească alte cadre didactice nerrome din perspectiva rromanipen - ului cu impact educațional.

8. Formarea, în anii școlari 2010-2011, 2011-2012 și 2012-2013 și în anul 2013, în cadrul parteneriatului MEN – Reprezentanța UNICEF - ISE, a peste 400 de directori de unități școlare confrunțate cu fenomenele absentismului și ale abandonului școlar și cu populație școlară semnificativă (minim 25-30%, în școli de tip ZEP). În scopul prevenirii părăsirii timpurii a școlii de către copiii rromi și pentru îmbunătățirea participării lor școlare (participare fizică - prin reducerea AAS = absentismul școlar și abandonul școlar - și calitativă - prin înregistrarea progresului școlar real în rândul fiecărui elev din această categorie), Ministerul Educației a întreprins mai multe programe.

Cadrele didactice din astfel de școli au beneficiat, la rândul lor, de pregătire din perspectiva metodelor de predare, a drepturilor copilului, iar o componentă a vizat educația parentală.

Derularea unui program special de formare în unitățile școlare cu populație preponderent rromă (cel puțin 51%) privind diminuarea AAS (absenteism și abandon școlar), în cadrul căruia se urmărește formarea a cca 840 de directori de școală și tot atâția mediatori școlari. În anul 2010, au fost pregătiți 135 de mediatori școlari noi, de către Ministerul Educației și Reprezentanța UNICEF, iar în anii 2011 și 2012 - alți 56 de mediatori școlari rromi, anual.

Aceste două resurse umane (directorul și mediatorul școlar rrom) au maximă importanță în comunități, fiind segmentele esențiale ale unui „hexagon educațional“ (și în ordinea importanței și a responsabilizării: 1. Administrația publică locală (gardian public, polițist comunitar/ de proximitate), 2. Primarul și consilierii locali, 3. directorul școlii, 4. Educatorul de grădiniță/ învățătorul/ dirigintele/ mediatorul școlar/ consilierul școlar, 5. Structurile locale ale protecției copilului și alți parteneri locali, 6. Familia (și numai pe ultimul loc familia, de multe ori aceasta neavând soluții ori informațiile necesare).

În cele aproape 2000 de unități școlare cu peste 25% elevi rromi, la nivel național, ar trebui să se constituie grupuri locale de sprijinire a școlii (GELL: Grupul Educațional Local de Lucru).

GELL cuprinde:

1. Din unitatea școlară (grădiniță, școală):

- Directorul;
- Cadru didactic numit ca mentor/ tutore pentru elevii rromi și pentru procesul educațional dedicat rromilor;
- Mediatorul școlar (dacă există, dacă nu să se angajeze de urgență);
- Cadru didactic rrom/ de limba rromani sau/ și cel de istoria și tradițiile rromilor (dacă există, dacă nu să se angajeze de urgență);
- Consilierul școlar;

2. Din partea părinților

- reprezentantul părinților;
- 3 reprezentanți ai părinților rromi (grădiniță, clase primare, clase gimnaziale)

3. Din partea comunității rrome

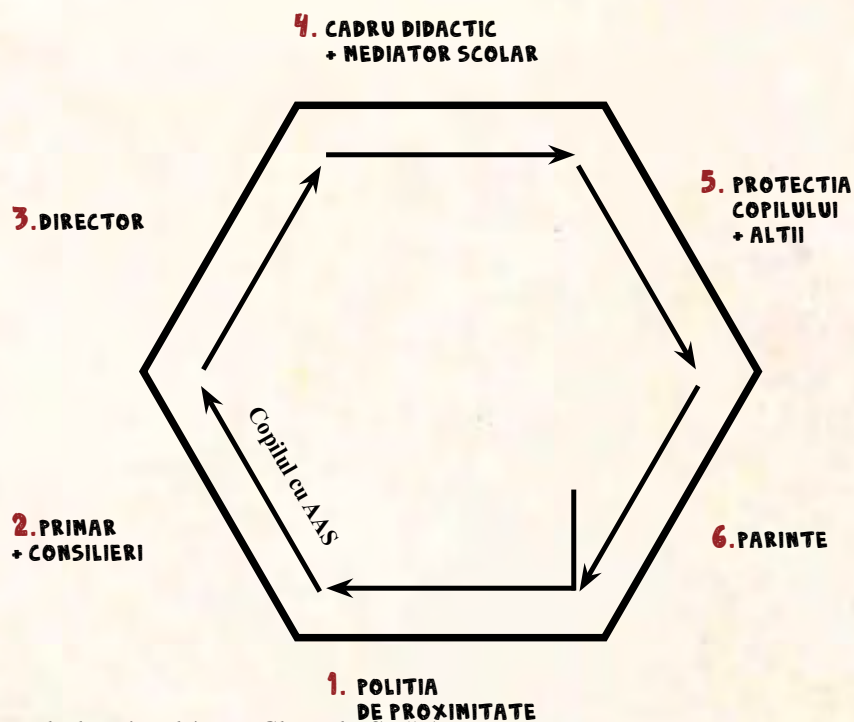
- liderul tradițional rrom;
- liderul ales rrom/liderii rromi;
- experți locali rromi;
- reprezentanți ai ONG-urilor rrome locale (sau județene, naționale, dacă au în aria de cuprindere localitatea respectivă);

4. Din partea autorităților/ structurilor locale

- primarul
- consilierul / expertul rrom din primărie;
- consilierul care gestionează ajutorul social (Legea 416);
- polițistul de proximitate;
- medicul/ asistentul medical;
- asistentul social;
- mediatorul sanitar (dacă există, dacă nu să se angajeze de urgență);
- deservenții tuturor cultelor din localitate;
- responsabilul cultural local/ bibliotecar;

- reprezentant al protecției copilului (invitat special, după caz, de la nivel județean);
- reprezentanți ai ONG-urilor nerome și rrome de la nivel local ori care au obiect de activitate în localitate/vecinătate/ județ;
- reprezentanți ai unor investitori în zonă/locali;

Hexagonul educațional (autor Gheorghe Sarău)

27. Măsuri și direcții strategice ce au vizat participarea Ministerului Educației în cadrul programului est-european “Deceniul de Incluziune a rromilor” (2005 - 2015)

Dacă activitățile și măsurile strategice inițiate, derulate și validate cu consecvență de Minister, în perioada 1990-2002, au fost “absorbite” și multiplicat în megaproiectul educațional PHARE al Ministerului Educației - demarat în septembrie 2002 -, în mod similar, toate activitățile educaționale pentru rromi ce și-au demonstrat utilitatea și eficiența (inclusiv cele din Strategia guvernamentală privind îmbunătățirea situației rromilor - aprobată prin H.G. 430/ 25 aprilie 2001 și reînnoită prin H.G. 522/ 19 aprilie 2006) s-au regăsit, într-o formă extinsă, la nivel național, în planul general de măsuri elaborat în contextul Deceniului de Incluziune a rromilor, program finanțat parțial de filantropul George Soros (în educație, prin REF - OSI Budapesta), de Guvernul României (la educație, din fondurile bugetare generale acordate MEN) și de alți finanțatori.

28. Vizibilitatea acțiunilor

a. Structurarea unei rubrici pentru învățământul destinat rromilor, pe pagina de Internet a Ministerului, într-o secțiune îngrijită de Gheorghe Sarău (www.edu.ro).

Încă din mai 1998, Gheorghe Sarău a întocmit o bază de date privind școlarizarea rromilor cu datele concrete din acel moment, configurația unităților școlare în care se desfășura învățământul pentru rromi - la nivel guvernamental și neguvernamental - cât și alte date utile pe care le-a stocat, în mod curent, pe pagina respectivă.

Din același loc, se poate accesa și „vechiul sit”, pe care se află stocate materiale și activități similare derulate de Minister între anii 1990 - 2005.

b. Elaborarea unui buletin informativ interactiv pentru învățământul rrom.

Pentru o fluidizare a informației vizând facilitățile create de Ministerul Educației pentru învățământul adresat

Copii rromi și veseli...

romilor și pentru a se pune la îndemâna inspectorilor rromi și a inspectoratelor școlare județene, a ONG-urilor etc. un instrument interactiv, rapid, de lucru, Gheorghe Sarău a elaborat, începând din luna octombrie 1999, “Buletinul informativ interactiv privind învățământul pentru rromi”, care a fost distribuit pe cale electronică în inspectoratele școlare, la ONG-uri și activiștilor rromi din țară și din străinătate etc.

29. Programe generale la care au acces și elevii rromi

MEN a asigurat, în cadrul unor programe generale (în care se includ și elevii rromi), o serie de facilități, regăsite în Programele:

“**Cornul și Laptele**”, din anul 2002 și până în prezent. De exemplu, în anul școlar 2011-2012 au beneficiat 1.663.150 elevi (preșcolar, primar, gimnazial), între care și elevi rromi.

De fapt, inițial, intensele apeluri ale cadrelor didactice care predau la grădiniță sau la clase cu rromi, ale Direcției de Învățământ în Limbile Minorităților Naționale din Ministerul Educației, cele ale societății civile și cele formulate de organizațiile interguvernamentale și guvernamentale ori - îndeosebi UNICEF (din 1998) și organizația “Salvați Copiii!” (din 1999) - ce au fost adresate forurilor guvernamentale cu drept de decizie clamau un program numit “Hrană în școli” (“paharul cu lapte și felia de pâine unsă cu unt”). Din septembrie 2002, programul este structurat ca “Laptele și cornul” în învățământul primar (apoi, din septembrie 2004, Guvernul l-a extins și în sistemul de învățământ preprimar, ulterior a fost generalizat. Din anul 2007, meniul acordat copiilor de grădiniță și elevilor din ciclul primar a fost îmbunătățit.

“**Rechizite școlare**” (de pildă, în anul șc. 2011-2012 au beneficiat 777.826 elevi, între care și elevi rromi).

“**EURO 200**”, program pentru achiziționarea unui computer de către elevi; în anul șc. 2011-2012 au beneficiat 21.508 elevi, între care și elevi rromi (într-un procent care nu se poate cuantifica).

“**Bani de Liceu**”, din anul 2001 (de ex., în an șc. 2011-2012 au beneficiat 121.145 elevi, între care și elevi rromi, în procent de 1,2 %).

Aici pot fi citate și alte programe de burse, cum a fost cel inițiat și derulat, în anii 2009, 2010 – 2011, de către ANR, cu fonduri FSE, pentru elevii din cl. a VII-a și a VIII-a, cât și pentru liceeni (800 burse + 2400 burse). Similar, programul gestionat de CRCR Cluj Napoca, între anii 2008-2011, dedicat liceenilor rromi din 12 județe transilvane, cărora li s-au acordat burse din fondurile OSI Budapesta, respectiv, programul OSI Budapesta și REF RO pentru studenții rromi, inclusiv pentru pregătirea de cadre medicale din rândul acestora.

30. Provocări, dificultăți și nereușite înregistrate în școlarizarea rromilor

1 Monitorizarea respectării Ordinului MEN nr. 1540/ 19 iul. 2007 privind interzicerea segregării școlare a copiilor rromi și aprobarea Metodologiei pentru prevenirea și eliminarea segregării școlare a copiilor rromi (publicat în M.Of.R. nr. 692/ 11.X.2007.

În anul 1998, Ministerul Educației Naționale, luând la cunoștință (din semnalările făcute de lideri rromi și de organizații neguvernamentale ale rromilor) de unele tendințe de segregare a copiilor și a elevilor rromi de ceilalți copii din grădinițe, respectiv din clase, emite, la nivelul Cabinetului Secretarului de Stat o Notă, prin care se recomandă evitarea segregării rromilor în grădinițe și școli, această practică fiind acceptată doar cu titlu compensatoriu, în beneficiul copiilor rromi (dacă, de pildă, se trece la studiul integral în limba maternă rromani).

În intervalul 1999-2003, fenomenul segregării rromilor a continuat să se manifeste în spațiul școlar (atât în unități de învățământ cu predarea în limba română, dar și în limba maghiară), iar organizațiile neguvernamentale, rrome și nerome, au semnalat atitudini punctuale de acest tip Ministerului Educației.

Ministerul nu a emis în acest interval niciun act normativ prin care să studieze și să stopeze tendințele de segregare, pornind de la realitatea că de la nivelul central nu existaseră niciodată recomandări de segregare și, de asemenea, de la faptul că în România nu exista situația din alte țări, unde segregarea copiilor rromi de ceilalți se făcea la intrarea în clasa I, prin testarea tendențioasă a copiilor rromi și dirijarea lor spre învățământul special (practici în Bulgaria, Cehia, Croația, Slovacia, Ungaria etc.).

La acestea, se mai adăuga faptul că în România nu existase niciodată o astfel de politică de segregare, cum a existat, ca politică de stat, de pildă, în Bulgaria (datând din anul 1968, romii rămânând segregati în mahalale și cartiere, în care s-au construit școli, farmacii, dispensare, alte instituții ale statului).

Între anii 2000-2004, OSI Budapesta a inițiat programe de desegregare a rromilor la nivel școlar, îndeosebi pentru Bulgaria și Ungaria, cu participarea organizațiilor rrome și a structurilor guvernamentale din aceste țări, iar pentru România a finanțat publicarea unui studiu menit să radiografeze fenomenul segregării în spațiul școlar (v. Mihai Surdu, *Segregarea...*, 2003).

În anii 2003-2004, organizațiile rrome din România își intensifică activitatea de a identifica, instrumenta și semnală Ministerului Educației cazurile de segregare a copiilor rromi în grădinițe și școli.

Astfel, în perioada 28 febr. - 1 martie 2003, cu prilejul unui seminar cu organizațiile rrome, desfășurat la CRCR (Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Rromi) Cluj Napoca, organizațiile rrome "Șanse Egale" (Sălaj) și Romani CRISS (București) au prezentat cazul grav de segregare a copiilor rromi de ceilalți copii din Școala Cehei – Pusta (județul Sălaj), de față fiind și delegați ai Ministerului Educației și Cercetării (dl. Gheorghe Sarău), respectiv, ai Reprezentanței UNICEF în România (dl. Eugen Crai).

Organizația Romani CRISS a instrumentat acest caz și l-a prezentat Ministerului Educației și Cercetării în luna martie 2003, iar Ministerul a cerut Inspectoratului Școlar Județean Sălaj soluționarea de urgență a cazului, cu consultarea comunității rrome și a organizațiilor rrome din județ.

Romani CRISS și alte organizații rrome au cerut Ministerului în decursul anilor 2003 și 2004 să emită un document prin care să se interzică noi segregări în spațiul școlar, respectiv, să se procedeze la desegregarea claselor segregate deja.

În anul școlar 2003/2004, Ministerul Educației și Cercetării - prin Direcția Învățământ Preuniversitar, UIP și Direcția Învățământ în Limbile Minorităților Naționale - a constatat, cu ocazia vizitelor de monitorizare a unor școli cuprinse în 10 județe din valul I al Programului educațional PHARE, derulat pentru categorii defavorizate de elevi, că, într-adevăr, există grupe, clase și școli segregate, în care copiii rromi sunt separați de ceilalți copii, români sau maghiari (la vremea aceea, s-au depistat cazuri la Geoagiu – jud. Hunedoara, la Șc. 12 Pata Rât - Cluj Napoca, în județul Vaslui etc.).

În luna aprilie 2004, cu concursul reprezentanților rromi și neromi din cadrul Comitetului Național de Sprijin al Ministerului, în derularea Programului PHARE, cu participarea membrilor Unității de Implementare PHARE a Ministerului, cu cercetători și experți rromi și neromi, se elaborează textul unei Notificări, ce avea ca scop radiografierea fenomenului de segregare în grădinițe și școli și stoparea acestuia. În acest scop, se emite, la nivel de Secretar de Stat, Notificarea nr. 29 323/20.04. 2004, dar care, din păcate, a fost parțial derulată și aplicată.

Deși Notificarea avea ca un prim termen scadent data de 28 mai 2004 - când ISJ-urile ar fi trebuit să trimită la DGIP câte "o informare privind dimensiunea segregării la nivelul fiecărui județ", cu completarea unui tabel din anexa Notificării, precum și un "plan de măsuri inițiat în vederea eradicării acestui fenomen" – ISJ-urile nu s-au conformat în totalitate, iar Ministerul s-a dovedit a fi în incapacitatea de a gestiona și interzice segregarea rromilor, respectiv de a monitoriza procesul de desegregare.

Dar cauza principală a constituit-o însă faptul că Notificarea, nefiind un Ordin, a fost percepută de către administratorii școlari, la nivelul inspectorilor școlari generali, al directorilor de școli, al învățătorilor și al diriginților ca o "simplă recomandare", nu ca un "ordin", încă de la emiterea ei și până recent (a se vedea, de pildă, articolele din presa bihoreană din anul 2006).

Evident, emiterea unui Ordin și urmărirea aplicării lui cu fermitate, ar fi soluționat multe dintre problemele privind segregarea rromilor în educație.

În luna iulie 2007, avea să fie emis Ordinul nr. 1540/ 19.07.2007 privind interzicerea segregării școlare a

copiilor rromi și aprobarea Metodologiei pentru prevenirea și eliminarea segregării școlare a copiilor rromi.

În perioada 2008 - 2014, s-a continuat monitorizarea activităților de prevenire a segregărilor în învățământ și, acolo unde au fost depistate, cele de desegregare, așa cum reiese din inventarul de activități întreprinse de Minister și de rețeaua de învățământ, inserat mai jos:

- Adresa nr. 26372/12/02/2008, din partea Direcției Generale de Management al Învățământului Preuniversitar, din cadrul Ministerului Educației, Cercetării și Tineretului, prin care s-a solicitat un raport privind situația unităților de învățământ preuniversitar segregate din județ, însoțit de planurile de măsuri privind desegregarea atât la nivel de județ, cât și pentru fiecare școală în parte;

- Raport privind situația segregării (aprilie 2008) elaborat de Unitatea de Implementare a proiectului PHARE "Acces la educație pentru grupuri dezavantajate";

- Scrisoarea nr. 43395/16.01.2009, de la Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților și Relația cu Parlamentul, privind, pe de o parte, aplicarea recomandărilor din Raportul de cercetare, realizat de Romani CRISS și Reprezentanța UNICEF, "Monitorizarea aplicării măsurilor împotriva segregării școlare în România" (publicat de MECI – DGILMRP în "Buletinul informative Învățământul pentru rromi" nr. 43395/16 ianuarie 2009), și, pe de altă parte, transmiterea de informații legate de situațiile de segregare existente și de modul în care au fost rezolvate, după emiterea Ordinului MECT nr. 1540/19 iul. 2007;

- Scrisoarea nr. 27416/19.02.2009, emisă de Cabinetul Secretarului de Stat prin care s-au solicitat date privind situațiile de segregare, măsurile de prevenire a segregării copiilor rromi de ceilalți, cât și cele de soluționare a cazurilor de segregare existente, pentru anii școlari 2007/2008, 2008/2009 și 2009/2010;

- Nota nr. 34 830/04.06.2009 prin care sunt responsabilizați inspectorul școlar general și inspectorul pentru problemele educaționale ale rromilor în îndeplinirea prevederilor Ordinului MECT nr. 1540/19 iul. 2007 privind interzicerea segregării școlare a copiilor rromi și, de asemenea, în "monitorizarea a gradului de implementare a planurilor operaționale specifice învățământului pentru minoritatea rromă";

- În luna mai 2009, pe baza raportărilor primite de la ISJ-uri, s-a întocmit un Raport cu privire la situația segregărilor și desegregărilor în învățământ. Analizându-se materialele primite din partea ISJ-urilor (120 pagini), s-a putut constata dorința unităților școlare și a ISJ-urilor de a se stopa segregarea și de a se lua măsuri de desegregare în cazul claselor/unităților școlare deja segregate;

- Nota nr. 37.960/20.07.2008 cu privire la prevenirea constituirii de clase segregate în anul școlar 2009/2010 (la clasele I și a V-a, "de început").

- în 2010, MECTS, prin Cabinetul Secretarului de Stat pentru Învățământ în limbile minorităților, Relația cu Parlamentul și Sindicatele - a emis Notificarea nr. 28 463/3 martie 2010 privind prevenirea și eliminarea segregării preșcolărilor și elevilor rromi în sistemul școlar, unele măsuri de menținere a studiului în limbile minorităților/a studierii orelor de limbi materne în sistemul educațional din România;

- în august 2010, Direcția Generală pentru Învățământ în limbile minorităților, Relația cu Parlamentul și Sindicatele a transmis ISJ-urilor scrisoarea nr. 28463/19.08.2010, în vederea prevenirii segregărilor cu prilejul structurării grupelor de grădiniță și a claselor I și a V-a în anul școlar 2010/2011, cu termen de raportare 30 sept. 2010 (în contextul raportărilor făcute de Romani CRISS la MECTS prilejuate de derularea proiectului FSE Pași strategici pentru îmbunătățirea accesului la educație al copiilor rromi).

- în februarie 2012, Direcția Generală pentru Învățământ în limbile minorităților, Relația cu Parlamentul și Sindicatele a transmis ISJ-urilor scrisoarea nr 31705/ 28.02.2012 , în vederea prevenirii segregărilor pentru anii școlari 2011–2012 și 2012-2013, care să conțină măsuri concrete (acțiuni, responsabili, perioada, rezultate prognozate), cu termen de raportare 20 martie 2012.

- adresa nr. 31 705/ 29.10.2012, prin care Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului a trimis la Inspectoratele Școlare solicitarea de raportare a unitățile școlare (grădinițe și școli) în care s-a procedat, pentru anul școlar 2012-2013, la:

a. Prevenirea segregărilor la grupe/ clase "de început" (clasa pregătitoare, clasa I, clasa a V-a) și la

b. Desegregarea grupelor/ claselor/ unităților de învățământ existente în anul școlar anterior.

- Adresa nr. 41.684/ 17.04.2013, prin care MEN a transmis tuturor ISJ-urilor necesitatea de a respecta reglementările în legătura cu nesegregarea copiilor rromi cu ocazia structurării, pentru anul școlar 2013-2014, a claselor pregătitoare, a claselor I, respective a viitoarelor clase a V-a și a IX-a.

- Analiza stadiului segregărilor/ desegregărilor în anul școlar 2012-2013, din data de 19.07.2013

- Adresa nr. 106645/ 11.12.2013, prin care MEN a solicitat tuturor ISJ-urilor să ne transmită un tabel cu unitățile școlare (grădinițe și școli) în care s-a procedat, pentru anul școlar 2013-2014, la: a. Prevenirea segregărilor la grupe/ clase "de început" (clasa pregătitoare, clasa I, clasa a V-și b. Desegregarea grupelor/ claselor/ unităților de învățământ existente în anul școlar anterior.

- Adresa nr. 284/ 30.09.2014, prin care MEN a solicitat tuturor ISJ-urilor să ne comunice:

a. Unde s-au întreprins acțiuni de prevenire a segregărilor la clase de început în anul școlar 2014-2015,

Ghidurile mediatorului școlar rrom

b. Care este situația actuală în unitățile școlare raportate pentru anul școlar trecut 2013-2014 ca fiind segregate/ urmau a fi desegregate.

- În perioada ianuarie – aprilie 2014, inspectoratele școlare județene au transmis răspunsurile la solicitările formulate în scrisoarea 106645/ 11.12.2013, cuprinse într-un document intern al ministerului, pentru analiză și măsuri.

2. Monitorizarea aplicării Ordinului nr. 3774/ 22.04.2008 privind aprobarea programei școlare pentru disciplina opțională „Educație interculturală“ (curriculum la decizia școlii pentru învățământul gimnazial) și a programei școlare revizuite pentru disciplina opțională „Drepturile omului“ (curriculum la decizia școlii pentru liceu), cât și a Ordinului MEN nr. 1529/ 18 iul. 2007 privind dezvoltarea diversității în curriculumul național (publicat în M.Of.R. nr. 670/ 1.X.2007).

Ca efect, se va accelera, în baza noii LEN, modificarea programelor școlare, implicit a manualelor școlare, astfel încât diversitatea (istorică/ etnică/ lingvistică/ culturală/ religioasă, de gen, fizică etc.) să fie reflectată în toate manualele școlare, nu doar în cele de istoria și geografia României.

De altfel, reprezentanții unor organizații neguvernamentale și interguvernamentale, rrome și nerrome, au semnalat, în mod continuu, Ministerului Educației aspecte de tipul:

1. Programele și manualele școlare de toate tipurile nu reflectă diversitatea/alteritatea sub toate aspectele (etnică, religioasă, fizică, egalitatea de gen etc.).
2. Programele și manualele școlare de istorie, geografie, educație civică, religie, literatură etc. - scrise în limba română - nu conțin referiri privind minoritățile etnice, istoria, patrimoniul cultural și spiritual al acestora. Același lucru se arată și despre manualele scrise în limbile minorităților, în care nu se fac referiri, în mod similar, la existența altor etnii din țara noastră.
3. Inexistența, la gimnaziu și la liceu, a unui curs opțional de istoria și tradițiile tuturor minorităților, respectiv a unui curs, cu același regim, de educație pentru alteritate / diversitate (etnică, religioasă, fizică, de gen etc.).

În scopul soluționării acestor anomalii, este necesară emiterea unor acte normative ce ar trebui să aibă în vedere câteva decizii de tipul:

- Consiliul Național pentru Curriculum, până la revizuirea/ conceperea de noi programe școlare, ar trebui să solicite ca autorii viitoarelor programe școlare, destinate cl. I – a XII-a, indiferent de disciplină și limbă, să includă și secțiuni privind diversitatea / alteritatea sub toate aspectele (etnică, religioasă, fizică, de gen etc.).

- La rândul lor, autorii manualelor școlare, editurile participante la licitațiile de manuale și CNEE ar urma să aibă în vedere ca toate manualele destinate cl. I – a XII-a - indiferent de disciplină și de limba în care sunt scrise / traduse - să conțină teme și informații ce privesc diversitatea / alteritatea sub toate aspectele (etnică, religioasă, fizică, de gen etc.).

- Cu ocazia revizuirii/ conceperei noilor programe școlare, Consiliul Național pentru Curriculum, Direcțiile de resort din cadrul Ministerului ar trebui să facă posibilă introducerea în toate programele școlare – indiferent de limba de predare - a unui obiectiv obligatoriu referitor la diversitatea / alteritate sub toate aspectele ei (etnică, religioasă, fizică, de gen etc.).

- La prima revizuire a planului – cadru, Direcțiile de resort din Minister și Consiliul Național pentru Curriculum ar urma să ia în calcul includerea, la gimnaziu și la liceu, a câte unui curs opțional de istoria și tradițiile tuturor minorităților, respectiv a unuia de educație pentru alteritate / diversitate (etnică, religioasă, fizică, de gen etc.).

- Necesitatea ca în bibliografia de concurs pentru directorii de școli și de licee, pentru inspectorii școlari din cadrul inspectoratelor școlare județene să fie incluse și punctate prioritar subiecte și teme privind toleranța, alteritate/diversitate (etnică, religioasă, fizică, de gen etc.), foarte buna cunoaștere a legislației referitoare la învățământul pentru minorități, a legislației nondiscriminatorii și nonsegregaționiste, iar dosarul de examen să conțină și dovezi că în activitatea profesională candidații pentru aceste posturi au promovat și promovează acțiuni de acest tip. De asemenea, derularea în școli a unor astfel de activități și programe ar trebui să fie prioritare în aprecierea activității directorului și a cadrelor didactice, cu prilejul promovării ori acordării de gratificații.

- Netratarea unor teme privind diversitatea, educația nondiscriminatorie și nonsegregaționistă în facultăți, în formarea inițială a viitoarelor/potențialelor cadre didactice, reclamă necesitatea ca disciplinele din modulul psiho-pedagogic – pedagogie, psihologie, didactică etc. - să fie adaptate noilor cerințe (ce țin de dezideratele școlii incluzive, de diversitate etc.), simplificate la strictul necesar și concentrate într-un singur curs de două semestre, dar care să fie obligatoriu în întregul sistem universitar, indiferent de profil, avându-se în vedere că absolenții - chiar dacă nu vor îmbrățișa cariera didactică - pe parcursul vieții se vor regăsi și în ipostaza de comunicatori, de instructori ori de formatori.

3. Monitorizarea (diurnă, săptămânală, lunară, semestrială) a AAS (Absentism și Abandon Școlar)

MEN a lansat, din anul școlar 2011/2012, un astfel de sistem de monitorizare, dar activitatea se desfășoară și ca urmare a programului AAS - ZEP al Reprezentanței UNICEF, MEN și IȘE, dedicat școlilor din zone educaționale prioritare, în cadrul campaniei “Hai la școală!”.

În ceea ce ne privește, **cauzele ce conduc la existența AAS** sunt:

1. instituțiile statului spun că de vină sunt părinții rromi, ca „nu-și trimit copiii la școală“, dar acestea „uită“ că au obligații pe liniile lor de resort în privința captării tuturor copiilor în sistemul educațional. Ar fi utilă însă o inițiativă legislativă în scopul responsabilizării tuturor segmentelor instituționale, astfel încât să se rezolve imediat cazurile de absentism școlar, pentru a nu se produce abandonul școlar (ca exemplu de pornire, se poate lua în calcul schema Hexagonul educațional, autor: Gheorghe Sarău, 2009).
2. inexistența mediatorilor școlari în școlile și cu populație școlară rromă de cel puțin 30% și / sau unde fenomenul AAS este foarte mare. Școlile nu bugetează aceste posturi (deși salariul unui mediator școlar este cel minim la nivelul economiei naționale), ISJ-urile invoca lipsa de posturi suficiente acordate de MEN, iar MEN nu acordă alte posturi peste cele comunicate la nivel de județ. CJRAE sunt interesate mai mult de încadrarea de psihologi și nu de mediatorii școlari ori, ca în cazul unor județe ca Mehedinți, s-au încadrat mediatorii școlari care nu sunt cunoscuți de comunitățile rrome respective sau nu se deplasează să lucreze în aceste comunități.
3. neîncadrarea de inspectorii școlari pentru problemele educaționale ale rromilor cu norme întregi și nu cu norme mozaic (în prezent aceștia au catedra ½ post + ½ post minorități etc), pornindu-se de la realitatea că acestora nu le ajunge timpul fizic necesar pentru a-și desfășura minimal activitatea.
4. neadaptarea suficientă a grilelor de evaluare a activității școlilor, a cadrelor didactice și a directorilor, încât să se puncteze în cea mai mare măsură (70%) progresul școlar real al elevului (mutându-se accentul de pe prioritatea actuală, pretins valorică - “olimpic“ (adică 2% din masa de elevi) - pe elevul “comun“, reprezentat de 98% din segmentul școlar, cetățeanul de mâine din societate).

5. inexistența unui mecanism real de sprijinire financiară reală a familiilor de prescolari, școlari și liceeni încât frecventarea de către copiii și elevii a grădiniței, a școlii generale și a liceului să nu constituie o piedică.
6. necooptarea, în mare măsură, cu prilejul unor programe finanțate pentru rromi în profil educațional, a cât mai multor mame rrome ca personal didactic și nedidactic (mediatoare școlare, mediatoare sanitare, mediatoare puericultor, femei de serviciu, personal de protecție în spațiul școlar etc.) și ca personal didactic principal (educatoare, învățătoare, profesoare, directoare, inspectoare), dar și în toate programele derulate, la nivel local, în beneficiul copiilor rromi și de protecție a copilului) etc.
7. necooptarea în programele finanțate din FSE care au ca beneficiari rromii cu preponderență a cel puțin 90% beneficiari rromi și cel puțin 50% rromi în echipele de management și de implementare a acestora, și care nu participă în alte programe similare simultane, astfel încât „bunăstarea“ conferită de participarea remunerată în aceste programe să ajungă în cât mai multe familii.
8. necooptarea în programele finanțate din FSE, care au ca beneficiari rromii, a cel puțin 50% femei rrome, care ar aduce o mai mare bunăstare în familiile lor prin remunerațiile primite.

Copii rromi din județul Timiș

9. inexistența unui „pașaport școlar“ pentru acei copii și elevii rromi care, frecvent, își însoțesc părinții la muncă în țară sau în alte țări europene, astfel încât recunoașterea intervalelor de timp, a claselor frecventate/ absolvite, dar și a unor discipline parcurse în anul școlar respectiv (chiar și note) să se poată asimila cu ușurință dintr-un sistem școlar într-altul (când revenirea în țară ori sosirea într-o altă țară se face în același semestru/an școlar);

Activități de întreprins la nivelul învățământului școlar și liceal în România și la nivel european

1. Captarea întregului segment de elevii rromi, necuprins în sistemul școlar de masă (uneori, în localități cu populație preponderent romă, acest segment fiind mai mare decât cel al copiilor și adolescenților care frecventează grădinița și/ sau școala). Fenomenul este întâlnit în întreaga zonă est-europeană. Pentru aceasta, este nevoie de responsabilizarea autorităților locale, nu numai a celor școlare, prin înființarea de GEL-uri (Grupuri Educaționale de Lucru), la nivelul tuturor școlilor, prin responsabilizarea (inclusiv punitivă) a primarului, a directorului școlii, a administrației publice – gardieni, polițiști - și doar în ultimul rând a părinților, dacă un copil cu vârsta obligatorie de a participa la procesul educațional (6-16 ani) nu se află în grădiniță/ școală. Din GEL trebuie să facă parte: director, primar, mediator școlar rrom, mediator sanitar rrom, medic, deservenții tuturor cultelor, lideri tradiționali ai rromilor, lideri rromi aleși/numiți, consilieri/experti locali rromi, structurile de protecția copilului, reprezentanți ai ONG-urilor care derulează, local, proiecte adresate rromilor etc.

2. În situația elevilor care își urmează părinții la muncă în țară sau în străinătate, instituirea obligativității ca părinții să contacteze unitățile educative de tip preșcolar și școlar, pentru a se continua studiile. Aceeași obligativitate revine și autorităților locale de unde pleacă elevul/copilul, respectiv celor pe raza cărora se stabilesc părinții elevilor/copiilor. Instituirea de cataloage volante în acest scop (pașaport educațional), pe care să se aplice ștampilele unităților de învățământ și situația la învățătură (la nivel intern), respectiv eliberarea de adeverințe cu situația școlară a elevului care pleacă/sosește/revine (când deplasarea se face într-o altă țară);
3. Mutarea atenției, la nivel european, de pe abandonul școlar pe absenteismul școlar (urmărit și soluționat prin monitorizări zilnice, săptămânale, lunare). Monitorizarea și intervenția semestrială sunt deja tardive.
4. Obligativitatea ca în toate unitățile de învățământ preșcolar, școlar și liceal cu probleme, cu elevi rromi în rândul cărora se înregistrează AAS crescut (Absentism și Abandon Școlar), să fie încadrați mediatorii școlari rromi. Dintre cei 863 de mediatorii școlari formați de MEN, doar 420-460 mai funcționează în școli întrucât școlile, ISJ-urile nu vor să-i încadreze, invocând lipsa de posturi acordate de MEN. De aceea, ar fi util ca școlile cu procent mare de AAS (absenteism și abandon școlar) să încadreze cu prioritate mediatorii școlari, în baza unui ordin MEN care să legitimeze obligativitatea încadrării acestora direct de către școli și nu prin structurile județene CJRAE.
5. interzicerea, la clasa I, a testelor de inteligență, care conduc în unele țări încă la segregarea copiilor rromi pe false criterii valorice, ajungând în rețeaua învățământului special, cauzele fiind însă altele (nefrecventarea grădiniței, necunoașterea limbii de predare, blocaje emoționale etc.). Evident, nu este cazul României, unde nu se practică aceste testări.
6. interzicerea și monitorizarea situațiilor de segregare înainte de a se produce, la clasele de început – cl. I, a V-a, a IX-a – a elevilor rromi de ceilalți elevi;
7. încurajarea organizării studiului în propria limbă rromani, mai ales la nivelul învățământului preșcolar și școlar, pentru a ajuta copiii rromi să treacă, progresiv, la cunoașterea limbii în care se face predarea, pentru a-și deconstrui barierele lingvistice, pentru a înțelege cerințele didactice;
8. sprijin material real, prin burse acordate pentru frecventarea grădiniței, a școlii, a liceului;
9. aprecierea activității cadrelor didactice, a directorilor și a școlilor să se facă numai după progresul școlar real dovedit, de la un semestru la altul, în cazul fiecărui elev, după gradul dovedit de promovare a interculturalității, a deprinderilor la elevi privind grija față de ceea ce ne înconjoară (om, floră, faună, bunuri materiale și spirituale etc.). Testarea periodică a elevilor și cadrelor didactice fără a fi înștiințate sub nicio formă în prealabil;
10. susținerea financiară a unor programe de formare a cadrelor didactice care lucrează în grădinițe și școli cu rromi din perspectiva rromanipenului educațional, a promovării diversității, a educației interculturale, nondiscriminatorii și nonsegregaționiste;

Activități de întreprins la nivelul învățământului antepreșcolar/preșcolar în România și la nivel european

- responsabilizarea, prin toate formele, a autorităților locale (primăriei, școli, instituții de cult ș.a.), în scopul captării tuturor copiilor preșcolari rromi în învățământul preșcolar – la grupele corepunzătoare vârstei acestora, prin formele de învățământ consacrate, cât și prin cele alternative – cel puțin cu un an înainte de a intra în clasa pregătitoare sau la clasa I;

- încurajarea frecventării grădiniței de către copiii rromi și în cadrul unor grupe la care procesul educațional se desfășoară integral în limba maternă, într-o limbă străină ori bilingv (în limba maternă rromani și într-o altă limbă – națională ori a altei minorități, de ex., în România, «rromani – română» sau «rromani – maghiară»). De remarcat, experiența din România brevetată în 2004 de către Organizația «Amare Rromentza», împreună cu UNICEF și ISJ Călărași, și de Școala nr. 12 Măguri – Lugoj, în 2003 și în continuare în alte județe ca Iași, Bacău etc.;

- interzicerea segregării copiilor rromi de ceilalți, din motive ca :

- a. necunoașterea ori cunoașterea insuficientă a limbii de predare (excepție face situația când părinții copiilor rromi solicită ca predarea să se facă în limba maternă);
- b. nefrecventarea anterioară a grădiniței ori frecventarea sporadică a acesteia;
- c. dizabilități de intelect sau de natură fizică, de regulă false (prin sfătuirea de către personalul didactic sau din sistemul de ocrotire și asistare socială a părinților și a aparținătorilor/tutorilor rromi să-și direcționeze copiii spre învățământul special, unde pot beneficia de anumite facilități materiale);
- d. atitudini discreționare grave de intoleranță și de respingere a rromilor;

- în situațiile în care copiii rromi nu au urmat, din diferite motive, învățământul preșcolar, autorităților locale se vor responsabiliza și vor aloca fondurile necesare în mod obligatoriu în vederea organizării de structuri de recuperare gen «grădinița estivală premergătoare clasei I», brevetată, cu succes, ca a doua șansă la nivel preșcolar, cu începere din anul 2001, în România (MEN, UNICEF, Romani CRISS, ISE), astfel încât copiii să poată recupera în vara de dinaintea începerii clasei pregătitoare ori a clasei I, în decurs de 3

săptămâni, achizițiile și deprinderile de bază de care au nevoie în primele săptămâni la clasa I (socializare, deconstruirea stigmei de sine și a fricii față de instituțiile nerrome, distrugerea barierelor lingvistice, mai cu seamă când copilul nu vorbește decât limba maternă rromani și nu cunoaște limba în care urmează să se facă predarea la cl. Pregătitoare sau la clasa I etc);

- derularea de programe educaționale estivale de 3 săptămâni pentru acei copii rromi și nerromi care nu au frecventat niciodată grădinița la proximitatea trecerii acestora în clasa I - în scopul recuperării achizițiilor de bază de la nivelul grădiniței, și asistarea lor școlară cel puțin pe durata clasei I pentru o joncțiune de succes spre învățământul primar (se vedea programul din România „Toți la grădiniță, Toți în clasa I”, derulat din fonduri structurale, de către MEN și partenerul său, Fundația orădeană Ruhama);

- formarea de educatori și de personal didactic de suport din rândul rromilor pentru nevoile educaționale cu copiii rromi preșcolari, cât și formarea de învățători rromi pentru reușita trecerii și menținerii cu succes în învățământul primar a copiilor rromi. Ex. : pentru formarea inițială – programele de formare la distanță a profesorilor rromi ale CREDIS - Universitatea din București și ale Facultății de Psihologie și Științele Educației – UBB Cluj Napoca, dar și prin școlile de vară de limba și metodică predării limbii rromani, destinate formării profesorilor necalificați de limbă rromani, ca o primă treaptă de formare profesională a acestora, urmată de a doua etapă de formare universitară în cadrul ID. Experiența MEN – Reprezentanța UNICEF din România;

- pregătirea cadrelor didactice nerrome care lucrează, preponderent, la grupe și la clase cu copii rromi – în formarea inițială a acestora, dar și în formarea lor continuă - prin module speciale consacrate conștientizării, cunoașterii, acceptării și promovării diversității și a rromanipenului (cunoașterea ansamblului de valori fundamentale ale rromilor, descifrarea și valorizarea obiceiurilor, tradițiilor, practicilor și a cutumelor rrome pentru dobândirea de efecte benefice în plan educațional cu copiii rromi etc.). Ex.: experiența din România – în formarea continuă – demonstrată de stagiile de formare în direcția diversității culturale, a rromanipenului educațional de către MEN, UNICEF, Salvați Copiii, Centrul Regional PER, Romani CRISS, Institutul Intercultural Timișoara etc. sau – în formarea inițială – programele de formare la distanță a profesorilor rromi ale CREDIS - Universitatea din București și ale Facultății de Psihologie și Științele Educației – UBB Cluj Napoca;

- promovarea de programe educative, la nivelul copiilor cu vârstă preșcolară, în comunități și spațiul învățământului preșcolar, din perspectiva interculturalității și a alterității, pe toată durata anului calendaristic, dar și ca grădinițe estivale pentru toate vârstele de preșcolari (rromi și nerromi, care urmează sau nu grădinița). Ex.: *experiența organizației «Ovid Rom» din România, condusă de Leslie Hawk;*

- promovarea de grădinițe estivale pentru copiii rromi, în scopul conștientizării în rândul părinților și a copiilor rromi a importanței frecventării învățământului preprimar, ce au ca scopuri provocarea «apetenței» pentru frecventarea grădiniței, direcționarea copiilor în sistemul educațional preprimar, la grupele corespunzătoare vârstei acestora. Ex.: experiența organizației „Salvați Copiii!”, filiala din România, inițiat de Mamina Miralena.

- promovarea de programe de educație a adulților și de comunicare interculturală cu părinții copiilor din comunitățile rrome, ofertă educațională îndreptată spre tinerii și adulții rromi din comunității gen “A doua șansă” (completarea claselor lipsă, alfabetizare – după caz – profesionalizare etc.

Ex. *Programul MEN “A doua șansă”, derulat cu începere din anul 2005 pentru câte 6000 – 8000 de persoane rrome anual.*

- încadrarea OBLIGATORIE de mediatori școlari rromi în școlile cu preșcolari și elevi preponderant rromi de către școli.

Concluzii

Realizările din România în privința învățământului pentru rromi sunt, desigur, de necontestat, cele legate de reconstrucția identitară prin studiul limbii în sistem instituțional, de asemenea, sunt de înțietate mondială, măsurile de promovare și de formare a unei intelectualități pro-activ rrome sunt, de bună seamă, de netăgăduit, numeroasele resurse umane formate și prezente în sistemul educațional sunt o realitate mai mult decât necesară, impresionantele instrumente de lucru pentru predarea limbii rromani de la grădiniță și până la nivelul universitar sunt evidente, cei 10 - 13% elevi rromi care studiază în/limba maternă rromani, cei peste 7-11% elevi rromi din numărul general de preșcolari și elevi din sistemul preuniversitar care frecventează școala și își asumă dezinvolt identitatea rromă etc etc. – toate acestea vorbesc de la sine, atât sub raport cantitativ, dar și calitativ.

Cu toate aceste câștiguri inedite însă - raportat la numărul mare de rromi din România (posibil, două milioane și jumătate, cu și fără identitate rromă asumată în mod continuu) – mai sunt încă multe lucruri de

făcut, astfel încât să putem vorbi de mai mult de 2-3% liceeni cu identitate rromă asumată, de un procent de copii rromi de la nivelul claselor I-IV mai mare decât cel actual (13-16 %) și care să nu scadă, ca în momentul de față, la clasele V-VIII (9-12%), să vorbim de prezența a mai mult de 10%, ca acum, a preșcolarilor rromi în raport cu ceilalți 90% preșcolari din rândul celorlalte etnii, să putem dispune de mult mai multe grupe de grădiniță și clase primare la care să se studieze integral în propria limbă rromani, să înregistrăm cât mai puține clase segregate și să constatăm cât mai puține atitudini discreționare din partea administratorilor școlari și a autorităților locale, atunci când vorbim de cooptarea, valorizarea și remunerarea resursei umane rrome în rețeaua școlară (inspectori rromi, directori rromi, mediatori școlari rromi, profesori de limba rromani, educatori și învățători rromi, consilieri școlari rromi ș.a.), probabil, atunci când vom învăța să fim mai empatici și mai buni trăitori și promotori ai diversității (lingvistice/ culturale/ etnice/ istorice/religioase/ fizice/de gen).

ȘCOALA INCLUZIVĂ: UN PROCES DE ÎMBUNĂTĂȚIRE A ACTIVITĂȚII ȘCOLARE

prof. ing. Nicolae Iorga,
inspector pentru școlarizarea rromilor
la Inspectoratul Școlar Județean Dâmbovița

I. CE ESTE EDUCAȚIA INCLUZIVĂ?

1. Generalități și experiența dâmbovițeană în direcția educației incluzive

Educația incluzivă constituie o orientare care presupune o schimbare a modalităților de tratare a problemelor educaționale, bazată pe considerentul că modificările în metodologie și organizare, aduse pentru a răspunde elevilor cu dificultăți de învățare, sunt benefice pentru toți copiii (Ainscow, 1995). Într-adevăr, persoanele cu nevoi speciale devin factorul stimulator care încurajează dezvoltarea, pentru crearea unui mediu de învățământ mai cuprinzător. Până unde se consideră că o persoană are „nevoi speciale” – ar fi însă o întrebare.

Educația incluzivă încearcă să se adreseze nevoilor de învățare ale tuturor copiilor, tinerilor și adulților, concentrându-se, în special, asupra nevoilor celor vulnerabili la marginalizare și excludere. Prin urmare, educația incluzivă presupune că: „...școlile trebuie să-i primească pe toți copiii, fără nici o deosebire privind condițiile lor fizice, intelectuale, sociale, emoționale, lingvistice sau de altă natură. Acestea se referă și la copiii cu dizabilități sau talentați, copiii străzii și copiii care muncesc, copiii din populații izolate sau nomade, copiii aparținând minorităților lingvistice, etnice sau culturale și copiilor din alte zone sau grupuri dezavantajate sau marginalizate”.¹

De pildă, în județul Dâmbovița, educația incluzivă s-a configurat în decursul a 14 ani, pe toate palierele vieții sociale, economice, administrative, având bază de formare toate resurselor umane și materiale implicate în procesul educațional. Cadre didactice de la toate nivelele de învățământ, părinții copiilor, elevi și preșcolari, reprezentanți ai comunității locale, ONG-uri au constituit resurse de formare sau au fost formatori în ceea ce privește accesul grupurilor defavorizate, în special al rromilor, la educație. În perioada 2002-2004, în acest județ educația incluzivă a înregistrat rezultate remarcabile, atât în ceea ce privește părăsirea timpurie a școlii, a prevenirii abandonului școlar, cât și legat de reabilitarea unor unități de învățământ, care au schimbat din temelie mediul fizic și ambiental în toate școlile. Astfel, Proiectul „Împreună vom reuși”,² implementat de Inspectoratul Școlar Județean Dâmbovița în parteneriat cu 7 școli (Școala Gimnazială Românești, Potlogi, Șotânga nr. 2, Gura Ocnitei, Fântânele, Cojasca, Iazu), a adus schimbări notabile în demersul școlar incluziv. Astfel, abandonul școlar a scăzut de la 4% la 1,5% la nivelul județului, în școlile enumerate. Au fost reabilitate Școlile Șotânga nr. 2, Iazu, Grădinița Gura Ocnitei, valoarea investiției fiind de 670.000 euro, cu fonduri PHARE, la care s-a adăugat cofinanțarea de 15% din valoarea totală a investiției, prin co-participarea Consiliului Județean Dâmbovița.

Legat de resursele umane, educația incluzivă s-a făcut simțită prin schimbarea atitudinii personale privind responsabilizarea cadrelor didactice față de elevii cu nevoi speciale, față de cei ai grupurilor etnice defavorizate, legat de atitudinea față de părinții elevilor, dar și a comunității și a părinților față de școală. Cursurile de formare a directorilor, a profesorilor care lucrează cu elevii rromi au dus la o mai mare încredere a elevilor în cadrele didactice, a părinților vis-a-vis de profesori, învățători și educatori. Valorizarea elevilor a dus la încurajarea acestora, la frecventarea cursurilor, implicit, la reducerea absenteismului și a abandonului școlar. S-au resimțit o nouă viziune și atitudine la cadrele didactice față de necesitatea schimbării, acestea devenind principalii agenți ai schimbării.

La rândul lor, resursele umane rome s-au format prin promovarea tinerilor doritori de a studia în învățământul superior, în cadrul proiectului PHARE existând o componentă pentru 12 persoane, care au urmat cursurile la CREDIS - Universitatea din București, la secția institutori – limba rromani, devenind primele cadre didactice rome calificate, care au predat limba rromani sau istoria și/sau tradițiile rromilor.

În anul 2002, s-au înființat primele clase/ grupe de limba rromani în comuna Gura Ocnitei, cu profesoară rromă – ursăreasă, studentă atunci la ID – CREDIS, în cadrul Universității din București. Introducerea orelor de limba maternă rromani s-a realizat prin acordul scris al părinților, la inițiativa inspectorului pentru rromi, Nicolae Iorga, a profesoarei Ion Daniela și a liderului rrom, Nica Teodor. Tot în acest an s-a introdus limba rromani și în școlile de la Fântânele, Potlogi și Românești, precum și disciplina Istoria și tradițiile rromilor la cls. a VI-a și a VII-a. Numărul total al elevilor care studiau limba maternă și istoria rromilor în cele 3 școli se ridica la 900. Tot legat de acest lucru, s-au editat manuale și dicționare în limba literară rromani, prin efortul prof. univ. dr. Gheorghe Sarău, ca autor principal, dar și al altor coautori și autori mai tineri, aparținând comunității rome, oameni care pot servi drept model de reușită în plan personal: Ionel Cordovan, Marius Căldăraru, Camelia Stănescu, Borcoi Jupiter, Nicolae Pandelică, Olga Mărcuș, Ionel Bățălan, Ion Ionel.

O altă măsură care a dus la aplicarea principiilor educației incluzive, ca o componentă de bază a acesteia, a fost formarea mediatorilor școlari din cele 10 județe angrenate în proiectul PHARE. Această formare a avut loc în județul Dâmbovița, în localitatea Stejaru-Mărgineanca și, în accepțiunea noastră, a fost cel mai mare câștig pentru învățământul rrom, după 1989.

Tot în programul PHARE (2005) al Ministerului Educației Naționale, în județul Dâmbovița s-au mai alăturat alte 4 școli, ca urmare a bunelor practici din proiectul anterior. Noul proiect s-a numit „Școală pentru toți - educație pentru fiecare” și a fost derulat de Inspectoratul Școlar Județean Dâmbovița, în parteneriat cu primăriile localităților Vulcana Pandle, Ludești, Vizurești, I. L. Caragiale. În acest proiect s-a continuat formarea cadrelor didactice rrome și nerrome care lucrează cu grupurile defavorizate și, în special, cu elevii rromi, s-a mărit echipa de mediatori școlari, pregătiți prin cursuri de formare, și colectivul de cadre didactice rrome și nerrome care predau Limba rromani și Istoria și tradițiile rromilor. Totodată, s-au format centre de documentare - centre de resurse, dotate cu mijloace IT, cărți, auxiliare, televizoare, video-proiectoare, mobilier. În aceste spații se întâlnesc elevii, cadrele didactice, părinții, membrii comunității, unde se desfășoară activități culturale-științifice, dezbateri pe diferite teme, realizându-se, astfel, un proces de socializare, de comunicare în spirit intercultural.

2. Integrare versus incluziune

Integrarea pune accent pe:

- ♥ *Nevoile „elevilor cu nevoi speciale”.* În anumite școli, unde a fost nevoie să se școlarizeze anumiți elevi, care aveau nevoi speciale, aceștia au fost integrați în rândul celorlalți elevi din clasă, cadrul didactic adaptând curricula la nevoile elevului, printr-un plan individual personalizat.
- ♥ *Schimbarea, remediarea elevului vizat.*
- ♥ *Profesioniști, expertiză specializată și sprijin formal.*

Incluziunea pune accent pe:

- ♥ *Schimbările din școală.* Școlile au devenit mai spațioase, mediul fizic devenind mai prietenos și mai primitiv.
- ♥ *Beneficii aduse elevilor, prin faptul că îi include pe toți.* Toți elevii sunt beneficiarii unei educații de calitate, fără discriminare.
- ♥ *Sprijin informal și expertiza Școlilor Normale (Liceele Pedagogice).* S-a demonstrat că învățătorii și educatorii proveniți din fostele Școli Normale au vocație și au demonstrat copiilor și părinților atașamentul lor profesional.
- ♥ *Un bun act al predării pentru toți elevii.*

3. Aspecte-cheie ale educației incluzive

Educația incluzivă prezintă câteva câștiguri:

- ♥ *Este bazată pe comunitate - școală și reflectă comunitatea ca întreg; comunitatea a fost partener de încredere și responsabil.* În proiectele derulate, comunitatea, participând cu cofinanțare, a contribuit la sustenabilitatea proiectelor.
- ♥ *Nu are bariere.* Școala este accesibilă tuturor, atât sub aspectul fizic, cât și sub cel curricular, prin sisteme de sprijin și metode de comunicare. Accesul nu a fost discriminatoriu, toți participanții având drepturi egale, fără restricții la educație și resurse. În cadrul școlilor s-au înființat spații, cabinete de resurse, dotate cu mobilier, mijloace I.T. moderne, auxiliare, care se află la dispoziția cadrelor didactice, a elevilor, a personalului nedidactic al școlii, a partenerilor externi, a foștilor salariați ai școlii - pensionari, profesori asociați. În cadrul proiectului „Școală pentru toți - educație pentru fiecare”,³ a existat componenta alternativă educațională „A două Șansă”, atât pentru învățământul primar, cât și pentru cel secundar inferior. Această formă de promovare a integrării școlare s-a derulat în școlile Telești - Ludești, Vulcana Pandle, I. L. Caragiale, Vizurești, Românești, înregistrându-se un număr de 75 participanți.
- ♥ *Promovează colaborarea* – prin care se înțelege că o școală incluzivă lucrează cu alte școli, mai degrabă decât competitiv, împotriva altor școli. S-au realizat parteneriate și consorții între școlile cu populație școlară majoritar rromă și celelalte școli, promovându-se experiențele și rezultatele pozitive. În acest sens, amintim întâlnirea de la Școala Potlogi a cadrelor didactice, a elevilor, a directorilor unde s-au evidențiat reușite în parcursul școlar, greutăți și mijloace de a le depăși, modul de cooperare și ajutorare reciprocă.
- ♥ *Promovează egalitatea* – o școală incluzivă are un caracter democratic, toți membrii având drepturi și responsabilități. Pornind de la sintagma „toți membrii avem drepturi și îndatoriri”, s-a creat un echilibru și un respect reciproc.

4. Principiile unei școli incluzive de succes

- ♥ *O viziune a egalității și incluziunii public afirmată.* Școlile monitorizate în proiectele educaționale au o misiune și o viziune bine definită.
- ♥ *Sisteme de cooperare.* Sistemele de cooperare și ajutorare sunt necondiționate și bazate pe încredere și respect reciproc, alcătuind consorții prin asociere, unde au loc examene de suplinire, grade didactice etc.
- ♥ *Roluri și responsabilități flexibile.*
- ♥ *Parteneriat cu părinții care se implică în activitățile de planificare și implementare a strategiilor unei școli incluzive.*

Un rol major în educația incluzivă și interculturală l-au avut și-l au atragerea și implicarea părinților în viața școlii, atât a mamelor, cât și a taților - Școala părinților, Școala mamelor.⁴ Implicarea în diverse acțiuni: serbări școlare, aniversări ale copiilor, ale foștilor salariați ai școlii. La grădinițele de vară au venit la activitățile grupei, prin rotație, mamele preșcolarilor - care participau alături de educatoare la activitate - și mediatorul școlar pentru distribuirea hranei, participarea la jocuri și cântece, alături de preșcolari, însoțirea acestora pe drumul către casă. La "școala mamelor", au fost chemate personalități din lumea medicală, administrația locală, biserică, care au stabilit împreună reguli de igienă personală și colectivă, formarea și administrarea unui buget de familie, creșterea copiilor într-un climat religios caracteristic fiecărei confesiuni.

Rolul major în parteneriatul cu familia îl are mediatorul școlar. Succesul major al mediatorului școlar este definitoriu, deoarece abandonul și absenteismul se diminuează simțitor. Mediatoarele școlare sunt mai ușor acceptate și succesul apare mult mai rapid, prin comparație cu mediatorul de sex masculin, care este mai greu acceptat de către bărbații romi din comunitate (care sunt extrem de geloși și, uneori, devin chiar violenți, dând naștere la conflicte nedorite).⁵

5. Cum putem realiza educația incluzivă? Strategii pentru școli și personalul administrativ

a) Principii generale

- ♥ *Stabilirea unei filosofii a școlii.* Fiecare școală are propriile strategii, orientate pe o viziune pe termen mediu și lung.
- ♥ *Respectarea principiului proporției naturale* (de exemplu, școlile locale)
- ♥ *Să se formeze un grup de lucru pentru incluziune.* În fiecare unitate școlară, s-a format un grup de lucru pentru incluziune după modelul țărilor europene. Grupul educațional local de lucru (GELL) are următoarea componență: director de școală, cadre didactice, mediator școlar, reprezentantul sănătății, al poliției comunitare, al bisericii, liderul comunitar, reprezentantul consiliului local și al primarului. Acest Grup Educațional Local de Lucru are rol de a identifica problemele școlii și de a le rezolva în comun, în funcție de competențele și posibilitățile fiecăruia, întrunindu-se cel puțin o dată pe lună sau de câte ori situația o cere.
- ♥ *Menținerea flexibilității și realizarea faptului că nu este un proces ușor de implementat.*

b) Condiții necesare pentru progresul școlilor implicate în educația incluzivă⁶:

- ♥ *Stil eficient de conducere din partea tuturor angajaților; nu numai din partea directorului.* În școli trebuie să se promoveze manageri pe criterii de competență, eludându-se factorul politic.
- ♥ *Implicarea personalului, a elevilor și a întregii comunități în elaborarea politicilor școlii și în procesul decizional.* Deciziile trebuie să se ia prin consularea colectivului de cadre didactice, a consiliului profesoral și de administrație, prin punerea de acord cu liderii și comunitatea locală, consultându-se toți factorii interesați pentru bunul mers al școlii.
- ♥ *Angajament față de planificarea prin colaborare.* Este nevoie de angajamente ferme, cu responsabilități precise, cu termene și cu mijloace de verificare a angajamentelor asumate.
- ♥ *Strategii de coordonare*
- ♥ *Atenție acordată posibilelor avantaje ale procesului de analiză*
- ♥ *Politică pentru dezvoltarea personalului.* Unitatea școlară trebuie să aibă în atenția sa un plan de pregătire și de perfecționare a tuturor categoriilor de salariați.

Care ar fi rolul specialiștilor în contextul re-conceptualizării nevoilor speciale de educație?

- ♥ *Rol de menținere.* Răspundem nevoilor copiilor ce au dificultăți în cadrul sistemelor de educație prezente și, astfel, ajutăm neintenționat la menținerea stării de fapt.

♥ *Rol de modificare.* Răspundem nevoilor copiilor ce au dificultăți în cadrul sistemelor de educație prezente, prin căutări orientate spre încercarea de a adapta structurile existente.

I. CE ESTE EDUCAȚIA INCLUZIVĂ PRIN JOCURI DE ROL?

Prezentăm, în cele ce urmează, câteva jocuri de rol și studii de caz, cele mai multe dintre ele apărând în contextul procesului de statuire a educației incluzive în județul Dâmbovița.

JOC DE ROL

“Kris-ul“ judecă un caz de „Infidelitate și consecințele acesteia la rromi“ 7

Pornind de la cele cunoscute,⁷ în legătură cu Kris-ul/Staborul („Judecata de pace la rromi“), realizați un joc de rol, pe tema de mai sus ori pe un alt subiect, iar la final organizați o discuție în cadrul căreia să se lămurească:

1. *Judecata de pace a rromilor îi privește doar pe rromi sau și pe gajei?*
2. *Până la ce grad de încălcare a ordinii/normelor/cutumelor se organizează judecata de pace?*
3. *Cine sunt judecătorii („Krisinitörä“)?*
4. *Cum se desfășoară, pe zile, judecata?*
5. *Cine poate participa/asista la judecată și unde se desfășoară aceasta?*
6. *Unde deliberează „judecătorii“?*
7. *Cine poate „spurca“ (anula) o judecată și în ce condiții?*
8. *Se mai poate relua judecata?*
9. *Care sunt modalitățile de „întărire“ a depozițiilor acuzaților/acuzatorilor/martorilor? Cum se jură aceștia la nevoie?*
10. *Ce pedepse se aplică, ce decizii se iau?*
11. *Alte aspecte de comentat.*

STUDIU DE CAZ

„Răsplată pentru școala mea, răsplată pentru profesorul meu“

„Era anul 2012, luna august, în județul BN. Colegul meu P.M, fost inspector școlar, este numit director la Liceul tehnologic TM. Nu a avut timp suficient să se familiarizeze cu problemele școlii, nici să cunoască foarte bine personalul din subordinea sa și nici să-i cunoască pe colaboratorii apropiați.

Într-una din zile, îl întreabă pe muncitorul care se ocupa de centrala termică, dacă a făcut probele ce se impun pentru sezonul de iarnă. Muncitorul a zâmbit și a răspuns pe un ton de om mirat, anume, că nu le-a făcut și că nu poate să le facă “deoarece compartimentul financiar nu a onorat facturile la gaze și, din această cauză, furnizorul a tăiat gazele“. La auzul acestora, noul director, așadar, venit din postul de inspector școlar, s-a supărat pe contabilul școlii, pentru că acesta a avut o proastă comunicare cu directorul, neinformându-l de starea financiară deficitară a unității de învățământ.

Directorul a plecat abătut spre casă, gândindu-se ce soluții să găsească pentru a rezolva această problemă majoră. Suma restantă la gaze era de 5.000 roni. La vremea aceea era mult. În drum spre casă, directorul este salutat cu respect de Maria, o fostă elevă de etnie rromă. Aceasta observă că „domnul“ avea o altă mimică a feței decât cea pe care o cunoștea ea. Își permite, cu politețe, să-l întrebe: „Care-i baiul, domnule director“? Acesta îi povestește motivul supărării sale. Fosta elevă îl întreabă care ar fi suma pe care școala nu o poate plăti. Directorul îi spune, iar Maria zice: “No, bine, în maxim cinci ore aveți banii în contul școlii“. Directorul a rămas mirat, parcă dorea să știe de unde are Maria banii și de ce ar face acest gest. Maria i-a ghicit “nedumerirea“ și i-a spus că are o afacere profitabilă cu fier vechi și a adăugat: “Asta este răsplată pentru școala

mea, răsplată pentru profesorul meu". Bani au intrat în contul școlii, furnizarea gazelor a fost reluată și fosta elevă rromă, Maria, a rămas în inima și sufletul directorului, a comunității locale din care provenea, a școlii. Bravo Maria, cinste ție și celor care te-au educat, deopotrivă familia ta și... școala!"

JOC DE ROL

Deficiențe de percepere a mesajului în relațiile interumane. „Vin unii cu capra“

Scenariu:

O primărie comunală: Comana, din județul Dâmbovița

Un personaj: paznicul primăriei, Niculae

Delegatul județului: procurorul șef, dl. Capră

Primarul: dl. Dincă

Soția primarului: Sofica

„Se înnoptează cu rezeziune și devreme în luna decembrie, în comuna Comana. La Primăria Comana intră în tura de noapte paznicul Niculae. Acesta este bine „afumat“ cu „matrafox“ de la tanti Didina. Pe la ora 21,00, sună telefonul și, de la capătul celălalt, se aude o voce gravă:

- Alooooo, Primăria Comana?

- Da, Primăria Comana!

- Sunt procurorul șef, Capră, de la Județ. Cu cine vorbesc?

- Sunt paznicu' Nicu... Niculae...

Procurorul se adresează paznicului:

-Te rog să mergi și să-l anunți pe primar ca mâine, la ora 6,00, să fie prezent la primărie, că o să vin eu și am să-i transmit sarcini importante legate de campania de fertilizare. Ai înțeles?

Paznicul:

- Am înțeles, să trăiți!

Niculae mai degustă din „matrafoxul“ care îi mai rămăsese în sticlă, după care... cade în toropeală, răpus de efectul alcoolului. Într-un târziu, se trezește și își amintește că a vorbit „cu unu“ la telefon și că trebuie să meargă la primar și să-i transmită mesajul de la „unul cu capra“. Se duce la gospodaria primarului, care nu era departe de sediul primăriei, și, pe la ora 23,30, o strigă pe soția acestuia, pe Sofica:

- Soficooo...Soficooo!..

Soția primarului:

- Da, Niculae, ce s-a întâmplat?

Niculae:

- Spune-i primarului să vină mâine la primărie, la ora 6,00, pentru că vine unul cu capra și trebuie să transmită datele de sterilizare.

Iese și primarul și, vădit deranjat de paznicul turmentat, îl ceartă și-l trimite la primărie.

Niculae al nostru se întoarce la primărie și... se culcă. La ora 6,00, în ușa primăriei apare procurorul șef Capră, care aștepta prezența primarului, dar acesta întârzie să apară.

Până la apariția primarului s-a înfiripat următorul dialog între dl. Capră și Niculae:

- Ce i-ai transmis primarului?

Paznicul Niculae zice:

- Că mâine, la ora șase, vine unul cu capra în legătură cu campania de sterilizare și să vină la ora 6,00 la primărie.

Între timp, vine și primarul și clarifică împreună cu procurorul scopul real al întâlnirii“.

Concluzii legate de transmiterea mesajului, perceperea și transmiterea acestuia:

- Mesajul să fie corect și la obiect;
- Emitentul și receptorul mesajului să fie în stare bună de sănătate și emoțională;
- Mijlocul de transmitere a mesajului să fie cel mai eficient și sigur;
- Emitentul trebuie să se asigure că mesajul a fost înțeles de către cel care l-a receptat.

STUDIU DE CAZ

Temerea părinților - demontată de preotul comunității

În localitatea X, din județul Y, la Școala Gimnazială Z, s-a semnalat un număr de copii infectați cu virusul HIV/ SIDA. Infecția s-a realizat prin folosirea la vaccinare a seringii cu același ac. O parte a părinților rromi, de teama îmbolnăvirii și a copiilor lor, nu mai trimit copii la școală. Temerea a fost spulberată de preotul parohiei, care, în preajma sărbătorilor pascale, i-a chemat pe toți enoriașii, printre care se aflau și copiii infectați HIV, pentru a-i împărtăși. După ce a împărtășit toți copiii presupuși infectați HIV, cu aceeași linguriță s-a împărtășit și preotul, spulberând temerea părinților rromi, încurajând pe aceștia să-și trimită copiii la școală, precizând că acest virus se transmite numai prin contact sexual neprotejat sau prin răni deschise. Cât de important este ca la nivelul fiecărei comunități să existe „Grupul educațional local de lucru“ unde regăsim: biserica – preotul, dispensarul – medicul, mediatorul sanitar, primăria – primarul, consilierii, mediatorul școlar; ONG-uri, lideri ai comunității locale.

Prin exemplul dat de preot, s-a demontat temerea infectării cu virusul HIV-SIDA a celorlalți membri ai comunității școlare.

STUDIU DE CAZ

Conflict - post conflict

Scenariul și personajele

- O școală de la țară, dintr-o comunitate de rromi
- O elevă rromă din clasa pregătitoare

Profesorul de educație fizică
Mama elevei rrome
Directorul școlii
Învățătorul clasei
Mediatorul școlar
Femeia de serviciu
Liderul rrom al comunității locale
Inspectorul școlar pentru rromi
Poliția de proximitate

Desfășurarea evenimentelor:

La început de an școlar, se declanșează un conflict spontan între mama elevei și profesorul de educație fizică. Mama elevei atribuie cuvinte jignitoare la adresa profesorului, motivând că acesta supune copiii la efort, la ora de educație fizică. Conflictul ia amploare și profesorul amenință eleva cu lovirea. Copilul spune mamei și aceasta intră în școală cu injurii greu de suportat. Interven conducerea școlii și poliția locală. Liderul comunității rrome îl anunță pe inspectorul rrom și acesta se deplasează în școală, află cauzele, le analizează minuțios și conflictul se stinge, părțile asumându-și greșelile și conflictul dispărând în interesul copilului, al școlii, al comunității.

Puteți folosi și alt scenariu, pornind de la studiul de caz expus.

Termeni folosiți în educația incluzivă și interculturală

Reproducem, mai jos, câțiva termeni, clasificați de lect. univ. dr. Luminița Drăghicescu și de asist. univ. drd. Ioana Stăncescu, ce ne vor permite o bună ghidare în activitățile dedicate educației interculturale. Citiți și comentați!

Este imposibil să discutăm despre diversitate în educație⁸ fără să utilizăm termenii specifici:

- ♥ Anti-discriminare;
- ♥ Anti-rasist;
- ♥ Asimilare;
- ♥ Identitatea culturală inițială;
- ♥ Atitudine interculturală;
- ♥ Atitudine multiculturală;
- ♥ Etnie;
- ♥ Etnocentrism;
- ♥ Grup cultural;
- ♥ Grup marginalizat;
- ♥ Minoritate rasială;
- ♥ Negru;

Munca mediatorului școlar se vede în sala de lucru din grădiniță și școală

- ♥ *Non-rasist;*
- ♥ *Prejudecată.*

Mod de fundamentare -angajare de mediatori școlari

Doamnă Inspector Școlar General,

Subsemnatul, Iorga Nicolae, inspector școlar pentru minorități în cadrul Inspectoratului Școlar Județean Dâmbovița, vă rog să-mi permiteți să vă informez în legătură cu situația încadrării de mediatori școlari, în unitățile școlare cu populație majoritară rromă, în anii școlari 2012-2013 și 2013-2014. Numărul total de mediatori școlari formați în programe derulate de SALVAȚI COPIII, ROMANI CRISS, PHARE, MEN, UNICEF, ANR, se ridică la 31 la nivelul Județului Dâmbovița. În anul școlar 2012-2013 au funcționat mediatori școlari în 10 unități școlare cu un număr de 9,5 norme și anume: Școlile gimnaziale Românești, Potlogi, Ilie Popescu-Șotânga nr. 2 (1/2 normă), Vulcana Pandlele, Vizurești, I.L.Caragiale, Liceul Răcari, Bălteni, Ludești, Drăgăști.

În anul școlar curent există doar 5 norme. Au dispărut normele de mediatori din școlile Vizurești, Bălteni, Conțești, Vulcana Pandlele. La Școala Gimnazială Ilie Popescu 2 - structură sunt 162 elevi și preșcolari din care 25 preșcolari rromi, 41 elevi rromi la învățământul primar și 39 elevi rromi la învățământul gimnazial.

Prin urmare, este nevoie de mediatori școlari în următoarele unități de învățământ:

Mătășaru cu un număr total de 206 elevi și preșcolari, din care 16 preșcolari rromi, 55 elevi rromi în învățământul primar; *Moroieni Glod* 224 preșcolari și elevi rromi, din care 28 preșcolari rromi, 93 elevi rromi în învățământul primar, 81 elevi rromi în învățământul gimnazial; *Pătroaia* 431 elevi și preșcolari, din care 42 preșcolari rromi, 137 elevi rromi în învățământul primar și 88 elevi rromi în învățământul gimnazial; *Moreni, Jedera* 398 elevi și preșcolari, din care 13 preșcolari rromi, 55 elevi rromi în învățământul primar și 45 elevi rromi în învățământul gimnazial. La școala gimnazială *Poiana* sunt 452 elevi și preșcolari, din care 21 preșcolari rromi, 139 elevi rromi în învățământul primar și 32 elevi rromi în învățământul gimnazial. La școala gimnazială *Fântânele* sunt 421 elevi și preșcolari rromi, din care 60 preșcolari rromi, 202 elevi rromi în învățământul primar, 162 elevi rromi în învățământul gimnazial. La Școala gimnazială *Cojasca* sunt 494 elevi și preșcolari, din care 22 preșcolari rromi, 64 elevi rromi în învățământul primar și 250 elevi rromi în învățământul gimnazial. La școala *Jazu* - structură sunt 434 preșcolari și elevi în totalitate rromi, din care 141 elevi rromi preșcolari și 293

elevi rromi în învățământul primar. Resursele umane de mediatori școlari din localitățile *Pătroaia, Moroieni, Iedera* au fost formate în cadrul unor programe ale MEN și UNICEF.

Propunem ca în localitățile/școlile *Cojasca, Fântânele, Jazu - structură, Vizurești, Moroieni, Vulcana Pandeale, Pătroaia, Moreni, Mătășaru, Ludești, Școala Gimnazială „Tudor Vladimirescu” Târgoviște, Grozăvești, Școala „Mihai Viteazu” Târgoviște, Școala Șotânga-structură, cât și la Școala Gimnazială „Smaranda Gheorghiu”,* să se reintroducă/ introducă posturile de mediatori școlari, ca o necesitate imediată pentru reducerea absenteismului și abandonului școlar.

Inspector școlar pentru minorități, prof. ing. *Nicolae Iorga*

NOTE

1. *Declarația de la Salamanca și Cadrul General de Acțiune al Nevoilor Speciale în Educație*, paragraful 3.
2. Proiect demarat în anul 2002, în jud. Dâmbovița, cu accent pe copiii rromi care au abandonat școala; formarea mediatorilor școlari (primul program de acest gen realizat în România), a cadrelor didactice, respectiv a profesorilor de limba rromani.
3. Proiect derulat în jud. Dâmbovița, grupul țintă avut în vedere fiind elevi de etnie romă aflați în risc de abandon școlar sau în abandon școlar. În cadrul acestui proiect s-au realizat și activități de formare a cadrelor didactice de etnie romă și a mediatorilor școlari (prima formare de acest gen la nivel național).
4. Activitățile au vizat dezvoltarea parteneriatului educațional școală-comunitate.
5. Gheoghe Sarău, Elena Radu, *Ghidul mediatorului școlar*, p. 13-32, Editura Vanemonde, UNICEF, MEN.
6. isj.hd.edu.ro/phare/2005/doc/cursuri/educatia_incluziva.doc.
7. Gheorghe Sarău, Delia Grigore, *Istorie și tradiții rome*, Organizația Salvați Copiii, iunie 2006, p. 45.
8. Lect. univ. dr. Luminița Drăghicescu, Asist. univ. drd. Ioana Stăncescu, *Educația Interculturală - note de curs*, Univ.Valahia Târgoviște; <https://ro.scribd.com/doc/97548157/Ed-Interculturala>.

PERSONALITĂȚI RROME

prof. univ. dr. Gheorghe Sarău

Domnitorul Ștefan Răzvan

Ionel Budișteanu

În diferite lucrări din străinătate, sunt menționate mai multe personalități ca făcând parte din etnia rromilor, precum: actorii Charlie Chaplin, Michael Caine, Bob Hoskins și Yul Brinner, actrițele Rita Hayworth și Ava Gardner, sportivul Eric Cantona, interpretul de jazz Jean – Baptiste Reinhardt „Django“, dansatorul și coregraful Joaquin Cortes, Gipsy Kings, Santino Spinelli, ș.a.

După cum se știe, de-a lungul vremii, au activat în context românesc mai multe personalități ale vieții istorice, sociale, științifice, culturale și artistice din rândul rromilor, ca, de pildă: domnitorul Ștefan Răzvan, cărturarii Ion Budai Deleanu și Petru Maior (pentru care încă se așteaptă cercetători harnici rromi, care să studieze documentele ce privesc Mărginimea Sibiului și să se infirme ori să se confirme, astfel, originea aparent rromă a acestuia, respectiv, a lui I. B. Deleanu), Anton Pann, scriitorul Gheorghe Lăzurică-Lăzureanu, actorul Ștefan Bănică etc. etc.

Totodată, sunt de evidențiat vestiții **lăutari și instrumentiști**, ca: Barbu Lăutaru [Vasile Barbu], Petre Crețul Solcan, Cristache Ciolac, George Boulanger [Vasile Pantazi], Sava Pădureanu, Angheluş Dinicu, Fănică Luca, Damian Luca, Florea Cioacă, Toni Iordache, Fărămiță Lambru, Ilie Udilă, Marcel Budală, Ion Onoriu, Ionel Budișteanu, Ion Drăgoi, Nicușor și Victor Predescu, Nicu Stănescu, Alexandru Țitruș, Ion Albeșteanu, frații Gore ș.a.

După al doilea război mondial și în comunism au activat violoniști de mare marcă, așa cum au fost: Grigoraș Dinicu, Ion Voicu, Ștefan Ruha.

Merită, de asemenea, menționați străluciți **solști vocali**, precum Zavaidoc (Marin Teodorescu), Dona Dumitru Siminică, Florică Roșioru, Romica Puceanu, Gheorghe Lambru, Fărămiță Lambru ș.a. Dintre **liderii și militanții** rromilor din perioada interbelică îi cităm pe Gheorghe Niculescu, Marin I. Simion, Naftanailă Lazăr ș.a., iar dintre cei care s-au remarcat în perioada comunistă îi menționăm pe Ion Cioabă, cercet. Nicolae Gheorghe, prof. Petre Rădiță, scriitorul Valerică Stănescu, Ion Mirescu, sociologul și economistul Vasile Burtea, muncitorul Aurel Buceanu – ultimii doi fiind și arestați cu prilejul demonstrației de la Brașov din 15 nov. 1987, iar Buceanu și strămutat cu domiciliul forțat în Ialomița ș.a.).

Există dovezi referitoare la etnicitatea rromă și în privința altor personalități istorice sau contemporane, dar le menționăm doar pe acelea care și-au asumat

Toni Iordache – virtuozul țambalului

Grigoraș Dinicu

public și își susțin apartenența la identitatea rromă, căci, din păcate, unele personalități contemporane rrome (paradoxal, cu părinți care, în mod public, au făcut referire la apartenența lor rromă), se recunosc doar confidențial ca rromi, privând generațiile actuale și viitoare de copii și tineri rromi de modelele de care au atâta nevoie.

În perioada contemporană, după anul 1989, și-au continuat activitatea ori s-au remarcat mai multe personalități ale rromilor, în diferite domenii, după cum urmează:

Prozatori: Valerică Stănescu, Gheorghe Păun-Ialomițeanu, Irina Gabor-Zrinyi, Alexandru Ruja Gribussy ș.a.

Poeți: Ștefan Fuli, Luminița Mihai Cioabă (și prozatoare), Gelu Măgureanu, Marius Lakatos, Marian Ghiță ș.a.

Actori și regizori: Moca Rudi, Vera Lingurar, Zita Moldovan, Sorin Sandu Aurel, Marcel Costea, Mădălin Mandin, Oana Rusu, Alina Șerban, Doinița Oancea, Dragoș Dumitru, Mihaela Drăgan, Andrei Șerban, Vali Rupiță (regizor) ș.a.

Artiști plastici: Eugen Raportoru (pictor, al cărui unchi, prin alianță, a fost literatul Mircea Ciobanu), Ion Micuță (grafician, dar și poet și saxofonist), Petre Marian (sculptor), artiștii - fotografi Rupa Marconi și Mihaela Cîmpeanu (și sculptor) etc.

Muzicieni: Johnny Răducanu, Florin Niculescu (violinist), Mădălin Voicu, Marin Petrache Pechea, Marius Mihalache, Damian Drăghici ș.a.

Interpreți de muzică lăutărească: Gabi Luncă, Panseluța Fieraru, Valentina Mocanu, Mioara și Paula Lincan, Cornelia Catanga-Pădureanu, Viorica de la Clejani, Relă Miron ș.a.

Soliști de muzică ușoară, de petrecere și de manele, precum: Conect-R, Pepe, Aurel Pădureanu, Constantin Angheluță, Elena Pascu, Nelu Ploieșteanu, Dan Armeanca, Sandu Ciorbă, Adrian de Vito, Nicolae Guță, Nicu Paleru, Sorinel Copilul de Aur (Alexandru Sorinel), Elvis al Rromilor (Tudor Lakatos), Arun Durancea ș.a.

Soliști-instrumentiști: George Udilă, Ion Miu și fiul său George, Mieluță Bibescu, Leonard Iordache, Marian Mexicanu, Marin Alexandru, Ioniță de la Clejani, Șerban Izidor (violinist din Stăna, Satu Mare, a jucat în filmul „Gadjo dilo“), instrumentiștii din Tariful Clejani și Zece Prăjini ș.a.

Specialiști și cercetători în domeniul științelor sociale, al antropologiei și folclorului: Gheorghe Nicolae, Vasile Burtea, Mihai Surdu, Delia Grigore, Costică Bătălan ș.a.

Istorici: Petre Petcuț, Ion Sandu, Mariana Sandu, Florin Manole ș.a.

Dona Dumitru Siminică - titanul muzicii lăutărești

Romica Puceanu - regina muzicii lăutărești

Publiciști, ziaristi, editori: Vasile Ionescu, Gheorghe Păun-Ialomițeanu, George Lăcătuș ș.a. În radiovizual: Carmen State, Carmen Marcu, Loredana Ciuraru, Adrian Constantin, Ciprian Necula, Sorin Aurel Sandu, Zita Moldovan, Valentin Rupiță ș.a.

Teologi: Pr. Gheorghe Velcu (Tr. Severin), Pr. Dumitrescu (Mureș), Pr. Nicolae (Raea Nuță din Brașov), Pr. Nicolae Gangă ș.a.

Deputați: Gheorghe Răducanu, Nicolae Păun, Mădălin Voicu, Damian Drăghici.

Demnitari: Ivan Gheorghe, Ilie Dincă, Marica Ionescu, Gruia Bumbu, Daniel Vasile ș.a.

Funcționari rromi în structuri internaționale: Nicolae Gheorghe, Valeriu Nicolae, Julius Rostas, Dan Doghi, Isabela Mihalache, Cristi Mihalache, Cerasela Bănică, Marius Tabă, Florin Nasture, Costel Bercuș, David Mark, Lavinia Olmazu ș.a.

Funcționari rromi în structuri guvernamentale sau locale: Dezideriu Gergely, Daniel Vasile, Claudia Bercuș, Grigore Mihai, Maria Ursu, Viorica Gotu, Grosu Săndel, Wili Oaie, Plebis Ivan, Mariana Buceanu, Mariana Sandu, Mariana Dincă, Dana Rozalia Varga, Gabriel Stoica, Mircea Dumitru (tânăr primar la Toflea, în județul Galați) ș.a.

Militari / Polițiști rromi: col. Bițu, amiralul Răgălie ș.a.

Medici: Aurel Stanciu (Brăila), Virginia Pastacă (București) ș.a., inclusiv chirurghi celebri contemporani.

Lideri și militanți rromi: Ion Onoriu, Gabi Luncă, Ivan Gheorghe, Ion Cioabă, Rudi Varga, Nicolae Bologa, Viorel Bumbu, Octavian Stoica, Dumitru Ion Bidia, avocatul Nicolae Bobu, Ion Cioabă, Florin Cioabă, Constantin Pădureanu, Ioni Geza, Florin Motoi ș.a.

Activiști rromi din organizații neguvernamentale: Emilian Niculae, Vasile Ionescu, Costel Bercuș, Mariana Buceanu, Nicoleta Bițu, Letiția Mark, Valentin Pepenel, Dan Doghi, Gelu Duminică, Ötvös Geza, Vaszi Robert, Magda Matache, Marian Mandache, Adi Vasile, Mihai Neacșu, Delia Grigore, Mihaela Zătreanu etc.

Cadre didactice universitare, precum: prof. dr. Florea Chiriac (construcții), lect. dr. Delia Grigore, conf. dr. Vasile Burtea, lect. drd. Letiția Mark, sau profesori în licee și școli, ca: Petre Rădiță, Ion Rădulescu, Mirena Iovan-Cionca, Mihaela Zătreanu, Ionel Cordovan, Nicolae Pandelică, Rodica Bătrâna, Loredana Mihaly, Gina Anton, Jupter Borcoi, Scripcariu Petronia, Danciu Elisabeta, Marin Crețu, Victor Gheorghe (și primar la Cojasca - DB) ș.a.

Inspectori școlari și profesori: Ina Radu, Ilie Pipoi, Salomeea Romanescu, Anghel Năstase, Dan Mihoc, Iorga Nicolae, Ștefan Roman, Costică Bățalan, Paulina Mihai, Costică Alexe, Ștefana Feraru, Gheorghe Fieraru, Tudorița Ghiță, Olga Markus, Ion Ionel, Ion Sandu, Angela Tică, Alexandru Graur, Elena Motaș, Nadia Gazsi, Gelu Neagu, Anca Negrea, Silviu Dulceanu, Mihaela Zătoreanu, Gina Anton, Marius Căldăraru, Gazi Ștefan, Gheorghe Cinca, Ionel Cordovan, Daniela Ion, Anca Bechi, Petronia Scripcariu, Liliana Crăciunaș, Alina Lakatos, Diana Pruteanu, Daniela Pataca, Gheorghe Manda, Corina Ceamă, Margareta Mielu, Ionela Petre, Lepădatu Tache, Cristian Pădure, Florin Fleican, Elena Radu ș.a.

Sportivi: boxerii Ilie Dragomir, Gheorghe Ștefan, Gheorghe Simion și fii, Marian Negoescu (lupte greco – romane, Pitești), fotbalistul Bănel Nicoliciță, antrenorul de fotbal Bănică Oprea (Mangalia) ș.a.

Oameni de afaceri: Nicolae Păun, Vasile Băiculescu (om de afaceri și fost primar la Toflea), Ninel Potîrcă (fost președinte al Patronatului Oamenilor de Afaceri Rromi din România), Florin Motoi ș.a.

Revoluționari rromi: Dumitru Dincă, Nucu Serafim, Martir Janos Paris, Nicolae Gheorghe, Emilian Niculae, Vasile Burtea, Aurel Buceanu, Șepteleanu și Lache Cercel din Constanța, Costică Eftimie (Brașov) ș.a.

Judecători de pace: Marin Constantin „Suta“, Ion Lăzărică din Dâmbovița ș.a.

BIBLIOGRAFIE

- Andruszkiewicz, M., Prenton, K. 2007, *Educația incluzivă. Concepte, politici și activități în școala incluzivă. Ghid pentru cadrele didactice*, București: E.D.P.
- Consiliul pentru Minoritățile Naționale 1995, *Învățământul cu predarea în limbile minorităților naționale din România. Anul școlar 1994/1995*, București: Consiliul pentru Minoritățile Naționale [Guvernul României], 24 p.
- Consiliul pentru Minoritățile Naționale 1996, *Învățământul cu predarea în limbile minorităților naționale din România. Anul școlar 1995/1996*, București: Consiliul pentru Minoritățile Naționale [Guvernul României], 32 p. [ISBN: 973-567-113-1]. [“Prezentul studiu a fost elaborat de Direcția Învățământ pentru Minorități Naționale din Ministerul Învățământului/... /”].
- Consiliul pentru Minoritățile Naționale 1997, *Învățământul cu predarea în limbile minorităților naționale din România. Anul școlar 1996/1997*, București: Consiliul pentru Minoritățile Naționale [Guvernul României], 32 p. [ISBN: 973-567-153-0]. [“Prezentul studiu a fost elaborat de Direcția Învățământ pentru Minorități Naționale din Ministerul Învățământului/... /”].
- Departamentul pentru Protecția Minoritățile Naționale 1998, *Învățământul cu predarea în limbile minorităților naționale din România. Anul școlar 1997/ 1998*, București: Departamentul pentru Protecția Minoritățile Naționale [Guvernul României], 32 p. [ISBN: 973-567-200-6]. [“Prezentul studiu a fost elaborat de Direcția Învățământ pentru Minorități Naționale din Ministerul Învățământului/... /”].
- Direcția Învățământ în Limbile Minorităților 1990-2014, *Arhiva învățământul pentru rromi pe anii 1990-2014*, [Ministerul Educației Naționale].
- Grigore, Delia 2001, *Curs de antropologie și folclor rrom. Introducere în studiul elementelor de cultură tradițională ale identității rrome contemporane*, București: Editura Credis [Universitatea din București], 184 p. [ISBN: 973-8336-03-1].
- Grigore, Delia; Sarău, Gheorghe 2006, *Istorie și tradiții rrome*. Redactor: Miralena Mamina, București: Salvați Copiii, 104 p. [ISBN: 973-0-04492-9; 978-973-0-04492-8] [Contribuția autorilor: Gheorghe Sarău: p. 4-32, p. 75-80, p. 99-102; între p. 83-86, în colab. cu Delia Grigore, Contribuția rromilor la cultura universală și națională; Delia Grigore: p. 33-60, 61-74, 81-82].
- Ionescu, Vasile; Sarău, Gheorghe; Stanciu, Filip 2004, *Ghid de practici pozitive pentru educația copiilor rromi*, București: Artprint, 112 p. [Contribuția autorilor: Vasile Ionescu: cap. II, Sarău Gheorghe: cap. III, IV și V, Filip Stanciu: cap. I, III] [ISBN: 973/0/03437-0] [„Acest Ghid a apărut în cadrul proiectului “Pași spre toleranță”, campanie inițiate de Romani CRISS - Centrul Rromilor pentru Intervenție Socială și Studii, Agenția de Monitorizare a Presei „Cațavencu”, în parteneriat cu Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului”].
- Ivasiuc, A., Koreck, M., Kővári, R. 2010, *Educația interculturală: de la teorie la practică. Implementarea educației interculturale în școli multietnice din România*. Raport de cercetare al Agenției de Dezvoltare Comunitară „Împreună”, noiembrie 2010, 120 p. [www.agentiaimpreuna.ro/uploads/educatia%20interculturala.pdf].
- Ministerul Învățământului și Consiliul Național pentru Minorități din Guvernul României 1993, *Învățământul cu predarea în limbile minorităților naționale din România, în anul școlar 1992/1993*, București, 67 p.
- Ministerul Învățământului și Consiliul Național pentru Minorități din Guvernul României 1994, *Învățământul cu predarea în limbile minorităților naționale din România. Anul școlar 1993/1994*, București, 80 p.
- Murvai, László [Redactor-coordonator; Redactori: Leman Ali, Christiane Cosmatu, Attila Klarik,

Ivan Kovaci, Sarău, Gheorghe, Ildikó Szatmári, Vieroslava Timar; Ministerul Educației Naționale din România - Direcția Generală Învățământ pentru Minoritățile Naționale] 1999, *Configurația actuală a învățământului pentru minoritățile naționale din România*, Cluj Napoca: Editura Studium, 116 p. [ISBN: 973-9422-35-7]; v. și cap.: Gheorghe Sarău, *Limba rromani*, p. 65-66 și p. 76, 77.

- Murvai, László [Redactor-coordonator; Redactori: Ali Leman, Christiane Cosmatu, Ivan Kovaci, Gheorghe Sarău, Vieroslava Timar; Ministerul Educației Naționale din România - Direcția Generală Învățământ pentru Minoritățile Naționale] 2000, *Ethosul învățământului pentru minorități naționale din România. Anul școlar 1999-2000*, Cluj Napoca: Editura Studium, 156 p. [ISBN: 973-9422-63-2]; v. și cap. *Limba rromani* (p. 57-60), elaborat de Gheorghe Sarău.
- Murvai, László [Redactor-coordonator; Redactori: Ali Leman, Christiane Cosmatu, Ivan Kovaci, Gheorghe Sarău, Filip Stanciu, Vieroslava Timar; Ministerul Informațiilor Publice – Departamentul pentru Relații Interetnice și Ministerul Educației și Cercetării din România - Direcția Generală pentru Învățământ în Limbile Minoritățile] 2001, *Minorități și învățământ în România. Anul școlar 2000–2001*, Editura Studium: Cluj Napoca, 208 p. [ISBN: 973-9422-11-X]; v. și cap. 6. *Limba rromani* (p. 61-66), elaborat de Gheorghe Sarău.
- Murvai, dr. László [Redactor-coordonator; Redactori: Ali Leman, Christiane Cosmatu, Ivan Kovaci, dr. Gheorghe Sarău, dr. Filip Stanciu, Vieroslava Timar; Ministerul Informațiilor Publice – Departamentul pentru Relații Interetnice; Ministerul Educației și Cercetării - Direcția Generală pentru Învățământ în Limbile Minoritățile] 2002, *Timpul prezent în învățământul minorităților naționale din România. Realizări ale anului școlar 2001 – 2002 și perspective*, Cluj Napoca: Editura Studium: 200 p. [ISBN: 973-643-017-0]; v. p. 41-49: Gheorghe Sarău, *Limba rromani*; v. și p. 51-56: Filip Stanciu și Gheorghe Sarău, C. Compartimentul Probleme specifice în învățământul preuniversitar.
- Murvai, dr. László [Redactor-coordonator; Redactori: Ali Leman, Christiane Cosmatu, Ivan Kovaci, dr. Gheorghe Sarău, dr. Filip Stanciu, Vieroslava Timar; Secretariatul General al Guvernului - Departamentul pentru Relații Interetnice; Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului - Direcția Generală pentru Învățământ în Limbile Minorităților Naționale și Accesul la Educație] 2003, *Dimensiuni ale învățământului minorităților naționale din România. Ediție jubiliară 1993-2003*, Cluj Napoca: Editura Studium, 196 p. [ISBN: 973-643-040-5]; v. p. 49-52: Gheorghe Sarău, *Limba rromani*; v. și p. 55-65: Filip Stanciu și Gheorghe Sarău, III. Accesul la educație al copiilor aflați în situații de excluziune.
- Murvai, Laszló (coordonator), Gheorghe Sarău, Maria Koreck (coordonator) /.../ 2008, *Învățământul pentru comunitățile lingvistice din România în anii școlari 2006-2007 și 2007-2008*, București: *Project on Ethnic Relations*, 112 p.; v. și: Gheorghe Sarău, *Limba rromani*, p. 69-77. [ISBN: 978-973-8973-17-6].
- Nedelcu, A. 2008, *Fundamentele educației interculturale. Diversitate, minorități, echitate*, Iași: Editura Polirom.
- Sarău, Gheorghe 1991-1998, *Dosarul metodistului pentru limba și literatura rromani* (dosar personal).
- Sarău, Gheorghe 1999–2013, Buletinul informativ “Învățământul pentru rromi“, Direcția Minorități - Ministerul Educației Naționale [difuzat electronic, nr. 1/1999 – nr. 46/ 2013].
- Sarău, Gheorghe 1999, *Ghid metodologic pentru profesori. Bibliografia lucrărilor din domeniul rrom destinate cadrelor didactice din învățământul pentru rromi*, 51 p. [la solicitarea Fundației pentru o Societate Deschisă București; publicată pe pagina web a Ministerului Educației Naționale (www.edu.ro), într-o secțiune rezervată învățământului pentru rromi, îngrijită de Gheorghe Sarău].
- Sarău, Gheorghe 1999, *Bibliografia rromă*, 100 p. [publicată pe pagina web a Ministerului Educației Naționale (www.edu.ro), într-o secțiune rezervată învățământului pentru rromi, îngrijită de Gheorghe Sarău].
- Sarău, G. 2002, *Reușita modelului românesc privind educația rromilor și predarea limbii materne rromani*, “Revista de Asistență Socială“, București, nr. 4-5, p. 183-191.

- Sarău, dr. Gheorghe; Stanciu, dr. Filip; dr. Murvai, László; Zătreanu, Mihaela 2003, *Parteneriatul strategic dintre Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului și UNICEF în educația copiilor rromi. Realizări și perspective*, București: Editura Vanemonde, 140 p. [ISBN: 973-86502-2-4].
- Sarău, Gheorghe 2008, *Rromii. Incursiune în istoria și limba lor*. Colecția Biblioteca Rromă, nr. 7, București: Editura Sigma, 206 p. [ISBN: 978-973-649-476-5].
- Sarău, Gheorghe 2008, *Curs practic de limba rromani pentru toți*, București: Sigma [Colecția „Biblioteca rromă, nr. 8], 208 p., cu CD și cheia exercițiilor [ISBN: 978-973-649-424-6].
- Sarău, Gheorghe 2009, *Bibliografie și activitate*, București, ISBN: 978-973-1733-10-4, 96 p.
- Sarău, Gheorghe 2009, *Struktură rromane chibaqe. Structuri ale limbii rromani*. Editura Universității din București, 172 p.
- Sarău, Gheorghe 2010, *Bibliografie selectivă privind rromii (1990-2009)*, Cluj Napoca: Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale [ca nr. 28 al publicației „Studii de atelier. Cercetarea minorităților naționale din România“], p. 5-28, ISSN 1844 + 5489 [postată și pe www.ispmn.gov.ro].
- Sarău, Gheorghe 2012, *Cronica rromă (1990-2011). Ediția I*, București: Editura Universității din București, 274 p. [ISBN 978-606-16-0091-5].
- Sarău, Gheorghe 2013, *Istoricul studiului limbii rromani și al școlarizării rromilor în România (1990-2012)*. [Colecția:] „Studii de atelier“, nr. 46/ 2013, 46 p., Cluj Napoca: Institutul pentru studierea problemelor minorităților naționale, ISSN: 1844-5489.
- Sarău, Gheorghe 2014, *Începuturile învățământului pentru rromi (1990-1994)*, “Revista Inovația Socială“. Publicată de: Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Anul VI, nr. 1/ 2014 (ianuarie-iunie), 9 p; URL stabil: http://inovatiasociala.ro/pdf/art_1391520123.pdf [„Conținutul articolului de față a fost prezentat cu prilejul Conferinței internaționale „Către Societatea Bună – perspective europene organizată de Institutul de Cercetare a Calității Vieții - Academia Română, în perioada 24-26 octombrie 2013. Prezentarea a beneficiat de observațiile primite din partea asistenței și reprezintă o variantă nepublicată, inedită“].
- Sarău, Gheorghe; Radu, Elena 2011, *Ghidul mediatorului școlar (pentru comunități cu rromi)*, București: Editura Vanemonde, 172 p. [în parteneriatul UNICEF–MECTS, plan nr. 29829/28.02.2011. Contribuția autorilor: Gheorghe Sarău, prof. univ. dr. la secția de limba și literatura rromani (Universitatea din București) și consilier pentru limba rromani și rromi (Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului – Direcția Generală pentru Învățământ în Limbile Minorităților, Relația cu Parlamentul și Partenerii Sociali): cap. II-V din Ghid, cap. 9,10 și 11 Anexă; cap. 8 Anexă (în colab. cu Elena Radu); Elena Radu, mediator școlar și prof. de limba și istoria rromilor (la Școala nr. 136 – Ferentari, sect. 5, București): cap. I din Ghid; cap. 1. Anexă; cap. 8 Anexă (în colab. cu Gheorghe Sarău); ISBN 978-973-1733-28-9].
- Secția de limba și literatura rromani 1992 – 2014, *Arhiva pe anii 1992 – 2014*, [Facultatea de Limbi și Literaturi Străine – Universitatea din București].

Materialul auxiliar “Romanipen educațional” este destinat cu precădere cadrelor didactice de la grupe de grădiniță și de la clase cu elevi rromi și apare în contextul Campaniei UNICEF „Hai la școală!“, conținând suporturile de curs ale formatorilor cooptați de Reprezentanța UNICEF în România în cadrul sesiunilor de formare a educatorilor, învățătorilor și profesorilor, a directorilor de unități școlare și ai CJRAE – CMBRAE, a mediatorilor și a consilierilor școlari, a inspectorilor pentru școlarizarea rromilor, dar se adresează, deopotrivă, tuturor celor care își desfășoară activitatea în domeniul educației pentru rromi sau care o sprijină.

Responsabilitatea asupra conținutului din textele publicate în prezentul volum revine în întregime autorilor.

Lucrare tipărită în 5.000 de exemplare cu sprijinul
Reprezentanței UNICEF în România.

Editura **VANEMONDE**
ISBN 978-973-1733-55-5

**ARATĂ-MI
CĂ MĂ
IUBEȘTI,**

BRAVO!

**TRINITE-MĂ
LA ȘCOALĂ!**

HAI LA ȘCOALĂ!

CAMPANIE PENTRU PARTICIPAREA ȘCOLARĂ

O CAMPANIE

unicef
ROMANIA

 **MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE**